

दश पारमिता

— भिक्षु कुमार काश्यप

Dhamma Digital

सहयोगी

भिक्षु सुदर्शन

SHRI RATNA MAHATMA RATNA

JY...

...

KATH...

प्रकाशक :

भीमरत्न हर्षरत्न

~~...~~

सफूया :

नां :

चवमि : भिक्षु कुमार काश्यप

सहयोगी : भिक्षु सुदर्शन

सफू प्रकाशित जुल

स्वर्गीय साहु भीमरत्न स्थापित व

स्वर्गीय साहुनी हेरामाया स्थापितपिनि

पुण्य-स्मृतिस

प्रकाशन : २५१६ बु. सं. २०२९ वि. सं. १०९२ ने. सं.

प्रथम संस्करण : १००० प्रति

सफूया प्रकाशक :

भीमरत्न हर्षरत्न

केलटोल कान्तिपुर,

नेपाल ।

विषय सूचि

नां
प्रकाशक पाखे

वर्ष
वैज
तक

दश पारमिता

- त्रिविध बोधि १
- पारमी २
- ज्ञिगू पारमिता ४
- पारमिता धर्सया लक्षण ६
- पारमी धर्मया प्रत्यय ६
- प्रत्येक बुद्ध व श्रावक निति अभिनिहार ११
- पारमिता सम्पादन यायूत उपाय १४
- पारमिता सम्पादन समय १४
- स्वता प्रकारया बोधिसत्वपि १५
- झिच्यागू अभव्यस्थान १६
- प्यंगू बुद्ध भूमि १७
- खगू बोधिसत्व गिनिगु अज्जारस १७
- प्यंगू सम्पत्ति २०

दान पारमिता

- त्रिविध दान ३३
- स्वंगू दान पारमिता ४०
- वेस्सन्तर जातक ४२
- दात्त उप पारमिता ५०
- शिवि जुजुया मिखा दान ६०
- दानि परमत्थ पारमिता ६४
- मिहासत्वया बाखें ६७

✓ शील पारमिता	७३
✓ निष्कम्प्य पारमिता	११६
* प्रज्ञा पारमिता	१५२
प्रज्ञा पारमिताया लक्षण	१५५
प्रज्ञाया विभिन्न कथं विभाजन	१५६
कथात्मक आदर्शयं दुन बोद्ध प्रज्ञा	१६२
प्रज्ञा शान्तिवादी जुह	१६४
प्रज्ञा व कार्य कारणया सम्बन्ध	१६६
प्रज्ञाया व्याख्या व सुद्ध करित्त	१६८
प्रज्ञा आचरणयं निर्भर	१७०
प्रज्ञा हे मनूतये रत्न खः	१७२
प्रज्ञा प्राक्षिया हेतु	१७४
दश पारमिताय् प्रज्ञा पारमिता	१७६
प्रज्ञा परिहाणिया हेतु	१७७
प्रज्ञा पारमिता व मेमेगु पारमिता	१७८
बोधिसत्त्व विधुर	१८१
बोधिसत्त्व महाबोधि	१८८
महोषध पण्डित	१९८
* वीर्य पारमिता	१९९
बोधिपक्षिय धर्मं वीर्यं	२१०
वीर्यं थम्ह हे यायेमाः	२१२
वीर्यं दइगु हेतु मिच्छगू	२१५
वीर्यं बिष अलसीया च्यागू कारण	२१५
च्यागू आरम्भ वस्तु	२१९
वीर्यया प्रतिपक्षी धर्मः थिनमिद्ध	२२१

दश पारमितायु वीर्यं पारमिता	२२६
वीर्यं पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता	२२७
वीर्यं पारमिताया कथात्मक व्याख्या	२२८
क्षान्ति पारमिता	२३८
क्षान्तिया निगू भेद	२४१
क्षान्तिया स्वभू क्षेत्र	२४२
क्षान्ति व वसपोलया श्रावकपिनि क्षान्ति	२४६
क्षान्तिया महत्त्व	२५३
विभिन्न कथंया पारमिता क्षान्ति पारमिता	२५३
दशपारमितायु क्षान्ति पारमिता	२५४
क्षान्ति पारमिता, उपपारमिता परमत्थ पारमिता	२५६
धैर्यंया प्रतिमूर्ति बोधिसत्त्व	२५६
बोधिसत्त्व महापद्म	२६१
क्षान्निवादी बोधिसत्त्व	२६५
* सत्य पारमिता	२७०
सत्य पारमिता पूर्णं यायेत वल	२७६
असत्य खँ ख्याल नं ल्हाये मज्यु	२८२
सत्य भाषणया आदर्श	२८४
दश पारमितायु सत्य पारमिता	२८७
सत्य पारमिताया कथात्मक व्याख्या	२८७
सत्य पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता	२९१
बोधिसत्त्व राम षण्डित	२९१
बोधिसत्त्व हारित	२९३
अधिष्ठान पारमिता	२९७
प्यंगू प्रकारया अधिष्ठान	३००

अधिष्ठान पारमिताया प्रतिपत्तिक्रम	३०१
दशपारमितायुः अधिष्ठान पारमिता	३०५
अधिष्ठान पारमिता कथात्मक व्याख्या	३०७
अधिष्ठान पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता	३१०
त्रैमिय चर्या	३११
मैत्री पारमिता	३१३
मैत्री भावना	३१६
मैत्रीया अनिशंस	३२१
दश पारमितायु मैत्री पारमिता	३२७
मैत्री पारमिताया कथात्मक व्याख्या	३२८
मैत्री पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता	३३८
बोधिसत्त्व एकराज	३३८
उपेक्षा पारमिता	३४१
त्रिच्छगू प्रकारया उपदेश	३४५
दशपारमितायु उपेक्षा पारमिता	३४८
पारमिताया धर्म संक्लेश	३५०
उपेक्षा पारमिता : कथात्मक व्याख्या	३५१
उपेक्षा पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता	३५४
बोधिसत्त्व कण्हहृदीप यत्न	३५५
बोधिसत्त्व राम पन्डीत	३५७

गण महाविहारया अस्ति धातु चैत्य

प्रकाशक पार्वे

थौं झी सकल मानव जाति मात्रया गौरव तारा भगवान बुद्धया जयन्तीया उपलक्ष्य वसपोल बुद्ध जुइत पूर्ण याना बिज्याःगु बोधिसत्व चर्या वर्णन याना तःगु सफू “दश पारमिता” ज्वना सकल उपासक उपासिकापिनिगु न्ह्य ने दं वये दया जिपि साप हे लयताया च्वना । वसपोल बोधिसत्वपिसं पूण याना बिज्याःगु “दश पारमिता” या महत्व थन जिमिसं थुइका च्वने माःगु मखु । व ला फुकक उपासक उपासिकापिसं झी बहालय्-बहीली वा चैत्यादी पूजा जुइबले च्वाम्बल गाला दानबले ब्वनीगुलि हे थुइमाः धैगु जिमिसं ताया । थ्व “दश पारमिता” धयागु तःसकं हे गम्भीरगु तर मनूतयेसं बुद्धया आदर्श कायम याना लोकया सेवा यायेत व थःथःगु जीवन सुधार यायेत मदयेकं मगाःगु आदर्श खः । हानं दान मध्ये श्रेष्ठगु दान धर्म दान थ्व सफूया रूप्य जिमि पूज्यपाद अबु स्व. श्री भीमरत्न व जिमि पूज्यपाद मां स्व. श्रीमती हेरामाया स्थापितया पुण्य-स्मृतो छुं फुथे-चार्ये पुण्य-कार्य यायेगु जिमिगु इच्छाया छगू प्रतीक हे जक खः । थ्व धर्म ग्रन्थ पिकायेगु जिमिगु इच्छा श्री गण महाविहारया छगः चैत्य व छकू विहार प्रकोष्ठ स्वर्गीय जिमि मां-बौ व थःथित्तिपिनि स्मृती जिमि व जिमि केहेपि व इमि मस्त तक्कं फुककसियां श्रद्धा कथं दयेके धुंका पिहां वःगु खः । हानं थौं थ्व सफू च्वया ग्वाहालि याना बिज्याःम्ह त्रिपिटकाचार्य भिक्षु कुमार काश्यप व सहयोगी लेखक भिक्षु सुदर्शन प्रति आभारी प्रक मयासें जिपि च्वने फइ मखु ।

थः मां-बौ धयापि फुक्कसितं तःधं । अथे हे जूगुलि नं
जिमिसं थः मां-बौया सद्गति व निर्वाण प्राप्त जुइमा धैगु आशां थःपिसं
फुगु चागु धर्म दान यायेगु कुतः याना च्वनाथे थौं स्वयम्भूया बही छगू
मर्मंत व प्यकुने मत च्याकेगुली नं फुगु चागु ग्वाहालि याना । हानं
थौकन्हे जन बाहालय् झी भगवान बुद्धया जीवनि बारे बाखं नं ककेगु
वन्दोवस्त अनयापि सकल पासापिनिगु ग्वाहालि याका च्वनागु दु ।
गण बाहा चैत्य व विहार प्रकोष्ठ निर्माणय् थःगु बुद्धि व श्रमं ग्वाहालि
याना बिज्यापि पूज्य सुबोधानन्द भन्ते, प्रज्ञारश्मि भन्ते, जिमि जिचा
भाजुपि व विहारया सकल उपासक उपासिकापिनि प्रति नं महादया
देखाया च्वना ।

अन्तय् थौया पुण्य तिथी जिमि पूज्यपि बा-मांपित सद्गति व
निर्वाण प्राप्त जुइमा, जगत प्राणीया जय जुइमा व सकल मनुष्यया
नुगलय् बोधि चित्त दया ससारय् सदां सुख व शान्ति छायापिया च्वनेमा
धका कामना यायां थःपिनिगु निगू शब्द क्वचायेका च्वना ।

१२।२।२०२६

—श्री हर्षरत्न स्थापित
—श्री तीर्थरत्न स्थापित
—श्री सानुरत्न स्थापित

स्वर्गीय साहु श्री भीमरत्न स्थापित

स्वर्गीय साहु श्री भीमरत्न स्थापितया संक्षिप्त-परिचय

स्वर्गीय साहु श्री भीमरत्न स्थापितया जन्म १२ सिल्लागाः १०१० स जूगु खः । साधारण जीवनय् वय्कः छम्ह बेपारी खः । वय्कः व साहुनी श्रीमती हेरामायाया मचाबाचाया नामं कार्यापि स्वम्ह श्री हर्ष-रत्न, श्री तीर्थरत्न व श्री सानुरत्न व म्हाय्पि स्वम्ह श्रीमती लक्ष्मीहेरा, श्रीमती चिनीहेरा व श्रीमती ताराहेरा दुगु जुया च्वन । वय्कःपिनिगु गृहस्थो जीवन मेपिनिगु लागि सुखी जीवन हनेया निति छगू नमूना धैथें जू । थः कय् म्हाय्पिनिगु लागि वय्कः छम्ह ममतापूर्ण नुगःया अबु जूसा थः छय् छुईपित नं येकीम्ह बाज्या जक हे मखु, बाज्या स्वया छुं भच्चा अप्पो हे जुयादी । थुलि हे परिवारय् सुख शान्ति पूर्वक जीवन बिते यानालि साहु श्री भीमरत्नयागु ७ थिलाध्व १०७८ साल खुन्दु परलोक जुया दिल । थःगु जीवन कालय् वय्कः छम्ह जन्म बुद्ध मार्गी जक मखु, बुद्ध-धर्मय् कर्म हे गावक हे श्रद्धा दुम्ह नं जुया च्वन । गनं छुं बुद्ध-पूजा जुइगु व भगवान बुद्धयागु धर्मया ज्या छुं न्होने वल कि हे फुगु चाःगु सहायता व सहयायेगु यायेगुली वय्कलं थःगु कर्तव्य ताया दी । वय्कःयागु हे भक्ति भाव व धर्मय् दुगु आस्थां याना वय्कःया सुपुत्रपिसं नं यकी धर्म-कर्मयागु ज्या याना च्वंगु दु । उकी मध्ये ध्व सफू पिकायेत बिगा दीगु आर्थिक ग्वाहालि नं छगू खः ।

स्वर्गीय साहुनी श्रीमती हेरामाया स्थापित

स्वर्गीय साहुनी श्रीमती हेरामाया स्थापितया स्रक्षिप्त-परिचय

स्व० साहुनी श्रीमती-हेरामायाया जन्म ७ दिल्लाश्व (गंगा माइया जात्रा) १०१२ खुनु जूगु खः । वय्कःया व स्व०साहु श्री भीमरत्नया वैवाहिक जीवन सुखी दाम्पत्य-जीवनया छगु नमूना धाःसां छुं पाइ मखु । स्व० साहुनी थः काय्, म्ह्याय्पित येकीम्ह मां जक मखु, इमित धर्म-कर्मयागु प्रति आस्था दयेका बिया दीम्ह मां नं खः । वय्कःयागु हे देन व शिक्षा फल खः, थौंकन्हे वय्कःया सुपुत्र काय् भाजुपिसं धर्म-कर्मयागु ज्याय् फुगु चागु ग्वाहालि याये फत । थःगु जीवन कालय् वय्कः थः छय्, छुइपिनिगु लागि नं छम्ह येकीम्ह अजि स्वया नं मस्तय् थः मां बा स्वया नं योम्ह जुया दीगु जुया च्वन । तर थ्व संसारय् मनू जुया नश्वर देह कया जन्म कासेलि वने नं माः धैगु कटु सत्यथे वय्कः थः काय्, म्ह्याय्, छय्, छुइपि फुक्कसितं अनाथ याना थःगु देह १३ सिल्लागाः १०८८ खुन्हु त्याग याना झाल । उकि वय्कःयात नं शान्ति दय्मा धका हे वय्कःपिनि सुपुत्रपिसं धर्म, कर्मयागु ज्या याना पुण्य हना च्वंगु दु । उकी मध्ये थ्व सफू पिकायेत बिया दीगु आर्थिक ग्वाहालि नं छगु खः ।

दश पारमिता

महापुरुष अथवा महान व्यक्ति जुयेत गुण धर्म परमावश्यक जू । गुण धर्म विना सुं व्यक्ति हे नं महापुरुष अर्थात् महान व्यक्ति जुइ मखु । जुजुया काय् जुये मात्रं महाजनया काय् , विद्वानया काय् वा धन, जन, सन्तान दये मात्रं सुं व्यक्ति महापुरुष जुइ मखु । त्याग, नैतिकता, निष्कामना, समानता, परोपकार व अनवरत कार्यशीलता आदि गुणं युक्तव्य व्यक्ति हे जक महापुरुष जुइ । अले थुजागु गुण दयेकेत ताहाकःगु तपस्या आवश्यक जुइ ।

सुमेध तापस दीपङ्कर बुद्धया पालय् हे अर्हत् जुया विज्यायेगु क्षमता दुह्व खः । तर वसपोलं बहुजन हिताय व सुखाय लागि थःहं प्राप्त याये फुगु अर्हतत्व नं वां छोया विज्यात । थुकथं धार्थे हे महापुरुष जुइहं तःधंगु अभ्यासं महान गुणत थःके दयेकेत दकसिबे न्हापां थःत प्राप्त जूगु सुख हे निं परया लागि उपयोग याइ ।

सिद्धार्थ कुमार अबलेया राजनैतिक दृष्टि साधारणम्ह जुजुया काय् खः । तर थौं वसपोल छम्ह महान दार्शनिकया रूप्य्, मानव-जगतया तःधंम्ह क्रान्तिकारीया रूप्य् अले

शान्तिया अप्रदूतया रूप्य विश्वय् प्रख्यात् जुया बिज्यात ।
 वसपोल नेपाःयाम्ह बुद्ध जक मजुसे, विश्वया बुद्ध जुबा
 बिज्यात । थुकथं वसपोल लोक्य प्रसिद्ध जुया बिज्यागु न
 जुजुया काय् जुया खः, न धन, जन व सन्तानं याना, न देव
 ब्रम्हां याना खः । थःगु हे आदर्शमय जीवन व श्रेष्ठतम
 चरित्रं याना वसपोल बुद्ध जूगु खः । श्व हे बुद्धया आदर्श व
 श्रेष्ठतम चरित्रया अभ्यासयात पारमिता गुण धर्म पुरे यायेगु
 धाइ । बौद्ध साहित्यया उल्लेख अनुसार बुद्ध, प्रत्येक बुद्ध वा
 अर्हत् जुयेत दस पारमिता अर्थात् फिगू गुण धर्म अनिवार्य
 जू । उकिं ब्याक्क बौद्धपिसं बुद्ध, प्रत्येक बुद्ध व अर्हत् म्हासीकेत
 जक मखु, स्वयं थःके बौद्धत्वया गुण दयेकेत हे नं पारमिता
 धर्म अध्ययन व अभ्यास मयासें मगाःगु गुण-धर्म जुया
 च्वन ।

Dhamma.Digital

त्रिविध बोधि

बोधि स्वंगू प्रकारया दु । थन बोधिया तात्पर्य विशेष
 ज्ञान, यथार्थ ज्ञान वा सम्यक ज्ञान खः । मेगु शब्द धाये
 माल धाःसा आर्यमार्ग व सर्वज्ञता ज्ञान खः ।

स्वंगू बोधि खः—

१. श्रावक बोधि,
२. प्रत्येक बोधि,
३. सम्यक् सम्बोधि ।

(श्रावकया साधारण अर्थ न्यनिम्ह खः । प्रायः व्यक्ति-
पित न्हाक्को हे तीक्ष्ण ज्ञान व सहज प्रज्ञा दःसां कमसेकम
श्रोतापत्ति जुयेत मेपिके उपदेश न्यनेगु—“परतो घोष
प्रत्यय” जुइगु आवश्यक जू । मेपिके उपदेश न्यना जक अव-
बोध जुइगु जुया श्रोतापत्ति, सकृदागामी, अनागामी व अर्हत्
आर्यपिन्त श्रावक धया तःगु खः । अले श्रावकपिनि ज्ञान
यात ‘श्रावक-बोधि’ धाइ । गथे सारिपुत्र स्थविरं बुद्धधर्मय्
प्रवेश जुइ न्ह्यो अस्सजित भन्तेयागु उपदेश न्यना बिज्यात
अले मार्गफल नं प्राप्त याना बिज्यात ।)

(मेपिके धर्म-श्रवण मयासें छगू निमित्त कया ‘पटिच्च
समुत्पाद’ विचार याना थः छम्ह जक निर्वाण अवबोध
जुइम्हेसित ‘प्रत्येक बुद्ध’ धाइ । वसपोलया ज्ञान हे ‘प्रत्येक
बोधि’ खः । मेपिके न्यना थः नं बोध जुया परयात नं बोध
यायेगु सामर्थ्य श्रावकयाके दु । अले प्रत्येक बुद्धयाके थः
छम्ह जक बोध जुयाः परयात साधारण रूपं धर्म ओबाद
न्युसां वसपोलं परयात निर्वाणया अवबोध याके मफु ।
हानं श्रावकपि बुद्धोत्पाद कालय् जक उत्पत्ति जुइ, प्रत्येक
बुद्धपि धाःसा बुद्धोत्पाद मजूगु कालय् हे जक उत्पत्ति जुइ ।)

स्वयं हे ज्ञानं निर्वाण बोध यानाकया बिज्याये फुम्ह अले
परयात नं बोध यायेगु शक्ति दयेका बिज्याम्हयात ‘सम्यक्
सम्बुद्ध’ धाइ । सम्यक् सम्बुद्धया ज्ञान सम्यक् सम्बोधि ज्ञान

खः । 'सम्यक्' या अर्थ यथार्थ रूपं, 'सं' या मतलब स्वयं, व 'बुद्ध' या तात्पर्य अवबोध खः ।

पारमी : ऋव्य् वंगु स्वंगु बोधि मध्ये थःत यःगु छगू बोधि प्राप्तिया लागि संसारं पारगु निर्वाणया प्रार्थना याना कुशल चर्या यायेगुयात हे 'पारमी' वा 'पारमिता' धाइ । पारमी रूपी कुशल उगु बोधि खः, निर्वाण गुगु पाखेया यान (=रथ) समान । बुद्धत्व प्रार्थना पूर्ण याइगु कुशल चर्या यायेगुयात 'महाबोधि यान' अर्थात् 'महायान' धका धयातल । प्रत्येक बुद्धत्व प्रार्थना पूर्ण याइगु—कुशल चर्या हे 'प्रत्येक यान' खः । अर्हतत्व प्रार्थना पूर्ण याइगु कुशलचर्या 'श्रावक बोधि' यान खः ।

'पार' धैगु गंगा समुद्र आदि पुला वनेगुयात नं धाइ । संसारं पार निर्वाण खः । संसार रूपी सागरया पार निर्वाण जुया निति निर्वाण थ्यंक वनेगु गुण धर्मया अर्थ कथं नं थवयात 'पारमी' धयातगु खः । मेगु शब्दं धाल धाःसा 'सम्बोधि संख्यात' पार वनेत, अले उपकार जुइगु गुण धर्म-यात 'पारमी' धाःगु खः । दान शीलादि गुण धर्म पुरे याना यंकेगु हे पारमिता खः ।

चरिया=पिटक अट्टकथा अनुसारं तृष्णा, मान, दृष्टि मिश्रित मजूगु, क्लेशं बुलुसे मच्चंगु, करुणां व कौशल्यं बौलाक सुरक्षितगु दान शील आदियात नं 'पारमी' धया-

तःगु खने दु । थुकिं स्पष्ट जू, पारमी पुरे यायेगु बखतय्
 तृष्णा, मान व दृष्टि क्लेशं अलग जुयेमाः । अले करुणा व
 ज्ञानं थःत सुरक्षित जुयेका तयेमाः ।

धातृपिं बौद्धपिसं स्वार्थं कथंया जक आशावादी जुया
 छुं कुशल क्रिया याये मज्जू । यदि सुनानं भवभोग सम्पत्तिया
 आशा याना पुण्यकर्म यात धाःसा वया छखें महत्व कम
 जुइ वथें हे मेखें आशा, तृष्णा व इच्छा मदयेके माःथाय्
 भन बढे जुयावइगु सम्भव दु । गुकिं याना वयागु क्लेश जक
 अधिक जुइ । अले थ निर्वाणया मार्ग तापाना वनी ।
 थुज्यागु पुण्यकर्म दुग्गःगु कथं पारमी धर्मय् दुथ्याइ नं मखु ।
 भोग समाजय् कीर्ति प्रशंसा वा नां प्रचार याइगु कथं दान-
 मानादि याइपिनि संख्या स्वल्प मजू । धातृ धाःसा थुजागु
 पुण्य नं तृष्णा मिश्रित जुया पारमिताय् गुण धर्मय् दुथ्याइ
 मखु । वथें हे थःगु उच्च श्रेणीत्व, सामर्थ्यता, धनमत्ता
 परजनयात केनेया लागि जक धन फुका पुण्य याइपिं नं भोग
 समाजय् उगु रूपं यक्वं दु । व स्वया जि छुकी म्ह व स्वया
 जि अपो दान बी धका गुम्हसिनं दान याइ वा शीलपालन
 याइ, थ्व मान मिश्रित कुशल जुया निरिति पारमिता गुण
 धर्मय् अन्तर्गत जुइ मखु ।

गुलिसिनं विदर्शना मार्गफल विषयय् छुं हे विचाः
 मयासें दान शील व तपस्यां जक मनु शुद्धि जुइ धका

भालपी । थ्व गलत धारणा खः । थ्व दृष्टि मिश्रित कुशल धर्म जुया थ्व नं पारमिता गुण धर्मय् पुवंक लाइ मखु । “यस कामताय पवत्तितं हीनं, पुब्बफल कामनाय पवत्तितं मज्झिमं, कत्तव्वं मे विदन्ति अरिय भावं निस्साय पवत्तितं पणीतं।” भव—भोग, सम्पत्ति, यशः व कीर्तिया कारणय् गुम्ह व्यक्ति कुशल धर्म याइ, व हीन कुशल कर्म जुइ । थःगु विमुक्तिया कारणय् याइगु पुण्यकर्म मध्यम प्रकारया कुशल जुइ । अले सकल प्राणीपिनिगु मुक्तिया कारणय् याये हे माःगु धका याइगु गुण कार्य प्रणीत कुशल जुइ ।

पारमिता धयागु करुणां स्वच्छ शीतलगु हृदयं पुरे यायेमाः । हानं उगु अवस्थाय् परजनं क्रोध व इर्ष्या' न्हागु धाःसानं अखण्ड रूपं थःगु कार्य याना हे यंकेमाः । अले हे जक व थः सफल जुइ ।

खः गबलें करुणा चित्तं नं मूढ क्रिया याये फु । उगु अवस्थाय् प्रज्ञां करुणायात आरक्षा यायेमाः । अर्थात् प्रज्ञां वरुणायात ज्या काये सयेके माः । प्रज्ञानुकूल कारुणिक क्रिया हे सर्व प्रकार श्रेष्ठोत्तम जुइ ।

भिगू पारमिता

पारमिता भिगू प्रकारया दु । यथा :-

१. दान (= त्याग)
२. शील (- नैतिक गुण)

३. नैष्कर्म्य (= नैष्कर्म्य)
४. प्रज्ञा (= यथार्थ ज्ञान)
५. वीर्य (= उत्साह)
६. क्षान्ति (= सहन-शीलता)
७. सत्य (= यथार्थ वचन)
८. अधिष्ठान (= प्रतिज्ञा)
९. मैत्री (= सम समानभाव) व
१०. उपेक्षा (= मध्यस्थता) ।

थुपिं हे भिगू पारमितायात् पारमिता, उपपारमिता, परमत्थ पारमिताया रूपय् स्वीगू ल्याः याये वं जुइ । अले अर्हत्त्या लागि भिगू, प्रत्येक बुद्धया लागि नीगू व बुद्धया लागि स्वीगू पारमिता गुण धर्म पूर्ण यायेगु अनिवार्य खः ।

पारमिता धर्मथा लक्षण

परयात् अनुकम्पा तयेगु, दया तयेगु, पारमिताया लक्षण खः । परोपकार यायेगु हे पारमिताया रस खः । स्वयंया श्रमं प्राणी प्रति अनुकम्पापूर्ण हृदयं व प्रज्ञापूर्ण दृष्टिकोणं परोपकार हे उकिं बोधिसत्वया क्रिया जुया च्वनी । उकिं बुद्धत्वया प्रार्थना याना गुण धर्म पुरे याइपिन्त बोधिसत्व धाइ धका छखें धाःसा, मेखें परजनया हितोपकार याइपिन्त बोधिसत्व धाइ । अथवा थःगु स्वार्थया लागि मखु, परार्थया लागि धन, शक्ति, जीवन बोधुपिन्त बोधिसत्व धाइ । अले

बोधिसत्त्वया श्व क्रिया हे “बोधिचर्या” खः । हानं बोधि-
चर्या द्वारा हे मात्र बुद्धत्व प्राप्त याना काये फइ । थुकथं
बोधिसत्त्व धर्म व परोपकार छगू मेगुया अर्थ थुइका बीगु
शब्द थें जुया च्वंगु दु ।

बोधिसत्त्वं मेपिनिगु दुःख खना थःत हे जूगु भाःपी ।
अले मन काकाचवनी । बोधिसत्त्वं न्यागु उपायं वा कुरालतां
नं पर दुःख मदयेका छुयेत स्वयं अदम्य उत्साह याइ । परयात
दुःखं मुक्त याना बी मफुतले थःत प्रीति धयागु दइ मखु ।

बोधिसत्त्वं न्याम्ह नापं नं न्याबले नं हितैषी भाव
क्यनी । थः कतः उच्च-नीच सम-असम भेदभाव मतसें
विश्व हे थःगु परिवार थें याना थःगु हित सुखया वास्ता
मतसे बोधिसत्त्वं परयागु हित सुखया कामना याइ ।

सकल सत्त्व प्राणी प्रति बिलिबिलि जाःगु करुणात्मक
परोपकार हे वयागु जीवन लक्ष्यया प्रधानाङ्ग जुइ । वयागु
हृदय हे करुणां जाःगु छगः करुणाया थलथें जुया च्वनी ।
वचन व क्रियां नं बोधिसत्त्व करुणा सहगत जुया
च्वनी । आध्यात्मिक करुणां वयागु मिखा चक्कना च्वनी,
ख्वाल्य प्रसन्नतां जाया च्वनी ।

पारमी धर्मया प्रत्यय

मनुस्सत्तं लिङ्गसम्पत्ति, हेतु सत्थारदस्सनं ।
पब्बज्जा गुणसम्पत्ति, अधिकारो च छन्दता ।
अट्ठधम्मे समोधाना, अभिनिहारो समिज्झति ॥

श्व गाथा अनुसारं पारमी धर्मया प्रत्यय अर्थात्
उपकार जुइगु अङ्ग च्यागू दु । आः थन थुपि हे च्यागू
अंगया विषय् छगू छगू याना उल्लेख याये ।

१. मनुस्सत्तं = मनुष्यत्व । बुद्ध नं मनुष्य
जुइ । देव ब्रम्हादि मखु । उकिं बुद्धत्वया नितिं मनुष्य जातिं
न्हापा लाक प्रार्थना यायेमाः । अले प्रार्थनानुसारं कार्यं नं
सफल जुल धाःसा व भविष्यत् बुद्ध जुइ । मेगु देव ब्रम्हादि
जातिं सर्व प्रथम बुद्धत्व प्रार्थना यानां व पारमिता गुण
धर्म सिद्ध जुइ मखु ।

२. लिङ्ग सम्पत्ति = पुरुषत्व । पुरुष भावं हे
बुद्धत्वया नितिं प्रार्थना जुइमाः । हानं पुरुषत्व भावं हे
बुद्ध जुइ । उकिं स्त्री वा नपुंसक व पण्डक आदि भावं प्रार्थना
यानां गबलें व सिद्ध जुइ मखु ।

३. हेतु = उगु हे अवस्थाय वा जन्मय अर्हत् जुइगु
तक्क नं पुण्य दुम्ह जुयेमाः । हेतु सम्पत्ति दुम्ह जुयमाः । गथे
सुमेध तापस व हे जन्मय अर्हत् जुइगु तक्क नं पूर्व पुण्य
दुम्ह खः ।

४. सत्थारदस्सनं = शास्ताया दर्शन । बुद्धत्व
प्रार्थना वा बोधिसत्व गुण धर्म पालनया प्रारम्भ बुद्धया
दर्शनं निसें क्वातुक जुइ । गथे सुमे तापसं दीपङ्कर बुद्धया

न्होने बुद्धत्व प्रार्थना यात । बोधिवृत्त व चैत्य आदि स्थानय्
प्रार्थना यानां सिद्ध जुइ मखु ।

५. पब्वज्जा = प्रव्रज्या । बुद्धत्व प्रार्थना याइ-
पिसं कर्म व कर्म फल विश्वास याना प्रव्रज्या जुया हे प्रार्थना
यायेमाः गृहस्थ जुया मखु । गथे सुमेधं प्रव्रज्या जुया, यात ।
हानं स्वयं बुद्ध हे नं प्रवृजित । गृहस्थ बुद्ध जुइगु असम्भव ।

६. गुणसम्पत्ति = पञ्च अभिञ्ज्या व अष्ट
समापत्ति प्राप्ति थें जाःगु गुण सम्पत्ति दयेमाः । प्रवृजित
जूसानं थ्व गुण सम्पत्ति दुम्हं बुद्धत्व प्रार्थना याना हे जक
व सिद्ध जुइ । थ्व गुण मदुम्ह जुइ मखु ।

७. अधिकार = आधिपत्य । माला वन धाःसा
थःगु जीवन तकं बुद्धत्वया लागि त्याग याये फुम्ह जुयेमाः ।
सुमेध तापसं थें प्राण परित्यागया प्राण मयायेकं बुद्धत्व प्राप्त
यायेगु सम्भव मदु ।

८. छन्द = बुद्ध जुइगु महति इच्छा । महान
उत्साह व प्रयत्न दुम्ह जुयेमाः । अन्यथा जुइ मखु ।

थ्व च्यागू मूल अंग प्रत्यय बा दृढ संकल्पयात हे
'अभिनिहार' धका धयातल । विवरण प्राप्त जुइगु अवस्थाय्
जि नं बुद्ध जुया परयात नं चतुरार्य्य सत्य अबबोध याके
धका प्रार्थना यायेगु 'प्रथम प्रार्थना' खः ।

नियत विवरणया तात्पर्यं बुद्धया भविष्यवाणी खः ।
दीपङ्कर बुद्धं सुमेध तापस भ्यातनालय् गोतुला च्वंगु दृश्य
खना श्व तापस बुद्ध जुइगु दृढ संकल्प (= अभिनिहार)
याना गोतुला च्वंगु खः धका स्वयं हे सीका बिज्यात ।
अले श्व भविष्यय् बुद्ध जुइ ला मजुइ धका विचाः याना स्वया
बिज्याबले अनागतय् गौतम बुद्ध जुइ धैगु सीका प्रकाश
याना बिज्यात । श्वया कुलभूमि कपिलवस्तु नगर जुइ, माँ
महामाया, बौ शुद्धोद्धन जुइ । अले प्रथम शिष्य उपतिष्य
(सारिपुत्त), दुतिय शिष्य कोलित (मोगल्लान्), आनन्द
स्थविर परिचारक (= उपस्थापक) जुइ । खेमा स्थविरा
प्रधान शिष्या, उत्पलवर्णा दुतिय शिष्या जुइ । श्वं ज्ञानं
परिपक्व जुइ धुंका हे गृहत्याग (अभिनिष्क्रमण)
याइ । महान तपस्यायां लिपा न्यग्रोध सिमा क्वय् क्षीर
ग्रहण याना नेरञ्जना नदी तिरय् भोजन याना बोधिमण्डपय्
च्वना वंगल सिमा क्वय् बुद्धपद प्राप्त याना काइ । गौतम
बुद्ध प्रतिया श्व उल्लेखयात हे नियत विवरण धयातःगु खः ।

प्रत्येक बुद्ध व श्रावकपिनि निंतिं अभिनिहार

प्रत्येक बुद्धपिनि मूल प्रार्थनाया (= अभिनिहार) बखतब्
न्यागू अंगं युक्त जुयेमाः । १. मनुष्यत्व, २. लिङ्ग सम्पत्ति,
३. क्षीणाश्रव दर्शन ४. अधिकार, ५. छन्द । थन क्षीणाश्रव
दर्शन धैगु बुद्ध, प्रत्येक बुद्ध व अर्हत् उत्तमपिनि सम्मुख

जुइगु खः । 'प्रथम प्रार्थना' फुक्कं क्लेश नाश जुइ धुंकूपिनि
न्होने हे सिद्ध जुइ ।

महाश्रावकपिनि अधिकार व छन्द थ्व निगू अंगं
युक्त जुल धासा समृद्ध जुइ धका धयातःगु दु ।

आः थन चरिया पिटक अट्टकथाया उल्लेख अनुसार
पारमी सम्बन्धय् आचार्यपिनिगु मत मतान्तर छगू निगूया
चर्चा याये -

१. अकुशल नापं ल्वाकःज्यागु दान आदी गुणधर्मयात
पारमी धाइ । अकुशल नापं ल्वाकः मज्जागु दान आदी
कुशल धर्मयात उपपारमी धाइ । अकुशल नं मज्जुगु कुशल नं
मज्जुगु दान आदी धर्मयात परमार्थ पारमी धका धाइ ।

२. मेगु मत कथं अभिनिहार अर्थात् मूल प्रार्थना स्वया
न्हापां पुरे याःगु दान आदी धर्म पारमी खः । अभिनिहारं
लिपा पुरे याःगु दान आदी धर्म उपपारमी खः । बुद्ध भूमि
च्चना पुरे याःगु दान आदी धर्म परमत्थ पारमी खः ।

३. वथें हे मेगु मत कथं बोधिसत्व भूमि
च्चना परार्थया लागि पुरे याःगु दान आदी गुण धर्मयात
पारमी धयातथें, थःगु लागि गुण धर्म पुरे यायेगुयात उप-
पारमी धयातल । अले थःगु व परयागु लागि यायेगु दान
आदी गुण धर्मयात परमार्थ पारमी धका धयातल ।

४. वथे हे पारमी श्रावकयागु जुइ, उपपारमी प्रत्येक बुद्धयागु, परमार्थ पारमी सम्यक सम्बुद्धयागु जुइ धका नं धया तःगु दु ।

५. वथे हे मेगु मत कथं संसार सुख बीगु पुण्य पारमी खः, निर्वाण सुख बीगु पुण्य उपपारमी अले मेपिन्त संसार सुख व निर्वाण सुख बीगु पुण्य परमार्थ पारमी खः ।

चव्य धयातःगु अनुसारया अर्थ परिधि वा व्याख्या कथं दश पारमिता स्वीगू पारमिता जुइ, अले मेखे दानशील आदि कथंया फिगू पारमी हे स्वभाव कथं खुगू पारमिता जक याना क्यनातःगु दु । गुगु खुगू पारमीया प्रचलन नेपालय् दु । व खः, १. दान, २. शील, ३. ज्ञान्ति, ४. वीर्य, ५. ध्यान, ६. प्रज्ञा । फिगू पारमिताया नैष्कर्म्य पारमिता प्रवृज्या प्राप्त जुइगु अवस्थाय् जुया शील पारमिताय् दुश्याइ । नीवरणं अलग जुइगु थाय् ध्यान पारमिताय् संगृहित जुइ । अकुशलं अलग जुया कुशल प्राप्त अवस्थाय् दान आदी खुगू पारमिता नं छथासं नापं मिले जुइ । सत्यपारमिता वा वीरति सत्यया पक्षय्, शीलपारमिताय्, ज्ञान सत्यय् पक्षय्, प्रज्ञा पारमिता संग्रह जुइ । मैत्री पारमिता ध्यानय् दुश्याइ । उपेक्षा पारमिता ध्यान, प्रज्ञा निगुली नं दुश्याः । अधिष्ठान पारमिता खुगुली नं संगृहित जू । हानं संक्षिप्तं धाये माल धाःसा फुक पारमी करुणा व प्रज्ञा निगुली संगृहित जू ।

पारमिता सम्पादन यायेत उपाय

पारमिता गुलि महान गुण खः, उलि हे थ्व पुरे यायेत उपाय वा कुशलता नं बल्लायेमाः क्वातुयेमाः। आः थन थुकिया हे छुं चर्चा याये :-

१. अनवसेस सम्भरण अर्थात् दान आदि ऋगू पारमिता छगू हे मतोतुसे सम्पादन यायेगु ।

२. सक्कच्च कारिताय अर्थात् ऋगू पारमिताय आदर गौरव तथा बांलाक छसिं निसें सम्पादन यायेगु ।

३. सातच्च कारिताय अर्थात् अखण्ड रूपं पारमिता सम्पादन यायेगु ।

४. चिरकालाभियोग अर्थात् चिरकालं निसें पारमिता अभ्यास याना सम्पादन यायेगु ।

पारमिता सम्पादन समय

छन्हु आनन्द स्थविरं न्यना बिज्यात, 'भो भगवान, बुद्ध प्रार्थना पूरा यायेत गुलि समय बिते जुइ ?'

बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यात, 'बुद्धानं आनन्द, हेट्ठिम परिच्छेदेन चत्तारि असंख्यय्यानि कप्पसतसहस्सानि, मब्भिम परिच्छेदेन अट्ठ असंख्यय्यानि कप्पसतसहस्सानि, उपरिम

परिच्छेदेन सोलस असंख्यय्यानि कप्पसतसहस्सानि”
अर्थात् आनन्द कमसेकम निम्न परिच्छेदं प्यंगू असंख्य
व महालाखकल्प, मध्यम परिच्छेदं च्यागू असंख्य व महा-
लाखकल्प, उत्तम परिच्छेदं भिखुगू असंख्य व महालाखकल्पं
बुद्ध, बोधिसत्वपिनिगु पारमिता सम्पादन सम्पूर्णं जुइ ।

स्वता प्रकारया बोधिसत्वपिं

प्रज्ञा, श्रद्धा व वीर्यं श्व स्वंगू गुणधर्म बुद्धत्व प्राप्तिया
लागि उपकारगु गुण धर्म खः । श्व स्वंगू गुण धर्म
व्याक्क बोधिसत्वपिंके समानता रूपं दइ मखु ।

उकिं बोधिसत्वपिं स्वता प्रकारयापिं दइ । १० प्रज्ञाधिक
२. श्रद्धाधिक व ३. वीर्याधिक ।

प्रज्ञाधिक बोधिसत्वपिनि श्रद्धा अल्प जुइ , वीर्यं
मध्यम जुइ । श्रद्धाधिक बोधिसत्वपिनि प्रज्ञा मध्यम, वीर्यं
मह जुइ । वीर्याधिक बोधिसत्वपिनि प्रज्ञा मह जुइ, श्रद्धा
मध्यम जुइ ।

प्रज्ञाधिक बोधिसत्वपिन्त प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पं
सम्बोधि प्राप्त जुइ । श्रद्धाधिक बोधिसत्वपिन्त च्यागू असंख्य व
छगू लाख कल्पं सम्बोधि प्राप्त जुइ । अत्ते वीर्याधिक बोधिसत्व-
पिन्त भिखुगू असंख्य व छगू लाख कल्पं सम्बोधि प्राप्त जुइ ।

बुद्धधर्मयं न्ह्यामहसितं बुद्ध जुयेत थाय् बियातःगु दु ।
बुद्धपिं ह्याचवंगु स्वां थें खः । बुद्ध जुयेगु इच्छायाःपिं मुखगु

स्वांथे खः । बोध्द दृष्टिकोणय् बुध्द जुयेगु शक्ति सकल प्राणीपिके मदुगु मखु । तर व शक्ति गुणधर्म पूर्ण यायेमाः । कारण गुण धर्म हे जक बुध्द जुइ सिवाय अथे जुइ मखु ।

आः थन पारमिता आनिसंसया खँ उल्लेख याये । गबले बोधिसत्त्वं मूल प्रार्थना अर्थात् अभिनिहारं पूर्णत प्राप्त याना बिज्यात, अबले निसेँ किंच्यागू अभव्यस्थानय् जन्म जुया बिमज्याः वा बिज्याइ मखु । प्यंगू बुध्द भूमि व अध्यास खुगू व प्यंगू सम्पत्ति युक्तपि जुया बिज्यात ।

किंच्यागू अभव्यस्थान

अपदान व सुत्तनिपातया अर्थकथा कथं नियत विवरण प्राप्त बोधिसत्त्व बुध्द मजुतले गबले नं १. जाति अन्ध मजू, २. न्हेपँ ख्वाय् मजू, ३. वेँ मजू, ४. प्रत्यन्त जनपदय् जन्म मजू, दोषी गर्भय् जक मजू, ६. मिथ्यादृष्टि मजू, ७. लिङ्ग परिवर्तन मजू, ८. आनन्तर्य्य कर्म मयाः, ९. कुष्ट रोग मजू, १०. पशुयोनी वट्टाई स्वया चिकिधिकः किसि स्वया तःधिक जुया जन्म मजू ११. खुप्पिपासा व निज्झामतण्हिक धैगु प्रेत-योनी जन्म मजू, १२. कालकञ्जिक असुर निकायय् जन्म मजू, लोकान्तरिक नरक व अवीचि नरकय् जन्म मजू, १३. कामलोकय् मार मजू, १४. रूप लोकय् असंञ्जि भूमी जन्म मकाः, १५. अरूपलोकय् जन्म मकाः, १६. मेगु चक्रवालय् नं जन्म मकाः ।

प्यंगू बुद्धभूमि

१. उत्साह = दान आदि क्रिया विषय्य हतोत्साह मज्जुसे न्होने वनेगु स्वभाव ।

२. उम्मग = पारमिता पुरे यायेगु अवस्थाय् निर्दोषी रूपं उपाय सीका काइगु तीक्षण स्वभाव ।

३. अवत्थान = न्हाक्क हे बाधा वःसां न्हावक हे कष्ट जूसां दान आदि गुण धर्मय् निश्चल रूपं यायेगु ।

४. हित चरिया = थःत दुःख कष्ट व्यूपिन्त स्मेत नं तोमफिकूसे सफल प्राणी प्रति मैत्री व करुणा तयेगु ।

थ्व प्यंगू गुण पारमी पुरे यायेत अति उपकारी जुया थ्वयात 'बुद्धभूमि' धयातःगु खः । अर्थात् थुपिं गुण विशेष बुद्धत्व प्राप्तिना नितिं पृष्ठभूमिथें खः ।

खुगू बोधिसत्वपिनिगु अज्जास

१. नेक्खम्मज्जास, २. पविवेकज्जास, ३. अलो-
भज्जास, ४. अदोसज्जास, ५. अमोहज्जास व ६. निस्सरण-
ज्जास ।

अज्जासया अर्थ विचार खः । थ्व खुगू अज्जासया विचार बोधिसत्वपिंके दयाच्चनि । गथे सिमा बल्लाकेत हा

उपकारक जुइथें बोधिसत्त्वपिं बोधिचर्या स्थीर जुयेत थ्व खुगू अज्मास (=विचार) अत्यन्त उपकारक जू । हाः बमलायेवं तःसकं फय् वयेवं हे सिमा कोदली । वथेंतुं थ्व खुगू अज्मास दुनेया विचार मन्त धायेवं बोधिचर्या कोदलीगु सम्भव दु । गुकिं याना बुद्ध जुइगु तापाना च्वनी ।

आः थन थुगु खुगू अज्मास बारय् हे छगू छगू याना ब्याख्या याये -

१. नेक्खम्मज्जास : गृहं प्याहाँ वयेगु अर्थात् कामं अलग जुइगु विचार । थ्व बोधिसत्त्वपिके दयाच्वनि । सदां सम्बाधोयं घरावासा धयातःथें छे'यागु दोष बोधिसत्त्वं खना च्वनि । छे' च्वनेगु विचार दइ मखु । अले पञ्चकाम विषय दोष खना छे', बुँ, धन, जन व सन्तान तोता प्रव्रजित जुइ । नेक्खम्मज्जास सम्पत्ति मदुह्य ब्यक्ति पञ्चकामय् जक भूले जुया छमो छतका हे त्याग यायेगु शक्ति मदुह्य जुइ । गाःवंगु पुखुली भयातुगु ल्वहँ न्हाबले नं क्वेया क्वसं तुं लाना च्वनी । व गबलें थाहाँ वइ मखु । अले इमिगु जीवन नं थाहाँ वइ मखु ।

२. पविवेकज्जास : विवेक शील जुयेगु विचार । विवेक प्रिय जुया विवेकय् च्वनेगु विचार बोधिसत्त्वपिके दया च्वनि । अले काय्महाय्, थःथिति व जहान परिवार मुंका उकी जक दुना च्वनेगु दोष खनाच्वनि । छे' परिषदया दथुइ च्वनेगु इच्छा याइ मखु । गथे जेलय् च्वंन्न कैदी न्हाबलें गबले जेलं प्याहाँ

वने धका सिपाहिनं ज्वना हानं जेलेसं तयेत स्वःसां मती तइ ।
 वथे हे सम्पत्ती हानं थुनेत स्वःसां पविवेकज्मास अभ्यन्तरय्
 दुपिं व्यक्तिपिं मनूया दध्वी वःसानं पविवेकज्मास अभ्यन्तर
 गतिदुह्वा जुया हानं विवेक स्थानय् वनेत स्वया च्वनी ।

३. अलोभज्मास : लोभयात त्याका च्वनेगु अर्थात्
 लोभया प्रतिपन्न विचार । बोधिसत्त्वं लोभया दोष खनाच्वनि ।
 अलोभ विचार दुपिं बोधिसत्त्वपिं जुया न्हागु हे वस्तु जूसां
 वं सरल रूपं त्याग थाइ । गथे काय्म्ह्याय्, धन, शरीर,
 शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्ग व थःगु प्राण समेत परार्थया लागि त्याग
 थाइ, उत्सर्ग थाइ । अलोभज्मास दुपिं बोधिसत्त्वपिन्त त्याग
 यायेगु छुं हे दुष्कर जुइ मखु । बरू स्वभावगत विचारं त्याग
 मयासें च्वनेगु जक दुष्कर जुइ ।

४. अदोसज्मास : द्वेष विहीन विचार अर्थात् दोष
 प्रतिपन्न विचार । बोधिसत्त्वं द्वेषया दोष खना च्वनि । द्वेष
 मदयेकेगु उपाय सदां थाइ । थःगु जीवनय् हानि यायेत सनीपिं
 खनानं क्रोध पिकाइ मखु । मन मैत्री व करुणा तइ ।

५. अमोहज्मास : मोह रहित विचार अर्थात् मोहया
 प्रतिपन्न विचार । बोधिसत्त्वं मोहया दोष खना च्वनि । कर्तव्या-
 कर्तव्य व भिं-मभिं बुझे जुया च्वनि । स्कन्ध, धातु, आयत्तन
 धयागु छु खः बांलाक थुइका काइ ।

६. निस्सरणज्झास : संसार दुःखं मुक्त जुयेगु विचार । बोधिसत्त्वं भव अर्थात् संसारया दोष खन्ना प्यत्ति । अत्ते व तृष्णाय् भुत्ते जुयेगु स्वइ मखु । वं तृष्णा मदयेकेगु क्खय याइ । विदर्शना भावना पाखे ध्यान आकर्षित जुइ ।

प्यंगू सम्पत्ति

१. इन्द्रिय सम्पत्ति, २. प्रतिपत्ति सम्पत्ति, ३. कौशल्य सम्पत्ति, ४. अध्याशय सम्पत्ति ।

थुपि प्यंगू सम्पत्ति खः । अत्ते थुपि सम्पत्ति महाबोधि-रात्त्वपिके जक विशेष रूपं दइगु गुण धर्म जुया च्वन । श्रावक बोधिपिके दइ मखु । उकिं थ्व खँय् म्हीसं विस्तृत चर्चा ययेगु बांला ताया ।

१. इन्द्रिय सम्पत्ति :— न्यागू दु । १. सद्धिन्द्रिय, २. विरीयिन्द्रिय, ३. सतिन्द्रिय, ४. समाधिन्द्रिय, ५. पब्बिन्द्रिय ।

थ्व न्यागू इन्द्रिय तीक्षण रूपं अभिवृद्धि जूइ बोधिसत्त्व जुइ । सर्वप्रकारं हे श्रद्धाबल सम्पन्न जुया श्रद्धा याये माःगु कर्तव्य निर्दोष रूपं याइ । तथा गबलें हे बोधिसत्त्वयाके बल श्रद्धा व दुर्बल श्रद्धा दइ मखु । गबलें हतोत्साह जुइ मखु । व प्यं याये माःगु कर्तव्य पुवंक हे याइ । दुर्बल वीर्य्यं जुइ मखु । तथा सतिन्द्रिय, समाधिन्द्रिय, पब्बिन्द्रिय नं उक्तानुसारं हे जुइ ।

२. प्रतिपत्ति सम्पत्ति : आत्मार्थ कामी मज्जसे परार्थ चर्या यायेगु । बोधिसत्त्वं थःगु सुख तोता नं परया हित्त्वा लागी चर्या याइ । गुगुं हितैषी कार्य याःसां आशा कर्वा वा प्रत्युपकारया भावनां याइ मखु । थःत हानि याइपिं नाथ नं वयाके हितैषी भाव दयाच्चनी । न्हागु कुशल क्रिया याःसां फल आशा कया याइ मखु । सकल सत्वप्राणीपिं दुःख मुक्त यायेया लागि सर्वज्ञत्वयां प्रार्थना याइ ।

३. कौशल्य सम्पत्ति : थाय्यात लोगु ज्ञान । अर्थात् स्थानोचित्त प्रज्ञा दुह्म जुइगु । गुज्याह्म मनु नापं गुज्यागु व्यवहार कुशलता दयेमाःगु खः, उगु कुशलता ज्ञान दुह्म गम्भीर प्रश्न नं निरीकरण याये फुगु शक्ति दुह्म बोधिसत्त्व जुइ । न्हागु दुष्कर क्रियानं बहुजन हिताय सुखाय लागी यायेत बोधिसत्त्व सदां नं तत्पर जुइ ।

४. अध्याशय सम्पत्ति : पारमी सम्पूर्ण यायेत महति इच्छा दुह्म जुइगु । त्याग यायेगु शक्ति दुर्थे त्याग नं याना हे च्वनि । छाव्धाःसा त्याग हे वस्पोलया प्रीतिया कारण खः । उकिं सदां मेपिनिगु मनोकामना पुरा यायेगु बोधिसत्त्वं स्वइ ।

बोधिसत्त्वपिनिगु शक्ति बोधिसत्त्वपिनिगु आश्चर्य अद्भूतगु शक्ति प्यंगू दु । व खः,

सकल सत्व प्राणीपिं थःगु हे परिवारया रूपय् खनिगु व क्रियानं याना यंके फुगु क्षमता । थ्व हे प्रथम आश्चर्य खः

काय्म्ह्याय् दुपिनिगु चित्त पुत्र तृष्णां बुलुसे च्वनि ।
 तर बोधिसत्वपिं व हे थःगु हे परिवार धका सम्मे जुया
 गबले नं वस्पोलपिं पुत्र तृष्णां बुलुसे च्वनि मखु । थ्व निगूगु
 आश्चर्य खः ।

सत्वपिनि बहुजन हिताय सुखाय लागी न्हाबले महान्
 इच्छा व दया च्वनिगु स्वंगूगु आश्चर्य खः । गुकिं दिन प्रतिदिन
 पारमिता बढे जुया च्वनि ।

पुण्यस्कन्ध मुना च्वंहा बोधिसत्वपिं मेपित गौरवमान
 सत्कार याये योग्य जुया च्वनी । थ्व प्यंगूगु आश्चर्य खः ।

बोधिसत्वपिसं अत्यन्त दुःख कष्ट सिया पारमिता पुरे
 याना च्वंगु छु फल अर्थात् प्रयोजनया लागि याःगु खः थ्व
 विचार याये बहः जू । संक्षिप्त रूपं धाये माल धाःसा सम्यक्
 सम्बुद्धत्व हे पारमिताया फल खः । विस्तार रूपं महापुरुष
 लक्षण, असिति अनुव्यञ्जन, व्याम प्रभरि अनेक गुण समुहं
 थिना च्वंगु रूपकाय सम्पत्ति, दशबल, चतुर्वैशारद्य ज्ञान षड्
 असाधारण ज्ञान आदि पारमिताया गुण धर्मया हे फल खः ।

दान पारमिता

दान पारमिता हे भिगू बोधिसत्व चर्यायू न्हापांगु चर्या खः । दान पारमिताया लक्षण हे परित्याग खः, बीगु वस्तु लिसे लोभ तापाकेगु ध्वया रस खः, अले वस्तुकयू प्यमपुनेगु ध्वया प्रत्युप्रस्थान । दानया साधारण अर्थ खः, बीगु । बीगु धयागु हे कुशल कार्य । अले ध्वया सम्बन्ध वस्तु व चित्त लिसे जुइ । छायाधाःसा वस्तुकयू प्यपुना लोभरूपी अकुशलया विपक्ष गुण अलोभ स्वतः कुशल चेतना खः । लिसे संकीर्ण स्वार्थ उन्मुख दिशाया विपरीत उदार व विस्तृर्ण परार्थ धयागु स्वभाव कुशल-प्रवृत्ति खः । न्हापां निसे थःके स्वचाना जिगु-जिगु जित-जित धया च्वंगु बुलुगु लोभयात व वया आधार मोहयात मदयेका छयेगु अर्थयू ध्व परमार्थ जुया च्वन । उकिं हे आयु, वर्ण, सुख, बल व प्रज्ञा (ज्ञान) लायेत धका जक दान बायेगु बोधिसत्वया पारमिता गुण धर्म जुइ थाकुइ । थथे दानया फल इच्छा मयाःसां हे प्राप्त जुइगुली प्रार्थना यायेवं व मूलतः अज्ञानया स्वभाव नं जुल । लोकुत्तर पाखे न्ह्यज्यायेगु अभ्या-

सया क्रमय् पूर्णं यायेगु पारमिता गुगुं कथं संसार पाखे जक चाःहिलेगु रूपं जुइ मखु । थथे इच्छा याना जक दान ब्यूसा व दां त्याये वीगु व ब्याज कायेगुथें जक जुइ । उकिं लोभ मद-येका निर्वाणार्थं यायेगु पारमिताय् गुणात्मक व धनात्मक सांसारिक भोग विलास प्राप्त्रिया इच्छा याइ मखु । यदि सुनानं थथे दानया फल भव-भोग जक लक्ष्य तल धाःसा व दान वट्टगामी पुण्य जुइ, विवट्टगामी अर्थात् संसारया क्षुद्रतां चवय् वनेमू संसार-मुक्तियागु विवट्टगामी पुण्य जुइ मखु । अले वट्टगामी पुण्य विवट्टगामी कार्यं सिबे उत्तम जुइ मखु । श्व प्रसंग बांलाक थुइकेत मीत सङ्गपाल जातक (५२४) लुमके बहः जू ।

बोधिसत्व दुर्योधनं ऋषि प्रव्रज्या जुया वंहा थः अबु नाप लाः वंबले नागराजा खन । वयात नं नागराजाया वैभव यल । दानादि कुशल कार्यं याना शङ्गपाल धयाह्य नागराजा जुया जन्म नं जुल । तर ताकाल मदुवं हे वया नाग भुवनया ऐश्वर्य खना वाक्क वल । अले हानं त्यागादि गुण धर्म पालन यायेगु विचाः जुल । पुखू सिथय् अर्थे च्वं च्वं वल । अबले हे शिकारं निराश जुया वःपिं ल्हाः फुसुलु तिनिपिं शिकारीत छथ्वः अन्न श्यंकः वल । इमिसं वयात खन । अले श्व नागया ला जूसीं नये धका वयात दायेगु धाः यायेगु यात । नागराजं सह याना सुंक च्वं च्वन । वं थःगु शरीर हे उत्सर्गिया इच्छा यात । 'सुयात जिगु छथं गु माः, वं जिगु छथं गु अंकि । हानं सुयात

जिगु ला यः, वं ला यंकि ।' धका वं थःत समर्पण
 याना च्वंग् खः । उकिं याःयाःथें याकाः, पाःपाःथें पायेका च्वंह
 नागयात खनेवं अलार धयाह्छ छह सज्जन वया शिकारीतयेत
 नाग तोतके धिल । शिकारीत अलारं व्युगु धन द्रव्य ज्वना वनेवं
 नागराजा शंखपालं अलारयात थःगु नाग भुवनय् व्वना यंकल ।
 नाग भुवनय् थ्यंका अलारं छं अथे छाय् थःत जूगु कष्ट सह
 याना धका न्यंबले बोधिसत्व शङ्खपालं धाल,

मनुस्स योनिं अभिपत्थमानो
 तस्मा परक्कम ततो करोमि ।

अर्थात् जि मनुष्य योनिया कामना याना थ्व पराक्रम
 याना च्वना । थ्वया कारण निःसन्देह थ्व हे खः, मनुष्य लोकं
 तोता मेगु गुगुं लोकं शुद्धि व संयम बांलाक याये मज्यू, मफु ।
 मनुष्य योनि प्राप्त याना हे जक जाति व सरणं अन्तत्व प्राप्त
 याये फइ ।

ऐश्वर्यया निसारता व वया भोग्य् दुने च्वंगु अतृप्त
 स्वभाव थ्व बाखनय् दु । दुर्योधनं दान व शीलया फल भोगया
 कामना याना मनुष्यत्व फुकल । परिणामतः नागराजा खङ्गपाल
 जुया थःगु प्राण उत्सर्ग याना हानं मनुष्यत्व तुं कामना याये
 माल । उकिं नित्त, क्यंगु कथावस्तुया थ्व जातक दानशीलादि
 पारमिताया लक्ष्य गथे जुइमाः क्यं । लिसें विवट्टगामी पुण्य
 यायेगु पारमिताया उद्देश्य जुइ धयागु खँ नं स्पष्ट याः । 'बोधि-

‘चर्यावतार’ या शब्दय् धाःसा चित्तया उत्सर्ग वृत्ति हे दान पारमिता खः ।

ध्व चित्तया उदारता व उत्सर्ग-वृत्ति न्हागु च्चेप्रय् नं माः ।
ध्व हे मानव-जीवनया मंगलप्रद कार्य खः । उकिं दानयात महा-
सांगलिक गुण धर्म मध्यय् छगू याना तःगु दु । अक्क न्हेगू
सत्पुरुष धनय् छगू धन, प्यंगू संग्रहनीय सारय् प्रथम गुण धर्म
नं त्याग हे धया तःगु दु ।

‘दान’या व्यापक अर्थ थुइकेत अनेक कथं विचाः
यायेमाः । ध्वया नितिं दान बीगु वस्तु वा तत्व कथं, दान ग्राहक
व दान दाताया दृष्टिं ध्वया विवेचना जुइगु बांलाइ । अक्क स्तर
कथं अले लिपा ध्वया व्याख्या जुइमाः ।

विविध दान

दान बीगु वस्तु वा तत्व कथं अनेक दु । उकी आमीस
दान, अभय दान व धर्मदान कथं स्वंगू दु ।

✓ ~~आमीस~~—दान : दान वस्तु वा तत्व रूपं अनेक कथं
दु । अथे नं सम्पूर्ण प्रकारया वाह्य पदार्थ सुयातं बीगुयात
‘आमीस’ दान धाइ । दान न्हाह्यसितं विये ज्यूगु अर्थय् दान
पदार्थ थुलि उलि धयागु हे मंत । बोधिसत्त्वं सुयात छुमाः व तक
बाहिरिक वस्तु फवने हे म्वाःक बी । खः, ध्व बी न्हाः बोधिसत्त्वं
सुयातं दुःख कष्ट मजुइकेगु पाखे दृष्टि तइ । अले आयुध, शस्त्र,
मद्य आदि अनुचित्त कार्यय् मत्वःगु वस्तु बी मखु । नये मज्यू-

निह्व विरामीयात भोजन बीगु, नाय्या ल्हातय् चुपि बीगु, पालिह्वसित तलवार बीगु आदि ज्या बोधिसत्व पाखें जुइ मखु । भिं जुइगु, उपकार जुइगु अर्थय् न्हाबलें न्हागुं वस्तु न्हाह्वसितं बीगुली गबलें बोधिसत्वया ल्हाः लिचिली मखु । नयेगु-त्वनेगु, पुनेगु-च्वनेगु, तीगु आदि बीगु पदार्थया उकिं थुलि उलि घयागु घलःपौ हे महु । खः, भिक्षु संघया नितिं आवश्यक वस्तुया परिमाण दया चतुप्रत्यय दान धाः वने फु । भिन्नान्न, चीवर वस्त्रादि अष्ट परिष्कार, विहार, शयनाशन वा निवास स्थान व भैषर्य वासः हे चतुप्रत्यय खः । थथे हे कुसा, लाकां, दतिवन वा छु तक तःधंगु चीधंगु पदार्थ दु व ब्याक्क माःबले माःह्वसित माक्क हित व उपकारक जुइक बीगुयात हे आमीस दान धाइ ।

थथे आमीस दान बीबले बोधिसत्वपिनि चित्त अकम्पित अविचलित जुइ । विसह्य जातकं (३४०) ध्वयात स्पष्ट कथं थुइका ब्यू । विसह्यं निहनिह दान व्युब्यु इन्द्रया आशन क्वात । वयागु दान खण्डित यायेत वयागु सम्पूर्ण वैभव हे लोप याना बिल । कलाःह्वं दान बीत माः वनं ईचा, खुरपा व खिपः छपु सिबे लुइके मफु । तर विसह्य विचलित मजू । घाय् लया नं बच्छि दां दान बीगु यात । अफ् खुन्हु तक दान ग्राहक अप्वः दयेयं थः घाय् लया दुहाँ वःगु धेवा फुक्कं दान बिल । अले निराहार व सूर्यया तेजं मिखा तिनमिन धाया गोतूबले वयाके इन्द्रं वयागु दानया कारण न्यन । वं ध्वया लक्ष्य मात्र बुद्धत्व जुया च्वंगु खं न्हाथन ।

ध्व हे खँ बुद्धया चरिया क्यना तःगु 'चरिया पिटक' या
 न्हापांगु चर्या 'अकित्ति चरियां' (अकित्ति जातक ४८०)
 नं धाः ।

बोधिसत्व ८० गू कोटी धन थूह्म महाशाल ब्राह्मण्या
 कुलय् जन्म जुल । वयात अकित्ति धयागु नां छुत । वया यशवती
 धयाह्म केहेँ छह्म नं दु । मां-बौपिं परलोक जुइ धुंका वं थःगु
 विशाल धन-सम्पत्ति खन । वया मती वन, जिमि मां-बौनं धन-
 सम्पत्तियात भतिचा हे सार्थक याना मवं । धन-सम्पत्ति धयागु
 सुं क प्वःचिना तयेगुली दुगु मखु । थथे मती तया वं धन-
 सम्पत्ति थह्मं ज्वना वनेगु मती तया दान बीगु यात । तर दान
 ब्युब्युं हे मफुसेंलि यःह्मं यःगु यंकि धका लुखा चायेका बिल ।
 केहेँह्म नापं व प्रव्रजित जुल । तर अन नं मान सत्कारं तोपूवःबले
 कार द्वीपय् च्वं वन । अन वं सन्तोषया जीवन हन । सिमाया हः
 दायेका नया च्वंबले वयागु दानया प्रतापं ग्याःह्म इन्द्रं वयात
 दानं विचलित यायेगु तती तल । इन्द्रं ब्राह्मण वेश कया दान काः
 वल । थः नयेत दायेका तःगु सिमा हः स्मेतं दान बिल । स्वन्हु तकं
 इन्द्रं अथे हे दान काः वल । वं नं अविचलित चित्तं दान बियावं
 च्वन । ध्व अविचलित चित्तया दान खना प्रभावित जुया इन्द्रं
 वयागु दानया कारण न्यन । वं धाल, "जिगु ध्व दान सर्वज्ञताया
 प्रत्यय जुइमा । बार बार जन्म कायेगु दुःख, शरीरया नाश
 जुइगु नं दुःख, सम्मोह-मरण नं दुःख । उकिं हे वासव ! जि
 तपस्या याना च्वना ।'

दान बीबले थ्व जित ख्यले दुगु धका ल्हाः लिमसालेगु स्वभाव बोधिसत्वपिनिगु स्वभाव जुइ । लोकया निति प्राणीपिनि निति यावत् थःके दुगु इमित माःगु बीगुली बोधिसत्व हृदय विचलित जुइ मखु । शील सदाचारयात भतिचा हे बुलु मजुइक थह्वं पालन यायेगु व इन्द्र प्रस्थया सम्पूर्ण जनतायात याका च्वंगु बोधिसत्व-जीवनय् कलिङ्ग राष्ट्रया दन्तपुर नगरया जुजुं सुवृष्टि जुइगु लक्षण दुह्व अञ्जन धयाह्व मंगल हस्ति फ्वंके हल । बोधिसत्वं मंगल हस्ति तिसा सहितं दान यात धयागु खँ कुरुधम्म जातकय् (२७६)वया च्वंगु दु । दान यायेगु तोते स्वया राज्य हे तोते धका धाइह्व बोधिसत्व विश्वन्तर लिसे थ्व मंगल हस्ति दानया समता दु । बोधिसत्वयात न्ह्यार्थे जाःगु राजसत्ता वा अधिकार प्राप्त जूसां त्याग व सदाचार तोती मखु । व अधिकार व शक्ति सम्पन्न जीवनय् नं भोग विलासय् दुना जीवन फुका छयेगु याइ मखु धयागु खँ महासुदर्शन जातकं (६५) स्पष्ट याः । न्ह्याबलें न्हि स्वको थःगु विशाल राज्यय् सुया पित्याः, सुया प्याःचाः, सुयात वसः माः धका घोषणा याना च्वनेगु ज्या चक्रवती याइ । थथे याना च्वनागु धारय् महासुदर्शन चक्रवती धाःगु दु, जिं जीवन भर महादान याना, थ्व जितः मयया मखु । खालि सम्बोधि ययाः हे जक बिया च्वनागु खः । न्हेगू रत्न थुना तःगु आशानय् गोतुला च्वंह्व चक्रवती महासुदर्शन जुजुयात सुभद्रा देवी धाल, 'देव, थ्व चेप्यद्वः नगर अले थ्व कुशावती राजधानी खः । श्वयात प्रेम या ।' चक्रवती

महासुदर्शनं धाल, 'थथे धाये मत्ते देवी ! वरु जित थथे उपदेश
व्यु थुकी प्यपुमे मत्य । थवयात् तोते फयेकि ।' चक्रवतीं हानं
धाल, 'दान व्यु । सदाचारी जु । उपोसथ व्रत पालन या ।'

बोधिसत्त्वपि थथे त्याग भावनां जाःगु चित्तपि जूयें
माःपित बीगुली ज्ञानं खंके सःपि नं जुइ । शंख ब्राह्मणं क्वाःगु
फिठ्वय् ववा च्चंह प्रत्येक बुद्धयात् खनेवं थःगु लाकां तोता
लाकां व कुसा दान बिल । उपमासय शब्दय् वं धाल, 'गथे
ज्यापुं यक्व भिगु बुँ खना नं पुसा महःसा व धन यःह्म जुइ
मसु, वथें पुण्य यःपिसं उत्तम पुण्य-क्षेत्र खना नं त्याग मयाःसा
व पुण्य यःह्म मसु ।' (शंखचर्या) बोधिसत्त्वं पशु, पंत्ती वा मनू
व्याक्कसित फुगु कथं उपकार याइ । गथे निमिराजं यात् ।
(निमिराज चर्या) दान धात्थें सुगति प्राप्त जुइगु पुण्य कार्य खः
धयागु खँ नं बोधिसत्त्व निमिया चरित्रं कथं । बोधिसत्त्व निमि
स्वर्ग चा हिला थया धाल, 'छिमिसं नं दानादि पुण्य कर्म या ॥
थथे यायेवं छिपिं नं देवलोकय् जन्म काः वनी ।' (निमि जातक
५४१)

दानया फल्ल वर्णन अनेक कथं याना तःगु दु । थुपि फल
वर्णन वस्तु निष्ठ गुण विशेषय् गुणात्मक जुया च्चंगु खने दु ।

पंखा दानं शीत उष्ण पीडा, शरीरय् दाह, चित्तय्
दाह, राग, द्वेष व मोहया दाहं मुक्ति प्राप्त जुइ । लाकां दानं
अनेक वस्तुकं दयेका तःगु लाकां प्राप्त जुइ । तुति याउँया च्चनी ।
खोखा दानया पुण्यं सूखीर जुइ, चित्त अक्षिप्त जुइ, धैर्य वीर्य

जुइ, क्लेश चाये फुह्व जुइ । मुलसुका दान यायेगुलिं शंका
मदुह्व, बांलागु तीक्ष्ण बुद्धि, गम्भीर व सूक्ष्म स्थानय् अर्थ ज्ञान
व स्थिर ज्ञान दुह्व जुइ ।

थुकथं दानया फल वर्णन यक्व याना तःसां बोधिसत्व
ज्ञानया दानय् वया दानया लक्ष्य मात्र बुद्धत्व जुइ । बोधिसत्वया
ध्व दानया लँपुइ यंकेत हे दान प्रज्ञां बीमाः, बुद्धि मचायेक
व्यूगु दान उत्तम जुइ मखु धका थाय् थासय् धया तःगु खः ।

हानं बौद्ध आदर्शया दानया व्याख्याया लक्ष्य दान
प्राप्तार्थ मखु । बोधिसत्व चरित्रय् फ्वनेगु व परयागु कायेगुली
न्हाबलें संतुचित जुइ । बोधिसत्व तपस्वीं पांचाल जुजुयाके
हिमालयय् लिहाँ वनेत माः ताया नं भिनिदँ तक्रं कुसा छपाः व
लाकां छजु मफवं । थौं धाये कन्हे धाये यांयां भिनिदँ लिपा
तिनि बल्ल कुसा छपाः व लाकां छजु धाल । छाय्धाःसा फ्वनीह्वं
फ्वनीबले मबीव नं वया मनय् दुःख जुइ । फ्वनीबले बीह्वसिया बी
मास्ते वया नं वयाके मदुसा वया थःगु नुगः ख्वइ । उकिं फ्वनेगु
धयागु बांमलाः । (ब्रह्मदत्त जातक ३२३)

स्वर्गया प्रलोभनं दान बीगु बौद्ध आदर्श मखु । स्वर्गया
प्रलोभनं गुलि मानव-जीवनय् क्रूरतम ज्या जुइ व खँ खखडहाल
जातक (५४२) या यज्ञय् बलि बीया निरितिं चिना तःपिं मनू-
तयेगु क्रन्दनं स्पष्ट याः । स्वर्गयागु आशया सोतिपाँचं चिना
गुलि मनू सहित पशुया बलि यात, अले गुलि दक्षिणा लाभ

यात श्वया वर्णनं पालि साहित्य जाः । उकिं पालि साहित्यय्
दानया दुनेया अभिप्रायः पुरोहित्याइ लाभ मखु मानव-
सेवाया नितिं जीवन उत्सर्ग याना च्वंपिनि जीवनयत्त निम्नतम्
आवश्यकताया पूर्ति जक खः । उकिं बौद्ध साहित्यय् थःत सा
माःसा सा, रथ माःसा रथ, लुँ माःसा लुँ, च्यः भ्वातिं माःसा
च्यः भ्वातिं, म्हाय्मचा माःसा म्हाय्मचा (कन्या) दानया विधि
व गुण वर्णन उल्लेख जुया च्वंगु मखु । थौं तकं गथे अय्लाः
दान कायेगु स्त्रोत्र मदु, वथे थौंया दान मध्ये गुलिखे दान धयागु
हे न्हापा मदुगु खः । उकिं बौद्ध विचारय् थ्व वस्तु छगू दान
बीगु तःधं धयागु मदु, बरू गुजागु अवस्थाय् गुजाह्व व्यक्तियात
गुजागु चित्तं वयात ग्वाहालि यात धयागु अर्थय् दान तःधं जुइ ।

तृष्णां ज्वंगु उपभोग परिभोग वस्तु आहार, पान, वस्त्र,
गृह, क्षेत्रथे श्वयात रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श कथं विचाः
यायेबले आमिस दान आध्यात्मिक कथं नं जूवनी । बाहिरिक
कथं मखु । थुगु अर्थय् शील सदाचार व्याक्कं तात्विक अर्थय्
दान जुइ । अभय दान धयागु नं थ्व हे अर्थय्या दान खः ।

अभय दान

थः पाखें भय मवीगु हे अभय दान खः । पदार्थ दान
यक्व हे व्यूसां थःगु पाखें मेपित अभय दान मजूसा व नं
बांमलाः । सुयातं स्याये मखु धायेगु हे सकसितं म्वाये व्यु,

धायेगु खः । म्वायेगु सकसितं यः । जीवित प्राणीपिं ब्याक्क दण्ड
 खना गयाः । उकिं थः पाखें प्राणीपितं भय मबीगु हे अभय दान
 खः । बोधिसत्त्वपिसं थःगु समुह वा जातिगत प्राणीपिनि सामु-
 हिक मरण भय मदयेकेत थःगु प्राण तकं उत्सर्मे याइ । थथे
 प्राण उत्सर्ग याइगु थ्व दान हे दान परमत्थ पारमिता नं जुइ ।
 'महाकपि जातक' (४०७) थ्वया उदाहरण खः—

छको बोधिसत्त्व चेद्वः माकःतये नायः जुया च्वन । हिमा-
 लयय् गंगाया सिथय् छमा तःमांगु साःगु अंमा दु । थ्व अंमाया
 अं नया हे इमि जीविका जुया च्वंगु खः । वाराणसी जुजु ब्रह्म-
 दत्तं छन्दु सिल व अंमाया अं साब हे साः । जुजुं थः सैनिक
 हूया व सिमायागु अंया नितिं घेरा बिल । बोधिसत्त्वं थुपिं
 सैनिकतये पाखें थः अनुयायीपिं बचे यायेत खुसिया उखे पारी
 थ्यंके माःगु खन । इपिं धाःसा खुसि पारी तिन्दुया वने मफु ।
 उकिं बोधिसत्त्वं गुँखि छत्वाः हल । तर सिमाय् च्यूबले चिखिं
 याना चिखि ति हे गुँखि चीहाकः जुल । उखे समय
 धाःसा मंत । सैनिकतये पाखें थः अनुयायीपिं बचे जुइ थाकुया
 वल । उकिं छखे पारी सिमाय् छच्चः व मेखे थःगु जँय् गुँखि
 चिना थह्वं सिमा ज्वन । थुकथं चिहाकःगु खिपःया ज्या थःगु
 ह्वं याना सकसितं याकनं पार जुइगु खँ धाल । हानं सकसितं
 पार याकल । थथे हे पार याके बिया थ्व हे कारणं बोधिसत्त्वया
 मृत्यु जुल ।

ध्व बहुजन हितार्थं प्राण उत्सर्गं याःगु बाखं दान पर-
 मत्थ पारमिताया बाखं नं खः । लिसें सकलयात मृत्यु भयं
 अभय व्यूगु जुया अभय दानया बाखं कथं नं मीसं स्वये फु ।
 बोधिसत्त्वं थःगु पुरुषार्थं महान करुणां जाःगु गुण-धर्मं प्रभावित
 याना मेपिनि सत्ताय् प्राण दान व्यू वना थःत प्राण दान काःगु,
 लिसें जि जक मसिनां छु याये धया थः स्वजातियापिं अम्ह
 प्राणी मात्रयात अभयदान कया व्यूगुया ह्य उदाहरण मदु ।
 निम्नोद मृग जातक (१२) छगू हे जक न्ह्यथने :—

वाराणसी जुजु ब्रह्मदत्तं न्ह्याबलें मृग शिकार वनेत
 जनतायात दुःख बीगु । जुजु लिसे शिकारय् वँवं इमि बुँज्या
 हे याये मखं । उकिं जंगलं मृगत ख्याख्यां हया लाय्कूया
 तःवंगु क्यबय् यक्वं मृगत तये हल । अथे जुजुया क्यबय्
 लाःपिं मृगत मध्यय् निम्नोद मृग व वया न्यासः मृग, हानं शाखा
 मृग व वया न्यासः मृगत लाःगु जुया चवन । हानं जुजुं थःगु
 शौक्य् यक्वं मृगत स्याःगुलि मृगतयेसं न्हि छह स्वयं हे पालंपाः
 मृग स्याइ थाय् वया बीगु स्वीकार यात । छन्हु शाखा मृगया
 पुचलं प्वाथय् दुह्य मृगया पाः लात । वं वना बिनित्ति
 यात, 'जि प्वाथय् दु । उकिं जिगु थासय् सुं मेपिं छया
 व्यु । लिपा जि नं वने, जिह्य मचा नं वनी ।' ध्व खँय्
 शाखा मृगं तप्यंक हे थः थः पालय् थः थः हे वने माः धाल ।
 अले मातृ-प्रेमं नुगलय् जाःह्य उह्य मृग निम्नोद मृगयाथाय् वया
 बिनित्ति यात, 'जिह्य समुदायया नायलं जिगु बिनित्ति स्वीकार

मयाः । जिगु प्वाथय् मचा दु । उकिं जिगु पालय् सुं मेह
 ह्यया ब्युसा जि छिगु समुदायं लिपा वना बी । जिह्न मचा नं
 अले लिपा छिगु हे पुचलं पाः कया वनी ।'

निग्रोध मृगं उह्न गर्भिनी मृगया विन्ति न्यना वया पालय्
 व वने स्वाल धका आश्वासन बिल । तर मृत्युया पाः सुनानं
 मेपिसं फइथें मताःगुलिं व स्वयं थः वना मृत्युया पाः फः वन ।
 तर निग्रोध मृगयात धाःसा वयागु सुवर्णं वर्णं खना अभय दान
 बिया तःगु जुया च्वन । अथे अभय दान बिया तःह्न मृग वःगु
 खना भुतु सुवालं जुजुयात विन्ति याः वन । हानं जुजुं न्यनेवं
 व निग्रोध-मृगं धाल— 'जि थःगु पाः धका वयाह्न मखु । छह्न
 गर्भिणी मृगया पालय् जि वया च्वनागु खः । छाय्धाःसा वया
 थः प्वाथय् च्वंह्न मचा स्याये मयः । हानं वयागु मृत्युया पाः
 फः वइपिं धाःसा मेपिं सुं महु । उकिं जि वया । उकिं सत्ता
 वयाह्न जुया जित वया सत्ताय् स्याना ह्यु ।'

निग्रोध मृगयागु खँ न्यना जुजुया नुगलय् तःसकं दित ।
 अले वं धाल, 'छिपिं निह्नसितं अभय बी धुन ।'

निग्रोध मृगं हानं धाल— जिपिं निह्न निर्भय अभय
 प्राप्तपिं जुयां ह्यु याये । सकलें मृगतये मरण भय दु ।

जुजुं ब्याक्क मृगतयेत अभय वर बिल ।

निग्रोधं हानं जिपिं मृगतयेत अभय वर दयां ह्यु याये
 मेथाय्यापिं मृगत सी हे तिनि धाल ।

जुजुं ब्याक्क मृग जातियात हे अभय दान बिल ।

शुकथं धाधां निम्रोध मृगं सम्पूर्णं स्थलचर प्राणीपिं,
आकाशय् व्वया जुइपिं नभचर प्राणीपिं, लखय् च्वनीपिं जल-
चर प्राणीपिन्त अभय दान कया बिल ।

थथे हे जुजुया पाखें जुइगु भयं पीडां मुक्ति बीकेगु ज्या
जक अभय दान जुइ मखु । अपितु लःमि आदि प्राकृतिक
कारणं वइगु भयावस्थाय् अभयत्व बीगु निरिति याइगु कुतः नं
अभय दान हे जू वनी । गनं मि नया च्वंथाय् वना इमिगु धम
जन रत्तार्थ थःगु श्रम व हिम्मत ज्याय् छयलेगु नं अभयदान
खः । लखं स्यंकीगु थासय् मस्यनीगु व्यवस्था याना बीगु अथवा
तुंथी, पुखुली व खुसी कुतुं वःह्व थकया बीगु नं अभयदान
बीगु हे जुइ । वथें ल्वय् जुया च्वंपित मृत्यु भय जुइ । उकिं वासः
व उपस्थानं ग्वाहालि याना बीगु नं अभयदान जुइ । थुगु अर्थय्
बाँध, अस्पताल आदि दयेका बीगु नं थह्वं परयात मस्यायेगु
याना अथवा कुना तःपित स्वतन्त्र याना बिया अभयदान बीथें
हे जुइ ।

धम्मदान— क्लेश मदयेका छयेत गुगु अनुत्तरगु
धर्मदेशना सुनानं याइ, वयात हे धर्मदान याःगु धाइ । प्राणी-
पित्त ओवाद उपदेश बिया हितोपकार यायेगु नं धर्मदानय्
दुथ्याः । अधर्म व असत् मार्गं धर्म व सत्मार्गय् हयेगु नं
धर्मदान जुइ । वथें हे बुद्धया शासनय् वा धर्मय् वःपित प्रज्ञा-
वान याना बीगु व दान, शील, सर्ग व कामया आदिनव वारय्

धर्म देशना यायेगु अरु श्रावक, प्रत्येक व बोधिसत्वया चरित्र थुइका खँ बीत अथवा अजागु, सद्गुण दयेके बीत कनेगु नं, धर्मदान विशेष हे जुइ । धया तःगु नं दु, “सब्व दानं धम्म दानं जिनाति ।” अर्थात् फुक्क दानयात धर्म दानं त्याकी । छाय्-धाःसा प्रज्ञा हे मनूतये रत्न खः । विना धर्मदानं प्राणीपि प्रज्ञा—वान जुइ मखु ।

ध्वयां अतिरिक्त चित्तयागु सदाशयताया विपुलता नं त्याग्य् अन्तरगत जू । छाय्धाःसा थुकी संकीर्णतायात तोता च्वनीगु भाव दु । दानवस्तु व दान ग्राहक मदुगु चित्तया ध्व दानयात मनोमय दान धाइ ।

दानया पूजा विधि व अनुकम्पा विधि

दानयात ग्राहक प्रतिया व्यवहार दृष्टिकोणं नं अनेक भेद याये ज्यू । पूजा विधि व अनुकम्पा विधि इपि मध्यय् निगू दानया भेद खः ।

सम्मान व आदर भावं सुयातं बीगुयात पूजा दान धाइ । लोकोपकारी सत्पुरुष वर्गया, श्रमणपिनि वा भिक्षुपिनि प्रति सम्मान तसे गुगु परित्याग याइ व छखें दान खः, मेखें सद्गुण सचरित्रया पूजा खः । बौद्ध दान प्रवृत्तियात ह्यसीकेत थनथाय्या खँ हे म्नीसं बांलाक थुइकेमाः । धार्थें हे पवित्र जुया लोक उपकारया ज्याय् जीवन उत्सर्ग याना लिमलाका जुइपिनि छें बुँया चिन्ता याया च्चने लाइ मखु, न्हाइ मखु, छिनी मखु ।

उकिं उजागु वर्ग अर्थात् भिक्षु संघया सेवा उपस्थानया नितिं बुद्धं उपासक उपासिकापित जिम्मा बिया बिज्यात । अले बुद्धं थुजागु श्रद्धान्न बांलाक गुण-धर्म पालन मयासें नयेगु स्वया ह्याऊँक छुया तःगु भिग्वारा नयेगु उत्तम धका भिक्षुपित सतर्क याना बिज्यात । सचरित्रवान सत्पुरुषपिनि संरक्षणया नितिं ग्वाहालि बीगु हे उकिं पूजा दान धाइ । शीलवानपित बीगु दान उकिं श्रेष्ठ जुइ (अंकुरं भिनिगू योजन भुतू दयेका फिद्वः दिं तक तःधंगु दान बिल, तर प्रतिग्राहक शीलवानपिं प्राप्त मजूगुलि वयात तःधंगु फल प्राप्त मजू । ध्वया विपरीत इन्दकं छन्हु छगू चमच जा जक क्षीणाश्रव अनुरुद्ध भन्तेयात व्यूगु जूसां वयात महान फल प्राप्त जुल ।) भिगु बुँ भिगु पुसाया उदाहरणं दायक व प्रतिग्राहकया महत्वयात थुइके फु (बुँ भिना नं पुसा मभिसा गथे फल बांलाइ मखु, अथे हे प्रतिग्राहक सचरित्र जुया नं दायक दुश्चरित्र जूसा फल बांलाइ मखु । अथवा पुसा भिना नं बुँ मभिसा गथे फल बांमलागु जुइ, अथे हे दायक सचरित्र जूसां ग्राहक दुश्चरित्र जुइबले फल बांमलागु जुइ । पुसा नं मभिं बुँ नं मभिवलेया फल ला भन हे बांमलाइगु जुइ, वथे हे दाता व ग्राहक दुश्चरित्र जुइबले जुइ । अले पुसा नं भिं बुँ नं भिनीबले गथे फल बांलाइ, अथे हे दायक व ग्राहक सचरित्र जुइबले फल बांलाइ ।) अथे धका दान दुश्चरित्रपित बी हे मज्यू धाइ मखु । विशेषतः बोधिसत्वपिनि नुगः महाकरणां जाइगु जुया नितिं इमि हृदय करुणया पात्र पाखे क्वसाली । शीलवानह दान

प्राहक जक माला जुयां वया दान पुमवं । मेखे हानं दानया सुफलया आशा आकांक्षाया जक बोधिसत्वपिनि दान पारमिता कुण्ठित जुइ नं मखु । बोधिसत्व भाव हे आत्मभाव उत्सर्ग्यु दिना चवनी । प्राणीपिनि हित यायेगु भिं यायेगु निंति थःगु वस्तुया परित्यागीपिं लिसें अतीत, वर्तमान व अनागत-कालया कुशलाकुशलत्वया आकर्षणं तर्कं इपिं विमुक्तपिं जुइ । उकिं दुःखी व अज्ञानीपिं वया निंति विशेष व्यापकगु दान क्षेत्र जुया चवनी । हानं पारमिता गुण धर्म करुणा व कौशल्यया आरक्षित भावय् दुने चवना न्हाबलें न्हागुं बीत स्वइ । थथे बी खनी-गुली हे संतोष व आनन्दया अनुभव याइ ।

(आयु, वर्ण, सुख, बल व प्रज्ञा न्यागू सम्पदार्थे हे निर्वाणत्वया कामनाया आहार दान बी । काम क्लेशया पिपाशां शान्ति कायेत हे लः दान याइ । लज्जा व त्राश तोपुइत हे वस्त्र दान याइ । वर्थे हे ऋद्धि व निर्वाण सुखार्थ सुगन्ध, बुद्धगुण्या शोभा उत्पत्तिया लागी माला गन्ध, बोधि मण्डपया निंति व तथागतया शयनया लागी आशन, शरण भावार्थय् आवास, पंच चक्षुया निंति प्रदीप, सकल लोकया येकेत रस, अजरामय भावया निंति वासः, आर्यजाति लायेत पुत्र, संसारया श्रेष्ठत्व भाव लायेत भार्या, धर्मराज्य दयेकेत राज्य दान बी । न्हागु दान याःसां बोधिसत्वया उद्देश्य बुद्धत्व जइ । घात्थे घाःसा बोधिसत्वपिं वाह्य दानं जक संतोष जुइ मखु, थःगु शरीरांग व प्राण तर्क माःथाय् माः कथं परित्याग याइ ।)

स्वंगू दान पारमिता

दान बीहसिया वाह्य वस्तुक्य प्यपुंगु थःगु लोभ त्याकेत छुं बीगु हे दान पारमिता खः । अले दान वस्तु व दान बीहसिगु थाकुगु त्याग कथं दान पारमिता स्वंगू दु । धन-सम्पत्ति, काय-मह्याय व कलाः आदि परित्याग यायेगु दान पारमिता खः । थ्व पारमिता पूर्ण यायेबले सदां 'करुणोपाय कोसल्ल परिग्गहिता अत्त पकरण परिचाय चेतना' अर्थात् 'करुणा, उपाय व कौशल्य गुणं युक्त जुया थःगु उपकरण तोतेगु चेतना' दयेमाः । हानं थःगु शरीरया अंग प्रत्यंग हे परित्याग याना दान बीगुयात उप-पारमिता धाइ । अले थःगु जीवन प्राण पर्यन्त उत्सर्ग यायेगुयात दान परमत्थ पारमिता धाइ । आः थन थ्व स्वंगू पारमिताया विषयय् अलग विचाः याये ।

दान पारमिता

यथापि कुम्भो सम्पुण्णो, यस्स कस्सचि अधो कतो ।
वमते उदकं निस्सेसं, न तत्थ परिरक्खति ॥
तथेव याचके दिस्वा, हीनमुक्कट्ट मज्झिमै ।
ददाहि दानं निस्सेसं, कुम्भो विय अधो कतो'ति ॥

गथे लखं जाःगु घः सुं छहसिनं भवःपुइका बीवं,
ब्याक लः वाइ, अन भतिचा हे ल्यनीमखु । वथे हे छं उत्तम,

मध्यम व निम्न व्याक प्रकारया याचकत खनीबले भवःपुगु कलशथे जुया सम्पूर्ण दान या । थ्व हे बुद्धत्वया निदान बाखं खः, आदर्श खः ।

बोधिसत्त्वं दान पारमिता पूर्ण याना हे तिनि मेगु पारमिता पूर्ण यायेगु याइ । हानं मेमेगु पारमिता पूर्ण यायां वनीबले नं दान पारमिता पूर्ण यानां चवनी । म्ती बोधिसत्त्वया बुद्धत्व प्रार्थना जूगु सुमेध तापसया जीवन अर्थात् न्हापांगु बोधिसत्त्व जीवन दान पारमितां शुरू जुल । अले अन्तिम बोधिचर्या पूर्ण याःगु विश्वन्तरया जीवनय् नं दान पारमितां हे पूर्ण जुल । थुकथं दान पारमिता धयागु बोधिसत्त्व चर्याया मूल आधार हे खने दया चवन । उकिं हे मेमेगु अनेक पारमिता पूर्ण याये मालीबले दान पारमिता नं व लिसे लिसें पूर्ण याये मालीगु जुया चवन । छेँ-बुँ धन सम्पत्ति गुलि नं त्याग याना विभिन्न पारमिता पूर्ण याना विज्यायेत ऋषि प्रव्रजित ज्ञया विज्यात उकी थ्व हे दान पारमिता पूर्ण जूगु खने दु । बोधिसत्त्व जीवनय् अत्यन्त कठीनगु परित्याग नं अभ्यासं अःपुसे चवनी । दान पारमिताया उदाहरण जुइगु यक्वं बाखं चवय् वने धुंकल । अय्यं थन पुवंक तर संक्षिप्तं दान पारमिताया छगू बोधिसत्त्व चर्या न्हाथने ।

वेस्सन्तर जातक

वेस्सन्तर जातकयात नेपालय् विश्वन्तरया बाखं धाइ ।
वथें मद्दि रानीयात मंदिरा रानी धाइ । तर थथे नां पाःसां बाखंया
मूखं मपाः । उकि पालिया बाखं थन न्ह्यथने, गुगु मूल रूपया
बाखं जुया बाखनय् दुने च्वंगु खँ वाला स्वयेत वा सार कायेत
नं खयले दु ।

वेस्सन्तर राजकुमार शिवि देशया जुजु सञ्जयया छय्
खः । वसपोलया बौया नां सञ्जय खः, मांया नां फुसतिदेवी ।
बोधिसत्त्वयात फिखुदँ दुबले भाद्र राजकुलया मद्दि धयाह्न राज-
कुमारी विवाह याना बिल । तर थुह्न बोधिसत्त्व वेस्सन्तरया जीवन
ज्या च्वन, दान पारमिताया जीवन, त्याग चरित्रया उज्ज्वल
उदहरण !

बोधिसत्त्व वेस्सन्तरं थः च्यादँति दुबले हे मती तःगु खः,
फवं जक फवन धाःसा अथवा सुयातं माल जक धाःसा थःगु
नुगःचु, मिखा, ला, हि व प्राण तकं दान बी । हानं राज्याभिषेक
कासें निसें वसपोलं न्हि न्हेगू लाख धन फुका महादान याना

विज्यात । थःगु खुगू दानशालाय् लच्छिया खुक्वः स्वयं
थह्वं बांलाक दान जू मजू स्वः विज्याइगु जुया च्वन ।

थुगु हे इलय् कलिंग देशय् अनावृष्टि जुल । कलिंगया
प्रजापिसं अनयाह्व जुजुयात धाल, 'सञ्जय जुजुया काय्
वेस्सन्तर राजकुमारं न्हागु दान फ्वं वंसां ब्यू । वसपोलयाके
अन देशयाह्व तुयूह्व मंगल सम्मतह्व छम्ह किसि दु । व किसि म्तीगु
देशय् दुत हये फत धाःसा सुवृष्टि जुइ । उकिं सुं ब्रम्हू छ्या व
किसि फ्वंके छ्ये माल ।'

जुजुं प्रजागणया खँ न्यना च्याह्व ब्राह्मणपित उह्व
मंगल सम्मतह्व किसि फ्वंके छ्वत । बोधिसत्व पुन्हीखुनु भिखुगः
घःया लखं मोल्हुया पूर्व पाखे च्वंगु दानशालाय् विज्यागु जया
च्वन । अन बोधिसत्वयात नाप लाये मफुसेंलि दक्षिण पाखेयागु
दानशालाया लुखाय् च्वना 'वेस्सन्तरया जय ! वेस्सन्तरया
जय !!' धका लहाः ब्वयेका ब्वयेका ब्रम्हूत ततःसकं हाला च्वन ।

वेस्सन्तर राजकुमारं इपिं हाला च्वंगु तायाः इमित
छु माल धका न्यना विज्यात । इमिसं अले बोधिसत्वयात फक्व
प्रशंसा याये धुंका थःगु देशय् जुया च्वंगु दुभिन्नया बयान
न्यंकल । हानं अन्तय् दान फ्वंसे धाल, 'जिपिं छल्पोलया मंगल
सम्मतम्ह किसि छम्ह दान कायेत हे थुलिमद्धि दुःख सिन्धा
वया ।'

बोधिसत्वं 'जि थःगु शरीरय् च्वंगु ला, हि व प्राण तर्क
ला फ्वं जक वःसा दान बी धका च्वना । थुमिसं ला पिने च्वंगु

वस्तु जक फवन' धका मती तसे उह्य किसियात सकतां पुवंक
 छायापाः इमित छथलीगु वस्तुत समेतं दान बिया बिज्यात । तर
 उह्य मंगल सम्मतह्य किसि छु दान बिल, देशवासीपिं सकलें हे
 तंम्वल । इमिसं जुजुया थाय् वना धाः वन, 'महाराज, गुह्य किसि
 मन्त धायेवं मीगु देशय् दुभिंत्त जुइ फु । अजाह्य सुलक्षणह्य
 किसि छल्पोलया कायं दान बिल । आः थ्व राज्यया छु गति
 जक मजुइ ! यदि छल्पोलं जिमिगु विन्ति मन्यंसा छल्पोलया
 काय् सहित शिवि राज्य स्मेत थनया मनूतयेसं थःगु
 ल्हातय् लाकी ।'

प्रजापिनिगु थुगु खँ न्यना सञ्जयया मनय् साब दुःख
 जुल । वं थः काय् वेस्सन्तरयात अथे दान यायेगु चाला तोति
 धका धाल । तर बोधिसत्त्वं थ्व बीगु चाला तोतेगु स्वीकार
 मयाः । बरु वसपोलं वंक पर्वत वनेगु खँ स्वीकार याना बिज्यात ।
 अले बिदा कायेया नितिं थःह्य रानी मही देवीया थाय् बिज्यात ।
 तर महीदेवी थः नं जिसें वयेगु खँय् जिही यात । मचातयेसं
 दुःख सी धका नं लिगन । तर अथे नं 'ज्यू दे' मधाः । मस्त नं
 वचना सकलें माचाछिं वंक पर्वत वनेगु खँय् हे जक जिही यात ।
 अन्तय् जुल नं अथे हे । मां-बौपिं ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वयेका
 विश्वन्तर व महीदेवी, बाज्या-अजिपिनि नुगः तया तये थाकुक्क
 मस्त जालीकुमार व कृष्णाजिनी नापं व्वना वंक पर्वतय् वनेत
 पिहँ वन ।

वेस्सन्तर पिहाँ वनेवं आपालं मनूतय् नुगः ख्वल । अथे नुगः ख्वयेकूपिं मध्यय् आः दान काये खनी मखुत धका नुगः ख्वये-
कूपिं ब्राह्मणत जक वेस्सन्तरया लाय्कुली विकक जिक्क दान कायेत
वल । रथय् च्वना पिहाँ वना च्वंबले महीरानीया तिसा तर्कं दान
काः वल । अक्क लिपा जुजुं वेस्सन्तरपिं च्वना वंगु रथया सल
दान काः वल, रथ दान काः वल । तर दानशील वेस्सन्तरं धाःसा
गबले दान बीगुली ल्हाः लिमचीकू । रथ स्मेतं दान बिया छह्म
मचा थह्मं लुकुं छिना, छह्म मचा महीरानीयात बुइका वंक
पर्वतय् वन ।

जेतुत्तर नगरं न्यागू न्यागू योजन तापाक च्वंगु सुवण्ण-
तालगिरि पर्वत, कोन्तिभार खुसि, आरञ्जर पहाड, दुन्निवट्ट
गां अनं भिगू योजन उखे च्वंगु वेस्सन्तरया पाजुपिनि देशय्
थयन । बोधिसत्वयात वंक पर्वत मवंसे अनसं च्वनेगु गुलिखे
धाल, प्रार्थना यात । तर वसपोलं स्वीकार याना विमज्याः ।
वसपोलं धया विज्यात, 'जितः अबुजुं वंक पर्वतय् च्वं हुँ
धका पितिना हःगु खः । उकिं जि अन च्वं वने । जि मंगल सम्म-
तह्म किसि दान याना । हानं जि खना शिवि देशय् च्वंपिं मनू-
तये साव्र तंम्बः । उकिं जित थन तल धाःसा अथवा वना संजय
जुजुयात धाः वन धाःसा इपिं वन तंम्बइ । जिगु कारणं जि
पूज्य अबुजुयात समेतं पितिना हये फु । उकिं जित वंक पर्वतय्
हे वने व्यु । हानं जित राज्य चले यायेगु इच्छा नं मदु । जित
राज्यं पितिना हये धुंकल । अक्क थन जि राज्य यायेबले शत्रु

अप्वः जुइ । निगू राज्यया दधुइ ल्वापु तर्कं जुइ । उकिं जित वंक
पर्वतय् हे वने व्यु ।'

थथे पाजुपिसं व अनया मनूतयेसं याःगु आग्रहयात नं
उपेक्षा याना बोधिसत्व उगु नगरय् हे दुहाँ विमज्याःसे वंक
पर्वत पाखे स्वया विज्यात । मिंन्यागू योजन तक बोधिसत्वयात
अनया क्षत्रियपिसं तः वल । अनंलि इमिसं उखेया मिंन्यागू
योजनया लँ मिखाय् ख्वबि तया क्यना छुत ।

बोधिसत्व न्हापां दक्षिण दिशा स्वया वना गन्धमादान
पर्वत, अनं उत्तर पाखे वना विपुल पर्वत, अनं नं उखे अने-
नेगु न्या दुगु केतुमति खुसि थ्यंक विज्यात । अन मोल्हुया
विश्राम याना बरमा सिमाया लँपु जुना नालिक पर्वतं विज्याना
उत्तर पूर्व स्वया मुचलिन्द दहनय् थ्यंकः विज्यात । अम् उखे
बांलागु यचुसे च्वंगु लखं जाया च्वंगु तःधंगु पुखू छगू दुगु
खः । थन हे वंक पर्वत नं दुगु जुया च्वन । वेस्सन्तरं थन हे
थःगु राजकुमारया वस्त्र तोता तपस्वी भेष धारण यात । मही-
देवी थः स्वामीयात तपस्वी भेषय् खना न्हापां विरह यात ।
लिपा थब्बं नं तपस्वीनीया भेष काल । हानं वेस्सन्तरयात
आर्थना यात, 'छल्पोल फल-मूल मालेत जंगल विज्याये म्वाल ।
सचाखाचा स्वया थनसं च्वना विज्याहुँ । जिं न्हिन्हि थः हे
जंगलय् वना फलफूल माला हये ।'

वेस्सन्तरं उगु खँ स्वीकार यात । हानं लिसें कुबेलाय्
थःगु आश्रमय् मवयेगु उपदेश नं बिया बिज्यात । वेस्सन्तर
थःगु तपस्याय् च्वन ।

गबले वेस्सन्तरं थथे तपस्या याना च्वन, अबले
कलिंगया दुन्नवट्ठ गामय् जुजुक धयाह्व वृद्धह्व ब्राम्हण छम्ह
दुगु खः । वया फवना फवना नासु तथा तःगु सच्छिति दां छम्ह
ब्रम्हूनं नया बिल । हानं पलिसाय् वयात ल्यासिम्ह म्हाय् छम्ह
बिया हल । वयागु ज्या-खँ सेवा सुश्रूषाया दसु बिया मेमेपिं
ब्राम्हणपिसं थः थः जहानपित व्वबीगु । उकिं ब्राम्हणीत फुक्क-
सिनं उम्ह ब्राम्हणीयात इष्या स्वयेगु यात । बिसिके छ्वयेगु
मती तल । अले उम्ह ब्रम्हुनी लः काः वनीबले सकसिनं वयात
हिस्याइगु । वया लः काः वने हे मछाल । हानं वया भातं लः
कायेका च्वने नं मयः । उकिं उम्ह ब्रम्हुनीनं ब्राम्हणयात ज्या याकेया
निति वेस्सन्तरया काय्-म्हाय् दान कायेके छत । ब्राम्हणं लँय्
व्याकसित नं दान काः वनेगु मखु धका ह्ये कु ह्ये कु वं क पर्व त-
यां लँ न्यँन्यं वन । वेस्सन्तरयात दान काः वइपिनि पाखें दुःख
बीके मयःपिं मध्यय् तपस्वीत तकं दुगु जुया च्वन । तर उह्व
ब्राह्मणं तपस्वी अच्यूतयात नं अथे हे ह्ये का धाल, 'तपस्वी, जि
वेस्सन्तरयाके छुं फवने धका वयाह्व मखु । जि ला खालि
सत्पुरुषपिनिगु ख्वाः स्वयेगु मंगल धका जक वयाह्व । जि वस-
पोलया शिष्य खः । उकिं जितः वसपोलया दर्शन यायेत लँ
क्यना ब्यु । शिवि जुजुं राज्यं पितिना हसैं निसैं जि वसपोल-

या ख्वाः मखंनि । जि छुं फवने धका वयाह्य मखु । जितः याकनं
लँ क्यना व्यु ।”

जुजुक थथे यायां ववं अन्तय् वेस्सन्तरया थाय् थ्यंक हे
वन । जुजुकयात खनेवं वेस्सन्तरं धाल, 'न्हय्ला दत, जि दान
याये मखंगु । न्हय्लां निसं तिना च्वंगु दानया लुखा दुवाः
थौं बल्ल चाल । वा ब्राह्मण, स्वागत दु ।’

ब्राह्मणं धाल, 'वेस्सन्तर, खुसिया लः प्याःचाःपिसं
न्हाक्क त्वंसां फुना मव' । वथे छलपोलया श्रद्धा नं न्हाक्क दान
काः वःसां फुना मव' । छलपोल तःधंङ्ग श्रद्धालु जूया नितिं छल-
पोलयाके छुं फवने धका वया ।’

वेस्सन्तरं थःके अन धन द्रव्य छुं मदये धुंकूगु खँ धया
बिज्यात । तर अयनं दुगु बी फुगु दुसा बी धका नं आश्वाशन
बिया बिज्यात । थथे धायेवं जुजुक ब्राह्मणं तीसकं थःगु खँ
धाल, 'वेस्सन्तर, जित दां ध्येधा माःगु मखु । स्व, जि गुलि वृद्ध
जुल । जि छुं ज्या याये फुगु हे मखुत । उकिं छता बाता ज्या
याकेत जित मस्त छह्ण निम्ह दुसा साब ज्यू । छलपोलया थुपिं
मस्त अथे जंगलय् नं लाना च्वन । जित बिया बिज्याःसा जि
ज्या नं तरे जुइ, छलपोलयात महानपुण्य नं लाइ । जि थुलिया
हे कारणय् छलपोलया थाय् वया ।’

फवंगु तक बी धका भालपा च्वंम्ह बोधिसत्त्व वेस्सन्तरं
उम्ह ब्राम्हणया बित्ति नं स्वीकार यात । तर मस्तये मां महीदेवी
मवःतले पिया च्वनेगु खँ धाल ।

थुगु खँ न्यना ब्राह्मणं धाल, 'वेस्सन्तर, जि ला थथे' लिहाँ वनेमाः । हानं जित थथे' दान मवीवं छलपोलया पुण्य कार्ययू नं बाधा जुइ, जिगु लाभयू नं हानि जुइ फु । छायाधाःसा मिसात धयापिं याचकपिनि मन लुधंक बीपिं मखु ।'

वेस्सन्तरं मदीदेवी अथे मखु वयागु दानशीलता साव बल्ला धका यक धाल नं ब्राह्मणया चित मचरं । बारवार याकनं ब्यु धायेवं बोधिसत्वं ब्राह्मणयात मेगु खँ धाल, 'अथे जूसा जिं थुपिं मस्त छन्त बी धुन । तर मस्त ज्वना छ संजय जुजुया थायू हुं । छंत थुपिं मस्त कया यक धन सम्पति बी ।'

बोधिसत्वं हानं थः मस्तयेत सम्बोधन याना धाल, 'वा बाबु, थन वा । जिगु पारमी पूर्ण याना ब्यु । जिगु बचं छको न्यना ब्यु । जिगु नुगः सिचुका ब्यु । संसार सागरं पार वनेत प्राणीपित संसार सागरं पार यंकैत छिपिं जिगु निंतिं रथथे' द्रंगाथे' छको जुया ब्यु । जिं बोधिधर्म पूर्ण याना सकल देव मनुष्यपित संसार दुःखं मुक्त याये ।'

'हानं हे बाबु, छ थ्व ब्राह्मणया पाखे' मुक्त जुइत दोछि दां थ्वयात बीकि । छं केहें उच्चगु उत्तमगु स्थानयू लाकेत, सर्वशत धयागु बीका तिनि मुक्त याना का ।'

हानं ब्राह्मणयात स्वया बोधिसत्वं धया बिज्यात, 'ब्राह्मण, जि थुपिं मस्त मयया दान बियागु मखु । थुपिं मस्त जितः थःगु मिखा व नुगःस्ये' स्वया नं अप्वः यः । तर थ्व सिबे जितः जगतया

हित यः । हित जुइगु ज्ञान सर्वज्ञता अप्वः यः । ध्व जिगु त्यागया प्रभावं याकनं हे जि सर्वज्ञता लाना जगत प्राणीयात उद्धार याये फयेमा ।'

बोधिसत्व वेस्सन्तरं थथे प्रार्थना याना थः काय् म्हायुत्तित त्याग यात । अबले भूकम्प जुल । क्षणिक वर्षा नं जुल ।

तर दान काये धुंका ब्राह्मणं धाल वेस्सन्तरया गुगुं खँ स्वीकार फइ मखु । अम्ह थथे धया वेस्सन्तरया हे न्द्योनय् जालिकुमार कृष्णजिनी निहसितं चिना ख्याना बोबिया सातुसाला यंकल । ध्व खना बोधिसत्वया मती नं छको ब्राह्मणयात थथे' निकू थला थः मस्त लित व्वना हयेला धयाथे' जुल । तर तुरन्त अहो जि त्याग याये धुंका थथे यायेगु ला उचित मजू धका भलपाः बज्यात ।

उखे महीदेवी जंगलय् फलफूल काः वंहसिया मन स्वतु-
मतु स्वल । वसपोलया ल्हातं फल खायेगु अंकुश कुतुं जक वन ।
जंतुतयेसं नं थतः न्ह्यन्ह्य पना च्वथे' ताल । मन आकुल व्याकुल
जुइका महीदेवी जंगलं लिहाँ वल । तर साचिया मस्तयेसं सा पिया
च्वनीथे' लँय् दथुइ तक वया पिया च्वं वइथाय् थौं मस्त
पिया च्वं मवः । तापाकं निसे' दुरुरु ब्वां वया म्हे
न्हासी प्यासी याः वइपे नं वःगु मखु । आत्रमय् धयंका
स्वत । आश्रम नं शून्य । इमि न्ह्यवःसात नं उखे' थुखे' अथे'
ल ना च्वन । महीदेवीया दुरु' जाःगु नुगःपा तव्याइथे' च्वन ।
मयेकं नं मती लुइके मयःगु कथं मस्त गनं छुं जुलला धका शंका

वनेवं भन सह याये मफुत । थुवे वेस्सन्तर छुं मधासे पुं क च्वं च्वन ।

अजे उखे थुवे मस्त मातु माल । हानं वेस्सन्तरया थाय् वया धाल, 'छाय् थौं छलपोलं नमवासे च्वना विज्याना ? बनया भंगः पंछि महाःथे' छलपोल नं थौं गथे महासे च्वना ? मस्तयेत थुं नल ला ? भातुं नल ला ? अथवा गनं गिनं कुतुं जकं वनला ? द्वित वंपिं लिहाँ जकं मवःनि ला ? अथवा गनं ज्याय् हे व्छया तया ला ? गो गन वन जि मस्त ? गो गन वन ? गन वन धया ।'

तर बोधिसत्त्वं लिसः बीगु हे छु । अले मदीदेवी भूमं अनेक प्रश्न यायां ख्वख्वं च्वन । अम्ह बोधिसत्त्वया मती वन, यथार्थ ख्वं कनेवं शोकया शोक तुं जुया वनी, मदीदेवीया मन उई जुइ । उकिं छुं मेगु ख्वं छकोनि वया मन ब्वाके माल' थथे मती तया मदीदेवीया मनय् प्रहार वीत, छगू मेगु विषयय् व्छयेत थ्वयात छाक्क छगू ख्वं धया शोकं छको मनं चीका व्छये धका भालपा बोधिसत्त्वं धया विज्यात, 'हे मदी, छ बांला, हानं छ युवती । जंगलय् अनेक शिकारीत दु । मंत्र तंत्र सःपिं नं दु । छ सुथं निसें पिहाँ वनी, बहनी तिनि लिहाँ वइ । भिंपिं मिसातये थ्व बानि जुइ मखु । छं जि मचातये छु जुलये', वेस्सन्तर गथे हाला च्वन जुइ धका मती हे मवःथे च्वं । थ्व सुयागुं दोष मखु, जिगु हे दोष खः । जित थःगु राज्यं पितिना हल, जि निर्धनी जुल, उकिं जित थथे जुल ।'

वेस्सन्तरं थथे छु धाल, मदीदेवीया मनय् मेगु वाफय् वल । तर विषय मेगु जुल । वं व्हाँय् व्हाँय् ख्वया वनय् जूगु व्याक्क खँ विन्ति यात । हानं वया मनय् वेस्सन्तरं शंका यात धका दुःख ताल । गुलि छु धाल नं मेगु छुं मधाः । न मचातये विषयय् छुं धाल न ख्वाः सिला नये त्वने हे यात । अले मदीदेवी ध्व निता दुःखं मूर्छा जुल ।

थुगु इलय् वेस्सन्तरं आः धाथ्येगु खँ कनेगु ई जुल भालपाः विज्यात । अले मदीदेवीया नुगलय् ल्हाः तया स्वत । हानं कम्पण्ड लय् लः हया लः त्वंकल । न्हेलां निसे थ्हनं मथियाह्व मदीदेवीयात वेस्सन्तरं थःगु मुलय् छथों दिका लखं हाहा याना ख्वाले पितु पिया बिल । छाती उसि उसि याना विज्यात । पलख लिपा मदीदेवीया होश दत । मिखाय् ख्ववि जाय्क तया थःत मुले तया च्वंह वेस्सन्तर खन । अले वेस्सन्तरं वयात व्याक्क खँ धाल, 'प्रिये मदी, छंगु विचारय् छता हे जक दुःख मजुइकेत, हानं छुं मस्त नाप बाये माःगु दुःख खँ कनेत जिं छंत अथे धया । मदी, छं जिगु दान वीगु स्वभावयात स्यू । छ वनय् वना च्वंबले थन भीथाय् छ्ह गरीबह्व ब्राम्हण वल । वयात मस्त मालाच्वन धाल । उकिं जिं म्नी मस्त वयात बिया व्छया । छं मनय् धैर्य ति । महापुरुषपिसं निर्वाणया नितिं थःगु नुगः तछथाना नं दान वी । छं जिगु ध्व दानयात अनुमोदन या ।'

थुकथं वेस्सन्तरं काय् म्हाय् त्याग यायेव देवराज शत्रया मती वन । ध्व वेस्सन्तरं हानं पवं वयेवं थःजहान न त्याग याइ । मदी-

देवीया दुर्गति जुइ । वयागु धर्म नं स्यनी । उकिं आः हे जि वना
 मदीदेवी दान कया हये, थुपिं मस्त नं खः थाय् लाके । थथे मती
 तथा वेस्सन्तरयाथाय् ब्राह्मण भेष कया इन्द्र स्वयं थयंकः वल ।
 महासत्व वेस्सन्तरं उह्व ब्राह्मण वेशधारी शक्रयात नं स्वागत याना
 फेतुकल । हानं जंगलय् छु कायेगु आशयं वयागु धका नं न्यना
 विज्यात । हानं वेशधारी ब्राह्मणं धाल, 'थः तःसकं वृद्ध जूगु लं
 विवाह याये धयां विवाह जुइ नं थाकुगुलिं मदीदेवी छम्ह फ्वं
 वया ।'

बोधिसत्त्वं 'भिहगः जि थः काय् म्हाय् दान बिया, थौं
 जिम्ह जहान दान काः वल । कन्हे जिगु नुगःस्येँ दान काः वइ ।
 तर जगतया हितार्थय् जिं गवले' फ्वं वःपित लिच्छये मखु ।'
 धका मती तथा धया विज्यात, भो ब्राह्मण, जिं थःगु पाखे' मदीदेवी
 छन्त बी धुन । जिके दुगु वस्तु जिं सुचुका तये मखु । दान काः जक
 वः दुसा जिं थःगु नुगः हे नं लिक्कया दान बी । जि दान बी साव
 न्हा ।' थथे धयालि मदीदेवीया विचाः न्यना विज्यात । मदीदेवी
 नं बोधिसत्वयागु बीगु स्वभावया पंगलः जुइ मखु भालपाः उगु खँ
 स्वीकार यात । तर स्वीकार याना दान छु बिल, तुरन्त उम्ह वेश-
 धारी ब्राह्मणं धाल, 'भो वेस्सन्तर, 'व मदीदेवी जिं छपित तुं बिया
 तये । थव छपिंथाय हे जक च्वने ल्वः । गथे लः व शंख छगू वर्ण,
 वथे हे छलपोलपिं निम्हसिया रूप वर्ण नं छगू हे ।'

थथे धया बोधिसत्व वेस्सन्तरया दानया प्रशंसा याना उम्ह
 वेशधारी ब्राह्मणं थःगु इन्द्ररूप प्रकट यात । हानं छुं वरदान बीगु

इच्छा यात । तर वेऽसन्तरं थुपि च्यागू कामना हे जक याना विज्यात -

(१) जि लाय्कुली थ्यनीबजे जित अबुजुं अनुमोदन यायेमा, (२) बन्धनय् लाःपित बन्धनं मुक्त याना बी फयेमा, (३) बुढा बुढी ल्याय्म्ह ल्यासे सःहलयात जि जीविकाया निंति आधार बी फयेमा, (४) परदार सेवन मयासे मिसातये वशे मच्चनीम्ह जुइमा, (५) जि काय्-म्हाय् सुखी जुइमा, (६) इमित दिव्य भोजन दयेमा, (७) न्हाक्क व्यूसां जिगु धन मफुइमा, हानं बी धुंका मनय् पश्चाताप मदुम्ह नं जुइमा, (८) ध्व जीवनं च्यूट जुया स्वर्ग वना अनं च्यूट जुया छगू जन्म तोता मेगु जन्म काये म्वालेमा ।'

इन्द्र थुपिं कामना पूर्णा जुइगु खँ व जुजुं काः वइगु खँ कना अन्तरध्यान जुया वन ।

उखे जुजुक ब्राम्हणया लँ द्वना कल्लेग देशय् वने धका वँवं जेतुत्तर, नगरय् लाः वन । उखुनुया दिनय् जुजु संजय न्हापां नये त्वने याना न्यायालयय् फेतुना च्वन । जुजुं इपिं मस्त हःगु तापाक निसे खन । हानं मती वन, 'सिंहया मचातथे' निम्हं उथे तेज व स्फूर्ति खने दुपिं, मिलापूथे च्याःपिं हुँ मस्त सुथे ।' थथे मती तथा राजदूत व्छया स्वके व्छत । हानं जुजु संजयया न्हीनय् थ्यनेवं जुजुक ब्राम्हणं धाल, 'महाराज, थनिं म्निन्थान्हु न्हापा जित छम्ह दानीम्ह जुजुं थुपिं मस्त दान बिया हल ।' हानं वं धाल, 'व दाता वनय् च्वंसां न्हाये जाःम्ह याचकयात नं अथे'

फुसुलु ल्हातं लित व्छया हइम्ह मखु । वया दान बीगुली कुतः
दु । हानं व न्यागुं दान बीम्ह खः । वसपेलयात वेस्सन्तर
धाइ । वसपोल वेस्सन्तरं हे जितः थुपिं मस्त दान याना हल ।'

थथे धाःबले जुजु संजयं नुगलं सह याये मफुत्त । अले
मस्तयेत मुले च्वं वा धायेवं जाली कुमारं थःम्ह अबुं थःत धया
हःगु खँ धाल - 'महाराज, जित मुलय् तथा विज्यायेत, कृष्णजिनी-
यात मुलय् तथा विज्यायेत जिगु नितिं दोछि दां व जि केहेया
नितिं सर्वशत मू थ्व ब्राम्हणयात विया विज्याहुँ ।'

जुजुं थःछय् जालि कुमारं धाःथे' हे ब्राम्हणयात धयेवा विया
व्छत । हानं छय्मचापिनिगु मतिना व स्नेहं हे जुजु सजय व
महारानी फुसतिदेवीया काय् वेस्सन्तर व भौ महीदेवी लुमंसे
वइगु जुल । अम्ह जालि कुमारं बारबार त्रिन्ति यारेवं जुजु
संजयं थः काय् लित व्वना हयेगु मती तल ।

छन्हु जुजुं ख्वीद्वः सैन्य, सल किसि व्वना वना वेस्सन्तर
काः वन । थ्व सैनिक दल वंक पर्वतय वःबले न्हापां ला वेस्सन्-
रया मती थःत काः वथे' मताः । बोयिस व महीदेवीयात धाल, 'मही,
शायद म्ही अब्जुयात शत्रुतयेसं त्याका म्हीत नं ज्वनेत थन सुं
वया च्वन । सो गुलि सैन्यत खने दु, गुलि जुजुया धवाँय
खने दु ।'

तर सैन्य दल सतिना वःलिने धात्थे'गु खँ स्पष्ट जुल ।
महिं दकसिबे न्हापां धवाँय् शत्रु दलया मखुगु, थःगु हे देशया

ध्वय्य जुया च्वंगु खँ धाल । उखे संजय जुनु नं छकोतं सकल
परिवारपिं वनेवं अबः हर्षे शोक जुइ धका न्हापां जुजुनिं
वेस्सन्तरया थाय् वन । अन वेस्सन्तर व मदीदेवीं जुनु संजययात
लभः वल । इमि दथुइ कुशल वार्ता जुइ थुंका महासत्वं जाली व
कृष्णजिनीया विषय्य न्यन, 'छलपोलया यःपिं निम्ह छय् पिंत
नं छम्ह ब्राह्मणयात दान विया । व ब्राह्मण जूसां तःसकं छाःम्ह
खनि । मस्तयेत दाया यंकल । आः उपिं मचात छु गये जुल जिं
मस्यु । यदि छलपोलं इमि बारे छुं खँ स्यूसा कना विज्याहुँ । थुलि
न्यने दुसा जिमित तःसकं आनन्द जुइ ।'

ध्वया लिसलय् संजय जुजुं थम्हं निम्हं मस्त कया तये
धुंगु खँ वेस्सन्तरयात कन । वेस्सन्तरं अते थःम्ह मांया विषय्य
अनेक खँ न्यन । अबले हे मांम्ह अन थ्यंकः वल । मदीदेवीं
महारनी फुसतिदेवीया तुति पालि ज्वना "जि छलपोलया
भौमचा" धका धाल ।

वेस्सन्तरं नं थःम्ह मां फुजुति महारानीयात वन्दना यात ।
थुबले हे लाक जालिकुमार व कृष्णजिनी अन थ्यंक वल । मदी-
देवीं ब्वां वना काचाक हे निम्हं मचायात घय्पुना मिखां ख्ववि
स्वः स्वः वयेकल । छातिं दुरु पिहाँ वल । वेस्सन्तर नं काय् म्हाय्पिं
खनेवं ब्वां वंगु अनसं गौतुला मूर्छा जुल ।

थुगु हे इलय् तःसकं भूकम्प जुल । महासमुद्रय् च्वंगु लः
तःसंक सन ।

लिपा जुजु शिविं न्यागु थ जु, जुइ धुकूगु खँ लोमंका
 व्छयेगु खँ धाल । हानं धाल, 'आः छं मां-बौ व दाजु-किजा तता-
 केहेँया मन ति । काय्मचां मां-बौया खुवया लागी अथवा मां-बौया
 दुःख मदयेका व्छयेया लागी प्राण समेतं त्याग याइ । उकिं
 छं थ्व ऋत्रिभेष तोता राज-शासनया भार स्वीकार या ।'

तर बोधिसत्व उगु वन प्रदेशय् अक्क सकल परिवारपिं
 सहित लच्छि चवना विज्यात । अले लिपा जिगु पारमिता गुण
 धर्म पूर्ण यायेगु ज्या सिधल भालपाः पर्णकुटी त्याग याना
 विज्यात । हानं व कुटीया छचालं स्वस्वं वसपोलं मती तथा
 विज्यात, अहो कुटी, जिं थन न्हय्ला चवना पारमिता गुणधर्म अन्त
 थ्यंकां पूर्ण याये धुन । धन्य थ्व थाय् ।'

अनंलि तःधंगु उत्सव लिसें वेस्सन्तर थःगु देशय् लिहाँ
 विज्यात । सकल प्रजापिसं नं वसपोल बोधिसत्वयात स्वागत
 याना विज्यात ।

थ्व जुल बोधिसत्व वेस्सन्तरया महान त्याग । बोधिसत्व
 गुलि तक परोपकार उन्मुख जूया थ्व छगू दण्डु खः । मंगल
 सम्मतइ किसि दान व्यूबले देशवासीया नुगलय् स्याःगु, काय्-
 म्हाय् व कलाः समेत दान व्यूबले मानवया स्वतन्त्र-व्यक्तित्व प्रति
 घाः जूगु भाव थ्व बाखंया मूल प्रत्याशित विषय मखु । अले छखे
 कायेगु-कायेगु, थः व थःपिं जक कति लाःसा करपिनिगु न्यागुसां
 करपिं न्याथे जूसां कायेगु लोभी ब्राह्मणत्व व मेखे बीगु बीगु

न्हागुं बीगु त्यागी बोधिसत्व भाव ह्य बांलाः मजू । श्वं जातक युगीन मानस-समाजया ह्य परिचय मब्बू । लिसें महीदेवीया थः जहान प्रतिया प्रेम सतित्व व वेस्सन्तरया त्याग शीलताया दथुइया पारस्परिक द्वन्द वः बले इन्द्रं निगुयां भिं जुइक थः म्हां दान काः वः गु नं ह्य महत्वपूर्णं मजू । नत्र वेस्सन्तरया त्यागं लिपा महीदेवीया शील (पतिवृता) कलंकित जुइगु, अथवा शीलया पवित्रताया निंते दान कुण्ठित जुइगु, गुगु निगुलिं बौद्ध संस्कारयात मयः । अले अथे बिया बिया जक च्वनां लोभ-संस्कारपिनि पाखे संसार गथे पार तरे जुइ धयागु गुगु तर्क थौं मी न्द्योने वइ, व धाइ— थौंया हे मीगु तर्क खः ।

थुकथं थ्व वेस्सन्तर चरित्र अनेक त्यागया आदर्श क्यनीगु बोधिसत्व अवदान मध्यय् शायद सर्वाधिक महत्वपूर्णं जू । पालि जातकया संकलनय् थ्व जातक दकसिं क्वय् लाना च्वंगु खँ नं थ्व प्रसंगय् लुमंके बहः जू ।

दान उपपारमिता

बोधिसत्वया थ्व दान पारमिता हे म्ह थाकु मजू । तर बोधिसत्वपिं थुजागु दानं हे जक संतोष जुइ मखु । बोधिसत्वपिनि बिचाः जुया च्वनी, “अहं बाहिर दानमेव देमि, तं मं न रिता-रेति” । अस्मृतिक दानं कातु कामोद्धि । सचे मं कोचि हृदयं

याचेव्य उरं भिन्दित्वा हृदयं नीदरित्वा ददेव्यं । सचे अक्खिनी
यावेव्य अक्खिनी उपदेत्वा ददेव्यं ।” अर्थात् ‘जिं पिनेया वस्तु जक
निया च्वना । थुकिं जि पार ज्जइ मखु । आन्तरिक दान बीगु नं
इच्छा याना । यदि पुनानं जिके हृदय फ्वंसा जिं हृदय हे फाया
पिल्हया बी । यदि भिखा फ्वंसा भिखा ल्हया बी ।’

वास्तवय् पिनेया वस्तु दान बी अःपु, तर थःगु शरीरया
अंग प्रत्यंग बी थाकु । उकिं थ्व अर्थय् दान पारमिता सिवे दान
उप-पारमिता महान खः, श्रेष्ठ खः । परार्थय् थःगु धन-सम्पत्ति
बीगु वा फुकेगु सिवे थः सन्तानयात दुःख कष्ट बीगु वा जूगु स्वये
थाकु । अक्क परया निंति थःगु व्यू हे पायेगु भन थाकु । तर थुपिं
थाकुगु नं बोधिसत्वं थःगु चर्या पारमिताया अभ्यास-बलं अःपुकी ।
सीलव नागराजां (सीलव नागराज जातक ७२) लँ तना ख्वया
च्वंम्ह छंम्ह पथिकयात लँ क्यना बिल । हानं वयागु किसि
दं स्वया वंम्ह उम्ह मनुखं शिल्पीतयेके न्यन, ‘जिं म्वाःम्ह किसि-
यागु दं हया व्यूसा न्याये ला ?’ शिल्पीतयेसं थुजागु दं दुसा यक्क
ध्येवा बिया न्याये घका छु धाल व कःति ज्वना व हे जंगलय् वना
ख्वः वन । हानं किसि वया ख्वया च्वनागु कारण न्यन । वं धाल,
‘स्वामी, जि निर्धन, जि साव दरिद्र । म्वायेगु उपाय हे मंत । उकिं
जि छिथाय् वया । यदि छे थःगु दन्त छत्वाः जितः व्यूसा जिं व
भिया थःगु जीवन रत्ता याये ।’

सीलव किंसे थःगु दन्त ध्यने बिल । हानं धाल, ‘जिं थ्व
दन्त छन्त मयया बिया च्वनागु मखु, जित मछिना व जित म्वाःला

विया च्वनागु नं मखु । जित थ्व सिवे सच्छिदुगं द्वच्छिदुगं अप्वः
फुक धर्म थुइगु बुद्धत्व-ज्ञान रूपी दन्त यः । उकिं जक विया च्वना ।
थ्व जिगु दन्त दान बुद्धज्ञान बोध यायेत कारण जुइमा ।'

तर उम्ह अकृतज्ञ मनुखं उगु दन्त भिया हानं अन हे वल ।
न्हापा यंकागुलिं साहु जक पुले फत धका धया हानं ल्यं दनिगु
दन्त ध्येना काल । छुं ई लिपा हानं वया वा हे थ्वया यंकल ।

थ्व बाखनय् दान उपपारमिताया दढता दु । हानं बोधि-
सत्व मेपिन्त बीगुली गुलि तक अविचलित श्रद्धाम्ह जुइ धयागुया
दसु दु । वथे हे छहन्त किंसी (छहन्त जातक ५१४) वाकूछिना
सह याना थःगु दन्त दान ब्यूगु थे जाःगु दान उपपारमिताया
उदाहरण जुइ फुगु म्हा जातक बाखं मदु । तर थुपिं उपपारमिताया
उदाहरण जुइ फुगु बाखं मध्यय् सिवि जातक (४६६)तःसकं महत्व-
पूर्णा जू ।

शिवि जुजुया भिखा दान

शिवि (सिवि) राष्ट्रया जुजु जुया वयात शिवि जुजु धःगु
खः । शिवि तक्षशिलाय् शिक्षा दीक्षा काये धुंका उपराज जुल,
अले अबुम्ह मदये धुंका जुजु जुल ।

जुजु जुइवं शिविं प्यंगू नगर लुखाय् प्यंगू, नगरया
दथुइ छगू व राज भवनया लिक्क छगू याना खुगू दानशाला दये-
कल । तर शिवि जुजु पिनेया वस्तु दान ब्युब्यु संतोष मजू । थःगु
शरीरया ला, हि वा भिखा दान काः वःसा ज्यू धका मती तया

लायकुलिं पिहाँ वल । उखे इन्द्रं शिवि जुजुया अविष्ठानया
 परीजा यायेया नितिं वृद्धमह ब्राम्हणया रूप धारण याना शिवि
 जुजुया न्योने प्रकट जुल । जयकार याना च्वन । जुजुं न्यनेवं
 वं धाल, 'महाराज, छिगु दान-संकल्पया गुगु कीर्ति-घोष जुल,
 उकिं ब्याक लोक प्रभावित । जि वृद्ध जुल, हानं जि मिखां
 मखं । छि निगःमछि मिखा दु, उकिं जितः छगः मिखा दान व्यु ,
 अले छिं नं खनी, जिं नं खनी ।'

लिसलय् बोधिसत्वं धाल, 'ब्राह्मण छं छु आशा यात, व
 पुरे जुइ । ब्राह्मण छन्त मिखा दइ । छं छगः मिखा फवन, तर जि
 छन्त निगलं मिखा बी । छ मिखां खंझ जु । छंगु इच्छा पुरे जुइ ।'

थथे धया बोधिसत्व शिवि परिषद्दया दथुइ मिखा ल्हरेगु
 जी मखु भालपाः अन्तपुरय् दुहाँ वन । हानं सीत्रक बैद्य सतिके
 व्छत ।

उखे प्रजागण मुना वया हाः वल, 'हे देव, मिखा बी मत्य ।
 जिमित वांछये मत्य । यक मोति माणिक्य व्यु । रथ, सल, किसि
 व्यु । मिखा छता दान बी मत्य ।'

थथे धाःवः पंत शिवि जुजं नाइक लिसः विल, 'बी धया
 गुह्यसिनं मवीगु इच्छा याइ, वयात वँय् च्वंगु बन्धन थःथमं कया
 गःपतय् क्वाह धाइ । गुह्यसिनं बी धाये धुंका बी मखु, व पापी
 सिवे नं पापी खः । गुगु फवन, व बीगु । मफवंगु मवीगु यायेमाः ।
 उकिं जिं व हे बी, गुगु व ब्राह्मणयात माला च्वन ।'

हानं अमात्यपिसं आयु, वर्णा, सुख व बल मध्ययू ह्यु आशा
 याना मित्रा दान बीत्यना धका न्यं गुया लिसलय शिञ्जुं धाल,
 'ध्व दान न जिं स्वर्गया आशाय् विया च्वन', न जिं ऐश्वर्यया नित्तं
 विया च्वना, न जिं काय् म्हाय्, धन, राज्यया इच्छा याना हे
 विया च्वना । ध्व ला सरुषया चरित्र खः । उर्किं जितः दान
 बीगुली हे आनन्द ताः ।'

जुजु शिविं हानं सीवक बैद्ययात धाल, 'हे सीवक, छ
 जिह्व प.सा खः । छ जिह्व मित्र खः । छ स्यूङ्ग थूङ्ग खः । छं जिगु
 इच्छा कथं मिखा लिकया व फवर्गीया ल्हातय् तथा व्यु ।'

जुजुं थथे बार बार धायेवं सीवक बैद्यं वासः तथा मस्याक
 जुजुया मिखा ल्हयगु यात । अयूनं मिखा पिल्हये धुंका स्या
 हे स्यात । पिहाँ वये धुंक्गु मिखा चाना लिकाये न्यः सीवक बैद्यं
 ध ल, 'महाराज, त्रिचाः याना स्वये माल । जिं आःतक मिखा
 न्हापा गथे खः अथे हे याये फु ।'

बोधिसत्वं धाल, 'ताउ विके मत्य ।'

सीवकं पिल्हये धुंक्गु मिखा चात । अबले तःसकं
 पीडा जुल । महारानी पें व अमात्यपिं अन व्हाँय् व्हाँय् ख्वया
 च्वन । सीवकं थ्व स्वयां स्वये मफया हानं धाल, 'महाराज, मिखा
 बी म्वाल । जिं वासः याना मिखा न्हापाये हे जुइका बी ।'

थ्वया लिसलय नं बोधिसत्व शिविं धाल, 'थथे ताउ विके
 मत्य । याकनं जिगु ल्हातय् मिखा तथा व्यु । जिं याकनं थःगु दान
 पूर्ण याये ।'

सीवक बैद्यं न्हापां नः गु मिखा जुजुया ल्हातय् तथा बिल ।
 हानं खः गु मिखां थः गु जः गु मिखा स्वस्वं वेदना सहयाना शिवि
 जुजुं धाल, 'ब्राह्मण, वा । जित थ्व मिखा सिधे सच्छि दुगं द्वच्छि
 दुगं अप्वः सर्वज्ञ-चनु यः । थ्व मिखा त्रिया गुया कारणं नं सर्वज्ञता
 रूपी मिखा लाना काये दयेमा ।'

बोधिसत्वं थथे हे मेगु मिखा नं दान बिल । हानं उह्व वेश-
 धारी इन्द्रं निगलं मिखा दान काये धुंका सकसिनं खंक हे नगरं
 पिहाँ वना देवलोक वन ।

छुं ई लिपा जुजुया मिखाय् ला जाया वल । तर मिखां
 खंगु मखु । अले मिखां मखंकं राज्य्य छु ज्या याये धका मती
 तसे राज्यया शासन भार मंत्री पंत लः ल्हाना उद्यानय वना जुजु
 प्रव्रजित श्रमण-धर्म याना च्वं वन ।

शिवि जुजु थुगु कथं प्रव्रजित गुगधर्मय् च्वना च्वंबले
 देवराज इन्द्र प्रकट जुल । हानं इन्द्रं बोधिसत्व शिवियात धाल,
 'यः गु वरदान फवं ।'

लिसलय् बोधिसत्व शिविं धाल, 'हे शक ! जिके य रु धन दु,
 सेना दु, अनन्त कोष दु । तर अयूनं मिखा मदयेकां अप्वः स्वाना
 च्वनेगु सिधे मच्चनेगु हे ज्यु ।'

बोधिसत्वं थथे धावेव इन्द्रं दानया प्रतिफल थन हे प्राप्त
 जुइ धका धया मिखा बीगु खँ धाल । थुकी शिवि जुजुं धाल,
 'जित हानं मिखां खंका बीसा गुयागुं मिखा क्या मयः । मिखा
 दानया फल कथं जूसा जरु यः ।'

थुगु खँ न्यना इन्द्रं सत्यक्रिया यायेगु खँ धाल । शिवि जुजुं नं सत्यक्रिया यात, 'अनेक गोत्रया यथे जाःम्ह याचक जुइमा गुहसिन' जिके फव' वल, इपिं जित यः । जिगु थुगु सत्यक्रिया द्वारा जिगु मिखा ठीक जुइमा ।'

बोधिसत्व' थये छु सत्यक्रिया यात, मेगु मिखा नं उत्पन्न जुल । हान' थुगु मिखा स्वाभाविक हे जक मखु, दिव्यगु नं जुया च्वन । अनं लिपा बोधिसत्व शिवे दानया प्रतिफल न्ह्यथना सकसित' दानादि कुशल कार्य यायेगु शिक्षा व्युद्यु' धर्मानुसार शासन याना च्वन ।

दान परमत्थ पारमिता

दान पारमिता सिने दान उपपारमिता पूर्ण याये थाकु । अरु दान उपपारमिता सिने दान परमत्थ पारमिता पूर्ण याये थाकु । छायाःसा दान उपपारमितायू शारीरिक कष्ट सह यायेगु क्षमता अप्वः माःसां दान परमत्थ पारमितायू ति जीवन हे त्यागया भावना म्वाः । परया हितार्थयू व कल्याणार्थयू बुद्धत्व आकांक्षा याइम्ह बोधि-चित्तं थःगु जीवन प्रति माया गबले' याइमखु । बोधि चित्तयू जीवन वा प्राण उत्सर्ग यायेगु तःधंगु आकांक्षा व वया निति माःगु त्याग-बल न्ह्यावले' वयाके दया च्वनी । थ्वया उदाहरण जातकीय अभिव्यक्ति म्ह मजू ।

निग्रोध-मृगया (निग्रोध जातक १२) थायू छम्ह गर्भीणी मृग वया ख्वः वल । वया शाखा-मृगया पुचलं थःगु मृत्युया

पाः फः वने मन मदुगु जुया च्वन । हानं जुजुयाथाय् वना धर्म-
गण्डिकाय् आत्म समपेण याः वने खना ग्याःगु सिवे वया थः
प्वाथय् च्वंङ्ग मचा प्रति माया वना च्वंगु जुया च्वन । तर वयागु
मातृ-ममताया वास्ता शाखा-मृगं मयाः । उकिं व निग्रोध-मृगया
थाय् वया ख्वः वल । निग्रोध-मृग अले स्वयं थः जुजुया भुतूया
लिक च्वंगु धर्म-गण्डिकाय् वना च्वंवन । हानं लिपा जुजुं वयात
तोता वीवं वं छम्ह छम्ह याना सकल प्राणीपिन्त अभय दान काल ।
बौद्ध अभयदान, अहिंसा व प्रेमया क्षेत्र गथे क्रमशः विस्तृत जुया
वनी धयागुया थ्व छगू बांलागु उदाहरण खः ।

काम्पिल्य जुजुया निह्न कायपिं तर्कं यत्तणीनं नया बिल ।
तर स्वह्म राजकुमार यत्तणीनं यंकूबले यत्तणीयात लिना यंकल ।
अले पुखुली क्वञ्जाःबले मचां यत्तणीया दुरू त्वन । हानं थुकिं हे उह्म
मचा प्रति यत्तणीयाके मातृ-स्नेह उत्पन्न जुल । उकिं वयात मनसे
लहिना तल । थ्व हे मनूया ला सवाः तर्कं थूह्म मानुष-यत्तं जय-
दिस जु जुयात ज्वन । गुह्म काम्पिल्य जुजुया हे पाखे वयां लिपा
यत्तणीनं काः मवःबले वचे जूम्ह राजकुमार वया हे सहे किजा
खः । थथे ज्वंबले जयदिसं दानया नितिं छम्ह ब्राम्हणयात बिया
तये धुंगु वचन पुरे याना वये धका धया लिहाँ वःबले युवराज
जुया च्वंम्ह बोधिसत्व अलीन कुमारं अबुया सत्ताय् थः वनेगु कर
यात । हानं यत्तपोषित जूया नितिं ला-हिया सवालं यत्त-स्वभाव
जुइ धुं'कूम्ह मानुष-यत्तया न्द्योने वना धाल, 'जि जिमि अबुया
सत्ताय् वया ।' यत्तं वयात प्राणान्त पीडाया गुलि खँ धाल नं

अलीनं धाल, 'अबुया सत्ताय् थः सिना बी दुगु हे जित मुखकर विषय खः ।' अम् अन्तय् यत्तयात वयाके यत्त-लक्षण मदुगु खंका वयात मानुष-स्वभावय् हया बिल । अले यत्तं मनूया ला नयेगु जक तोता व्छःगु मखु, व स्वयं ऋषि समेतं जुया व्छत । (जयदिस जातक ५३०) ।

श्व हे खँ सस पण्डित (सस जातक ३१६) या विषयय् नं खः । माकः आदि वनचर प्राणीपिनि दशुइ च्वना खराचां शील पालन याना च्वन । श्व हे शील कया च्वंबले इन्द्रं वयाके भिन्ना काः वल । न्हापाया पण्डितपिसं याचकं फवनेवं थःत हे बलिदान याना थःगु ला व्यूगु खँ लुमंका खराचां थःगु हे आत्म समर्पणया इच्छा यात । हानं मि व्छयेके विया थःगु म्ह थाथा यायां प्रण याना धाल, 'यदि जिगु शरीरय् सुं प्राणी दुसा जि मी क्वबायेबले मसीक आः हे कुतुं वा ।' थथे धया खराचा मी हे क्ववाना बिल । तर थथे मी क्ववाःबले व इन्द्रं दयेकूगु मि खराचित पलिस्वानय् लाःथे' जुइक सिचुया वन ।

थुपिं स्वपु जातकय् नं आत्म-समर्पण तक्या वर्णन दुसां अन्तय् जीवन धाःसा बचे हे जूगु क्यना तःगु दु । थुथं थुपिं जातक दान उपपारमिताया आदर्श क्यना नं सुखान्त जुया च्छंगु दु । उकिं थुमि न्ह्योनय् महाकप्पिन जातक (४८७) छतं च्वय् लाः । छाय्धाःसा थुकी प्वाथय् दुम्ह मृगया सत्ताय् सिना हे बी धका वना नं जुजुया नाखे' वयात अभय-दान प्राप्त जूथे', अथवा अलीन अबुया सत्ताय् ला नकः वने धका यत्तया न्ह्योने वन नं

यत्नं वयात तोता व्यूथे, अथवा ब्राम्हण वेराधारी इन्द्रयात थःगु
 ला हे दान वी धका मी क्ववात नं खराचा वचे जूथे' महाकपिन-
 या प्राण वानर-परिषद्यात पार याना वी धुंका वचे मजू । थः
 माकः पुचःयात पार याना विया वा निरापद अवस्थाय् व्छया
 विया महाकपिन माकः सिना हे वन । अम्ह नुगलय् दीगु जातक
 कथं दान परमत्थ पारमिताय् महासत्वया बाखं हे दकसिने बांला ।
 उकिं पाली परम्परां दान परमत्थ पारमिताय् मूल उदाहरण कथं
 सस जातक न्होने तःसां अम्ह प्राचीन शिल्पीव चित्रं नं थ्वयात हे
 येका तःगु दुसां महासत्व चर्या हे थन संक्षिप्तं दान परमत्थ
 पारमिताया उदाहरण कथं वी । खः, थ्व बाखं पाली खनेमदु । अले
 आर्यसूरं थःगु जातक मालाय् उल्लेख याःगु व्याघ्रजातकय् तकं जुजु-
 रानी दुगु कथं मजूनिगू खः । नेपालय् थ्व चर्याया विकास तःसकं
 थःगु पल्लं जुल । अम्ह थ्वं स्वदेशी व विदेशी, विशेषतः तिब्बतीय
 पद्धतिया महायान सम्प्रदायया अद्बालु-जनतये पुचले, धात्थे नेपालय्
 हे जूगु कथं जुया थासं बासं तकं सतंसः दँ न्हो निसे क्वातुक
 जग बल्लाका च्वंच्वने धुंकूगु दु । नेपाःया विभिन्न धार्मिक-
 साहित्यय् थ्वया प्रसंग-उल्लेख तकं जुया च्वंगु दु । धर्मया प्रभाव
 अप्वःगु इतिहासय् नं थ्वया चर्चा जुया च्वंगु दु ।

महासत्वया बाखं

गंधवतिपुरय् महारथ जुजुं राज्य याना च्वन । वया
 महाप्रसाद, महादेव व महासत्व धयापिं स्वम्ह काय्पिं दुगु जुया
 च्वन । छन्हु स्वम्हं राजकुमारपिं थः अबुयाके वचं कया वन-

क्रिडा यायेत गंधमान पर्वतय् वन । हानं न्हाइपुसे च्वंगु वनय् दुने
 दुहाँ ववं मंत्री सिपाही आदि फुकं छखे लात । अयनं राजकुमारपिं
 गबले जंगलय् व्हया च्वंगु स्वां थ्वथ्वं थवं थवय् कयेका कयेका
 म्हितेगुली आनन्द ताया च्वंसा, गबले स्वां थ्वया आनन्दं फेतुना
 स्वांमाः हना क्वखाया स्वया न्हिला न्हिला च्वन । उखे मन्त्री व
 शैत्य सिपाहीतये हिकः दंक राजकुमारपिं माः जुया च्वन ।

तापाक वनान्तरय् थ्यंका महाप्रसादं धुं भालु लुमंका
 ग्यासे वयेकल । महादेवं नुगलय् धन्दाकाल । तर महासत्वं धाःसा
 वन जंगलय् ऋषि मुनित नाप लाइ ला धका मनं मनं आशा याना
 च्वन । ववं ववं धात्थे दूर वनान्तरया छगू ज्वलय् छम्ह माधुँया
 मचा बुइका च्वंगु नाप लात । महाप्रसाद व महादेव निम्हं
 ग्यात । तर महासत्वया नुगलय् करुणां जाल । छाय्धाःसा
 मचापिं धुँतयेसं मांम्ह धुँयात हेहेकया ला हे नये माःथे च्वंक
 सना च्वन । मांम्ह धुँ धाःसा सने हे मफया म्हुतु वां वां खाया
 च्वन । थ्व स्वस्वं महादेव ग्याना महाप्रसादया लिक्क च्वं वन ।
 महासत्व जक थःत थम्हं हे ल्वमंका मांधुँ व मचात पाखे मिखा
 फुति मयासे स्वया च्वन । महाप्रसादं उम्ह मांधुँ अथे हे पित्याः
 प्याचालं सीगु खँ न्द्यथन । छाय्धाःसा वयात क्वाः क्वाः ला,
 क्वाः क्वाः हि हे माः । वं माः वने मफु, वयाथाय् सुं न्द्योने वइ
 मखु । थ्व खँ थुइवं महासत्व कुमारं नुगलं फयेमफुत । तर थःगु मनखँ
 वं प्रकट मयाः । छम्हसिनं प्राण समर्पण याना खुम्ह खुम्ह धुँतये
 प्राण बचे यायेगु गुलि तःधंगु धर्म जुइ धका महासत्वं न्द्यथन ।

स्वह्वं राजकुमारपिं अनं चिला वन । महासत्वया मिखाय्
 धाःसा व हेमांधुँ व धुँया मचात जक वया च्वन । वं छुँ उपकार
 धयागु याये मफुह्व जुया ताकालं म्वायेगु स्वया ला उपकार याना
 सिना वनेगु हे बेश जू भाःपिल । अले दाजुपिं निह्वसितं जिबनय्
 दथुइ तथा वयागु छता वस्तु कया वये, छिपिं बुलुं वना च्वं धया
 महासत्व लिहाँ वल । तःधंगु पुण्य सम्भारंछगू तोफी धका ग्याग्यां
 व्वां व्वां लिहाँ वना स्वतं पित्याः प्याःचापिं मांधुँ व मचापिं धुँतये
 न्द्योने थ्यंक वन । वसः तोता न्द्योने गोतुला बिल । हानं मनं मनं
 धाल, 'थुगु जिगु दानया पुण्यं जिं याकनं अनुत्तरगु सयक
 सम्बोधि ज्ञान लाना संसारया सकल सत्व प्राणीपिनि उद्धार
 याये फयेमा ।' तर पित्याह्व जुया नं मांधुँ महासत्वयात थःथह्वं
 नये मफु । अले महासत्वया मती वन, 'थुपिं धुँत तःसकं हे
 दूर्बल जुइ धुँकल । उकिं थुमिसं जितः थःथह्वं नये मफुत । आः जिं
 मांधुँयात निं थह्वसिनं हे ला ध्यना मबीकं मजिल ।' थथे मती
 तथा उम्ह महासत्व राजकुमारं थःगु ला थः थह्वं ध्यना मांधुँया
 म्हुतुइ तथा ब्युब्बुं बोधिसत्वं थःथह्वं ला ध्यने नं मफुत, अबले
 तकं धुँ नं दने फये धुँकल । धुँया मचात नं सने फये धुँकल ।
 अले इमिसं थःथह्वं हे महासत्वया ला-हि नया थःगु पित्याः
 प्याःचा लंकल । थुकथं महासत्व राजकुमारं परया कारणय् थःगु
 प्राण समर्पित यात ।

थुखे महाप्रसाद व महादेव निह्व राजकुमारपिनि मती
 गवेत नं महासत्व लिहाँ म्वाःगु ले शंका वन । थुबले हे महासत्वया

दान परस्व पारमिताया प्रभावं भूकम्प जुल । महाप्रसादया मती
महासत्व हानं व हे मांधुँयाथाय वन जुइ धयागु नं शंका जुल ।
अले निम्हं थिथि खँ ल्हाना वनय् लिहाँ वना स्वः वन । तर ज्वले
थ्यंका स्वःबले इभिसं मांधुँ खंके मफु । मचापिं धुँचात नं खंके
मफु । उकिं हानं निम्हं विस्तारं क्वय् ज्वलय् क्वहाँ वना स्वःबले
उखे थुखे हिभ्याः जुया च्वंगु सँ व क्वँय् आदि चिच्चा दना च्वंगु
खन । अले राजकुमारपिनि मती मन हे सन्देह जुल । अथे नं किजा
महासत्व मखयेमा धका मती तथा उखे थुखे महासत्व दु ला धका
स्वः जूबले छमा सिमा च्वय् थः किजायागु मुकूट सहित फुक्क तिसा
वसः खाया तःगु खनेवं निम्हं राजकुमारपिं नं कलिलभा गोतुलीथे,
हा मका गु तःसगु सिमा तःसकं ग्वँफ्य् वइबले गोतुलीथे
नि मलखं कःम्ह मनू पीडा सह याये मफया छगू चित्कारं ग्वतुली
थे' भाराक्क गोतू वन । हानं लिपा मूर्छां दना नुगःपाय् बूबू स्याना
तःसकं हे विलाप यात । थुखे, छखे लाःपिं मन्त्री शैन्य सिपाहीत
राजकुमारपे मांमां गन्वमान पर्व य् थ्यंकाः बल । अन इभिसं
महाप्रसाद व महादेव निम्ह राजकुमारपे व्हँय् व्हँय् खया च्वंगु
नं खन । महासत्व राजकुमार छम्ह जक खने मदु । पलख इभिसं
थथे अथे छुं हे धाये मफुत । हानं लिपा महासत्वया मुकूट समेतंगु
तिसा-वसः सिमाय् खन । मेखे उखे थुखे हिभ्याः व सँ-क्वँय्
आदि खनेवं निम्ह राजकुमारपिं लिसें इपिं सकले व्हँय् व्हँय् खवल ।
पलख लिपा विरह लंका खखवं छुं भति खँ जुल । हानं
महासत्व राजकुमारं खुँ तथेत ला नकूगु खँ थुइवं अम्ह छको सकले

व्हॉय् व्हॉय् ख्वल । धैर्यवान्पिं गुले गुलिसिनं जक धन्य धन्य
महासत्व राजकुमार गुजाम्ह दयावान धका धाल ।

उखे लाय्कुली राजकुमारपिनि मां सत्यवती रानीया थःगु
शरीरय् च्वंगु दुरुपा निपां वुतु वन, थःगु म्हुतुइ च्वंगु वा
हाया वन, थःगु छेँ लहिना तयापिं वखुंत स्वम्हं पाखाया सिथय्
म्हिता च्वंबले अकस्मातं छम्ह सतीचा वया छम्ह वखुं दाया यन,
म्ह छम्हं मुलुं सुयाथे कष्ट जुल धका म्हना च्वन । थुकथं म्हना
च्वंगु व राजकुमारपिं स्वम्हं लिहाँ मवःनिगुले धन्दा कया च्वंबले
माःवंपिं मन्त्री, शैन्य व सिपाही सह निम्ह राजकुमारपिं जक
लिहाँ वःगु खन । सुनानं महासत्व राजकुमारया विषयय् छुं धाये
फुगु मखु । छुं धाये छाःगु नं मखु । तर थ्व हे इलय् महासत्व
राजकुमारया मुकूट सहित तिसा वसः ज्वना वःम्ह छम्ह मन्त्री खने
दत । अले जूगु वृतान्त खँ कनेगु बार बार अग्रह यायेवं छम्ह धैर्य
दुम्ह मन्त्रीं धाल, राजकुमारया प्राण विनाश कारणय् वंगु मखु ।
नये पित्याःम्ह मां धुँ व मचापिं धुँतये प्राण रक्षार्थं नुगलय्
करुणां जाःम्ह राजकुमारं थःगु ला-हि दान यात । थुलि खँ महा
रानी सत्यवतीं छु न्यन व मूर्छा जुया वन । थुकथं विरह यायां
सकले ख्वया हाल्ला जुजुं छुं दिन वन । अले सकले महासत्व
महादान याःगु थासय् वना स्वः वन । हानं महासत्वयागु पुण्य-
स्मृती स्मारक दयेका महासत्व राजकुमारया महान दान चय
स्मरण यायां च्वन ।

थुकथं व महासत्व चर्या मानवया रूपय् हे दान परमत्थ
 पारमिता पूर्ण याःगु जुया मेमेगु दान परमत्थ पारमिताया
 उदाहरण बाखं सिबे बांला जू । हानं विश्वन्तर राजकुमारया दान
 पारमिता, शिवि जुजुया दान उप पारमिता लिसें महासत्व राज-
 कुमारया दान परमत्थ पारमिता ल्वः नं जू, क्रमय् नं हं । अम्ह
 बाखंया उद्देश्यय् मिखा ब्वया अध्ययन यायेबले थथे खने दु, थुपिं
 स्वंगु ले हे पारमिता गुण-धर्म पूर्ण याःगुया उदाहरण छपु हे
 जातक-बाखनय् हयेगु कुतः कथं मणिचूड अवदानया सृजना जुल ।
 छाय्धाःसा थुकी दान पारमिता, दान उपपारमिता व दान पर-
 मत्थ पारमिता मणिचूड जुजु पाखे हे पूर्ण जूगु खने दु ।

— ० —
 Dhamma.Digital

शील पारमिता

(शीलया साधारण अर्थ सदाचार खः । समाधानया अर्थय्
धाःसा कायिक व वाचिक कार्य अनर्थ कथं उखे थुखे मव्झयेगु वा
बांलाक आरत्ता याना तयेगु हे शील खः । उपधारणाया अर्थय्
काय व वाक् सुशिक्षित जुइगुयात शील धाइ ।) छाय्धाःसा थुकिं
कुशल धर्मया निंति आधार बी, शरण काइगु याइ । व्याक्क
गुण-धर्मया मूल हे शील जुया च्वनी । वथे हे व्याक्क निर्दोष गुण
रूपी शरीरया छयो जुया थ्व भावयात शील धया तत् । 'सिस'
शब्दय् 'स' कार 'ल' जुया 'सिल' (संस्कृतय् शीर) जुल । गथे
छयो मन्त धाःसा शरीरया अस्तित्व हे मदुगु जुइ, वथे हे शील
मन्त धाःसा गुण-धर्मया सत्ता हे ल्यनी मखु । थ्व भावार्थय
शील (शील) या व्याख्या बांलासे च्वं । हान' थ्वं क्लेशं याइगु
दाह वा पीडा शान्त शीतल याइ । थ्व हे शीतल शब्दया 'त' लोप
जुया शील जुल । थ्वया लक्षण हे कायिक व वाचिक कर्म विक्षिप्त
मयासे स्थिर यायेगु कुशल-धर्मयात आधार भाव खः । दुःशील
भाव मदयेकेगु थ्वया कृत्य वा रस जुइ । अले परिशुद्धि प्रत्युप्रस्थान
जुया लज्जा व भय थ्वया पदस्थान जुया च्वनी ।

शीलया बांलागु उद्देश्य खंकेत च्वय् बियागु पारिभाषिक वर्गान साव ख्यले दु । नत्र शील धयागु हे धर्मया वा पुण्यया अर्थय् न्द्यागुं पालन यायेगु वाह्य विधि-विधान धका खंकः वनी । गुगुयात पालिं न्द्याइपुक विशेषणया अर्थय् व्छया 'गोसील, कुक्कुटसील वा सकुणसील' धाल । अर्थात् मेगु शब्दय् धाःसा मात्र वाह्य विधि-विधानया शील मनूया निंतिं माःगु मानवशील मखु । बुद्धया इलय् थुजागु मनूयात स्वाःगु तर मनुखं ज्वना च्वंगु धारण पालन याना च्वंगु यक्व कथंया शील दुगु खः ।

अजागु शीलया कारणय् गुलिसिनं प्यपां चुया जुइगु याना च्वनी, गुलिसिनं कच्युगु जक नयेगु याना च्वनी, अक्क गुलिसिनं घाय नयेगु याना च्वनी, बैय् तथा नइ च्वनी, हानं थये याइपिसं मनूत लिसे मनूया भाषां खं तकं ल्हाइ मखु, इपिं बैय् हे द्यनी । अले थुजागु व्रत धारण पालन याइपिन्त हे बौद्ध दृष्टिं गोसील पालक (सा शील)धाइ । अथे हे गुलिसिनं चाःतुला द्यनेगु याइ, बैय् म्हुइगु ज्या याइ, अक्क चित्तया पीडा व विरक्त अवस्थाय् अथवा भक्ति भावनाया इलय् खिचांथे उइगु याइ थ्वयात कुक्कुटसील (खिचा शील) धाइ । क्वाना सिनानयेगु व्रत कायेगुयात सकुणसील (भंग शील)धाइ । थुपिं शील मध्यय् थौंया संसारय् गुलिखे शील धर्मया नामय् गथे खः अथे हे ला मन्त । तर अथे नं थुपिं शीलया हे परिवर्तित जुजुं वःगु रूपया शील थौंकन्हे तकं मद्गु मखु । बौद्ध दृष्टी थुपिं शील मनुखं पालन याये वहःगु वा याये माःगु शील मखु ।

आः म्नीसं धात्ये'ंगु शीलया विषयय् विचाः याये । गुण
भाव कथं यथार्थं शीलयात नं विभिन्न कथं विभाजन याना तःगु
दु । थुपिं विभाजनया विषयय् विचाः याये न्द्यो म्नीगु विषय
पारमिता गुण धर्म जुया थुगु हे कथं नि' छको विचाः यायेगु
त्वः जू ।

लः पनेगु द्याग्िं थे' संवर शील खः । शीलं आरक्षित
जुया च्त्रंगु चित्त गन संतोष जुइ, अन हैं सबल नं जुइ । अले
ब्याक्कबुद्धिनि सागरय् वनेगुया नितिं शील घाट जुइ । मार
सेना पराजित यायेत व क्लेश त्वाः ल्हायेत शील अचकू
आयुध खः । शील संसार सागरं तरे जुइ, तःत्रंगु तापू खः ।
शील यःगु प्राप्त यायेत मूल्यथे' जुया नं थ्व सुनानं लाका वा खुया
काये फइ मखु । शील संसार कान्तारय् पार मज्जते नयेत ज्वना
वनेगु नसाथे' जुइ । व न्द्याथासं न्द्यावते' न्स्वागु स्वांथे' अले
दकसिन्ने मू वंगु सत्पुरुषपिनिगु धात्ये'ंगु तिसाथे' खः । थ्व हे शील
दिव्य व मनुष्यत्व लाभ वा यश कीर्ति आदिया कारणय् मखु,
अक्क आत्म मोक्षार्थय् जक नं मखु, थःगु व परयागु मोक्षया लागी
पालन यायेवं शील बोधिसत्वया पारमिताय् दु'ध्याः वनी ।

दृष्टिभ्रम, मान-प्रेम व तृष्णां पीडित मज्जुग कुशलशीलयात
हे शील पारमिता धाइ । थ्वयात न्द्यावते' करुणा व उपाय कौश-
ल्यभावं आरक्षा याना काय व वाक् कार्य गतिशील याना तइ ।
भव-भोग व देवत्वया तृष्णां जाःगु शील पारमिताय् दु'ध्याइ मखु ।
सत्त्वपिं शुद्ध जुइगु हे विदर्शनां धका मथुइकुसे' शीलं हे जक शुद्ध

जुइ धका भालप्यूसा ध्व दृष्टि-मिश्रित शील कर्म जुइ, गुगु पारमिताय् दुध्याइ मखु । थः तःधं मेपिं चीधं खनेगु मानत्वं जाःगु शील नं पारमिताय् ल्याः खाये बहःगु शील जुइ मखु । सारांशय् स्वंगू सम्बोधि थ्यंकेत पार वनेत तःसकं उपकार जुइगु शील हे तिनि शील पारमिता जुइ ।

शील पारमितायात आर्यशील नं धाः । छायाधाःसा ध्व बुद्ध व बोधिसत्वपिनि शीलथे' अर्हत्पिनि स्वभाव शील नं खः । गृहस्थयात ल्वःगु व प्रव्रजितयात ल्वःगु कथं शीलया निगू अंग दुसां बोधिसत्वपिसं गृहस्थ जूसां प्रव्रजित शील आरत्ता यायेगुली कुतः याइ ।

(शील चारित्र शील व वारित्र शील कथं निगू प्रकारया दु । पालन याना पूर्ण जुइगु वा श्रद्धां पूर्ण जुया प्रहण याइगु चारित्र शील खः । श्रद्धां आरत्ता याना याये मज्यूगु तोता च्छरेगु वा विरक्ति पाखे' पूर्ण जुइगु वारित्र शील खः । चारित्र शीलया पालन थःगु हे आत्म गौरवं स्वेच्छां यायेमाः । मात्र सुनानं धाःगुया कारणय् मखु ।)

(चारित्र शीलय् हे बोधिसत्वं पूजा व सम्मान यथायोग्य कथं अप्रमाद पूर्वक हे पालन याइ । कल्याण मित्रया सत्संग यायेगु, बांतागु खँय् साधुवाद बीगु, मेपिनि अपराधय् क्षमा बीगु शक्ति दयेकेगु, मेपिनि गुण प्रकाश यायेगु, थःगु दोष सुधार यायेत आत्मावलेचना यायेगु, निर्दोष ज्याय् अलसि मजूसे कुतः यायेगु,

रोगीपिनि सेवाय् उत्साह दयेकेगु, ज्ञातु वर्गयात धैर्य बीगु, माःपिंत फुकथं ग्वाहालि यायेगु, अपराधीपिंत अपराध यायेत अनुबल मबीगु, बरु सुधारया नितिं प्रयत्न यायेगु ब्याक्कं चारित्र शीलया अंग जुइ ।) शील पारमिता पालन याइपिसं बोधिसत्वपितिगु परम दुष्कर उदार चर्याया खँ न्यना थये सुनां याये फइ धका लिचीली मखु । बरु जिं नं व हे लँपु ज्वने धका मती तथा सम्बोधि लायेया लागी वीर्य उत्साह याइ । थुजागु उत्साहं युक्त जुया परार्थ चर्याय् पालन याइगु शील हे परमार्थ अर्थय् लाना शील पारमिता जू वनी ।

लोकय् पूजा व सम्मान याये योग्यपिं मध्यय् बुद्ध-बोधिसत्व व मां-बौपिं अग्र जुया च्वनी । गौतम बुद्धया बोधिसत्व जीवनया वृत्तान्त ब्वंसा भीसं खनी, बोधि प्रार्थना यासें निसं वसपोलसिबे छह्ण न्दोनेयाह्ण बुद्ध तकया पूजा व सम्मान वसप लं याना बिज्यात । गौतम बुद्धं थःगु सम्बोधिया प्रार्थना दीपंकर बुद्धयाके याना बिज्याःगु खः । अबले वसपोलं लँ दयेका बुद्ध प्रति पूजा व सम्मान प्रकट यात ।

थ्वयां लिपा कौण्डिन्य बुद्धया इलय् बोधिसत्व विजितावी धयाह्ण चक्रवर्ती जुया बुद्ध सहित भिन्नु संघयात महादान याना स्वयं धर्मश्रवण याये धुंका भिन्नु जुया वन । मंगल बुद्धया इलय् बोधिसत्वं सुरुचि धयाह्ण ब्राह्मण जुया जन्म काःगु जुया च्वन । वं नं मंगल बुद्ध सहित असंख्य भिन्नु संघयात दान बिल हानं लिपा स्वयं नं प्रव्रजित जीवन काल । मुमन बुद्धया इलय् अतुल

धयाह नाग-राज जुया महादान यात । रेवत बुद्धया इलय् अतिदेव
 धयाह ब्राह्मण जुया बोधिसत्त्वं तःधंगु श्रद्धा क्यना बुद्धया गुण
 वर्णन यात । सोमित बुद्धया शासनय् धर्मोपदेश न्यना भिन्नु
 संघयात अजित धयाह ब्राह्मण जुया संघ भोजन दोहलपिल ।
 अनोमदस्सी बुद्धया पालाय् यत्त सेनापति जुया संघ-दान यात ।
 पद्म बुद्धया पालाय् सिंह रूपय् जन्म जुया निरोध-समापत्ति
 ध्यानय् च्वंस्ह बुद्धया प्रदक्षिणा यात । नारद बुद्धया इलय् ऋषि
 जुया भिन्नु संघयात महादान यात । पद्मोत्तर बुद्धया अग्रय्
 जटिल धयाह महानागरिक जुया भिन्नु संघयात स्वंगू वस्त्र प्रदान
 यात । सुमेध बुद्धया शासनय् उत्तर धयाह ब्राह्मण माणत्रक
 जुया च्चंगू करोड धन त्याग याना भिन्नु जुया प्रातिमोक्ष शील
 नालन यात । सुजात बुद्धया पालाय् चक्रवर्ती जुनु जुया महा
 दान यात । प्रियदर्शी बुद्धया पालाय् काश्यप धयाह जुया
 स्वंगुलि वेद-वेज्ञ जुया संघराम दयेका दानविया प्रत्रज्या ग्रहण
 यात । अर्थ-दर्शी बुद्धया पालाय् सुसीम धयाह तपस्वी जुया
 मन्दार स्वांया छत्रं बुद्धया पूजा यात । धर्मदर्शी बुद्धया इलय्
 शक्र जुया बुद्धया सम्मान व पूजा यात । सिद्धार्थ बुद्धया पालाय्
 संगल तपस्वी जुया च्वंगु खः । वं बुद्धयात जम्बु फल दान याये
 हल तिष्य बुद्धयात सुजात क्षत्रीय जुया स्वानं पूजा याःगु जुल ।
 पुष्य बुद्धयात विजितावी जुनु जुया च्वंङ्ग राज्यतोता शीलाचरणं
 बुद्धया पूजा यात । विपस्वी बुद्धयात अतुल नाग जुया सिंहाशन
 प्रदान यात । शिखी बुद्धयात अरिन्दम जुजं चीवर वस्त्र व

भोजनं पूजा यात । विश्वभू बुध्दयात सुदर्शन धयाम्ह जुजु जुया,
 ककुसन्ध बुध्दयात खेम धयाम्ह जुजु जुया, कोणागमन बुध्दयात
 पर्वत धयाम्ह जुजु जुया दानादि पुण्य कार्य यात । काश्यप
 बुध्दया पालाय् ज्योतिपाल ब्राम्हण युवक जुया प्रब्रजित जीवन
 काल । थ्व जातकीय अभिव्यक्ती अवदान-साहित्यं छुं परिवर्द्धन व
 परिवर्तनया कुतः नं याःगु खने दु । यः गु थ ज्, सारांश अभिप्रायः
 बुध्द प्रति अभिवादन व वन्दना मानादिया चारित्र शील पालन
 बोधि प्रार्थनां निसे' बोधि प्राप्ति तक जूगु खँ न्दथनेगु हे जक खः ।

वथे' हे न्द्यागु जन्मय् नं बोधिसत्त्वं थः मां-बौपिंत गौरव
 सत्कार याः । गुगुं जन्मय् ला थ्व गुण-धर्म पालन यायेत जीवन
 हे परित्याग याःगु दु ।

अलिन्दं थः अबु जयदिस्सया निंति प्राण उत्सर्ग याःगु
 चारित्र शीलया वर्णन च्वय् वने हे धुं कल (जातक ५१३) । बुध्दया
 उपदेश कथं गत यौवनया मां-बौपिन्त थःके समर्थ दयेकनं पालन
 पोषण मयाःम्ह मनू नीच खः । उकिं बोधिसत्त्वपिसं थ्व कर्त य
 पालनया अवसर तंके माल कि तःधंगु अपशोच याइ । बोधिसत्त्व
 सामया (जातक ५४०) विरह थुजागु हे विरह खः ।

निम्ह निषाद मित्रपिनि छह्ण छह्ण सन्तान खः, दुक्क-
 लक व पारिका । निम्हसितं अनिच्छा पूर्वक विवाह याना विल ।
 निम्हं रागार्णवय् मदुंसे ब्रम्हाथे' च्वंच्वन । हानं निम्हं मां-बौ-
 याके वचं कया हिमप्रदेशया हिम नदी सिथय् तपस्या याः वन ।
 शक्रं इमिगु भिन्तुना पुत्र-प्राप्तिया निंति प्रार्थना यात । तर इमिसं

स्वीकार मयाः । अन्तय् पारी तपस्विनीया ऋतुमती कालय् नाभि-
 स्पर्श यायेवं इन्द्रया प्रभावं गर्भधारण जुल । जन्म जुइवं वयात
 सुवर्ण साम धका नां छुत । हानं मां-बौपिं अन्धअन्धा जुइवं पालन
 पोषण याना च्वन । छन्हु लः काः वना च्वं वत्ते वाराणसीया जुजु
 पिलीयक्ख धयाम्ह जजं मृगयात धका कयेका हःगु वाणं सुवर्ण
 सामयात लात । भरणपीडा जूम्ह बोधिसत्व सामं जुजुयात धाल,
 'जि मां-बौयाथाय् छवाःयात नयेगु दनि । तर लः मंत । उकिं जि
 अन्धापिं मां-बौ लः त्वने मखना हे सीगु जुल । जि थः सी खना
 मग्थाः । थ्व ला मनू धयाम्हसित जू हे जू । जित ला जि मां-बौया
 नये मखनीगु दुःख जुया च्वन । व जिम्ह विचरा मां पक्का नं
 ताउत त्क ख्वया च्वनी । हानं चान्हे वाचा फः पुलीवले त्कं वया
 ख्ववि खुसि सूथे' सुना वनी । व जिम्ह बानं ताउत ख्वया च्वनी ।
 हानं खुसि सूथे' अन्तय् सुना वनी । जिं इमिगु सेवा भतिचा हे
 अलसी मचासे याना च्वनागु खः । जि मां-बा 'पुता, पुता' धाधां
 पचि पचि यायां उखे' थुखे' जङ्गलय् चाहिला च्वनी । थ्व हे
 जिगु व घाः खः, गुकिं जिगु नुगःचु थररर खाका तल । 'जुजुं
 सामयागु विरह न्यना लाय्कुली लिहाँ मवंसे' अन हे च्वना उपिं
 अन्ध-अन्धापिं सामया मां-बौपिनिगु सेवा यायेगु मनं तुन । उकिं
 जजुयात लँपु क्यना सुवर्ण सामं धाल, जिगु छथो' फुसे गुगु लँपु
 दु-अनं बाक्वय् वनेवं जि मां-बौपिं च्वं च्वंगु थाय् थ्यनी । अन
 वना इमिगु सेवा या । हे काशीराज, छन्त जिगु नमस्कार दु ।
 हे काशी-वर्धन, छन्त जिगु नमस्कार दु । घोर-जङ्गलय् छं

जि-बौया सेवा या। जिगु विन्ति दु। जि मां-बौयात जिगु नमस्कार
ध्यंका ब्यु।'

थुपिं शब्द पालि गाथाया अनुदित शब्द खः। थुकी दुने
चारित्र-शील पालनया क्रियात्मक उद्घोषण प्रतिध्वनित जुया
च्वंगु दु। लिपा मांहासिया सत्य-प्रभावं साम स्वस्थ जूगु वर्णन
धाइ थन भीत सम्बन्धित विषय मजू।

हिमालयया लिक्क च्वंगु वन-प्रदेशय् च्वंङ्ग किसितये
नायलं थः मांयात बांलाक पालन पोषण यायेत परिषद् हे त्याग
यात। तर अन्याम्ह मांयागु सेवा याना च्वंम्ह किसिं छम्ह जंगलय्
लँ तंङ्गसित लँपु छु क्यना बिल, जुजुयात वना सर्वश्वेत किसिया
बारय् वर्णन याना न्यंकल। हानं वयात लाना यंकल। तर किसिं
अन नये त्वनेगु हे मयाः। अले जुजु स्वयं हे न्ह्योने वया न्यनेवं
उम्ह किसिं घाल, 'उह्म जिम्ह मिखां मखंम्ह मांयात लँ क्यना बीपिं
सुं मदु। वं चण्डोरण पर्वत पाखे थःगु स्वँ व तुति बबस्वाना विरह
याना च्वन जुइ।' जुजुं ध्व खँ न्यना व किसियात बन्धनं मुक्त
याना बिल। हानं वयागु शिला-प्रतिमा दयेका दँय् छको थःगु
देशय् जात्रा नं यात (मातिपोसक जातक ४५५)। श्वया सारांश
खः, बोधिसत्वपिसं चारित्र-शील पालन मयासें नयेगु सिबे
मनसें सिना वनेगु उत्तम भालपी। हानं गुह्यसिबं बांलाक
थुजागु चारित्र-धर्म पालन याइ, वयागु यात्रा उत्सव याये
बहः जू। ध्व हे खँ गिज्झ जातकं (३६६) नं धाः।

च रित्र-शील मांया सेवय् थःगु प्राण उत्सर्ग याःगुया
 बांलागु उदाहरण चुल्ल नन्दिय जातकं (२२२) प्रस्तुत याः ।
 नन्दिय व चुल्ल नन्दीय माकःया मांझ माकतं पिखां मखं ।
 इपिं निह्वं माकः पुचःया नायः खः । माकःया नेतृत्व याना
 च्वच्वं इमिसं मांझसित विया हःगु नयेगु त्वनेगु बांलाक
 मांझसिथाय् मभ्यं । अले थ्व हे कारणं वित्र जुया मांयागु
 हे सेवा याये धका दाजुह्वं किजाह्वसित सःताः नेतृत्वया
 भार लःल्हायेत स्वत । तर किजाह्व चुल्ल नन्दिय माकः चित्त
 वुक्के मजू । अले निह्वं जाना मांझसिगु सेवा उपस्थान याना
 च्वन । छन्दु छम्ह शिकारीं फुगुलु ल्हातं छेँ लिहाँ वया
 च्वंवेले उम्ह अन्धाम्ह माकःयात खंकल । अले कयेका स्याये
 त्यन । थ्व खना नन्दियं थः किजायात थः मदये धुंका
 बांलाक मांयागु सेवा या धका धया व थः शिकारीया न्योने
 प्रकट जुल । हानं धाल, 'शिकारी, छं जिम्ह वूढीम्ह मांयात
 स्याये मत्य । का वरु जित स्या । जिं जिमि मांया थासय्
 आत्म त्याग याः वया च्वना ।' शिकारीं थुगु खँ स्वीकार
 यात । तर नन्दिययात स्याये धुनेवं उम्ह शिकारीं हानं वृद्धाम्ह
 माकःयात नं स्याये त्यन । अले चुल्ल नन्दिय माकः न्योने
 च्वं वया धाल, 'हे शिकारी, छं छाय् जिम्ह वृद्धाम्ह मांयात
 स्याये त्यना ? का छंत मगाःसा जि थः हे नं सिना वी ।
 तर छं जिम्ह मांयात तोता व्यु ।' थये धया उम्ह शिकारी-
 यात थः वृद्धाम्ह मां स्याये मखु धका प्रतिज्ञा नं याका चुल्ल

नन्दिय माकलं आत्म-समर्पणं यात । तर शिकारीं वयात
 स्याये धुंका नं हानं उम्ह वृद्धाम्ह माकःयात स्यात । थुगु पापं व
 शिकारी पृथ्वी तज्ज्याना म्वाः म्वाकं अविचि नर्कय् कुतुं वन ।
 थुकथं थ्व जातक छखे चारित्र-शीलया पारमिताय् परमत्थ
 पारमिताया उदाहरण जू, मेखे थ्व जातकं शील परमत्थ
 पारमिता पूर्णं याःपिनि प्राते अन्याय यागुया विपाक नं कयं ।

शील-पारमिताया चारित्र-शीलय् मां-बौ प्रति जक
 कर्तव्य सन्निहित जुइ मखु, अपितु गुरु जनादिया सेवा नं चारित्र-
 शीलय् अन्तरगत जू । थ्व चारित्र-शील न्यामहसिनं नं पालन
 यायेमाः, थः स्वया श्रेष्ठपिंत सम्मान यायेगु गौरव तयेगु ल्वः
 कथं व माःकथं जुइमाः धयागु खँ भिक्खा परम्पर जातकं
 (४६६) बांलाक न्यथं । देशय् सकते सदाचारी जुया जिगु
 पाखे छुं द्रं दनि ला धका भेष हिला थःगु दोष माः वंम्ह
 जुजुयात छम्हसिनं सम्मान पूर्वक नयेगु बिल । जुजुं पुरोहित
 खनेवं वयात हे व नयेगु दान बिल । तर व पुरोहितं नं
 तपस्वी खनेवं वयात हे लःल्हात । अम्ह तपस्वीं नं व हे
 भोजनं प्रत्येक बुद्धयात सम्मान यात ।

उपकारया प्रत्युपकार नं शीलय् अन्तरगत खः । 'महा-
 अस्मारोहं' (जातक ३०२) थः राज्यं पलायित जुइमाःगु अवस्थाय्
 ग्वाहालि याःम्ह छम्ह प्रत्यन्त ग्रामवासीयात लिपा थःगु राज्य
 थःके दयेवं बागू राज्य हे बिल । गुण जातक (१५७) यागु
 सन्देश नं थुजागु हे खः । अम्ह थ्व हे उपकारया प्रत्युपकार

आदर्शय् भद्रसाल जातकं (४६५) ज्वः हे मदुगु चरम
सीमाय् ध्यंगु स्वजन-रत्नाया आदर्श प्रस्तुत याः । ब्रह्मदत्तया
भद्रसाल सिमा पाला छगः हे जक थांगु महल दयेके त्यंबले
सिमां धाल, 'न्हापां कच्चा न्हा, लिपा च्वं निसे' मा पा ।
अले दकसिबे लिपा वना हा पा ।' थुगु खँय् आश्चर्य चाःम्ह
जुमुयात भद्रसालं हानं धाल, 'थथे यायेवं जिगु किचलय्
क्वय् क्वय् बुया वया च्वंगु चिचीमांगु सिमा व घाँय्मा
अप्बः सी मखु ।' थ्व हे खँ कःक जातकं (१४०) नं धाः ।

(वथे हे रोगी सेवक जुइगु, सुभाषित वचनह्य जुइगु,
थःगु गुण प्रकाश याना मच्चनेगु, मेपिनिगु गुणय् ईर्ष्या
मयायेगु नं शीलया हे ज्या खः । मेगु खँ, शील शब्दया
विषय मखु, वरु व कर्तव्य पालनया विषय खः ।) थ्व खँ
थुइका बीत कारण्डिय जातक (३५६) या कुतः सारै हे बांला
जू । न्याहसितं 'शील का ना, शील ना' धका लँय् लँय्
शील बिया जूहसित पवतया ल्वहँत कुरका समुद्र ल्हाना
पृथ्वी व्याककं उत्थे यायेत स्वयेगु कुतः याना च्वंह मूर्खया
तुलना याना तःगु दु । छायाधाःसा शीलया अर्थ नैतिक-
गुण दयेकेत प्रार्थना वा अधिस्थान यायेगु जक मखु । गुगुं
जातकीय आदर्श वा नगण्य कथं बोधिसत्व जीवनय् नं शीलया
उपेक्षा जूसां (कणवेर जातक ३१८) बोधिसत्व जीवनं पंचशील
पालन हे याइ । अम्ह शील धयागु बोधिसत्वं अथे हे रत्ना
याइ, गथे किकि धयाहं थःगु ख्ये आरत्ता याइ, चाम्बःसां

थःगु न्हिपंया आरत्ता याइ, मामं थः याकः काय्या आरत्ता
 याइ, छगः जक मिल्वाम्ह मनुखं थःगु दनिगु मिखा आरत्ता
 याइ । मैत्री व करुणा दयेकेत प्राणघातं अलग जुइ । अले
 थः पाखे' मेपिंत अभय प्राप्त जुया च्वनी । बोधिसत्वयाके
 म्हगसय् हे नं तं दइ मखु, वथा नुगः न्हाबले' मैत्री जाया
 च्वनी । परोपकारया विचाः जुया पर वस्तुयात सर्प भालपी,
 अदत्तादानं अलग जुया च्वनी । गृहस्थी च्वंसां बोधिसत्वं
 परदारायात तःकेहें वा मां भालपी । मेपिन्त न्हाबले' थः
 पाखे' सशंकित जुइ स्वाका बी । अम्ह अशुभ भावनाय् वंम्ह
 प्रप्रजित बोधिसत्व मैथुन धर्म हे अलग जुइ । थुकिं याना
 मेपिनि मयेका च्वने माली मखु । बोधिसत्व खःगु व माःगु
 लिसे' ख्यले दुगु खँ नाइक ल्हाइम्ह जुइ । उकिं मेपिन्त
 नुगलय् थः प्रति अविश्वास तयेके म्वाःकी । शील गुण-धर्म
 आरत्ताया आदर्शय् धाइ-

धनं चजे यो पन अंगहेतु,
 अंगं चजे जीवितं रक्खमानो,
 अंगं धनं जीवनं चापि सब्बं,
 सच्चे नरो धम्म मनुस्सरन्तो ।

अर्थात् अङ्ग प्रत्यङ्गया हितय् धन धयागु त्याग याइ,
 जीवन जक ल्यनीगु जूसा माला वन धाःसा शरीरया अङ्ग

नं परित्याग याइ, तर धन, अङ्ग व जीवन व्याक्कं धात्थे'म्ह मनुखं धर्मया नितिं शील-धर्मया पालनय् परित्याग याइ ।

थथे शील पालन याःगुलिं यक्वं फल प्राप्त जुइ । हानं शीलया प्रतिफल थनया थनसं जुइ । बोधिसत्वपिन्त प्राण घातया विरक्तिं हे तप्यंगु शरीर सहित महापुरुष लक्षण, असत्य वचनं विरक्ति जुया हे उणलोम, श्वेत सुदन्त व सिंहे' जाःगु शुर वीरत्व प्राप्त जुल । संनिप्तं धाःसा चारित्र शील व वारित्र शील निगुत्तिं शासनया हा खः । बोधि-सत्वपिन्त थुपिं हे शील-धर्म दिव्यचत्तु, दिव्य-भ्रोत व आप्रव क्षय ज्ञान प्राप्त यायेत हेतु नं जुइ ।

(न्हाइपुकेत वा बल्ला क्यनेत अथवा तमय् व मोहय् हिंसादि याना शील मस्यंकूगु व भव भोग, यश सम्मान आदि प्राप्त यायेत अक्क काय् कलाः म्हायूया कारणय् तक नं शील मस्यंकीगु शील पारमिता जुइ । थःगु शरीरया अङ्ग प्रत्यंग आरत्ताया नितिं नं शील मस्यंकीगु हे शील उप-पारमिता जुइ । अले जीवन वनीगु जुतले हे नं मस्यंकूसे पालन याइगु शील हे शील परमत्थ पारमिता खः ।)

‘बुद्धत्व’ स्वयं सत्वया पाखे’ पारमिता गुण-धर्म पालन यायां प्राप्त जुइगु खः । सुयागु’ उपासनां वा सुयागु’ कृपां प्राप्त जुइगु मखु । उकिं हे बुद्धत्व ‘ईश्वरया दूत’ ‘ईश्वरया पुत्र’ व ‘स्वयं ईश्वरया अवतार’ भाव प्राप्ति धाइथे’ मखु । हानं

उकिं हे वसपोलया धर्मय् सदाचारया मू धार्थ्येगु कथं दत ।
अले ला अन खाद्य-शुद्धि, जल-शुद्धि व अग्नि-शुद्धि आदि
वाद्य-शुद्धि धयागुयात गुगुं कथं नं थाय् मन्त ।

पञ्चशील पालन बौद्ध दृष्टिकोणय् न्यूनतम कथं मनूया
नाित नैतिक कर्तव्य खः । छखे पाप याना बलियुक्त यज्ञं
लिपा पाप मुक्ति भालपाः च्वंगु वर्ग, मेखे यज्ञया दक्षिणां
लाभ कया च्वंगु वर्ग, अम्ह उकिसं धर्मया आधार कया थःगु
पक्ष क्वातुका च्वना नं दया, प्रेम व करुणा धयागु म्वाःगु
ईयात बुद्धया 'अहिंसा' छगू चुनौति खः । वथे गरीबीया
कारण थुइकेगु मखःसे छिथे छिथे खुया खुया विवशतां
जाःगु जीवन हना च्वंपित बुद्धं 'अदिन्नादान' या उपदेश
विया विज्यात । अतृप्त-स्वभावगु भोगया नििति सलंसः द्वतंद्रःमह
तकं मिसा विवाह याइगु, अम्ह अनैतिक आचरणं धर्मय्
वाधा मखंसे दुना च्वंगु वर्ग व अनैतिक भोग विलाशया
शिकार जुइका च्वने माःगु वर्गया दथुइ दया च्वंगु कलह
अशान्ति मदयेका व्छयेत 'कामेभुमिच्छाचारं' विरत जुइगु शिन्ना
विया विज्यात । ज्ञान, चेतन व विवेकयात अःपुक हे याउँका
बीगु निरर्थक याना बीगुली असत्य-भाषणं तःधंगु भूमिका
कया च्वंगु पनेत बुद्धं 'मूसावादं' विरत जुइत उजं जुया
विज्यात । अले अज्ञानय् पुण्यार्थीपिं मस्त याना तयाथे थःपिं
धर्मया नामय् सुरा (अय्लाः) यज्ञ-मंस, अम्ह गुलिं ला सुन्दरी
स्मेतं नं मस्त जुया च्वंगु हानं थथे जुया च्वना नं मचाःगु

धर्माधिकारीतय् मिखां खंका बीत बुद्धं अय्लाः ध्वं आदि
काययोगु वस्तु सेवनं अलग च्वनेगु शिन्ना विया विज्यात ।

उक्तिं शीलया महत्ता क्यनेया निंतिं लिसें बोधिसत्वं
शील-पालन निंतिं गुलि गथे प्रयत्न याइ धयागु थुइकेत
न्हापां शील स्यंकेवं याये मालिगु भोगया छुं विवेचना
जातकीय अभिव्यक्ति कथं यायेगु त्वः ताया ।

मतकभक्त जातकं (१८) सुं सीम्हसिया नामय् श्राद्ध
यायेत प्राणी हत्या निरर्थक धका कनेगु कुतः याः । स्वंगु
वेद सःम्ह, लोक-प्रसिद्धम्ह आचार्य ब्राम्हणं थः शिष्ययात
धाल, 'खुसी यंका फैचित मोल्हुकि, स्वांमाः क्वखायेकि,
न्यापचिया सिन्हः चिं तया खुसि सिथय् तया ति ।' शिष्यम्हं
अथे हे यात । तर फै थथे याःबले छको न्हिल, छको ख्वल ।
हानं ब्राम्हण शिष्यपिसं ध्वया कारण न्यंबले आचार्य ब्राम्हया
न्धोने हे जक धाये धका धाल । अले आचार्य ब्राम्हण वये
धुंका वं धाल, 'हे ब्राम्हण, न्हापाया जन्मय् जि छथे' हे
मन्त्र पाठ याइम्ह ब्राम्हण खः । जिं नं श्राद्ध याये धका छम्ह
फै स्याना । अले व फै स्यानागु पापं प्यसः व ग्वीगुकः थःगु
छथो' त्वाःल्हाका वये धुन । थौं जि न्यासःको छथो' त्वाःल्हाके धुनी ।
जि पापं मुक्त जुइगु जुल, ध्व लुमना जि हर्षित जुया ।
हानं गथे जिं दुःख सिया, अथे हे छं न्यासःको छथो' त्वाःल्हाके
मालीगु जुल धका मती वना नुगःमछिंसे च्वना वया जि
ख्वया ।" ध्व उक्तिं श्राद्ध कर्मय् बलि बीगुया गुलि विरोध याः

धयागु खँ स्पष्ट याः । हिंसायात साधन याना थःगु स्वार्थ सिद्ध
 याइपिं ब्राह्मण पुरोहिततयेगु ज्या-खँ व उकी पत्न्याः याना
 हिंसा याइपिं, अफ मनुष्य जुया मनुष्य समेतं बलि बीपिं,
 यज्ञय् अर्पित याइपिं जजमानतयेगु वर्णान ब्वनेबले थौं नं
 मानव-हृदयय् ग्लानि व लोभ अनुभव जू (खण्डहाल जातक-
 ५४२) । थःगु 'कोकनद' प्रासाद भव्य कथं दयेके सिधयेवं
 उदयन-पुत्र बोधिराजकुमारं मेपिन्त नं अजागु हे प्रासाद कला-
 कारतयेसं दयेका बी धका ग्याना काष्ठकलाकारया मिखा
 ल्हया काल । तर थ्वया बारे वेदज्ञतयेसं छुं हे टिप्पणी मयाः ।
 भिन्नुपिनि सभाय् थ्व खँ जुल । धया च्वन, 'आयुष्मानपिं,
 बोधिराजकुमारं अथि जाःपिं कमितये मिखा ल्हया काल । ओह
 व गुलि कठोरह ! गुलि जक ल्वहँ नुगःह !! गुलि जक
 दुःसाहसिकह धाये !' बुद्धं थ्व हे प्रसंगय् थःगु स्वार्थया
 चुपि जयेका मेपित नं स्वार्थया चुपि जयेके बीगु खँय् 'बलि'
 या मोह-प्रथा खण्डन जुइक छह ब्राह्मणया खँ न्हयना बिज्यात ।
 ब्रह्मदत्तया पुरोहित पिङ्गलया मती वन, ब्रह्मदत्तयात एकच्छत्र
 जुजु याये फुसा जि एकच्छत्र जुजुया एकच्छत्र पुरोहित जुइ
 दइ । थथे मती तया वं जुजुयात युद्ध याकल । तर तत्त-
 शिलाया जुजुयात धाःसा त्याके हे मफु । अले तुरन्त लाभनि
 खंका जुजुयात धाल, "द्विह्व जुजुपिं ज्वना मिखा ल्हया
 कायेगु, अले इमिगु प्वाः फाया न्यागू प्रकारया मधुर-मांस
 पिकयाः उकिं बट-वृत्तय च्वंह देवता पूजा यायेगु, आतापुति

सिमा चाःहीकेगु, हिं न्यापतिंया चिं तयेगु यात धाःसा अविजितद्ध
 तन्नशिलाया जुजुयात नं त्याके फइ।” जुजुं अथे हे यात ।
 तर थुकिं याना अञ्जिसकत यन्न हे क्रोधित जुल । अतिहिंसां
 हिंसकतये नुगलय नं कम्प हया ब्यू । जोभ हया ब्यू । यत्तं
 जुजुया जःगु मिखा कां याना बिल । अले थःगु मिखा स्याना
 सिमाक्वय छु लिधंवन, सिमाच्चय् च्वना ला नया च्वंङ्ग गृध्दं
 कुरके हःगु क्वच्चं लाना जुजु नं कां जुल । (धोनसाख जातक-
 ३५३) कांम्ह जुजु सिना वन, राब्ज नं कुचा कुचा दला
 वन । हिंसा वास्तवय् कूथलेगु धर्म खः । हिंसायुक्त विजयं
 चिरकालीन एकता वा शान्ति हये फइ मखु । हिंसा धर्म खःसा
 वास्तवय् व कांधर्म हे जक खः । हिंसा छुं ईया निंति
 थःगु आत्मतप्त मजूसां तत्क्षण हे मेपित तप्त याइगु धर्म खः ।
 अले बलियुक्त हिंसा ला थःत नं तप्त याइगु मेपिन्त नं तप्त
 याइगु धर्म हे जुल । थुगु अवस्थाय् अन प्रेम, करुणा, मैत्री
 व एकता गनं दइ ? परम् शान्ति गन दइ ? बुद्ध-धर्म जुया
 च्वन, थःत नं तप्त मयाइगु मेपिन्त नं तप्त मयाइगु धर्म (कदरंके
 सुत्त म. नि.) । हिंसा युक्त यज्ञ याइपिन्त बोधिसत्त्व आदर्श
 स्पष्ट कथं चुनौति बी,

यदि किर यजित्वा पुत्तेहि
 देवलोकं इतो चुता यन्ति ।
 ब्राम्हणो ताव यजतु
 पच्छापि यजसि तुवं राजा ॥

काय् बलि विया यज्ञ यायेवं थनं सिना वना स्वर्ग
वनीसा ब्राह्मणं हे न्हापां (थः काय् बलि विया) यज्ञ याके
व्यू । बुवा, छिं लिपा (जक) यज्ञ याना दिसँ । (खण्डहाल
जातक ५४२)

उकिं अहिंसा धर्म शील-पारमिताय् दकसिंवे च्वय् खः ।
श्व हे अहिंसा, कम्मणा व मैत्री पारमिता पूर्ण यायेत आधार नं
श्वः । हानं उकिं हे बोधिसत्वपिनि अहिंसा आदर्श क्रोधयात अक्रोधं
त्याकेगु पृष्ठभूमी धस्वाना च्वनी । धुँयात नं थःगु शरीरया
ला-हि नका परप्राणी वचे याइगु दान परमत्थ पारमितां
लिपा वःगु अहिंसाया लक्षण थन हे स्पष्ट जू । बुद्धं मार-
तयेत त्याका विज्यात, तर इमित स्याना मखु । देवदत्तया
विद्वेषया वारे वरोवर भिक्षुपिस चर्चा याः, तर गनं हे वयागु
विनाश जुइमा धयागु कामना सुनानं याना च्वंगु खने मदु ।
फुतले जितले उपकार यायेगु, असमर्थ जुइवं 'सब्वेसत्ता कम्म
सका' धायेगु हे बौद्ध आदर्श खः । स्याःभ्हेसित स्याये हे माः,
धेँ कुसि स्यानां पाप लाइ मखु धयागु खँ राजनैतिक दृष्टिं
पाय्छि जुइ फु, परन्तु पारमितां लिपा उपपारमिता व पर-
मत्थ पारमिताय् वनीगु संस्कृती पाय्छि जुइ मखु । सकल
प्राणीपिं दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना ग्याः, सकल
प्राणीयात जीवन प्रति माया दु धका खनेगु धर्मया पद चिन्हय्
पलाः तथा वनेगु खः । 'सकल प्राणीयात थः समान भालपाः
घात याये मत्य याके न मत्य' (धर्मपद १०. १/२) धयागु

विशेषतः 'धःगु सुखया नितिं मेपिं सुख यःपिं प्राणीपिनि हत्या याःम्हसित सुख जुइ मखु' (धर्मपद १३१) धयागु व भूत व सम्भवेसी प्राणी प्रति मैत्रीतयेगु (मेत्तसुत्त), 'एकज वा द्विज प्राणी' हत्या मयायेगु (वसलसुत्त) उपदेशं बौद्ध अहिंसाया अर्थं बांलाक दुग्गेक थुइका ब्यू। अम्ह बोधिसत्वपिसं थःम्हं मेपिन्त थः छम्ह जक मस्याके बीगु मखु, मेपिसं नं गुयातं हे हिंसा याके मबीगु प्रयत्न याइ। प्राणी मात्रयात हे अभय वरदान प्राप्त याकी (निग्रोधमृग जातक-१२)। ऋण पुले मफया गंगाय् क्वबाना सीत स्वःम्ह मनूयात करुणा तथा रुरु मृगं प्राणया बाजि तथा ख्युंसे च्वंगु चान्हय् लखं थकया बिल। अले 'जि थन दु' धका छता कने मत्य धाल नं धनया लोभय् जुजुयात कना बिल। गबले जुजुं रुरु मृग नाप लात, थ्व मित्रद्रोही ज्याया बारय् नं सिल। तर जुजुं वयात स्याये त्यंबले धाल, 'महाराज, थ्वयात म्वाये ब्यु।' (रुरु जातक-४८२, रुरु चरिय-चरिया पिटक)।

अहिंसा ला धर्मया प्रधान लक्षण खः। बुद्धया थ्व स्वाभाविक वचन खः (मिलिन्दप्रश्न, हिन्दी पौ, -२२५) उकिं बोधिसत्वं थ्व अहिंसा धर्म पालन याइगु स्वाभाविक हे जुइ धका हानं छको उल्लेख याये माःथें मच्चं। धात्थें ला बोधि-सत्व जीवनया थुजागु तःधंगु अहिंसा गुण-धर्मया पालनं हे बुद्धयात आयातपाणि, तताःहाकःगु पच्चि, तःप्यंगु शरीर प्राप्त जुल (लक्खण सुत्त, दीघनिकाय)।

पञ्चशीलया निगूनु शील अदत्तादान मयायेगु खः ।
 मबीकं परया वस्तु कायेगु हे 'अदत्तादान' या अर्थ जुइ । उकिं
 मखुइगु श्वया साधारण ज्या चले यायेगु अर्थ खःसां मबीकं
 परयागु वस्तु लाका मकायेगु वा ह्येका मकायेगु नं श्वया
 भाव अर्थ जू वं । सीलवीर्मस (८६) जातकीय अभिव्यक्ति
 श्वया बांलागु उदाहरण ब्यू । वाराणसीया राज-पुरोहितया
 मती वन, जितः याना च्वंगु सम्मान जातिया कारण्य खः
 ला, गोत्र, कुल, प्रदेश, शिल्प-सम्पदा व शील-सम्पदाया
 कारण्य खः । श्व खँया परीक्षण यायेत पुरोहित लायकुलि
 छें पिहाँ वःबले लँपुइ च्वंगु सराफि पसलय वना छगू असर्फि
 सुंक काल । तर सराफि छुं मधाः । हानं कन्हेखुनु नं अथे
 हे छगू असर्फि काल । पसलेँ सहः हे यात । तर स्वकोगु खुसी
 वया तं पिहाँ बल । वयात राजपुरोहित धका सुंक तोता मब्छः ।
 ज्वना जुजुयाथाय् यंकल । थः पुरोहित ज्वना हःगु खना
 जुजु आश्चर्य चाल । हानं जुजुं वयाके छाया अथे असर्फि
 कया धाःबले पुरोहितं थःगु मनया ब्याक्क खँ कन । हानं
 वं शील हे संसार्य श्रेष्ठ खः धयागु खँ स्वीकार यात ।
 अले हानं शील हे श्रेष्ठ जुसेँलि छाया शीलाचरण्य हे कुतः
 मयाये छाया पुरोहित ज्या मतोते धका मती तथा ऋषि
 प्रब्रज्या जू वन । न्यागु जाति जूसां शीलं हे जातित्वया
 बन्धन त्वाथला वन्दना व मान याकी, उकिं ब्याक्क कुल
 सिबे शील हे तःधं धयागु खँ व सुनानं खुया काये मफुगु

अधिनाशीगु धन हे शील धका धयागु खँ नं थुकि स्पष्ट
याः । लिसें धर्माधिकारी पुरोहितया पाखें हे शीलया थथे
महत्त्व क्यना तःगु जातकं थ्व नं क्वातुक्क धाः, बौद्ध दृष्टी
सम्मान धयागु कुल, गोत्र, जाति व प्रदेशया कारण्य मखु
सदाचारया कारण्य तयेमाः । अले सदाचरण्य निगूगु आच-
रण खः, श्रमजीवि जुइगु । परया श्रम्य वा उद्पादित वस्तुक्य
हे जक अनुद्योगी व दुःशील जुया म्वायेगु जीवन बांलागु
जीवन मखु । थःगु वस्तु जक थःभं कायेगु मयासे मेपिनिगु
वस्तु कायेगु बांलागु गुण-धर्म मखु । अक्क यथार्थ ज्ञानं खंसा
सुनानं मखंक जुयागुं छुं वस्तु कायेगु धयागु हे जुइ मखु
धका 'शीलवीमंसन' जातकं (३०५) स्पष्ट याः । वाराणसीया
प्रसिद्ध आचार्य थः म्हाय थःभं हे स्यना कना तयापिं
न्यासः शिष्यपिं मध्यय् छम्हेमित बीगु मती तल । हानं बिचाः
यात, सःपिं स्यपिं मध्यय् आचरण बांलाम्हयात हे म्हाय् बीमाः ।
उकिं छन्हु आचार्य थः शिष्यपित सःताः धाल, 'जि म्हाय्
ल्यासि जुल । वयात विवाह याना बी माल । थ्वया नितिं
जित तिसा वसः माला च्वन । उकिं छिपिं वना छिमि
थःधितिपिसं मखंक तिसा वसः कया हति । गुम्हसिनं अप्वः
तिसा वसः जिम्हाय्यात हया बी, व लिसे हे जिम्ह म्हाय्या
विवाह जुइ । थ्व अति न्यना गुलिखे शिष्यपिसं गुलिखे
गुलिखे तिसाप्वः ज्वना वल । थः गुरुया न्द्योने तथा बिल ।
तर इपिं मध्यय् बोधिसत्व धाःसा प्वंगु ल्हातं लिहाँ बल । आचार्य

न्यनेवं बोधिसत्त्वं धाल, “पाप यायेत अजागु थाय् हे गन मदु, गन सुनानं हे मखं । जिं सुनानं मखंगु थाय् धयागु हे खंके मफु । गनं मेपिं सुं मदुसां अन जि थः हे ला द हे दु । जिं थःम्हं ला खं हे खं । उकिं जिं सुनानं मखंक छुं कया हये मफुत ।” पुरोहितं अले यथार्थं खँ फुक्क शिष्यपिन्त धया बोधिसत्व हे वास्तवय् धात्थें सःस्यूम्ह व भिंम्ह शिष्य धका घोषणा यात । हानं बोधिसत्व लिसे हे थः म्हाय् हंका बिल । मेमेपिं शिष्यपिन्त इमिसं हःगु तिसा वसः इमित इमित हे लित यंकेगु खँ धया शीलया उपदेश बिया व्छत । उकिं मखंक धयागु हे थःगु विवेकया मिखा तिसीव तिनि जुइ । मनुखं विवेकं परयागु वस्तुयात सर्पथें भाःपीमाः । बोधिसत्वपिसं मेपिनि वस्तुयात चागःथें भाःपी । परोपकारी चित्त जुया नितिं बोधिसत्वपिंके मेपिनि पदार्थय् भ्याः हे लोभ दइ मखु । उकिं हे बोधिसत्वपिसं याउँक हे स्वाभाविक कथं हे अदिनादान शील पालन याना विज्याइ । खुया मकायेवं हे निशंक जीवन हने दइ ।

पंचशीलया स्वंगूगु शील खः, व्यभिचारी मजुइगु । काम पिपाशार्थें काम-भोग नं गवलेँ लनीगु प्यास मखु । बरु काम-विरतिं हे जक काम-पिपाशा लना वनी । उकिं बौद्ध-पिसं थुजागु वृत्त जुइ मखुगु काम-भोग जुया नितिं थः विवाहिता स्त्री वा पुरुष बाहिक मेपिं मिसा मिजं लिसे काम-भोग मयायेगु गुण थइ । गुगु थ्व जन्मय् ला शान्तप्रदगु मजुइगु हे काम-भोग

जुल, लिसें उकिं नारकीय दुःख समेतं बी। अते थ्व दुःखया परिताप (वक्रेगु अवसर तकं इमित दइ मखु (लोहकुम्भी जातक-३१४)। परस्त्री गमनं वास्तवय् मनूया पौरुषत्व हे नाश याना बी। काम-मिथ्याचार छखें भोगमय आनन्द खःसा मेखें गधाया भारि कुबीगु ज्या नं खः (महानारद काश्यप जातक-५४४) काम मिथ्याचारं तापाना लिपा मैथुन धर्म तापाके फइ। अले हे सुयातं पाप चेतनां मस्वःसे चवने फइ। थुकिं याना वया चित्त शुद्ध जुइ। बोधिसत्वपिसं परदारयात केहें व म्हाय् हे खनी। थुकिं याना मैथुन-राग दइ मखु। अले थुकिं हे बोधिसत्वपिन्त नैष्कर्म्य चित्तं न्यां वनेत बल नं प्राप्त जुइ। वसपोलपिनिगु प्रत्येक भाषण सकसितं हितकर व प्रियकर जुइ।

मखुगु खँ मल्हायेगु हे प्यंगूगु शील-पालन यायेगु खः। भगवान बुद्ध असत्य वचन व श्रमणत्वया विषयय् 'अम्बलट्ठक सुत्त' (म. नि. २।२।१) य् उपमा सहित उपदेश बिया बिज्याःगु दु।

राहुलं हःगु लोताया लखं तुति सिला बिज्याये धुंका बुद्धं न्यना बिज्यात, 'राहुल, थ्व लोटाय् भतिचा लः ल्यंगु खं ला ?'

'खं, भन्ते !'

'राहुल, सीक सीकं असत्य खँ ल्हायेगुली गुम्ह लज्या चाइ मखु, वयागु श्रमणत्व नं अथे हे भतिचा जक खः।'

ल्यंगु भतिचा लः नं प्वंका हानं भगवान बुद्धं धया विज्यात, 'गुह्य सीक सीक नं मखुगु खँ ल्हायेगुली लज्या चाइ मखु, वयागु श्रमणत्व नं अथे हे लः वांळ्या तःगु थल बरोबर खः ।' अक्क लोटा भोपुइका धया विज्यात, 'गुह्य सीक सीक नं मखुगु खँ ल्हायेगुली लज्या मचाः, वयागु श्रमणत्व नं अथे हे भोपू श्रमणत्व खः ।' बुद्धं हानं मेगु उपमा विया धया विज्यात, "राहुल, संग्रामय् वंढा किसिं जःगु तुतिं, खःगु तुतिं, ङ्गं, न्हयपनं व न्हिपनं बांलाक ज्या याःसां यदि वं स्वर्थं हे छुं ज्या मयात धाःसा वयात जुजुं पत्याः याइ मखु । वर्थे असत्यभाषी श्रमण विश्वासनीय मखु ।" ह्याय्धाःसा 'अय् हे राहुल, गुह्यसिनं सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लज्या मचाः, वया नितिं गुगुं हे पापकर्म अकरणीय धयागु दइ मखु । उकिं राहुल, ख्याः ख्यालं नं असत्य खँ ल्हाये मज्यू धका (छं) सीका कायेमाः ।"

असत्य भाषण धयागु ह्याउँ वाउँ हे मस्यूबले चातेय राष्ट्रया सोत्थिवती-नगरय राज्य याना च्वंढा उपचरं कोरकलम्ब-यात पुरोहित पद बीत भूठ खँ ल्हात । कपिल ब्राह्मण गुलि धाल नं उपचरं कपिलयात किजा हे धया कोरकलम्बयात दाजु हे धाल । तर छको छको पतिं आः तले लाःनि सत्य खँ ल्हा धाल नं वं वास्ता मयाः । थःम्हं धाये धुंगु अस-त्यय् हे जक क्वातुकक च्वं च्वन । अले क्रमशः पालि, पुलि, जं, नुगः तक व थः दुना दुना वन । अन्तय तकं आः

तकं लाःनि धका समभे यात । तर अथे नं जुजु उपचरं
 असत्य हे ल्हात । अले व भूमी हे दुमुना वन । थुकिं याना
 प्यह्य देवतापिसं असत्य भाषीतये रक्षा याये मखुत धका इमित
 तोता वन । चेतिय राष्ट्रया जुजुं न्हापां असत्य खँ ल्हाःगुया
 कारणं जृगु थ्व दुष्परिणाम वर्णनय् दुने हे सत्य भाषणया
 महत्व क्यना तःगु दु । (चेतिय जातक ४२२) । देवदत्तं
 संघया भेद याये फत, थ्व हे असत्यया लिधंसा कया ।
 अले थ्व असत्य भाषणया फलं रोगं कयेका हे वं अनेक
 दुःख कष्ट फये माल । 'कक्कारु पुष्पमाला' सुनां सुयागुं
 वस्तु खुया मकाः, सुनां असत्य खँ मल्हाः, गुह्य ऐश्वर्य दत्त
 नं प्रमाद मजू, वयात हे जक ल्वः धाल नं वाराणसीया
 राज-पुरोहितं असत्य खँ ल्हाना धाल, जिके थुजागु गुण
 दु । देवतापिसं हानं धाल, 'गुह्यसिनं धर्मपूर्वक धन मुं,
 गुह्यसिनं ह्येका धन ममु', हानं प्राप्त भोग्य् नं प्रमाद मजू
 वं हे जक थ्व कक्कारु माः क्वखाये ल्वः ।' तर अथे नं
 पुरोहितं धाल, 'जिके थुपिं गुण दु ।' थुकथं ब्याक्क दुगुण
 तोपुइगु असत्य भाषण याना पुरोहितं कक्कारु स्वांमाः काल ।
 तर गुलि पवित्र खँय् अप्वः असत्य खँ जुइ, वया परिणाम
 उलि ग्यानपुसे च्वनी । पुरोहितं कक्कारु छु क्वखाल, छयो
 हे तज्याइथें पीडा जुल । आखिर थःगु असत्य भाषणयात
 स्वीकार याना चेमा फवना तिनि वं पुनर्जीवन प्राप्त याये
 फत (कक्कारु जातक ३२६) । बोधिसत्वपिं न्हाबलें असत्य

भाषणं अलग च्वना विज्याइ । शीलांग अशुद्ध जुइवं मेमेगु
 अशुद्धि तोपुइग जुया बोधिसत्वपिसं ध्वयात प्राणातिपातं
 सित्रे नं क्वातुक पालन याइगु जुयाच्वन । ध्व शीलया
 दृढतायात हे “मुसावादो नाम नाहोसि” धयागु शब्दं व्यक्त
 याना तःगु खः । बोधिसत्वपिसं धाइ, फसं पर्वत हे ब्वयेके
 यंरुमा, चन्द्र व सूर्य हे पृथिवी कुतुं वयेमा, व्याक्क न्ह्याना
 च्दंगु खुसिया लः हे अखतं न्ह्यायेमा अथे नं राजन, जि
 असत्य खँ लहाये मखु (चम्पेय जातक ५०६) । बोधिसत्व जीव-
 नया सत्यवचनया प्रभावं हे बुद्धयात उर्गालोम दत्त हानं छ्वाः
 चिमिसं प्वाल्य् छपु चिमिसं जुल (लक्खण सुत्त, दीघनिकाय) ।

पञ्चशीलया न्यागुगु शील खः, सुरामेरय मद्य पानं
 विरति जुइगु । चेतन शक्तियात विनष्ट याइगु जुया ध्व सेवन
 यायेगु ज्या तोते माःगु खः । पीगू कोठी धन जक सुरा
 सेवन याना विनष्ट जुइगु मखु, थुकिं सर्वस्व हे विनष्ट
 याइ । अम्क अय्लाया सुरं प्याखँ लहुया छयने च्वंगु ‘भद्र-
 घट’ थें जाःगु लाक्षणिक धनघः समेतं तछ्याइ (भद्रघट
 जातक २६१) । ध्व सुरा सृष्टिया विषय्यु जातकीय अभि-
 व्यक्ति ह्य बांमलाः । (छमा सिमा क्वं निसें हे स्वकचा
 कचा जुया थहाँ वन । अले ध्व स्वकचाया दथुइ छगाः
 गा; दत्त । ध्व गाल्य् वा वःगु लः मुना च्वन । अन हे
 अनेक मंगः पञ्चीतये नसा कुतुं वना सूर्य पाख्यु जुया नशा
 बने जुल । पशु व पञ्चीत ध्व नशा तोना अचेत जुया

च्वन । सुर धयाम्ह वनचरं नं थ्व हे पलख जक अचेत जूपा
 यंतीत खना थ्व ला विष मखु, छुथें धका त्वना स्वत । वयात
 नं अमलं कात । अले हानं वं जंगलय् च्वंम्ह वरूण ऋषियात
 त्वंकल । थुकथं दकसिवे न्हापां सुर धयाम्ह मनू व वरूण
 धयाम्ह ऋषिं खंका त्वंगु जुया हे थ्वयात सुरा व वारूणी
 धाःगु खः ।) इमिसं थ्व पंया त्वाःचाय् तथा वाराणसी
 जुजुयात भेट बिल । थुकिं जुजुयात नं लट्ट यात । अले
 लिपा कायेके व्दया नं मगाना गुगु विधिं सुरा तयार जुइगु
 खः, थ्व विषय्य् विचाः यात । हानं सुरा तयार यात ।
 वाराणसी, साकेत व श्रावस्ती देश हे अय्लाखं स्यन । इन्द्रं
 बया इमित सुराया दोष क्यन । इन्द्रया शब्दय् हे धाःसा
 'अय्लाया घः दोषया घः खः । थ्व त्वना मनूत धेधे चुली;
 गालय्, भवाकलय्, पुखुली कुतुं वनी, गुगु मनूतये निंतिं
 अखाद्य पदार्थ खः । अय्लाः चित्तयात काबुइ काये मफया
 मनूत द्वहँथें मस्त याना बीगु वस्तु खः । अय्लाः निर्वस्त्र
 नग्न याना गामय् गल्ली उखे थुखे व्वाकीगु वा मूढ-चित्त
 याना ताउत तक ध्यना तइगु वस्तु खः । थ्वया सूरय्
 सभाय् दथुइ नं ल्हाये मज्यूगु खँ ल्हाइ । अभिमानं ह्याउँक
 मिखा कना सारा पृथ्वीया चक्रवर्ती हे थःथें भाःपी । सुरा
 अभिमान, कलह व चुगलिया पुसा खः । सुराया सुरय् हे
 मां-बौयात नं ब्वःबी । ससःमां व काय्भौया ल्हाः नं ज्वं
 वनी । थ्व त्वना हे थः बाःजु व भातयात नं मिसातयेसं

बोबी । हानं नोकर चाकरया ल्हाः ज्वं वनी । श्वया नशाय्
 मस्त जुया हे धर्मचारी श्रमण व ब्राम्हणतयेगु समेतं हत्या
 याइ । सुरा त्वना हे मनूतयेसं शारीरिक, वाचिक व मान-
 सिक दुष्कर्म याना नरक वास याः वनी । सुराया नशाय्
 सत्यवादी नं असत्यवादी जुइ, लज्जावान निर्लज्ज जुइ ।
 समृद्धशालीम्ह बनय् बाये लाइ । उकिं थुजागु हे दुर्गुण
 युक्तगु जुया नितिं सुरा-घः तद्धयायेमाः (कुम्भ जातक ५१२) ।
 स्यायेगु, खुइगु व व्यभिचार यायेगु थें सुरापान पाप मखु ।
 श्व ला छगू पेय वस्तु खः, गुगु अन्न द्वारा वा फल द्वारा
 तयार जुइगु खः घयागु तर्कया लिप्तः च्वय् च्वंगु सुराया
 दुर्गुणं व्यू । सुरापान जातक (८१) कथं खःसा सुरापान
 घयागु मनूयात माकः याइगु पेय पदार्थ खः । बोधिसत्वया
 न्यासः शिष्यपिं चि व पाउँसवाः कायेत हिमवन्त प्रदेशं
 वाराणसी वल । वाराणसी नरेशं अय्लाः नखः खुनु चूलाना
 ऋषिपिसं श्व नं त्वने मखं जुइ धका अय्लाः दान बिल ।
 अय्लाः छु त्वन, मदमस्त जुया इपिं ऋषिपिं ल्हाः तुति
 संका प्याखं हुल, म्ये हाल । अले अथें अथें हे न्ह्योने
 लाःथे च्वच्चं न्ह्यः वयेकल । न्ह्यलं चाःलिसे इमिसं थःगु
 स्वरूप खन । अले थः आचार्य बोधिसत्वया थाय् लिहाँ
 वन । द्विमित नगरय् वनाबले भित्ता प्राप्त ला याउँक जू
 मखा धका आचार्यं छु न्यन, इमिस अय्लाखं जूगु खं
 ब्याक्क कन । इमिसं धालः—

अपायिम्ह अनच्चिम्ह, अगायिम्ह रुदिम्ह च ।

विसञ्जिक्करणि पीत्वा, दिट्ठा ना हुम्ह वानरा ॥

अय्लाः त्वना प्याखं हुया, म्ये हात्ता, ख्वया । (जिमित)
खुशि थुलि हे खः कि थ्व बेहोश याइगु त्वना जिपिं माकः
जक मजुल !

पंचशील गृहस्थपित मद्येकं मगाःगु गुणधर्म खः ।
पंचशील पालन साधारण कथं नं जू, अत्यन्त व्यापक अर्थं
नं जुया वना चित्त निर्मल जुइत साधन कथं नं जू । पंच-
शीलया परिपालन गुलि तक परिशुद्ध कथ तकं जू धयागुया
दसु 'कुरुधर्म जातक' (२७६) खः । याना यानार्थे अनावृष्टि
तके मफया सुवृष्टि जूगु कलिग राष्ट्रयाके कुरुधर्म पर्वके हल ।
अबले बोधिसत्वं 'कुरुधर्म' धका 'पंचशील' पालन यायेगु उ-
देश बिल । तर जुजुयात शंका वं, स्वानं चित्रितगु वाण
तोतागु मध्ययू गुगु छपु वाण पुखुली लाः वन, उकिं गनं
न्या ला मसी ला ? वर्थे थकालिम्हसित बी माःगु स्वर्ण-
माला तःमि चीमिया विचारं स्वया चीधीम्हसित बियागुलि
शील धर्म ला मयंला धयागु शंका राजमातायात जुल । छन्हु
नगर-प्रदक्षिणाय किसिम्हयू च्वना वःम्ह उपराज खनेवं व
लिसे नं सहवास जूसा थ्वया दाजु सीसां जित पटमहारानीया
प्रतिष्ठा बिया तइ ला धका छको मती लूगुलि हे थःगु
शील बुलुल धका पटरानी भाःपिल । उपराजया मती छन्हु
सदाथे पिने पीका तयापित अर्थे चर्च्छ पीका थः लायूक दुने

च्वनागुया परितापं शील बुलुल ला धयार्थे च्वं । छन्दु लँय्
 अलंकृत रथ खना 'व जितः दुसा' धका लोभ जुल, धार्थे
 लायूकली व हे रथ पुरोहितयात विल । पुरोहितं व स्वीकार
 मयाः । तर अथे नं वया शंका खः, व लोभं गनं वयागु
 थःगु शील ला मस्यं ला ? अमात्यया बुई चितःबले की
 ताःगु कःलि प्वाल्य् लात । थुकिं वया नं थःगु शील बुलु
 ला धयार्थे मती वं । द्रोण मापकं वादाःबले वा द्वं छगः
 छगः वा कया वाया चिं कथं ल्याः ततं वा दाल । तर वा
 दाये सिधयेका व चितःगु वापुचः दाये धुं'कूगु वाद्वय् ल्वाकः
 छथाना व्छये लात । वया शंका खः, थुकिं हे वया शील
 बुलुल । द्वारपालया छन्दु लिवाक देलुखां दुहाँ वःपित धाये
 लात, 'ईब्यः नं मस्यू । जहान ब्वना वनय् रतिक्रिडा याः
 जुयाः च्वनेमाः ।' तर थुपिं जुया च्वन, दाजु व केहे ।
 थथे दाजु व केहेयात मिसा-मिजं भाःपाः अथे धाये लाःगुलिं
 वया मती वन, वयागु शील यचु मजुल । गणिकाया न्हापां
 ध्येबा कयाम्ह मनूयात भिनिदँ पिथा नं मवया मेम्हसिगु
 ध्येबा ल्हातय् फये जक लात न्हापायाम्ह मनू वल । थुकथं
 वं नं थः नियम स्यंका उकिं थः शुद्ध मजू धयागु वया
 बिचाः खः । थुपिं खँ स्पष्ट जू, शील गुलि तक परिशुद्ध
 कथं जुइ फु । खइ, थुलि तकं नैतिक गुणय् बिचाः याना
 न्ध्याम्हसिनं नं शील-पालन याये थाकुइ । तर अथे नं शील
 गुलि शुद्ध जुइ, उलि हे जीवन आनन्दप्रद व शान्तिपद जुइ-

थुकी छुं शंका मदु ।

थुकथं बुद्ध-धर्मय् पञ्चशील गृहस्थपित अथवा प्रत्येक व्यक्तिपित न्हापांगु शर्त खः । कारण “प्राणीघात याःम्हसिन, ह्ये का खँ ल्हाःम्हसिन, खुया काःम्ह सिन, परदार (दारा) दमन याःम्हसिन, मद्यपान याःम्हसिन थुगु हे लोकय् थःगु हा ल्ये थना व्छइ” धर्मपद (१८.१३) धयागु बुद्ध-धर्मया दृष्टिकोण खः । शीलवानयात हे लोकजनपिसं येकी (धर्मपव १६.६) । शीलं हे मेपिसं थःगु गल्ती कातुक्काका च्वने माली मखु । अपवाद मदुगु पश्चाताप चाये स्वाःगु जीवन शील्य दुने च्वना हे जक सम्भव दु । शील सहितगु जीवन हे श्रेष्ठ जीवन जुइ । ‘शीके मदयेक चंचल चित्त जुया दुराचारी जुया सलंसः दँ तक स्वायेगु सिवे शीलवान ध्यानी जुया छन्हु जक स्वाना च्वनेगु हे श्रेष्ठ खः (धर्मपद ८.११) । शील विना अप्रमाद स्वभावया संवर्द्धन सम्भव मदु । शीलं पूर्ण जुया तिनि अप्रमादी अवस्था प्राप्त याये फइ (धर्मपद ४.१४) बोधिसत्वपित पारमिता गुण धर्म पालन यायेत सदां जागृत स्वभाव दयेकेत विशेषतः मेपि प्राणीप्रति करुणा उत्पत्ति यायेत शीलया आधार माःगु जुया च्वनी । गुगु जटा त्वाः ल्हायेत “विशुद्धिमार्ग” अपायधंगु कुतः यात, व हे जटा त्वाः ल्हायेत ‘शील्य प्रतिष्ठित (सीले पतिट्टाय) जुया तिनि सम्भव जुइ । थ्व हे शीलया आधारभूत कथं ब्याक्क धर्मया निति प्रारम्भिक - अग्निवार्य भाव खः । ‘विशुद्धिमार्ग’ थुकिया प्रमाण रूपय ‘कुशल धर्मया आरम्भ

खः ?— सुविशुद्ध शील' (सं. नि. ४३. ७. २) व 'व्याक्क पाप मयादेगु' (सब्ब पापस्स अकरणं) शब्दया उल्लेख याःगु दु । शील विषयय् 'विशुद्धिमार्ग'य् बांलाक छगू छगू छुटे छुटे जुइक विवेचना याना तःगु दु । गुम्ह दुराचारीतये लिसे च्वनी, शीलवानपिनि संसर्गय् च्वनी मखु, हानं गुम्हसिनं वस्तुया उल्लंघनय दोष खनी मखु, अने अनेगु मिथ्या संकल्प याना इन्द्रियया रक्षा याइ मखु थुजाम्ह व्यक्तिया शील हानभागीय (पतनगामी) जुइ । गुम्ह शील-सम्पत्तिं प्रसन्न जुइ, तर कर्मस्थय् उद्योगतर जुइगु मन याइ मखु, उम्ह शील मात्रं साम्ह उद्योग बांलाक मयाइम्ह भिक्षुया शील स्थिति भागीय जुइ । अते गुम्ह शील-सम्पन्न जुया समाधिया निरति उद्योगशील जुइ, उम्हसिगु शील विशेष-भागीय जुइ । हानं गुम्ह शील मात्रं प्रसन्न जुया निर्वेद विपश्यनाय् तल्लीन जुइ, उम्ह भिक्षुया शील निर्वेद भागीय जुइ । सारांश शब्दय् खंगू विद्याया प्रति, काम मुखय् लिप्त जुइगु अन्तया त्याग, क्तेशया क्रमशः उच्छेद, दुराचरणया विशोधन शील हे याना बी । शीलं मिथ्यादृष्टि वाञ्छयेका त्रोतापत्ति याना बी, द्वेषयात पूर्ण कथं निर्मूल याना अनागामी जुइ थाय् थ्यंका बी । शीलं थये प्रारम्भिक आधार जक बीगु मखु, अर्क परिशुद्ध जुइक शील पालन जुइवं अन्तय् थुकिं हे निर्वाणया लुखा दुवातय् तर्क थ्यंका बी । अर्क विशुद्ध चित्त व करुणा पूर्ण हृदयं याना शील पारमिताया मध्यमं

बोधिसत्वपिसं मेमेगु पारमिता पूर्णं यायेत आधार समेतं बल्लाका विज्याइ । तर शीलयात विस्तारं ऋभं तःधंक व क्वातुक पालन यायेवं तिनि थ्व जुइ ।

पंचशीलयां च्वय् अष्टशील खः । अष्टशील कायेवं काम-विरति स्वीकार याइ । लिसें विकाल भोजन तोती । नृत्य गीत उच्चाशयनर्थे जाःगु तृष्णा-मूलक तृष्णा-उत्तेजक स्वभावं थःत तापाकी । थुजागु अष्टशील बान्हुया पालन नं तःधंगु फलदायी जुइ (गंगमाल जातक ४२१) । गबले दश शील काइ, लुँ वहःथे जाःगु बस्तुकय् समेतं विरक्ति जुइगु शिच्चा काइ । थथे हे ऋभं संयम वृद्धि यायेत तःगुमछि प्रकारया अकुशल स्वभाव वा अकुशल मूलक स्वभाव तोतेगु विभिन्न प्रकारया शील दुगु जुया च्वन । गबले दश सुचरित्र शील ग्रहण याइ, कायिक व वाचिक लिसें मानसिक परिशुद्धताय् नं ध्यान बी माः । हिंसा, अदत्तादान, व्यभिचारर्थे जाःगु शारीरिक दुष्कर्म तोता, असत्य भाषण तोती । अले छाक्क खँ ल्हायेगु, ल्वाकेगु खँ ल्हायेगु, ख्यले मदुगु खँ ल्हायेगु नं तोतेवं वाचिक सुचरित्रया विकास जुइ । छाक्क खँ ल्हायेगु तोतेबले छखें हिंसां मृदुयागु चित्तयात वचनं तिबः बी । मेखें नुगलय् स्याइकथं अःखतं परिणाम पिहाँ वयेक थःपाखें वचन प्रयोग जुइगु तोतेवं थः पाखें मेपिंत भिं जुइ । खः, छाःगु शब्द प्रयोग जूसां वया कारणं बांलागु परिणाम पिहाँ वःसा धाइ मेगु हे खँ । भगवान बुद्धया

दकसिबे छाःगु थें जाःगु शब्द अर्थात् न्वाखँ हे “मोघ पुरिस” मथूम्ह, मूर्खम्ह वा फुसुलुम्ह मनू खः। थुगिं शब्दं सुयागुं नुगलय् स्याइ मखु, स्याःसां व तिक्कमिका चेतना वा जागरण थनीगु जुइ । सुयां नुगलय् छुं वैरभाव स्वचाइ कथं वचन छाकेगु सिबे वचन हे पिहाँ मवइगु साव भिं । छाःगु शब्दया प्रयोग नं मचाया कथुइ छुं थाःगु लिकाये मालीबले जनफात धुं धुं दायेमालीगु वा म्हुतुइ पतिं दुब्छया वाला काये माली बलेथें जाःगु जवरदस्ती जूसा ज्यू । अन्यथा छाःगु वचं पशुतयेत तकं अरुचिकर खः (नन्दिविसाल जातक २८) । बुद्ध-धर्म विश्व भ्रातृत्व, प्रेम, करुणा व मैत्रीया धर्म जुया थन एकतायात हे जक थाय् दु । एकता विच्छेदक वा विभेदक वचनयात उकिं ‘दश सुचरित्रशीलधारीं’ त्याग याइ । मिले जूपिं फायेगु खँ हे चुगलि खँ खः । अले चुगलि खँ ल्हायेगु तीक्षण शस्त्र प्रहार यायेथें खः, गुकिं दृढ विश्वासयात कू थली । चुगलिं थःपिनि दथुइ वा परया दथुइ दुगु मैत्री नष्ट याइ । व्छखँ बुखँ मदुसा सिंह व साया स्वभावय् नं सहअस्तित्व दये फु । तर गबले निहसिया दथुइ ल्वाकाः ला नयेगु धवँस्वार्थं वइ, अबले इमि प्रेम व विश्वासं जाःगु अस्तित्व लोप जुइ, मैत्री व प्रेम विनष्ट जुइ । थुकिं याना नाश हे जक जुइ (संधीभेद जातक-३४६) । अले विज्ञ पुरुषपिनि गुण जुइ, ल्वाकीपिनि पाखें सतर्क जुइगु । स्वयं सारिपुत्र महास्थविर व महामौद्गल्यायन महास्थविरपित ला ल्वाकेगु कुतः याइपिं दु । छको छह्म भिन्नुं धाः वल, “भन्ते

सारिपुत्र, छपिनि छु मौद्गल्यायन लिसे शत्रुता दु ला ? छपित वसपोलं निन्दा याना च्वन; जाति, कुल, ज्ञान व ऋद्धी सारिपुत्रं जित छु थी फइ ।” व हे भिन्नुं हानं मौद्गल्यायन महास्थविरया थाय् वना धाः वन, “भन्ने मौद्गल्यायन, छपिनि छु सारिपुत्र भन्ने लिसे द्वेष दु ला ? छपित ला वसपोलं निन्दा यात ।” तर वाचिक दुष्कर्म तोता बिज्याकांप मनूतयेसं थुजागु शब्द न्यने मात्रं लः लिसें न्यावाः वथे चुगलि खँ लिसे थःगु क्रोध प्रवाहित याइ मखु । सारिपुत्र महास्थविर बिज्याना मौद्गल्यायन महास्थविरयाके न्यं बिज्यात, ‘छद्म भिन्नु वया जित थथे धाःवल, आयुष्मानयात छु धाः वः ?’ (वण्णरोह जातक १६१) थ्व आदर्श साधारणथे च्वंसां प्रायः मनूतयेसं अनुकरण याये मफया च्वनीगु गुणधर्म खः । ख्यले मदयेक खँ ल्हायेगु स्वया मौन जुया च्वनेगु उत्तम खः धका थुइकेगु हे मेगु वाचिक सुचरित्र शील्य् च्वनेगु खः । सार्थक निरर्थक छुं बिचाः मयासं भ्दुतुवाः मदिक हाला च्वन कि मचायेक हे भ्दुतु मल दुहाँ वना च्वनी ।

दश सुचरित्रय् मेगु शील मनोमय शील धाःसां ज्यू । शील साधारणतः काथिक व वाचिक दुष्कर्म चीत वाचा-बन्धन थःत चीगु खः । मनोमय दुष्कर्म ची धयागु असाधारण कथं हे थाकु । स्वयं प्रातिमोक्ष शीलं समेतं मनोद्वारयात अनापत्ति याना तःगु उकिं हे खइ । थ्व अर्थय् दश सुचरित्र शीलया तःधंगु विशेषता दु । करपिनि दुगु खना नुगः ममुइकेगु,

परया मज्जू खना हर्षित मजुइगु, मिथ्यादृष्टि तोनेगु हे थ्व शीलया मनोद्वार संयम यायेगु खः । गुह्यसिनं थुजागु शीलपालन याये फइ, वं सम्पूर्णा गंगा सरभू आदि नदीया लखं मिते मफुगु क्तेश अष्वः अंशय् सिते फइ । थःगु मनय् थःमहं हे मिथ्यायेका जलन जुइगु क्तेश-अग्नि शील लखं हे सिच्चुक स्याना बी फइ । गुह्य मनू शीलया शरण वनी, व सुं वरदाता देव-देवीया शरण वनी मखु ।

थुजागु दश सुचरित्र शीलं लिपा मनया नियन्त्रण दृष्टि धूताङ्ग शील महत्व पूर्ण जू । अले बुद्धं थः भिक्षु व भिक्षुणी संघया निति ब्यूगु शील खः, प्रातिमोक्ष शील । शील निर्वाणया महासागरं पार जुयेत द्वंगाः धयागु अर्थ पुर्वकेत लोभ, द्वेष व मोह तोतेत त्यागमय जीवन हनेत भगवान बुद्धं प्रातिमोक्ष शीलया देशना याना बिज्यात । प्रातिमोक्ष शील पाप पुण्यया गरु लघु दृष्टि तःध चीधं याना तःगु दु अर्थात् च्वय् क्वय् लाका तःगु मदु । संघया चिरस्थायीत्व व ब्रह्मचर्यया दृष्टिकोणं प्रातिमोक्ष शीलया श्रेणी वर्गीकरण याना तःगु दु । उकिं हे पाप व पुण्यया दृष्टी छुं हे मखुगु नियम शिष्टाचार व संघ शोभनया निति प्रातिमोक्ष शील्य् दुथ्यागु खः । धार्मिक निर्मंत्रण स्वीकार यायेगु, भोजनय् मात्राछि ज्ञान दयेकेगु, प्रत्यय वस्तुया परिग्रहय् सीमा तयेगु इत्यादि नियम थुजागु हे विनय खः । थुपि हे कारणं शील सम्मानया कारण जूथें ध्यानया लुखा नं जुइ फत । लौकिक जीवनय् शीलं अपाय भय मदयेका

सद्गति बीसां, शील बन्धु बान्धव सिवे उपकारक जूसां,
थःत रक्षा याइगु जुया सर्वोच्च मंत्र जूसां, शील ल्हाः तुति
मदुपित कर्म व गतिथें खःसां भिन्नुपिनि शील-प्रार्थना लक्ष्य
जुइ, मिथ्यादृष्टि मदयेका सम्यक् दृष्टि दयेकेत व तृष्णा
क्षय याना निर्वाण साक्षात्कार यायेगु ।

बोधिसत्वपिनि शीलया उद्देश्य थ्व सिवैनं उच्च जुइ ।
वसपोलपिनि शीलया लक्ष्य खः, बोधि-प्राप्ति । बोधि-प्राप्तिया
निर्ति बोधिया लँ पार यायां वइगु जुया वसपोलपिनिगु शील-
गुण धर्मयात शील पारमिता धाःगु खः । काम तृष्णा व भव
तृष्णां मुक्त मजूगु शील शील पारमिताय् दुध्याइ मखु ।
अले पारमिताय दुध्याःगु शील-धर्म थः तधं कतः चीधं नं
खनी मखु । कारण बोधि इच्छित शील करुणा व मैत्री जाःगु
जुया व अहंभावं मुक्तगु जुइ । बोधिसत्वपिसं शीलयात बन्धन
थें खनी मखु । लोभं मुक्त मजूगु पृथग्जनपिनिगु चित्त हे
जक पंचकाम गुणय् प्यपुनी । बोधिसत्वपिनि चित्त ला न त
लोभोन्मुख जुइ, न त पृथग्जनपिनि चित्तथें पंचकाम गुणय्
प्यपुंगु हे जुइ । शील बन्धनथें वयात च्वनी, गुह्यसिगु चित्त
लोभयुक्त हानं पंचकामय् प्यपुना च्वनी । अले सांसारिक
सुखया आशाय् पालन याइगु शील दुर्बल नं जुइ, वं शीलया
निर्ति तःधंग त्याग याये फइ मखु । लाभया आशां शील
पालन याःह्वं भतिचा भव-भोगया व सम्पत्तिया हानि हे
फये फइ मखु । भतिचा भवभोग व सम्पत्ति दयेवं शील स्थने

फु। श्वया विपरीत शीलया आरत्ता नितिं अंग प्रत्यंग समेतं
 त्याग यायेगु, जीवन समेतं उत्सर्ग याइगु पारमिता शील
 तःसकं सुदृढ जुइ । स्वयं शील शक्ति प्रबल जुया नितिं
 शील गुणया विपरीत स्वभाव दुर्बल जुया नितिं बोधिसत्वपित
 शील बन्धनर्थे मजुइगु खः । बोधिसत्वपित शील गुणधर्म छगू
 स्वाभाविक गुण-धर्मर्थे जुइ । उकिं हे शीलया आरत्ताय्
 दुर्बलतां थी फइ मखु । अले याउँक हे शीलया नितिं भवभोग,
 अंग प्रत्यंग व प्राण समेतं त्याग याये फइ । मेखें बोधिसत्वपिके
 मैत्री व करुणा दइगु जुया शीलया आरत्ताय् सुखकर ताइगु
 खः । प्राणीपिनि आचरण व चित्त आरत्ता यायेगु थःगु
 आचरण व चित्त नं संपमित यायेगु बोधिसत्वपिनि सामान्य
 चरित्र हे जुया च्वनी । उकिं श्रावक व प्रत्येक बोधिया
 भूमि जुया च्वगु शील विनागु जीवन सम्यक् सम्बोधि-
 आकांक्षा बोधिसत्वयात मृत्युतुल्यर्थे जुइ । शील तंका छुं
 भव-भोग व सम्पत्ति बोधिसत्वपित यइ मखु । शील स्थंका
 थःगु अंग प्रत्यंग ल्यंका च्वने नं यइ मखु । शील फुका
 जीवन ल्यंका च्वने न्हाइ मखु ।

बोधिसत्व शीलवनागराजां लँ तना च्वंछ मनुयात नके
 त्वंके याना थःगु ह्यय् तथा शहरया लँ क्यना उपकार यात ।
 तर वं शहरय् थ्यनेवं दन्तया ज्या याना च्वंपिं खनेवं म्वाःछ
 किसिया दन्त हया व्यूसा गुलि मू बी धका न्यने धुं कल ।
 हानं ध्येबाया नितिं हानं दन्त कायेत जंगल वन । बोधिसत्व

खनेवं न्यन, 'छाय् वया ?' वं थः दरिद्रगु खँ कन । हानं दन्त-खण्ड फवना कायेत वयागु धका नं धाल । बोधिसत्वं स्वेच्छां थःगु दन्त ध्यंके बिल । हानं धाल, 'श्व दन्त जिं उकिं बिया च्वनागु मखु कि दन्त जित मयः । खालि जिं श्व कारण्यु दन्त बिया च्वना, जित बोधि दन्त सिबे लखं लख गुणा अप्वः यः ।' वं श्व दन्त मी धुंका हानं वया धाल, 'जिगु साहु मंत । आः जीविकाया नितिं दन्त माल ।' बोधिसत्त्व हानं नं थःगु दन्त वयात बिल । स्वकोगु खुशी वया क्वय् थ्यंके हे दन्त फवन, गुगु कि मनुखं ध्यना काये हे मफु । परन्तु शीलवन्त बोधिसत्त्व करुणापूर्वक थःम्हं हे कःती वा दिका किया वयात दान यात । (सीलव जातक-७२, सीलव नाग चरित, चरिया पिटक) ।

बोधिसत्त्व बोधिकुमारयात मयेक मयेक विवाह याना बिल । वया जहान नं कामुक स्वभाव भतिचा हे मदुद्ध जुया क्वन । मां-बौपिं मदयेवं उकिं निम्हं नापं प्रव्रजित जुल । भिदँ याउँक निर्वन्द कथं प्रव्रजित जीवन हने धुंका चिसवाया नितिं शहग्य वःबले वाराणसी नरेश परिव्राजिका खनेवं मोहित जुल । वाराणसी जुजुं न्यंबले परिव्राजकं धाल, 'श्व जिं मुं कथं थः मलाः । छम्ह नापं नापं जुया च्वंमह परिव्राजिका जक खः । खः, श्व न्हापा गृही बले जिम्ह जहान खः ।' जुतुं परिव्राजकया खँ न्यनेवं अथेसा जिं श्वयात पटरानी याःसां ज्यु धका बलात् ल्हाः ज्वना साला यन । धुबले बोधिसत्त्वया

नुगलय् क्रोध उत्पत्ति जु जक जुल तुरन्त शील-धर्म लुमंका शान्त जुल । उखे जुजुं परिव्राजिकायात अन्तपुरय् यंके धुंका मती तल, अथे बलात् लहाः ज्वना सालां हे परिव्राजकं छुं मयाः । व शान्त कथं च्वं च्वन । अले गनं थं जित मायावी मन्त्रं जकं छुं याइगु ला मखु ला धका तीसक लिहाँ वया स्वः वल । अबले बोधिसत्वया चीवर गूगु सुया च्वन । जुजुं वना वयाके छाया छं तं पिहाँ मत्रःगु धका छु न्यन, क्रोध व मोहया विषयय् मिखा चायेक हे वयात उपदेश बिल । जुजुं परिव्राजिकायाके जेमा पवन (चुल्लबोधि जातक-४४३, चुल्लबोधि चरिय, च. पि.) ।

चम्पेय नागराजा 'चाहे जिगु छथंगु तुना का, चाहे सर्प-क्रिडायात लाना यंकि' धका प्रण याना शीलय् च्वन । वयात धाथें सर्प-क्रिडा याकीमहं ज्वना बी जिकक सास्ति न बिल । अबले चम्पेय नागराजां विचाः यात, "जिगु विष भयानक । यदि जिं तं पिकया फुं क सासः लहाये, थ्वया शरीर धूथें पुइके यंकी । तर थथे यायेवं जिगु शील खण्डित जुइ । उकिं जिं थथे याये मखु ।" बोधिसत्वयात यक्व दुःख बिया प्याखं हुइकल । तर वं थःगु व्रत स्यनी धका सहः याना च्वन । चम्पेय नागराजाया जहानमहं वयात जुजुया पाखें मुक्त याका मकाः तले प्याखं हुइकूथें हुला हे च्वन । थ्व शीलाचरणया सिद्धान्त याउँक मनुखं स्वीकार याये थाकुइ, तर बोधिसत्वया आदर्श सिद्धान्त-धाःसा जुइ, थथे हे, थुकथं

हे । (चम्पेय्य जातक-५०६, चम्पेय्यनाग चरित, च. पि.) । कारण पारमिता सम्बन्धी गुलि नं बोधिसत्व चरित दु, उकिं थुगु हे आदर्शयात पुठथाई ब्यू । भूरिदत्त नागराजा नं महाऋद्धिवान जुया नं गुलिखे सास्ति यात नं शील स्यनीगु भयं क्रोधित मजू । भूरिदत्त नागराजां धयाच्चन, 'जित थःगु जीवनया परित्याग घाँय् त्याग सिधे नं चीधं ताः, अले शीलया अतिक्रमण जिगु नितिं पृथिवी फाता पुइके थें खः । सच्छिगू जन्म तक भोलकं जिं जीवन त्याग याये, तर प्यंगू द्वीपया नितिं नं शील स्यंके मखु । तोते मखु ।' (भूरिदत्त चरिय, भूरिदत्त जातक ५४३) शंखपाल नागराजां नं न्हाय्या सासलं हे वन जंगल भष्म याये फत नं सुलिं प्वाः खना, भालां सुया बिल नं ब्याघ-पुत्रपिनि प्रति तं पिमकाः । अबले नं शंखपाल नागराजां धया च्वन, थ्व हे जिगु शील पारमिता खः (शंखपाल चरिय, शंखपाल जातक ५२४) । उकिं धन व काय् म्हाय्या प्राप्ती, थःगु अंग प्रत्यंग तथा जीवनया नितिं मात्र लक्ष्य तथा पालन याइगु शील पारमिताय् दुथ्याइ मखु । शील पारमिताय् दुथ्याकेत ला धन सम्पत्ति तोता नं अर्थात् हानि जूसां शील पालन यायेमाः । अंग प्रत्यंग हीन जुतले नं मस्यंकीगु शील हे तिति शील हे उपपारमिता जुइ । थःगु जीवन हे फुत नं खण्डित मजूगु शील शील परमस्थ पारमिता खः ।

थुकथं क्लेशमल मदयेका व्छयेगु परिशुद्ध जल, च्वर

क्वय् न्द्यागु दिशाय् नं न्द्यां वनीगु नस्वाः, तनी व स्यनी
 मखुगु सज्जन हृदयाभरण, चित्त शान्ति जुइगु वासः, संसार-
 सागरं पार तरे जुइत निरापदगु डुंगा, निर्वाणया लुखार्थे
 जाःगु शीलयात नं बोधिसत्त्वपिसं मात्र बोधि प्राप्तिया नितिं
 लक्ष्य तथा पालन याना बिज्याइ । भिगू बोधि-धर्म मध्ययू
 छगू बोधि-धर्म भालपाः शील-पारमितायात पूर्ण याना
 बिज्याइ । यदि बुद्ध-पद यःसा शीलया चरम सीमा तक
 थ्यंक वनेमाः । मथे च्वाभ्वःसां सिना हे वने मातले नं गनं
 तःक्यंगु थःगु निहप्यंयात छुं हानि जुइके बी मखु, वर्थे हे
 जीवन हे फुतले नं शीलयात छुं हानि जुइकी मखु ।

Dhamma Digital

नैष्कर्म्य पारमिता

नैष्कर्म्य पारमिता भिगू बोधिसत्व चर्याय् स्वंगूगु चर्या स्वः । दान पारमितां नैष्कर्म्यया नितिं आधार प्राप्त जूसा, शील पारमितां नैष्कर्म्यया नितिं अनुबल प्राप्त जुया च्वंगु जुइ । अले थ्व नैष्कर्म्य पारमितां लिपा क्लेशावरण चीका हानं मोहाभिछन्द वांछ्या प्रज्ञा पारमिता पूर्ण यायेत पृष्ठभूमि दयेका बी । दान पारमिता तोता व्छ्या च्वनेगु स्वः, नैष्कर्म्य पारमिता तोता वनेगु । तोतागु वस्तु हानं थःथाय् वये फु वा थ्यने फु — थन त्याग बरोबर यानावं च्वने माली । तोतेगु हानं उलि बरोवर व हे तोता च्वने मालीगु मखु । विश्वन्तरयात पुत्र पुत्री व राज्य प्राप्त जूगु, अले अरिन्दम राजकुमार व सोमनस्स राजकुमार आदि पिनि अभिनिष्कर्मणं लिपा राज्यय् प्रत्यागमन मजुइगु खं थ्व खं स्पष्ट याः । तर थ्वया अर्थ गुगु' पारमिताया न्ह्योने गुगु' पारमिता श्रेष्ठ धयागु मखु । पारमिता गुण-धर्म ला भिगुलिं

परस्पर श्रुंखलावद्ध खः, छगूया मेगु पूरक खः । छगू पारमिता पूर्ण जुइबले मेगु पारमितां तिवः बिया च्वनी । खँ थुलि हे जक खः, फिगू पारमिताय गुगु पारमिता गुगु बोधिसत्व जीवनय् विशेष कथं पूर्ण याना बिज्याःसा गुगु जीवनय् गुगु पारमिता । हानं फिगू पारमिता क्रम कथं हे जक भी बोधिसत्वं पारमिता गुण धर्म नं क्रम हना पूर्ण याना बिज्यागु नं मस्तु ।

निष्क्रमणया साधारण अर्थ पिहाँ वयेगु खः । थ्व 'निष्क्रमण' या सम्बन्धित अर्थ तछ्छायेत निर्वाणोन्मुख श्रेष्ठ, बोधि पाखेया 'थहाँ' धायेत लिपा 'अभि' उपसर्ग तयेगु यातः । अरु थ्वयात नं 'महा' शब्दं केपुइका महाभिनिष्क्रमण धाइ । तर प्राचीन परम्पराय् 'नेकलम्म' (पालि) नैष्क्रम्य (संस्कृत) शब्द हे जक प्रयोग याना तःगु खने दु (चरिया पिटक) । हानं परिभाषां नं थ्वया अभीष्ट अर्थ स्पष्ट याः । सम्बोधि प्रधान नैष्क्रम्यया अर्थय् धया तःगु दु, करुणा व उपाय कौशल्यं निगुलि लोकया अविवृद्धि थुइकेत दक्षित ज्ञानं आरक्षितगु काम व भवया आदीनव (दोष) खनीगु, अले हानं काम भवं अलग जुइगु मुक्त जुइगु कुशल चित्तोत्पाद जुइका पिहाँ वनेगु यात हे नैष्क्रम्य धाइ । सारांशय् धाःसा काम व भवं पिहाँ वनेगु वा अलग जुइगुया नां हे नैष्क्रम्य खः । काम निगू दु, वस्तुकाम व क्लेश-काम । गृह-सम्पत्ति व सह-सम्बन्धया गृह सुख तोतेगु हे प्रव्रजित जुइगु खः, अले थ्व प्रव्रजित

भावयात् हे वस्तु काम निष्क्रमण जुइगु धाइ । थुगु प्रव्रजित भाव नं शासन प्रव्रजित व ऋषि प्रव्रजित निगू प्रकारया दया च्वन । निगुलिं प्रव्रजित भावं वस्तुकाम तोतागु नैष्क्रम्य-सुख प्राप्त याये फुगु जुया च्वन । तर क्लेश काम त्याग यायेत धाःसा शासन प्रव्रजित भाव हे माःगु खने दु, मखुसा काम सुगति व ब्रह्म सुगति बाधा बी फु । निवरण-यात् दमन याना वा त्याका प्राप्त जुइगु प्रव्रजित-सुखयात् क्लेश काम त्याकेगु निष्क्रमण धाइ । अर्थात् मार्ग्य लाःगु, क्लेश विच्छेद याना निर्वाण श्यनीगु संसारं मुक्त जुइगु हेतु जुया निंति श्वयात् विदर्शना नैष्क्रम्य नं धाये ज्यू । न्हापां प्यपुना च्वनेगुलिं लिचिलेगु, अले तापाक च्वनेगु, अले अन्तय् छन्द हे वांञ्छयेगु क्रमवद्ध लँपु निष्क्रमणं ज्वनी । अले हानं गबले थः पार जुइगु पारमि भाव सित्रे व्यापक-ताय् वना विशेषतः बोधि प्राप्तार्थं पार यायेत साधक कथं निष्क्रमण जुइ, अबले वयात् नैष्क्रम्य पारमिता धाइ ।

नैष्क्रम्य पारमिताया वर्णन याये न्ह्यो नैष्क्रम्यया विषयय भति चर्चा यायेगु थन त्वः खना । छायाःसा थुकिं थुइकेत भवः हर्थे जुइ, बोध्य विषय नं बोधगम्य जुइ ।

दकसित्रे न्हापां निष्क्रमणया विभिन्न भेदया हानं छको चर्चा याये, गुकिं वस्तु काम व वस्तु कामया कारण्य् दया वइगु लोभ, द्वेष, मोह, मान, दिट्ठी आदि क्लेश कामयात् बांलाक थुइके फइ । प्रव्रजित जुइगु गृहस्थ-जीवनं पिहाँ वनेगु

अर्थय् निष्क्रमण खः, ध्यान यायेगु निवरणं पिहाँ वनेगु अर्थय्
 निष्क्रमण खः, विदर्शना फुक्क क्लेशं पिहाँ वनेगु अर्थय्
 निष्क्रमण खः, निर्वाण संसारं पिहाँ वनेगु अर्थया निष्क्रमण
 खः । वास्तव्यु धाःसा अकुशल धर्म पिहाँ वनेगु जुया कुशल
 धर्म व्याक्कं हे नं निष्क्रमण खः । श्व खँयात पालि गाथां
 थथे अभिव्यक्त याना तःगु दुः —

पब्बज्जा पठमज्झानं, निब्बाणञ्च विपस्सना ।

सब्बेपि कुसलाधम्मा, नेक्खमन्ति पवुच्चति ॥

प्रब्रजित जुइगु, ध्यान प्राप्त यायेगु, निर्वाण, विदर्शना
 व व्याक्क कुशल धर्मयात नैष्क्रम्य धका धाइ ।

चक्षु, श्रोत, घ्राण, जिह्वा, काय व मनं रूप,
 शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श व धर्मय् प्यपुनेगु मोहित जुइगु तोता
 च्वनेगु नं निष्क्रमण हे जू वं ।

नैष्क्रम्ययां न्ह्यो कामया आदीनवयात बांलाक खँकेमाः ।
 अन्यथा कामया दुष्परिणाम बांलाक क्वातुक मथुइकं निष्क्रमण
 यात धाःसा उकिं नैष्क्रम्यया अर्थ हे मदयेका बी यः ।
 ब्रम्हदत्तया जेष्ठपुत्रं राज्याभिषेकया इलय् 'जित राज्य माःगु
 मदु' धका करं हे थः किजायात राज्याभिषेक बीके बिल ।
 व स्वयं सुं क छम्हसिया छेँ च्वं वन । तर लिपा मनूतयेसं सिल, व
 छम्ह राजकुमार खः । मनूतयेसं वया थाय् वया धाः वल, जिमित
 थुगु करं मुक्त याना ज्यु, उगु करं मुक्त याना ब्यू । वंथः किजा-
 यात धया इमित करं मुक्त याना नं बिल । तर बुलुं बुलुं

वया थाय् वया कर मुक्त याकः वःपिं नं यक्व दत् । बुत्
 बुत् इमिसं बी हःगु भेंटं वया नुगलय् कामना नं दना
 वल । अले वं स्वयं हे कर कायेगु यात । अक्क लुमघना
 थः किजायाके बच्छि राज्य नं फवना काल । अक्क लिपा ला
 ल्यंगु बच्छि राज्य फवना काये मछिना “युद्ध याये वा कि
 जिगु राज्य जित लित हति” धया व्छत । किजाम्हं थः
 दाजुया मूर्खताय् न्हिलाः वयागु राज्य वयात हे लित बिल । तर
 थुकि नं वया कामना पूर्ण मजू । वं मेमेगु राज्य समेतं
 त्याका कायेगु इच्छा यात । थ्व हे इलय् इन्द्रं वया न्होने
 स्वंगू राज्यया खूब तारीफ याना इपिं राज्य याउँके त्याके
 फइगु खँ नं कन । जुजु मेपिनि राज्य त्याका कायेत उत्ते-
 जित जुल । तुरन्त युद्धया तयारी यात । तर युद्धया नितिं
 प्रस्थान याये त्यःबले व मनू (इन्द्र) यात जुजुं खंके मफु ।
 वयात आः स्वंगू बांलागु राज्य मदुगु पीडां कल । वं न त
 स्वंगू राज्ययात लोमंके फत, न त स्वंगू राज्य गन गय्
 धयागु सीका काये हे फत । थ्व हे मानसिक पीडां व लासाय्
 प्यपुंवन । अक्क छम्ह कुशल चिकित्सक बोधिसत्व नाप
 मलाःगु जूसा विचरा व थः हे मानसिक ल्वचं छु जुइगु
 खः छु जुइगु खः । बोधिसत्वं कामया दुष्परिणाम क्यना
 कना वयागु मानसिक ल्वय् लायेका बिल (काम जातक
 ४६७) ।

थुकि स्पष्ट जू, निष्क्रमणया अर्थ हे कामया आदीनव

स्वकेत संयोजनं पिहाँ वयेगु खः । अले ध्वया भिन्न, नयेत
 अथवा लौकिक स्वार्थ पूर्ति यायेत निष्क्रमण यात धाःसा व
 धात्थेगु नैष्क्रम्य जुइ मखु । श्रावस्तीया छम्ह कुलपुत्र अथे हे
 पात्रय च्वंगु साः भिं सवाः तायेका प्रब्रजित जू वल । वखा
 विचाः खः, 'जिं न्हिन्हि ज्या याना नं थुजागु नये मडु ।'
 तर व सवाः वयात ला बाला हे जक सवाः जुल । सवाःया
 निति प्रब्रज्या जूम्हं यःथे साःभिं मनं म्हेगु स्वाभाविक खः ।
 वं क्लेशयात त्याके मफुत । जीवन हे बन्धनथे ताल । यःबले
 यथे नये, यथे त्वने धयागु कामनां वयात चितासू मबिल ।
 अले हानं व गृहस्थ तुं जू वन । थुकथं व विचरा खुको
 तक प्रब्रजित जुल, खुको तक गृहस्थ जू वन । अन्तय वं
 प्रब्रज्याया अर्थ कामनाया संयम, उपशमन अले शान्ति-प्राप्ति
 धयागु थुइकल । अले तिनि वं तोतूगु गृहस्थ-भाव तोतां
 जू वन । हानं लिपा व गृहस्थ जू मवन ।

निष्क्रमण पंचकाम गुण प्राप्त यायेत मखु । ध्व खं
 थुइव हे तिनि नैष्क्रम्य-जीवन सुखद जुइ । उपादानया
 आश्रय कातले ध्व सुखं विमूख जुया च्वने माली, अले
 निष्क्रमणं लिपा नं वया जीवन इधू थिधू जुया च्वनी ।
 कुदाल पण्डितं कू छपु माःथाय् तथा प्रब्रजित जीवन ह-
 वल । तर ध्व जीवन भयातु तायेवं थाकु तायेवं हे वं
 हानं कू माला बुज्याः वन । थुकथं बुज्या थाकु चायेवं
 गुलुपाः ज्वं वयेगु, गुलुपाः ज्वने मफयेवं कू ज्वं वनेगु ज्या

व' खुको तक यात । न्हेंकोगुली तिनि व' चायेकल, जि
 थ्व हे कुलिं याना हे हानं हानं लिहाँ वया च्वना । उकिं व'
 व कू हे पुखुली अन थन मदयेक वां व्छत । अले "जि
 त्यात, जि त्यात" धका तितिं न्हुल । संयोगया खँ खः,
 थुबले हे सीमन्त उपद्रव शान्त याना वाराणसी नरेश व
 लँपुं लिहाँ वया च्वंगु । कुदाल परिडत अथे हाला च्वगु खना
 व' न्यन, छं छु त्यात ? लिसलय् थः त्याःगु खँ कुदाल
 परिडतं कन । हानं घाल-

न तं जितं साधु जितं, यं जितं अवजीयति ।

तं खो जितं साधुजितं, यं जितं नाभिजीयति ॥

व त्याःगु धार्थें त्याःगु मखु, गुकिं हानं बुका बी
 फु । व त्याःगु हे तिनि धार्थें त्याःगु खः, गुगु त्याःगुलिं
 लिपा हानं बुइ माली मखु (कुदाल जातक ७०) ।

थुकिं बांलाक स्पष्ट जू, निष्क्रमण न्ह्यो हे निष्क्रमणया
 उद्देश्य स्पष्ट थुइमाः । अथे नं मखुसा कम से कम जुइ
 धुंका ला थुइके हे माः । उकिं संसारया व्याक्क दुःखं
 निस्तारण जुइगु निर्वाण धर्म साक्षात्कार यायेत हे थ्व काषाय
 वस्त्र धारण याये धका धाइगु परम्परा सारै हे महत्वपूर्ण
 खः । दृष्टि विभ्रमय् लायेवं थ्वया मू खनी मखु । अले वयागु
 कामच्छन्द यथार्थ रूपं नियन्त्रित जुइ नं थाकुइ । छायाःसा
 'मिथ्या दृष्टिया नैष्क्रमणं हे कामच्छन्दया प्रहाण जुइ' (विशु-
 द्विमार्गं हिन्दी पृष्ठ ५१) । 'कामया निस्तारण हे नैष्क्रम्यया

लक्ष्य खः' (वि. मा. हि. पृष्ठ १२६) । थ्व दुःखया प्रवाह
 दीमा, न्हूगु दुःख उत्पन्न मजुइमा धयागु उद्देश्यं हे प्रव्रजित
 जुइमाः । प्रव्रजित जीवनया उद्देश्य खः, हानं जन्म जुइ
 म्वाःक क्लेशया क्षय यायेगु, अले निर्वाण साक्षात्कार यायेगु ।
 बुद्ध-धर्मया यथार्थज्ञः अद्वितीय तार्किक नागसेनं भन्ते स्वयं
 न्हापा प्रव्रजित जूबले भिन्नुपिं तःधंपिं पण्डित, जिं इमिके
 सयेका सीका काये धका जक जूगु खः । तर वसपोलं थुइका
 बिज्यात, अम्ह जुजु मिलिन्दयात स्पष्टतः धया नं बिज्यात,
 'प्रव्रज्याया अर्थं हे कामभवं निष्क्रमणं जुइत व परम निर्वाण
 प्राप्त यायेत खः ।' थ्व लक्ष्य प्राप्त यायेत वस्तुकाम व क्लेश
 काम तोतेवं, तोता वं लिसे नैष्कर्म्यया यथार्थं सुख प्राप्त
 जुइ । थ्वया उदाहरण महाकप्पिन स्थविरया उदान शब्द
 खः ।

कुक्कुटवती नगरया जुजु महाकप्पिनं बुद्ध, धर्म व
 सघया विषयय् व्यापारितये पाखें खँ न्यनेवं भगवान बुद्ध
 नाप लाः वन । वं चन्द्रभागा खुसिया सिथर् छमा वरमां
 क्वय् फेतुना बिज्याःम्ह बुद्धया दर्शन यात । भगवान बुद्धया
 उपदेश न्यना कप्पिन जुजु व अमात्यपिं श्रोतापत्ति जुल ।
 सकलें वसपोलया शासनय् प्रव्रजित जुल । अले महारानी व
 अमात्यपिनि जहानपिं नं प्रव्रजित जूवल ।

जेतवनय् आयुष्मान महाकप्पिनं न्यावलें 'अहो सुख,
 अहो सुख' धया चवनीगु । थ्व न्यना भिन्नुपिसं मती तल,

भिन्नु जुइ धुंका नं महाकप्पिनं राज्य सुख लुमंका च्वन । इमिसं बुद्धया थाय् वना ध्व खँ धा नं धाल । भगवान बुद्धं महाकप्पिनयात् सःताः न्यना विज्यात्, 'कप्पिन, छु ध्व खँ धात्थे खः ला, छं राज्य-सुख लुमंका "अहो सुख, अहो सुख" धया च्वन ।' कप्पिनं त्तिसः बिल, "ध्व खँ गथे खः, भगवानं स्वयं सिया विज्याः ।" ध्व खँ न्यना भगवान बुद्धं धया विज्यात्, "भिन्नुपिं, जि कार्यं राज्य-सुख लुमंका थथे धया च्वंगु मखु । बरु जिमि पुत्रं धर्म-प्रीति, धर्म-रस त्वना च्वन । वं अमृत महापरिनिर्वाणया वारय् रस अनुभव याना थथे धया च्वंगु खः ।"

थुजागु यथार्थ सुख-शान्ति मथुल कि मनुखं नैष्कर्म्यया अर्थ भिन्न खनीगु, चित्त विक्षिप्त जुइका च्वनीगु स्वाभाविक खः । अले थुजागु नैष्कर्म्य सुखं तापाइ धका हे योगीत 'नैष्कर्म्यया खँय् गबलें विचाः मयाःपिं कामय् दुंपिं विक्षिप्त-हृदयथापिं मनूतये त्तिसे प्यपुनेगुलिं समेत तापाक च्वनेगु खइ' (वि. मा. हि. पृष्ठ १२६) । 'काम अल्पस्वाद खः' धका थुइका काम भोगया विनाश हानं व्याक्क दुःखं मुक्ति लायेगु लँपुथें नैष्कर्म्यया अभिलाषी जुया बुद्ध, धर्म व संघया गुण स्मरण याना प्रीति प्रमोद दयेका (योगीपिं) च्वनी (वि. मा. हि. ११६) ।

गन तक बोधिसत्वपिनिगु खँ दु, वसपोलपिं स्वभावतः कामभोगं पिहाँ वनेगु नितिं नैष्कर्म्यया विचाः याइपिं जुइ,

छे च्वनेगुली दोष खंपि जुइ, संसार निस्तारया विचाः (मेपित नं याकीपिं स्वयं थम्हं नं) याइपिं जुइ । ब्याक्क भव व गती दोष खंपि जुइ (वि. मा. हि. १०८) । बोधिसत्व रूपय पूर्ण याइगु नैष्कम्य चर्यायात हे नैष्कम्य पारमिता धाइ ।

काम भवं रहित जुइगु हे नैष्कम्यया साधारण स्वभाव वा लक्षण खः । काम भवया आदीनव खनेगु ध्वया रस खः । काम व भवं विमुखभाव हे प्रत्युप्रस्थान । संवेग जुइगु वा संसार खना पश्चाताप चायेगु वा दुःख तायेगु हे ध्वया पदस्थान खः । गुम्ह बोधिसत्वं नैष्कम्य पारमिता पूर्ण याना बिज्याइ, उम्हसिनं न्हापां हे कामया आदीनव खंका बिज्याःगु खने दु । आदीनव खनेवं हे उकिं विमुख जुइगु अले संसार खना विरक्ति जुइगु स्वाभाविक खः । अले ध्व हे विरक्ति नैष्कम्यया प्रधान कारण वा हेतु जुइगु जुया च्वन । मेगु शब्दय् धाःसा आर्यसत्य मथूपित काम हे आकर्षणया विषय व मूल्यवान धारणा, अर्थपूर्ण सारथे खने दइ । तृष्णा दुःखया हेतु जूसां व तोते थाकुया च्वनी । काम तोतेत नैष्कम्यया प्रत्यवेक्षण विना सम्भव मदु, हानं कामया आदीनव गुलि क्वात्तुक थुल, उलि निष्क्रमण क्वातुइ । बोधिसत्वपिसं संसारयात आर्यसत्य कथं समीक्षा याना बिज्याइ । वसपोलपिसं संसारया मनूतये जराधर्म खंका बिज्याइ, सिमां फल कु त वयेथे मनूया मृत्यु अनिवार्य व स्वाभाविक खंका बिज्याइ । छगू उपमां हे राज्ययात वांछया बिज्याइ ।

मगधराज मद्या वनेवं बोधिसत्व अरिन्दम राजकुमार-
यात राज्याभिषेक बिया शहर चाःहीकल । थुवे राजकुमार
अरिन्दकया पासा सोनक थःत पुरोहित याइ धका ग्यात ।
हानं छमा शाल सिमां सिमाहः हाया वःगु स्वस्वं सोनकं
अनित्य दर्शन थुइकल । अभिनिष्कमणं लिपा सेनकयात प्रत्येक
बुद्धत्व लाभ जुल । अरिन्दमं पीदं लिपा थः पासा सोनक-
यात लुमंकल । तर व गनं म्दु । अले म्ये चिना मायेकेगु
ज्या यात । जुजुया यःगु म्ये धका प्रजापिं सकसिनं हे व म्ये हालेगु
यात । व हे म्ये हालां च्वंम्ह छम्ह न्हेदं दुम्ह सिं माःवंम्ह
मचायात प्रत्येक बुद्ध सोनकं म्येया लिसः स्थना बिज्यात ।
अले जुजु अरिन्दम मचा लिसें सोनक प्रत्येक बुद्धयाथायू वल ।
छःपित आनन्द ला जू मखु ला धक जुजु अरिन्दमं न्यनेवं प्रत्येक
बुद्धं लिसः बिया बिज्यात, 'अकिञ्चन भागार म्दुम्ह भिजु-
यात न्हाबलें हे आनन्द जुइ ।' तर जुजु अरिन्दम धाल,
'तर जित ला काम-भोग हे यः, दिव्य लोक हे यः । जित
गथे याना थुपिं प्राप्त यायेगु खः धया बिज्याहु' । प्रत्येक
बुद्धं काम भोगयू आशक्तपिं, काम-भोगयू अनुरक्तपिं हानं
काम भोगयू मूर्च्छितपिं प्राणीपिं पाप कर्म याना नरकयू वनीगु
खँ कना बिज्यात । वसपोलं हानं छगू उपमा बिया धया
बिज्यात :-

उपमं मे करिस्सामि, तं सुणोहि अरिन्दम ।

उपमाय पिष एकच्चे, अत्थ जानन्ति पण्डिता ॥

गंगाय कुणपं दिस्वा, वुहमानं महण्णवे ।
 वायसो समचिन्तेसि, अप्पपञ्जो अचेतसो ॥
 यानञ्च वत इदं लद्धं, भक्खो चार्यं अनप्पको ।
 तत्थ रत्तिं तत्थ दिवा, तत्थ एव निरतो मनो ॥
 खादं नागस्स मंसानि, पियंभागी रसोदकं ।
 सम्पस्सं वनचेत्यानि, न पलित्थ विहंगमो ॥
 तं व ओतरणी गंगा, पमत्तं कुणपे रत्तं ।
 समुद्दं अञ्जगाहपि, अगतिं यत्थ पक्खिनं ॥
 सो च भक्खपरिक्खीणो, उदापत्वा विहंगमो ।
 न पच्छतो न पुरतो, नुत्तरं नो पि दक्खिणं ॥
 दीपं सो न अञ्जगच्छि, अगतिं यत्थ पक्खिनं ।
 सो च तथेव पापत्थ, यथा दुब्बलको तथा ॥
 तञ्च सामुद्धिका मच्छा, कुम्भीला मकरा सुसू ।
 पसत्थकारा खादिसु, फंदमानं विपक्खिनं ॥
 एवमेव तुवं राज, ये च अब्जे कामभोगिनो ।
 गिद्धा चे न वमिस्सन्ति, काक पञ्जाय ते विदू ॥
 एसा ते उपमा राज, अत्थसंदस्सनी कता ।
 त्वं च पञ्जायते तेन, यदि काहसि का न वा ॥

हे अरिन्दम, न्यं । जिं छंतं छगू उपमा बी । गुलि
 ज्ञां दुपिसं उपमां नं खँ थुइकू ॥ गंगाय् छम्ह किसि सीद्ध
 महासमुद्र पाखे चुइके थंका तल । थ्व खना छम्ह मूर्ख

बुद्धिहीनम्ह क्वखं विचाः यात ॥ 'अहो जित छगू यान दत्त,
जिगु निंति थ्व नसा नं यक्व हे खः ।' व चा-न्हि अन
हे च्वन । हानं उकी हे वयागु मन यपुन ॥ किसियागु ला
ननं गंगाया लः त्वँ वन चैत्य खन नं व क्वः अनं व्वया
मवः ॥ महासमुद्रमुखी गंगाय लाःम्ह किसियागु ला नयेगुली
प्यपुंम्ह व क्वःयात समुद्रय दथुइ चुइके यंकल, गनं पंचीत
व्वया लिहाँ वये फइगु मखु ॥ वया नयेगु फुत व लखय
लाः वन । वं न न्होने, वा ल्यूने, न पूर्व दिशाय व उत्तर
दिशाय गनं गुगुं द्वीप लुइके फत ॥ व दूर्बल प्राणीथं अन
हे कुतुं वन, गन पंचीतयेगु गति मदु ॥ व इतिमिति कंम्ह
पंचीयात समुद्रया न्या, मगर स्वँजुं खंजु व्वना नल ॥ हे
राजन, अथे हे छ खः । बथे मेपिं गुलि नं कामभोगीत दु,
इमिसं यदि काम भोग मतोतल धाःसा इपिं व क्वःथे हे
जुइ ॥ हे महाराज, जिं अर्थ प्रकाशित याइगु उपमा बी
धुन । यदि आः छं थ्व उपदेश थुइका ज्या थात धाःसा छ सुगती
उत्पन्न जुइ, मखुसा दुर्गती ।

बोधिसत्वं थ्व उपमा-कथा छपु छु न्यना बिज्यात,
तुरन्त धया बिज्यात :-

को नुमे राजकत्तारो, सूता वेय्यत्तिं आगता ।

रञ्जं निव्यादयिस्सामि, नाहं रज्जेन-मत्थिको ॥

अज्जेव पब्बजिस्सामि, को जब्बा मरणं सुवे ।

माहं काको व दुम्भेधो, कामानं वसं अन्नगा ॥

जित राज्याभिषेकया संस्कार याःपि सूत अथवा मेपि
जि मनूत ग्व गन वन ? जि राज्य भाला लित बी । जित
राज्य माःगु मदु । थौं हे जि प्रब्रजित जुइ । सुनां स्यू,
कन्हें हे जि सी ला छू छू ! जि मूर्ख क्वःथें काम-भोग्य
वशीभूत जुया च्वने मफु ॥

थये धया बोधिसत्वं महाभोग सम्पत्ति छगू छगू दतले
थःकाय्यात लः ल्हाना भ्यातनालं यचुथाय्, कँ मदुगु तःव्यागु
लँया पथिकजू बिज्यात (सोनक जातक ५२६) ।

मेथाय् हानं धया तःगु दु,

सम्बाधोयं घरावासो, रजस्सायतनं इति ।

अब्भोकासो व पब्बज्जा, इति दिखान पब्बजि ॥

काय् म्हाय्या हेतु द्वारा अनेक बाधा सहित क्तेश
रूपी धू उत्पत्ति जुइगु छगू स्थान छें खः । प्रब्रजित जुइगु
अब्भोवकासथें स्वतन्त्र शान्तिपुर, उकिं जि प्रब्रजित जुया ।

ध्व च्वय् वंगु ज्ञातकीय अभिव्यक्ती पुरोहित पुत्र
बोधिसत्वयात उपमा बिया नैष्कर्म्य प्रेरणा ब्यूसा प्रायः वस-
पोल्या जीवनय् वसपोल स्वयं जागृत जूगु खने दु । थन
पूर्व अभिव्यक्तिया विपरीत कथं स्वयं जागृत जूगुया छगू
उदाहरण उल्लेख याये ल्वः ताया ।

वाराणसी ब्रह्मदत्त राज्य याना च्वंबले बोधिसत्व राज
पुरोहितया कुल्य् जन्म जुल । हानं थुखुनु हे राजकुमारया
नं जन्म जूगु जुया च्वन । राजकुमार लिसें बूगुजया निति

बोधिसत्वयात नं नापं हे ब्वलंकल, नापं हे शिन्ना दीन्ना नं बिल । निह्मसिथा दथुइ तःधंगु विश्वास नं दत । तर ब्रह्मदत्त जुजु सीवं राजकुमार जुजु जुल । थुखे बोधिसत्वं बिचाः यात, जित लाःसा पुरोहित पद बी । थ्व सिवे ला प्रत्रजित जीवन हे श्रेष्ठ खः । थथे मती तथा मां-बौयाके बिदा कया व प्रत्र-जित जुल । हानं अभिज्ञा व समापत्ति लाना ध्यानस्थ जुया च्वन । थुखे अनेक कथं कुतः याना वाराणसी नरेशं बो ध-सत्वयात लुइकल । हानं धायेके हल, जुजुं वयात पुरोहित पद बीगु जुल । लिहाँ वा । तर सःतः वःह्व गजदूतयात बोधिसत्वं लिसः बियाः बिज्यात, 'जित पुरोहित पद ला छु, स्वयं काशी राज्य, कोशल राज्य, जम्बूद्वीप व चक्रवर्तीश्री लाभ जूसां जि लिहाँ वये मखु । थ्व ला फाये धुंगु खै खः, हानं व सुनां फयः जुइ ?' (सह्य जातक ३१०)

गबलें थथे चीत्यंगु बन्धन खंका बोधिसत्वं नैक्रम्य पारमिता पूर्ण याना बिज्यात, हानं गबलें जराधर्म खंका संसारया भवया आदीनवय् बिचाः याना पारमिता पूर्ण याना बिज्यात । विदेह जुजु मखादेवं थः नौयात धया तल, जिके भुयूसँ खने दयेवं ध ! धया तःकथं छपु भुयूसँ खनेवं नौनं व सँ जुजुयात ल्हातय् तथा बिल । विदेह जुजुं ल्हातय् थःगु भुयूसँ ततं धया च्वन, 'मूर्ख मखादेव, भुयूगु सँ बुइ धुंकल नं छं थ्व चित्तमल परित्याग याये मफु ?' थथे बिचाः यायां वया नुगः क्वाना वल । म्हं चःति तिकितिकि नन । वसः प्याःगु तोया वां व्छये जिल ।

अले थः जेष्ठ पुत्रयात राज्य लः लहाना बोधिसत्व मत्वादेव प्रव्रजित जू वन (मत्वादेव जातक-६) थ्व थें बोधिसत्व सुत-सोमं न थः बन्धुपित, मित्रपित, अमात्यपित व परिषदपित सम्बोधन याना थः प्रव्रजित जू वनेत धाल, 'जिगु छथने भुयूस बुया वल, उकि जि प्रव्रजित जू वने ।' (चुल्लसुतसोम जातक ५२५) ।

बोधिसत्वपित प्रेरणा अनेक कथं प्राप्त जुइ । तर मेखें कुतः जुया च्वनी, वसपेलपि भोग विलासय् दुपिं यायेगु । वाराणसीया जुजु एस्कारी व वया पुरोहित निर्हं अपुत्रक । स्वयं देवतापित काय् जक दुसा छें तयेगु जिगु जिम्मा जुल धका धया पुरोहितं काय्पि प्यम्ह प्राप्त यात । हानं काय्पि प्रव्रजित जुइ धका ग्याना देशर् दक्व प्रव्रजितपि समेतं पितुन । इपिं ल्याय्म्ह जूबले जुजुं थःगु प्रण कथं जेष्ठम्हसित राज्याभिषेक बोगु मती तल । तर परीक्षा छको याये धका स्वयं जुजु एस्कारी व पुरोहित ऋषि जुया भित्ता पर्व वल । ऋषि प्रति अति सम्मान याये त्यबले इमिसं थःपिनिगु वास्तविक परिचय बिल । अबले जेष्ठ कुमार हस्तिपालं न्यन, 'जिगु परीक्षा छाया कायेगु ?'

इमिगु लिसः खः, 'यदि निमित खना नं प्रव्रजित मजूसा छंत जिमिसं राज्याभिषिक्त यायेगु बिचाः याना । जिपिं राज्याभिषिक्त यायेत हे वया च्वना ।'

अले हस्तिपालं धाल, 'अयूसा वा, जित राज्य स्वाः ।

जि प्रब्रजित जू वने ।' वसपोलया विचाः खः, 'न वेद व सत्य, न धन-लाभ व सत्य, हानं न पुत्र-लाभ हे व सत्य खः, गुकिं जराया नाश जुइ । मृत्यु नापं मैत्री दुम्ह जरा लिसे पासा जूहं जक थः सच्छिदँ निरोगगु स्वयेगु आशा याइ ।' थुकथं जीवन-संस्कारया तुच्छता प्रकट याना "महाराज, छःपिं बिज्याहु", छःपिं लिसे खँ ल्हाल्हां हे व्याधि-जरा-मरण जिथाय् लिक्क वल, छपिं अप्रमादी जुया बिज्याहु" धया जुजु व थः अबुयात प्रणाम याना वन । पुरोहित व जुजुं हस्तिपालया किजा गोपालयात नं पने मकुत । निन्दु आसे छु धाल, गोपालं लिसे बिलः—

हिद्यो ति हिद्यो ति पोसो परेति

अनागतं नेतं अत्थीति अत्वा

उत्पन्नं छन्दं को पनुदेय्य धीरो ॥

गुम्ह मनुखं कन्हय् कंस याना च्वनी, वयागु पतन जुइ । थव सीवं भविष्य द हे महु, अले सु धयाम्ह धीर-पुरुषं गुगुं कुशल संकल्पयात आसे धया च्वनी ?

मेम्ह किजां धाल, दाजुपिसं फाःगु ई जिं छ्यले तथा जुइ मखु । परिणामतः बौम्ह समेतं कचा मचा महुगु सीमा ला सिँवं समान खः धका धया व थः हे नं प्रब्रजित जुल । राज-पुरोहित छु प्रब्रजित जुल, गुलिखे ब्राम्हणत प्रब्रजित जुल । अले जुजुं अपत्रकया सम्पत्ति जुजुयागु जुइ धका पुरोहितया सम्पत्ति ल्हायेवल । तर महाराजीं करपिसं ल्हःगु

नइम्ह धायेवं जुजुया नं न्हलं चाल । अले जुजु व रानी
नं प्रव्रजित जुल । (हत्थिपाल जातक-५०६) ।

वीष युक्त मरिथें कामया दुने भूचायेक दुःखकारक
तत्वं जाया च्वंगु दु । अयनं थ्व काम दोष खंके थाकु ।
थ्व हे खंकेगुया मेगु नां बुद्ध-धर्म खः । काम ला मदुगु
क्वयं न्हयेथें प्वाः मजाइगु, तर दुःख वीगु अम्ह वा हे न
ताथुलीगु ल्वः । लापाँय् ज्वना दंम्ह प्राणीयात सुं मेम्हसिनं
लीवले लापाँय् मतोतेवं मृत्यु तक नं जुइ फु, वथें हे आपालं
मनूयात आशा जुया च्वंगु कामया निति संघर्ष जुइ । अले
थ्व संघर्षय् बूम्ह सी, त्याःम्ह नं अतृप्त ल्वचं कया बुइ
माली । मनुखं थःया निति थः काय्म्ह्याय्या निति तर्क ज्या
याना सिना नं काम-वासनाय् दुने च्वना म्वायेगु खइ ।
थःत लाभ मजूसं काय्यात लाभ जुइकेगु कुतः याना लाभया
सन्तोष कायेत खइ । तर धात्थेंगु लाभ व ह्येकथंया लाभ
थूह्य व्यक्ति वयात हे आसे मधासे त्याग याइ । गुगु
काम । निति मेपि ल्वाना जुइ ।

मिथिलाधीश अरिट्टजनक जुजु जुइवं व थः किजा
खना ग्यात । किजा पोत्तजनक थःगु राज्य लाकाः काः
वइ धका ग्याना वयात राजगृहय् बन्दी यात । तर व अनं
हे दना वल । निम्हसिया दथुइ ल्वापु जुल । अरिट्टजनकं
थः जहानयात धाल, 'जि युद्धय् सीसा छं थः गर्भ रत्ना
या । छं काय् जुजु या ।' निह्य दाजुकिजाया युद्धय् अरिट्टजनक

सित । पोलजनकं राज्य यात । महारानीं चम्पानगर्य् शरण
काः वन । हानं थः काय्यात नां छुत, महाजनक । ल्याय्द्व
वयसे महाजनक व्यापार यायेत दंबले डुङ्गा समुद्र्य् दथुइ हे
स्यन । तर महाजनक न ख्वल, न वं द्यो नां काल । साखः व
द्यः नया चिकं भ्याःगु कापतं म्ह्य् हिन । अते डुङ्गा डुवे
जुइव न्हेन्दुतक लाल काल । अबले मणि-मेखला देक कन्यां
घाल, 'छ व्यर्थ प्रयत्न याना च्वन ।' महाजनकया लिसः खः,
'कर्म मनूया कर्तव्य खः । कर्मया सात्ताफल मखंला, मेपिं
डुवे जुया सी धुंकल, जि आः तकं भ्वाना च्वना । छंत नं
जि खन ।' थुकथं महापराक्रम क्यना उद्ध महाजनक देवकन्याया
ग्वाहालि मिथिला देश्य् लाः वन । थुखे पोलजनक अपुत्रक
जुया हे सिना वन । मिथिलाय् जुजु माला च्वंगु । महाजनकयात
लइका जुजु यत । जुजु जुइ धुंका छन्हू व क्यबय् चाइयू वन ।
अन महाभोगशाली जुजु महाजनकं छमा फल सःगु सिमा,
छमा फल मस गु सिमा खन । फल सःगु सिमानं शोभायमान,
जुया च्वंगु खः, फल मसःगु सिमानं वारुंसे बांलाना च्वंगु
खः । जुजुं न्हापां खाना मनःतले व सिमाया फल सुनानं
मखाइगु नं जुया च्वन । जुजु महाजनकं सिमाय् च्वंगु फल खनेवं
छगः फल थःम्हं खाना नल । सारै हे साः ताल । मती तल,
लिहाँ वया हानं मेगु फल नये । तर जुजुं जक छगः फल खाना
छु नल, सकसिनं छगः छगः निगः निगः याना फल खाना
नल । सिमाय च्वय् च्वय् थ्यंगु फल समेत खाना नल ।

सिमा कचा काचा व्याककं तोथुल । हः छहः हे सिमाय् मंत ।
जुजु चाःहिला लिहाँ वःवत्ते सिमाया थ्व दुर्दशा खना आश्चर्य
चाल । उखे हानं फल मसःगु सिमा गथे खः, अथे हे बांलाना
चवंगु जुजु खना थ्व स्वस्वं बोधिसत्व महाजनकयात सवेग प्राप्त
जल । मिथिला राज्ययात अंसःगु सिमार्थे ताल । थः बा सीगु, बा
व कका ल्वाःगु लुमन । रक्तपात लुमन । अले व राज्य त्याग याना
प्रव्रजित जू वन । महारानी सिवली नं प्रव्रजित जुल । छन्हु
हानं छपा लहातय् चुरि मदुबले चुरिसः मवःगु खनेवं भसंग
वंकल । याज्या याना चवंह्म छह्म मनुखं एकचित्तं बांलाक पं
तःप्यं मप्यं स्वयेत मिखा छपा तिस्यूगु खनेवं महाजनक व
सिवली निह्म निखे बाया वन । अन्तय् बोधिसत्वं अभिञ्जा
समापत्ति लाभ याना काःथे सिवलि ध्यान लाभ याना
ब्रह्मलोक प्राप्त यात (महाजनक जातक ५३६) । च्वयू वने
धुंकूगु बोधिराजकुमार चरितं नं धाः, गुलि मनूतये चित्तय्
कामभोगया इच्छा स्वाभाविक कथं हे मदया च्वनी । गुलि
मनूतयेसं बांलापिं परिव्राजिका व प्रव्रजितांत समेतं येका च्वनी
(चुल्ल बोधि जातक ४४३) । तर बोधिसत्वपिसं गबले ज्याया
आदि मध्य व अन्त काल कथं परिणामया बारय् विचाः याना
बिज्याइ, वयात सम्यक् कथं खंका बिज्याइ, हानं दुष्परिणामया
ज्या तोता हे बिज्याइ । वाराणसीया राज — पुरोहित पुत्र ज्योति-
पाल अद्भुत धनुर्विद्यां पारंगत । वयागु न्हिच्छिया दोच्छिमछि
दुगु तलबय् मेमेपिसं इर्ष्या यात । अले धनुर्विद् ज्योतिपालं

थःगु धनुर्विद्या क्यन । अत्यन्त अद्भुत, आश्चर्यजनक चमत्कार-
पूर्णगु धनुर्विद्या खना वयात जुजु' सेनापति पद बीगु
निर्णय यात । तर अबलय् बोधिसत्व ज्योतिपालं विचाः याना
विज्यात, धनुर्विद्याया आदी छु दु, मध्यय् छु दु, अन्तय्
छु दु ? आरम्भय् मृत्यु, मध्यय् काम भोग, अन्तय् नं कामभोगया
हे अति दुगु बोधिसत्व ज्योतिपालं खना विज्यात । अन्तय् थुके
मुक्ति प्राप्त थायेत वसपोत्तं चान्हे हे सुतुकु छें तोता विज्यात ।
बोधिसत्वया थ्व निष्क्रमणया महत्व खनेवं सेपिसं नं थ्व
आदर्शया अनुकरण यात (सरभंग जातक ५२२) । यद्यपि काम-
भोगी नं सेपित कामभोगय् थुनेत गह कुतः याइ मखु, तर
कम से कम बौद्ध-संस्कृती निष्क्रमणया न्द्योने व न्द्याबलें पराजित
जुइ । वाराणसी राजमातां थः काययात ह्थ्या क्यना पुरोहित-
पुत्र लिसे विवाह यात, वयात हे राजपद नं बीकल । तर
पुरोहित-पुत्रयात काम-विरक्ति जुत्त । अले राजमातां मती तल,
'जि वृद्धा जुया व तरुण जुया शायद वं संतोष मताल । थये
मती तथा धाल, छि नं वृद्ध जुल । प्रमाण कथं जि जक वृद्धा
जुगु मखु. छि नं जितः लवय्क वृद्ध जुल थायेत सँ छथं कूबले
थःगु भुयूसँ ह्यपु पुया कया वयागु सँ धका क्यन । तर परिणाम
अःखः जुल । कामय् परिताप चाःगह, कामया कारणय् राजपुत्रया
राज्याधिकार तंके बिया थः राजपदय् लाःगु खंग्ह बोधिसत्वं संवेग
प्राप्त यात । "अहो जि वृद्ध जुल, जि आः गृहस्थी च्वने मजिल"
धका बोधिमत्वं छु धाल विचरा राजमातां हानं ख्वया ख्वया

धाल, 'जि मखुगु खँ धयागु खः आर्यपुत्र ! व भुयूसँ छिगु मखु,
जिगु छथने च्वंगु खः । छि जिगु पाखें तापाक वंगुलि छि ।
वृद्ध जुल धया थःथाय् प्यपुकेत जि अथे धयागु खः । जित
तोने मत्य ।' बोधिसत्वया लिसः खः, छँ गुगु धाल, व असत्य
मखु । व भुयूसँ जिगु मखुनिसां अजागु भुयूसँ जिके लिग
दया वइगु अवश्य नं खः । बोधिसत्वं प्रव्रज्याव्रत कया बिज्यात ।
ध्वया न्ह्यो वसपोलं धया बिज्यात—

रञ्जुवालम्बनीचेसा यागेहे वसतो इति
एतम्पि छेत्वान वजन्ति धीरा
अनपेक्खिनो कामसुखं पहाय ॥

गृहवासया काम-रति रोगीयात मूपुजेत वः कायेगु
खिपःथें खः । धीर पुरुष वयात नं त्वाःल्हाना काममुखयात
वांञ्छया प्रव्रजित जुइ (सुसीम जातक-४११) ।

आः थन कामया आदीनव विषय्य प्राचीन उपमा लिउं
तया छु खँ थुइकेगु कुतः याये ।

१. अट्टिकङ्कल्लूपमा कामा— काम धयागु अल्प स्वाथें
युक्तगु हिभ्याःगु क्वँय्थें कँजाय्थें खः । नेपित्याःङ्क दुर्बलमह
खिचा सा मे स्याःथाय् वनी । अन व ला ध्वया तःगु हिभ्यःगु
क्वँय् ननं अल्प रसय् प्यपुना च्वनी । छखें वं थःगु वां
पिहाँ वःगु हि सवाः नं क्वँचं पिहाँ वःगु धका भाःपी फु,
मेखें या न्ह्याक्व नःसां प्वाः जाइगु मखु । वथें काम नं छखें

दुःखदायी खः, मेखें संतोषीदायी मखु । कामया कारणं थ्व लोकर् नं परलोक्यु नं आपालं उपद्रव फया च्वने माली ।

२. मंसपेसूपमा कामा— काम धयागु व लापाँय्थें खः, गुकिया निति सकलें थःगु ल्हातय् लाकेत व्वां जुया च्वनी । सीम्ह प्राणीया ला नइह्व गृद्धं नं यदि याकःचां जक भयेत स्वत धाःसा वयागु गति भिनी मखु । थुखे भंगलं लापाँय् ज्वने धुंकल कि वं याउँरु तोती मखु, उखे मेपिसं नं व लापाँय्या निति ल्यूल्यु वयेगु तोती मखु । थ्वया कारण्य् इमिं दथुइ संघर्ष जुइ, संघर्ष्य् सी व स्याइ ।

३. तिगुक्कूपमाकामा— काम धयागु च्याना च्वंगु गंगू घाँय्दथें खः । च्यागु गंगू घाँय् ज्वना च्वंङ्ग मनुखं फ्य् वःथाय् च्वना नं व घाँय्दू तोता मबिल धाःसा उकिं वयात हे पुइ । च्याःगु गंगू घाँय्दू तोते मफयेवं वयात हे नं पुका च्याका बी फु । कामया मि नं वर्थे हे खः । वयात ज्वना हे च्वन धाःसा उकिं थःत पु हे पुइ ।

४. अंगारकासूपमा कामा— काम धयागु व्हाना व्हाना च्याना च्वंगु मिगार्थें खः । गथे तःसकं व्हाना च्वंगु मिगालय् क्ववां वन धाःसा व सी । वर्थे कामय् दुनेगु ई मिगालय् क्ववायेगु थें खः । थुकिं तापाकं जलन बीसा, सत्तिककं वयात हे भष्म याना बी । काम नं तापाकं हे जलन बी, उकी हे दुनाच्वनेवं थः हे दाह जुइ, फुइ ।

५. सुपिनकूपमा कामा— काम धयागु म्हगसर्थें खः ।

मृगस्य मनुखं आपालं बाँझांलाःगु खनी, तर व यथार्थ्यं छुं
 मखु, न त दइगु हे खः। उकिं स्वप्नावस्थाय् हे जक स्वल्प
 सुख बी। वर्थे हे साःगु न्याक्क नःसां लुधनी मखु, ध्वाः
 जाइ मखु। काम वात्तव्य् मृगसे जक खः, अल्प सुख जक खः।
 यथार्थं सुख, परम सुख थुकी मदु।

६. याचितकूपमा कामा— काम धयागु पवना तथागु
 वस्तुर्थे खः। पवना तथागु वस्तु सदां दइ मखु, गबले हति
 धका धाइ अबले बी माली। हानं गबले बी माली, गबले
 बी माली धाये फइगु नं मखु। काम नं वर्थे तावकालिक खः।
 कालया हानं गबले लाका काइ, गबले लाका काइ धाये फुगु मखु।

७. हृक्खफलूपमा कामा— काम फल सःगु छमा सिमार्थे
 खः। फलया निति जित छंतया आशाय् संघर्ष जुइ। छम्ह
 फल यःम्ह मनुखं फल सःगु सिमा खन। वं सिमा गल।
 सिमाय् हे च्वच्चं वं फल लाखां नयावं च्वन। अनि हे
 छम्ह मेम्ह मनू नं ध्यन। वं नं फल येकल। अले सिमां नापं
 फल ब्याक्क थःगु धायेगु मती तथा सिमा पाल धाःसा व
 न्हापाम्ह मनू नं फलया रसय् हानं थ्व सिमा जिगु हे धया
 अन हे च्वय् च्वं च्वन धाःसा वयागु मृत्यु तकं जुइ फु। वर्थे
 कामया निति संघर्षय् मनूत सिमा नापं कोदले फु।

८. असिसुनूपमा कामा— काम छपु जःगु नाय् चुपिर्थे
 खः। नाय्चुपिं लाकूहिकू ताइ। वर्थे कामवस्तु जक स्वया च्वन
 धाःसा ल्वाना ल्वाना मनूतये धाःपाः जुइका च्वने माले फु।

अन थन मदयेक नाय्चुपिं सूथे कामं पीडा बीका च्वने माली ।
कामया लँपुइ जुइबले यक्कं प्रहार नयेमाः ।

६. सतिसुनूपमा कामा— काम छपु चक्कूथे खः । यक्कं
चीचीकूगु घाः चक्कुतिं याइथे कामं यक्कं चीचीधंगु दुःख अनेक
कथं बिया च्वनी ।

१०. सप्पसिरूपमा कामा— काम सर्पया छथोथे खः ।
सर्पयात थीदं वा ज्वनेवं वं न्हापां म्हीत हिनी । वथे कामं न्हापां
मनूयात हितु हिनेगु याइ । सर्पं वयां लिपा वीष तोतेत
न्याइ, कामं नं वथे लिपा थःगु वीष तोती । थुकथं भययुक्त
जुया नितिं काम सर्पया छथोथे खः ।

११. अग्गिक्खन्धूपमा कामा— काम धयागु अग्निक्खन्धे
खः । अग्निक्खन्धं बल्लाक ताडन पीडन बी । काम प्रेभीयात
काम मदयेवं दुःख जुइ, हानं दयेवं आरत्ता यायेत दुःख जुइ ।
स्यनीगु, फुइगु व मेपिसं काइगु धन्दां वयात चितासू
दइ मखु । कामय् प्यपुना च्वनेगुया अर्थ आदि, मध्यय्
व अन्तय् दाह बीका च्वनेगु खः । उकिं हे काम व मिज्वाला
उत्थे घया तःगु खः ।

काम पूर्तिया नितिं वा-फ़य् मघाःसे चा-ग्नि मघासे प्राणी-
पिसं दुःख सी । प्रयत्नं लिपा प्राप्त काम मजूसं दुःख, जूसं दुःख
जुइ । कामार्थं मनुखं भिगु आचरणयात स्मेदं स्यंका च्वनी । कामं
वस्तु वा व्यक्ति हिलावं वनी, तर मनूया काम धाःसा
अवृत्त जुया च्वनी । काम तलवारया धारय् प्यपुना च्वंगु

कस्तिथेँ खः । पययेवं गनं सवाः बी, अन हे लिसेँ घाःयाना
 थःगु हिया सवाः नं बी । कामया सुख अल्प व क्षणिक
 जुइ, तर दुःखमयी फल विपुल एवं दीर्घकालीन जुइ । सुख
 सितुया च्चकाय् च्वंगु लःफुतिथेँ, दुःख सागरया लःथेँ जुइ ।
 हाम्बः ग्वःथेँ सुख निति महापृथिवीथेँ दुःख सी माली ।
 मदु धयागु छता कुबियां गाःथाय् धन्दा भिन्याफा कुबिया
 जुइगु कामया कारण्य् हे जुइ ।

छपु रूपकमय उदाहरण थन लुमंके बहः जू ।

छम्ह मनूयात छम्ह जंगली किसि लिना हल । अले
 व सी खना ग्यानः विस्थु वन । विस्थु दँव जंगली किसि
 ज्वनी धका वं काचाक सिमाय् गल । छकचा सिमा कचा
 ज्वना यातां प्यातां खात । तर वं सिमा कचा ज्वना यःगाना
 च्वंगुया क्वय् लाना च्वन, छगः तुं । तुँथी छम्ह म्हुतु
 वांखाना च्चम्हं अजिगर ! विचरां ज्वंगु कं दुगु सिमा कचा
 नं निखेँ निम्ह छुं चाना च्वंगु । छखे तुय्म्ह छुँ, मेखे
 हाकुम्ह छुँ । वं ज्वना च्वंगु सिमाय् वया छयो फुसे कस्ति
 हाप्बः छप्बः । गुकिं कस्ति तिकितिकि नना च्वन । मरणभयं ग्याना
 त्रिस्थु वःम्ह व मनूया म्हुतुइ कस्ति छु तिकि नल, अले
 वया थव फुक्क खँ हे ल्वमन । कस्ति तिकितिकि नगु पयपयं
 वं थः गन च्वन, थः क्वय् सु दु, थम्हं ज्वना च्वनागु
 वं दुगु सिमा कचा म्मं छु जुजु वना च्वन वया लोमन ।

ध्व रूपकयात जंगल संसार, मनू प्राणी, किसि सृष्ट्यु,

सर्प जरा, हाकुम्ह छुं चा, तुयूम्ह छुं न्हि, कं दुगु ज्वना च्वंगु सिमा कचा जन्म (जीवन), कस्ति रस काम सुख याना ब्वनेवं वांताक थुइ जीवन छु खः, जीवनय् काम भोग धयागु छु खः । संसार रूमी जंगलय् च्वंपिं मनूत मृत्युरूपी किसि न्हाबलें लिका च्वं च्वनी । मृत्यु खना ग्याःपिं वा ग्याये माःपिं मनूतयेसं बिम्पुं वना छुं छुं ज्वनेत स्वइ । व ज्वंगु नं कं दुगु सिमा कचा जुया च्वनी । मनूतयेसं ज्वना च्वंगु व सिमाकचा चा व न्हिया छुं विस्तारं ननं त्वाथला च्वंगु दु । चा-न्हि न्हि-चा धाधां मनूया जीवनया लिधंमा फुइ । तर अथे नं थुजागु स्थिती च्वं च्वंपिं मनुखं नं कस्ति सवाः म्हुतुइ लायेवं फुककं लोमंका च्वंम्ह व मनुखं थें जाति, जरा, मरण मखंकूसे पञ्च कामय् भुतय् जुया च्वनी । जरामरणमय जीवनय् भ्वाना न अलगु काम सुख कायेगुली सत्वपिं अनुरक्त जुया च्वनी ।

ध्व खंका गृह-जीवनयात जेल खंका बोधिसत्वपिस नैष्कर्म्य पारमिता पूर्ण याना बिज्याइगु खः । स्वयं बुद्धं नं 'नन्दति पुत्ते हि पुत्तिमा' अर्थात् 'गृहस्थपिं काय् म्हायूया कारणं लय् ताइ' धाःबते लिसः बिया बिज्यात, 'सोचति पुत्ते हि पुत्तिमा' अर्थात् 'काय्-म्हायूया कारणं शोकी जुइ ।' उकिं बोधिसत्वपिं प्रब्रजित जुया निराकुल व स्वतन्त्र जीवन हनेगुली प्रयत्नशील जुया बिज्याइ । प्रब्रजित जीवन भंगःया जीवनर्थे स्वतन्त्र जुइ । यत्थाय् ब्वया यत्थाय् च्वना जुइ ।

भमलं नुकसान मयासें जीवन हर्थे प्रब्रजितपिसं सुयातं छुं हानि
 मयासे जीवन हनी । इपि पलेस्वार्थे भ्यातनालं बुया नं लखं मथीक
 ह्वइ । अनाथ पिण्डिकया म्हाय सुभद्रां थुजागु हे शान्त इन्द्रियम्
 प्रेसन्न जुया प्रब्रजितपिनिगु धार्थे बांजाक प्रशंसा याःगु खः ।
 प्रब्रजित जीवन सुपांय् मदुगु यचुसे च्वंगु निर्दोष आकाशर्थे,
 न्याम्हसितं उपकार याइगु प्यास तंका बीगु तुर्थे, धाःगु
 फल बीगु कल्पवृक्षर्थे, न्याम्ह मनू वःसां भेदभाव मतसे
 दुकाइगु सागरर्थे, न्याम्हसितं आव्हान याइगु राजमुद्रा थें,
 ब्रम्हलोक वनेत रथर्थे, अले निर्वाण वनेत लँपुर्थे खः । प्रब्रजितपिं
 श्रद्धा, शील, न्ही-ओतप्प, श्रुत, त्याग व प्रज्ञार्थे जाःगु सप्त
 सत्पुरुष धनय् आनन्दित जुइ । शान्त इन्द्रियं शान्ति लाभ
 याइ । अष्टलोक धर्मं मुक्त जुया परम शान्तं जीवन हनी ।

बोधिसत्वपिसं कुशलया नितिं प्रायः छें तोता बिज्याइ ।
 अथे धका गृहस्थ जीवनय् बोधिसत्वपिं च्वं हे मच्चं धयागु
 न मखु । थः जहान प्रभावतीया नितिं गुलि गुलि तकं
 कुस कुमारं दुःख सित (कुस जातक ५३१) । ज्योतिपाल
 जूबले थः पासा घटिकारयात गुलि तकं मुण्डकपिनिथाय
 वने म्वाः धया च्वंगु खः । थः धूमिहाताबले निसैया धूपामा
 दरीमुखं प्रब्रजित जुया प्रत्येक बुद्ध जुया बिज्याये धुंका
 'काम भोग ध्याचः खः, भ्यातना खः' धया बिज्यात नं न्हापां ला
 बोधिसत्वं लिसः बिया च्वना बिज्यागु खः, 'लि कामभोगय्
 ग्यानपुक हे तःक्यना च्वना, प्यपुना च्वना, मूर्छित जया

चवना । जिं व जीविकाया इच्छा याना चवना नं श्वयान
तोते मकु । जिं अनेक पुण्य जक याये' (दरोमुखजातक
३५८) खः, लिपा थः जेष्ठमुत्रयात राज्य लःल्हाना वसपाल
प्रब्रजित जू विज्यात । तर प्रायः बोधिसत्व जीवनय् न्यागु
पारमिता पूर्ण यायेत नं वसपोलं प्रब्रजित जीवन कया विज्यातु
खने दु । (अले श्व जीवन हनेत न्याथें जाःगु वियोग वा
विरह क्यंसां काय् म्याय् कजाः तोतीगु, न्याथिं जाःगु महान
भव भोग सम्पत्तिया लोभ क्यंसां वा वःसां तोता विज्याइगु
यात नैष्कर्म्य पारमिता धाइ । अते हानं अंग आरत्त तरुं
वास्ता तथा विमज्यासे अथवा अंग प्रत्यंगया माया मोह
हे मतसे बोधिसत्वपिं प्रब्रजित जुया विज्याइगुयात नैष्कर्म्य
उपपारमिता धाइ । काम तोता जीवन हनेत थाकुसा जीवनया
माया स्मेतं मतसे कामवस्तु अलग चवना विज्याइगु वा
जीवनया माया स्मेतं थःगु निष्क्रमण प्रतिज्ञा न्यंका
मविच्याइगु बोधिसत्वपिनि नैष्कर्म्ययात नैष्कर्म्यपरमस्थ पार-
मिता धाइ ।)

थुपिं खँया उदाहरण कथं थन छुं बोधिसत्वया
नैष्कर्म्य पारमिता सम्बन्धी चरित्रया उल्लेख याये ।

युवञ्जय राजकुमारया सम्पत्ति अल्याख खः, यरा
अपरिमित । छन्हु बगीचाय् चाह्यु वंबले सिमाहलय् व
माकःया जालय् सीतया लःफुति लाना चवंगु खन । उगु
लःफुतित वःबले लुगु लःफुति मखं । उगु लःफुति विषय

बिचाः यायां संवेग प्राप्त जुल । अले श्वयात हे प्रधान
निमित्त याना संवेग वृद्धि यासे मां-बौयाके प्रव्रजित जुइत
वचन फवन । माभं गृह्य् छाया् मच्चनेगु धायेवं राजकुमारं
लिसः बिल,

उस्सावो व तिणाग्गहि, सुरियस्स उग्गमन पति ।

एवं आयु मनुस्सानं, मा मं अम्म निवारये ॥

सूर्योदय जुइवं गथे घाँय् च्वकाय् च्वंगु ओस विन्दू
(या आयू) खः, वथे हे मनूयागु आयूया खँ नं खः । मां
उकिं जित पने मत्य ।

वयां लिपा निगम व राष्ट्रया हे ब्याक्क मनूत वया
हाः वल । मां-बौनं नं धाल, “बाबु, थौं हे श्व उन्नत,
स्फीत महापृथ्वीयात हे सभाले या ।” तर थुपिं आग्रहया
छुं प्रभाव बोधि-सत्वयात मच्चं । जुजु, रानी, निगम व
राष्ट्रया फुक्क मनूतयेसं छगू सलं करुणां जाःगु शब्दं विलाप
यात नं राजकुमार अपेक्षा-रहित जुया प्रव्रजित जुया बिज्यात ।
सम्पूर्णा पृथ्वीया राज्य जाति, परिवार व यशयात बोधिया
निति हे छुं मती मतःसे त्याग यागु जुया चवन । बोधि-
सत्वया हे शब्दय् —

माता पिता न मे दस्सा, न पि देस्सं महायसं ।

सब्बञ्जुतम्पियं मय्हं, तस्मा रज्जं परिच्चजिन्ति ॥

मां-बौ जित मयः मजू, न त जित महायश हे
मयः । तर जित (दकसिन्धे) सर्वज्ञता हे यः, उकिं जिं राज्य

त्याग यानागु खः । (युधञ्जय जातक ४६०, युधञ्जय चरियं-१) ।

बोधिसत्वपिनिगु श्व नैष्कर्म्य काम भोग त्याकेत खः ।
वाम भोग घेपुना च्वंगु नैष्कर्म्यया छुं मू नं मदु । श्व
खं म्हीसं मेगु उदाहरणं नं सीके फु ।

इन्द्रप्रस्थ नगरय् राजकुमार सोमनस्स कुमारया जन्म
जुल । श्व हे राज्यय् छम्ह ऋषि प्रव्रजित भित्ताटन याः वल ।
जुजु व तपस्वी प्रति साब श्रद्धा तथा थःगु क्यबय् हे बाय्
तल । तर व ऋषि क्यबय् हे स्वां पिना तरकारि पिना लाभया
लैय् वना च्वन । छन्दु जुजु धाःसा सीमान्त प्रदेशया विद्रोह दमन
यायेत वने माल । तर वने न्ह्यो जुजु थः काय् सोमनस्स
कुमास्यात जटाधारी तपस्वीयागु बांलाक सेवा उपस्थान यायेगु
व्या बिया वन । राजकुमारं तपस्वीया चाला खंबले मती
वंकल, श्व तपस्वी जाकि मदुगु वार्थे कःलि जक खः, सार
मदुगु केलाथं खः । उकिं वयागु कामयात ल्वय्क राज धाल,
'गृहपति, म्हं ला फु मखुला ? छंगु नितिं छु धया व्छये ?'
श्व खँ न्यना तपस्वी तमं मि जुल । मती तल, 'राजकुमार-
यात ल्यंके मखु ।' उखे सीमान्त प्रदेशया विप्लव शान्त याना
जुजु लिहाँ वल । जुजु तपस्वीया थाय् वन । तपस्वीं अनेक कथं
राजकुमारं थःत अपमान याःगु खँ कना जुजुयात तमं कां याना
ब्रिल । श्व हे कांतमय् जुजुं राजकुमारयात स्याना लैय् वां
व्छयेगु आज्ञा बिल । राजकुमारयात ज्वं वःबले स्याये न्ह्यो

जुजुया न्द्योने यंकेगु खँ धाल । हानं जुजुया न्द्योने राजकुमारं
 ऋषि भोगी व संगृही जुया च्वंया कारण्य गृहस्थी धयागु
 खँ कन । लिसें प्रमाण रूप्य व लिसे काल बिल याःपि मनूत नं
 न्द्योने तथा बिल । जुजुं थः कायू प्रतिया तं तंका तपस्वी-
 यात तं दिकत्त । तर बोधिसत्व सोमनस्स कुमारं ऋषेया प्राण
 नं बचे याना बिल । जुजुं लय्ताया बोधिसत्वयात राज्य हे लः
 ल्हात । तर बोधिमत्वं धात्थेंगु नैष्कम्य क्यनेत तथा नैष्कम्यया
 महत्त्व परिषद्द्या दथुइ प्रकाश यायेत प्रब्रजित जीवन काः
 बिज्यात । वसपोलं प्रब्रज्या जीवन काः वने त्यनागु उद्देश्यया
 बारे धया बिज्यात,

न मे देस्सं महारज्जं, काम भोगो न देस्सियो ।

सब्बञ्जुतम्पियं मय्हं, तस्मा रज्जं परिच्चजिन्ति ॥

जित न महाराज्य हे मयः, न त जित काम भोग
 हे अप्रिय । तर सर्वज्ञता जित (दकसिन्वे) यः, उकिं जिं राज्य
 त्याग याना । (सोमनस्स जातक ५०५, सोमनस्स चरियं) ।

सर्वज्ञता ज्ञान, जन्म, जरा, व्याधि व मरणं मुक्तिया
 ज्ञान खः । उकिं हे अभिनिष्क्रमण्य थुकि प्रेरणा प्राप्त जुइगु नं
 पाभाविक खः ।

काशी नरेशं यः कायू अयोधर कुमारयात ला यच्चिणी
 पाखें बचे हे याये धका फिखुदँ नँया छें दुने तथा हुकें
 यात । फिखुदँया ल्याय्हा जुइका नँया छें पिकया । देश
 चाःहीके यंकत्त । राजकुमारं अत्यन्त आश्चर्यं न्यन, फिखुदँ

तक वयात छाया थुजागु नगर मक्यंसे ख्युंथायू तथा तल ? अले वयात यथार्थ फुककं खँ कन, राक्षसणी पाखें बचे यायेत हे जुजुं थथे यात । तर तुरन्त राजकुमारया भती वन 'अथे धका आः जक छु सी माली मखुले ?' गबले जुजुं वयात राज्य सम्भाले या धका घाल राजकुमारं लिसः बिल, "संसारयू गुलि नं मनूत दु, दाजु-विजापि लिसे आरक्षा म्वाःक ब्वलनी । तर जि अन ब्वलन, गन चन्द्र सूर्यया प्रकाश हे मडु । मांया वाथयू मिला बन्धनयू च्वना । भिखुदँ अनं लिपा नँया बन्धनगृहयू च्वना । यदि जि थुकथं भयानकगु दुःख भोग याये धुंका नं राज्यया सुखयू आनन्दित जसा जि पापीतये मध्ये मुख्यह्म पापी हे जुइनि । मृत्युयात योडां त्याके मफु । चतुरंगी सेनां नं मृत्युयात पराजित याये फइ मखु । छन्हु सकलें अथे हे च्यूत जुइ, गथे सिमायू सःगु फल हाया वनी । जित शरीरया माया मडु, राज्य नं माःगु मडु । जि शान्ति माले, गन जित मृत्युं कोथले फइ मखु । थुकथं लिसः बिया बोधिसत्व अयोधरं ख्वया च्वंपिं जन परिषद्-यात तोता बिज्यात । हानं वसपोल किसि बन्धन मुक्त जुइथें मुक्त जुया जंगलयू बिज्यात । अले लिपा मां-बौपिं व परिषद्पिं हे नं प्रब्रजित जू वन । (अयोधर जातक ५१०, अयोधर-चरितं) ।

कामभोग प्रब्रजितपित यइ हे मखु । लिपा प्रब्रजित-पिनि मिखायू कामभोग धयागु हे सराःथें जुइ । बोधिसत्व काशीया श्रेष्ठ नगरयू जन्म जुया बिज्यात । वसपोलया न्हय्मह

किञ्चापि व केहे' छम्ह नं दुगु जुया च्वन । बोधिसत्वयात
 गृह-बन्धनय् तयेत यक्व कुतः यात, तर तये हे मफु । वसपोलं
 संसारयात तःधंगु बन्धनागारथे भाःपाः विज्यात । मां-बौपिसं
 धायेके हःपि मनूतयेत बोधिसत्वया तिसः खः, 'गृहस्थ-
 जीवन सुख दायक धयागु खँ अथे खः । जित ला व तः कं
 ववाःगु नँपाताथे च्वं ।' बोधिसत्वं गृहत्याग याता विज्यायेवं
 च्याम्ह तःकेहेपिसं नं गृहत्याग यात । दास-दासीपिसं नं
 त्याग यात । सकले याउँक प्रब्रजित जीवनय् च्वं च्वन ।
 छन्हु बोधिसत्व महाअञ्जनं धया विज्यात, चेगू कोटी धन
 सम्पत्ति तोता वया थ्व फलमूलया निति म्नी सकले जुया
 च्वने मत्वः । जि फलमूल माला हये, छिपि थन थःगु गुण-
 धर्म पालनय् च्वं च्वं । थ्व खँ न्यना वं फक्क व वने
 वं फक्क व वने धाल । अन्तय् च्याम्ह तःकेहे' पालंपाः फल माः
 वनेगु खँ कोजित । हानं प्राप्त जूगु फलमूल हया छथाय्
 भाग थला थःगु भाग ज्वना कुटी वा गुफाय् च्वं वनीगु । इन्द्रं
 बोधिसत्वया थ्व अभिनिष्क्रमण परीक्षा यायेत स्वन्हु तक
 बोधिसत्वयागु 'भिस' भाग सुचुका बिल । वसपोलया मती
 च्वन्हु तक ला भागतये लोमंकल जुइ धका च्वन । तर स्वन्हुखुनु
 विचाः जुल, गनं जिगु पाखें छुं दोष ला मजू ला ? थये मती तथा
 सकले सःता न्यन । सकसिनं बोधिसत्वयात धाल इभिसं न्यावले
 उलि हे भाग तथागु खः । अले 'भिस' भाग खुया यंकूगु वा
 नःगु धयागु निर्णय जुइवं लुब्ध ऋषि उपकञ्चनं धाल,

अस्सं गवं रजतं जात रूपं
 भरिषञ्च सो इव लभतं मनापं ।
 पुत्तेहि दारेहि समङ्गि हेतु
 भिसानि ते ब्राह्मण यो अहोसि ॥

हे ब्राह्मण, गुह्यसिनं छंगु भिस भाग काल वयात
 सल-किसि, लुँ-वहः व बांलाह कलाः दयेमा । वया काय्-
 म्हाय् नं दयेमा ।

ध्व खँ न्यना मेपिं ऋषिपिसं न्हाय्पनय् ल्हाः तथा धाल
 'मारिष ! थथे धाये मत्य । थथे धाये मत्य । छंगु शपथ साव
 हे तःधं ।' वथें गुलिसिनं धाल, 'गुह्यसिनं आचार्य महाकञ्चनया
 भिस भाग काल, वयात राज्य प्राप्त जुइमा ।' गुलिसिनं धाल,
 'व व्याक वेद सःह्य हानं वेद व्वंकीह्य तपस्वी जुइमा ।
 वयात मान व लाभ सत्कार यक्व दयेमा ।' थुकथं सकसिनं
 कामभोग प्रति विरक्ति क्यनेवं इन्द्रं न्योने वया धाल, 'जिं हे ध्व
 भिस भाग सुचुकागु खः ।' हानं वं न्यन, 'लोकय् गुगु मामां
 मनूत चाःचाः हिला च्वनी, गुगु मनूतयेत यः, बांलाः, मनय्
 ग्यः । ऋषिगण, छिमिसं छाय् व कामभोगया प्रशंसा मयाना ?'

थुकिया लिसलय् बोधिसत्वं निपु गाथा धया विज्यात,
 कामेसु वे ह्क्अरे वज्जरे च
 कामेसु दुक्खञ्च भयञ्च जातं,
 कामेसु भूताधिपति पमत्ता
 पावानि कम्मनि करोन्ति मोहा ।

ते पापधम्मा पसवेत्वा पाप
 कायस्स भेदा निरयं वजन्ति,
 आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा
 तस्मा इसयो नप्पसर्सति कामे ।

काम-भोग्या कारण्य् हे मनूत स्याका च्वनीगु खः,
 'चका व कुंका च्वनीगु खः । काम भोग्य् दुःख व भय दु ।
 हे शक्र, कामभोग्य् मत्तपि मनूतयेसं मोह्या कारण्य् पापकर्म
 याइ । इपि पापीत पाप कर्म याये धुंका सी धुंका नर्क
 वनी । ऋषिगणतयेसं श्व हे कामभोग्या दुष्परिणाम खं ।
 उकि हे इमिस कामभाग्या प्रशंसा मयाःगु खः ॥ (भिसजातक
 ४८८, भीस-चरियं) ।

Dhamma.Digital

प्रज्ञा पारमिता

प्रज्ञाया साधारण अर्थ बांलाक सीकेगु खः । अले ध्व बांलाक धयागुया अभिप्रायः जुइ, लोकुत्तर कथं । उकिं हे संज्ञा, विज्ञान व प्रज्ञाया ज्या 'सीकेगु' अर्थ उथें थें जूसां ध्वया दधुइ वास्तवयू तःधंगु भेद दु । संज्ञां ह्याउँ-वाउँ आलम्बन जक सीकेगु याइ, संज्ञा अनित्य, दुःख व अनात्म लक्षणया प्रतिवेध तकं ध्यंकः वनी मखु । उखे अनित्य, दुःख व अनात्म ब्यक्त नाम धर्मया निति उति कथं सामान्य लक्षण कथं दइगु जुया च्वनी । आलम्बन पाखे क्वछुइगु नाम, शीतोष्ण कारणं विनाश जुइगु रूपया विशेष लक्षण स्वाभाविक खः । ध्व हे लक्षणया प्रतिवेध तक संज्ञा ध्यंकः वने मफइगु जुया च्वन । अले विज्ञानं ह्याउँ-वाउँ आलम्बन नं सीकी, व लक्षणया प्रतिवेध तक ध्यंकः नं वनी, तर अथे नं विज्ञानं प्रयत्न याना लँपु लुइके फइ मखु । प्रज्ञां हे जक आलम्बनयात सीकी, लक्षणया प्रतिवेध याइ, अले कुतः याना लँपुया प्रादुर्भाव ध्वस्था तक नं प्रज्ञा ध्यंकः वनी । प्राणीपिनि मिखां

संसारया वस्तु वा प्राणीपि खनी, न्हायूपनं शब्द न्यनी, न्हासं गन्ध ताइ, जिब्हां रस काइ, शरीरं स्पर्श याइ—अते सीका नं काइ । खनागु वा न्यनागु न्हापा खनागु वा न्यनागु लिसे उक्ति खः धका भालपी । वस्तु खनेवं नां सीका काइ । लखं प्याःगु खनेवं प्याःगु धका थुइ । शत्रु खनेवं थःथिति मखु धका चाइ । तर श्व ब्याक्क ज्ञान हे लौकिक खः । पशुतयेके नं थये सीका कायेगु क्षमता दु । उकिं श्व ज्ञान दयेवं प्रज्ञा दुगु धाइ मखु । अल्प ज्ञान दुम्ह मनू द्वहँथे तःधी दुइ, वया म्हयू ला वृद्धि जुइ, तर प्रज्ञा वृद्धि जुइ मखु (धम्मपद ११. ७) धयागु उक्ति नं प्रज्ञाया श्व विशिष्ट भाव क्यं । गुगु सीका काये माःगु वस्तुनिष्ठ तथ्ययात बांलाक सीकेगु, यथार्थ सीका काये माःगु ख्वँयू दुनें नं पनें नं बांलाक सीका कायेगु हे प्रज्ञा खः । श्वया पूर्ण व्याख्या प्रज्ञाया प्रभेदं तिनि पुवनी, गुगुया चर्चा 'प्रतिसम्भिरा मार्ग'यू व अभिधर्मया विभंग धयागु 'प्रज्ञाप्रभेद'यू विस्तृत वर्णन याना तःगु दु । श्व पुण्य, श्व पाप, श्व दुःख, श्व दुःवया कारण हेतु, श्व सिद्ध जूगु थुकिं याना, थये जुइवं दुःव असिद्ध जुइ धका सीका कायेगुयात हे प्रज्ञा धाइ । स्कन्ध धातु व आयतन आदि गम्भीर धातु सीका कायेगुयात नं प्रज्ञा धाइ । भगवान बुद्धं श्व हे छगू हे आलम्बनय् विद्यमान जुइगु अरूपी चित्त चैतसिक धर्मयात अलग अलग याना श्व स्पर्श खः, श्व वेदना खः, श्व प्रज्ञा खः, श्व संज्ञा खः, श्व

चेतना खः, धका आज्ञा जुया विज्यागु उपदेश
 प्रति हे नागसेन भन्नेन बुद्धं थाकुगु ज्या याना
 विज्याःगु धका मिलिन्द जुजुयात धया विज्याःगु खः । हानं
 जुजु मिलिन्दया हे “विज्ञान, प्रज्ञा व जीव थुपिं स्वंगू शब्द
 व अर्थ निगुलिं अलग अलग ला कि, छगू हे अर्थया भिन्न
 भिन्न नां खः” धयागु न्हयसःया लिसलय् नागसेन भन्नेन धया
 विज्यात, ‘सीका कायेगु’ विज्ञानया ज्या, ‘सम्यक् कथं
 थुइकेगु’ प्रज्ञाया ज्या खः, अले ‘जीव’ थुजागु छुं चीज हे
 मखु (मि. प्र. हि. पृष्ठ ११०) ।”

‘पञ्चा’ (प्रज्ञा) शब्द ‘प’ पूर्व ‘जा’ धातुं सिद्ध
 जूगु खः । विशेष रूपं सीका कायेगु खंकेगुयात हे प्रज्ञा
 धाइ । प्रज्ञा थःत माःगु स्वंगू सम्बोधि मध्यय् छगू
 सम्बोधिया पार तरे याना बीगु जुया ‘प्रज्ञा पारमिता’ धाःगु
 खः । ज्ञानं याना हे नैष्कर्म्य दइगु । ज्ञानं खंका लाभ
 जूगु नैष्कर्म्य, व ज्ञानं दुगु वीर्य महत्फल दुगु जुया ‘प्रज्ञा’
 सप्ततिश बोध पत्तय् धर्मया परीक्षा याइगु न्यागूगु धर्मविचय
 संग्रहय् दथुइ लाका धर्मदेशना याना तःगु खः । प्रज्ञा
 अविद्यां खंके मफुगु न्यागू बल मध्यय् छगू बल खः ।
 प्रज्ञाबलं हे अविद्या अंधकार फुकं नष्ट याइगु जुया व
 प्रधान जूगु खः । आर्य अष्टाङ्गिक मार्गय् प्रज्ञा अन्तिम व
 मूल कारण जुया च्वन । शासनय् शील प्रारम्भ खःसा
 प्रज्ञा अन्तिम हा खः । प्रज्ञां मध्यम प्रतिपदा जुइत चित्त

नाइका बी, फुक भवं पार जुइत मदद याइ, मिथ्या दृष्टि
 रूपी खित सिला बी, क्तेश मदयेकेत स्वयं हेतु जुया बी,
 अले अर्हत फल लाभ यायेत छगू कारण ! उकिं हे सूर्या-
 लोक, चन्द्रालोक व अग्न्यालोक मध्ययू प्रज्ञालोक श्रेष्ठ
 जुल । सूर्यालोक थव जीवनयात मदयेकं मगाः, तर अथे
 नं व न्याथासं हानं न्यावले मदु । प्रज्ञालोक न्याथायू नं
 न्यावले प्राप्त जू । अम् प्रज्ञालोकं अभिज्ञा उत्पत्ति याना
 भिगू लोक नं प्रकाशित याइ । स्वंगूलिं आलोकं अंधकार
 मदयेका बी, तर अविद्याया अंधकार मदयेका बी फइ मखु ।
 अविद्यान्धकार ता प्रज्ञां हे जक मदयेका बी । इच्छा
 याभागु सिद्ध यायेत तिवः जुया निंतिं प्रज्ञायात विमंसिद्धि-
 पाद नं धाइ ।

प्रज्ञापारमिताया लक्षण

धर्मया यथार्थ स्वभाव सीका कायेगु प्रज्ञाया सामान्य
 लक्षण खः । कुशल धनुषकारं उखे थुखे मलाक माःथाय
 लाक्कं वाणं कयेकीर्थे लक्ष्ययात बांलाक माःथाय माःकथं प्राप्त
 यायेगु नं थवया लक्षण खः । मत च्याकेवले मतया प्रकाशं
 अन्धकार मदयेका व्छइर्थे धर्मया स्वभाव आरम्भण तीपुया
 च्वंगु मोह अंधकार नाश यायेत जः बीगु थवया रस
 कृत्या खः । जंगलय वनेवले बांलाक लँस्यूइमिया लँ इनी
 मखुर्थे भुते मजुइगु अथवा अ-संमोह हे ध्याया प्रत्युप्रधान

खः । समाधियुक्त एकाग्र चित्त अर्थात् चतु आर्यसत्य हे पदस्थान खः । प्रज्ञायुक्त बोधिसत्त्वं कारणायात यथार्थ बोध यत्ना वाइ । गुलि थुइके माःगु खः, उलि थुइका काइ । मूढ व चंचल इन्द्रियं धर्मया हानि याइ । एकाग्र व ज्ञान युक्त चित्तं हे धर्मया अविवृद्धि जुइ । प्रज्ञारूपी मत च्याक्रेत समाधि इतार्थे खः ।

प्रज्ञाया विभिन्न कथं विभाजन

प्रज्ञायात विभिन्न कथं विभाजित याना भीसं अध्ययन याये फु । 'विशुद्धि मार्ग'य ध्वया बांलाक व्याख्या जुया च्वंगु दु । काम सुगति न्हेगू, ब्रह्मलोक भिखुगू, अरूप ब्रह्मलोक प्यंगू तक थ्यंकीगु लौकिक मार्गं युक्तगु लौकिक प्रज्ञा व जन्म मरणं मुक्तगु निर्वाण प्राप्त जुइगु अलौकिक मार्गं युक्तगु अलौकिक प्रज्ञा धका, आश्रव आलम्बन दुगु साश्रव प्रज्ञा व थथे मदुगु अनाश्रव प्रज्ञा धका, प्यंगू अरूप स्कन्धया व्यवस्थापन दुगु नाम व्यवस्थापन प्रज्ञा व रूप स्कन्धया व्यवस्थापनय् लाःगु प्रज्ञा रूप व्यवस्थापन प्रज्ञा धका निगू निगू कथं विभाजित याः ।

वथे हे प्रज्ञायात स्वथी स्वथी कथं नं विभाजित याइ । कामावचर धर्मय् प्रवर्तित परित्त-आलम्बनया प्रज्ञा, रूपावचर व अरूपावचर प्रति प्रवर्तित महद्गत-आलम्बनया प्रज्ञा, निर्वाणय् प्रवर्तित अप्रमाण-आलम्बनया प्रज्ञा धका,

स्वंगू प्रकारया प्रज्ञा दया च्वन । वथें हे आय, अपाय व उपाय कौशल्य प्रज्ञा कथं नं स्वंगू प्रकारया प्रज्ञा दु । आयया अर्थ उन्नति वा अविवृद्धि खः । मभिगु मदयेकेगु उन्नति, भिगु दयेकेत उन्नति कथं निगू प्रकारया आय प्रज्ञा दु । उत्पन्न मजुगु अकुशल धर्म उत्पन्न मजुइगु, उत्पन्न जूगु अकुशल धर्म तापाइगु, उत्पन्न मजुगु कुशल धर्म उत्पन्न याइगु, उत्पन्न जूगु कुशल धर्म वृद्धि जुइगु भावनायात पूर्णता याइगु बांलाक स्यूगु अमोह, धर्मविचय व सम्यक् दृष्टि हे आय-कौशल्य खः । हानि परिहानि जुइगु मभि-भि दया वइगुया दत्त ज्ञानयात अपाय-कौशल्य धाइ । न्हागु ज्याय नं दथुइयागु ज्ञानयात वा न्हाथासं उगु उगु खँथा सिद्धी उगु इलय् उत्पन्न जुइगु स्थानोचित कौशल्ययात उपाय कौशल्य ज्ञान धाइ । आकाष्काकां वइगु आपद-विपद वा विघ्न बाधां बांलाक मुक्त जुइत समयोचित ज्ञान व वथें हे स्थानोचित ज्ञान सकसिकें दयेकेमाः । हानं थःगु शक्ति अनुमारं थव ज्ञानया प्रयोग याये नं माः । थःगु स्कन्धयात कया प्रारम्भ याःगु विपश्यना-प्रज्ञा अध्यात्म-अभिनिवेशयागु प्रज्ञा, मेपि-निगु स्कन्धयात वः पिनेया सिमा, पर्वत, नँ थें जाःगु अन्-इन्द्रिय-वद्ध-रूपयात कया प्रारम्भ याःगु बाह्य-अभिनिवेशयागु प्रज्ञा, अले निगुलिं स्कन्धयात कया प्रारम्भ याःगु आध्यात्म-बाह्य-अभिनिवेशयागु प्रज्ञा घका स्वंगू कथं प्रज्ञाया विभाजन याः । तर थन प्रज्ञाया विषय्य आपालं याना स्वथी

७

कथं विभाजन याइगु थुइके नं अःपुगु चिन्तामय प्रज्ञा,
 श्रुतमय प्रज्ञा व भावनामय प्रज्ञा विषयय् भति संक्षिप्तं
 चर्चा याये ।

खने दुगु स्वया खने मदुगु नं खकेगुयात चिन्तामय
 प्रज्ञा धाइ । (बोधिसत्व सुमेधं पूगु दसेंलि खाउँगु न अवश्य
 दइ, राग द्वेष व मोहया ताप दसेंलि थुकिं अलगु शान्त अवस्था
 नं अवश्य दइ धका सीका कया बिज्यात । मेपिके मन्यंमे
 तर्कानुकूलं अथवा थःगु चिन्तनं थम्ह हे प्राप्त यायेगु प्रज्ञा जुया
 नं थवयात चिन्तामय प्रज्ञा धाः ।) थःथःगु क्रमानुसार उत्पत्ति
 निसें न्याहसिकें छुं छुं प्रमाण कथं ज्ञान दइ, उकियात
 प्रतिसन्धी प्रज्ञा वा जाति प्रज्ञा धाइ । न्हापायागु कर्म बलं
 लाभ जूगु प्रतिसन्धी ज्ञान दुह्न अलोभ, अदोष व अमोह
 स्वंगू दुगु यात त्रिहेतुक प्रतिसन्धी धाइ । त्रिहेतुक प्रतिसन्धी
 दुह्न भाषा सयेक ब्वना मार्गफल लाभ यायेगुली योग्यम्ह
 व्यक्ति जुइ । कल्पना याना उत्पत्ति जुइगु प्रज्ञायात उत्पत्ति
 लाभ जूगु प्रज्ञा विशेष लाभप्रद जुइ । प्रतिसन्धी प्रज्ञा
 तीक्ष्ण उन्नति यायेत चिन्तामय प्रज्ञा विशेष तिबः जुइ ।
 कल्पना याना थह्न स्वीकार यानागु प्रज्ञा ल्वहँतय् च्वयागु
 आखःथें स्थिर जुइ । बोधिसत्व सुमेधं गुगु चिन्तामय 'अज-
 रामरण प्रज्ञा' प्राप्त याना बिज्यात व थुजागु हे स्थिर प्रज्ञा
 खः । बोधिसत्व महोषधं गुगु आश्चर्यकारक विद्युतीकरण
 आविष्कार याना बिज्यात, विज्ञानया गु अनक आविष्कार

याना विज्यात । इपि ब्याक्क चिन्तामय प्रज्ञाया फत्त खः ।

श्रुतमय प्रज्ञायागु शब्दार्थं श्वया अर्थयू न्यना प्राप्त यानागु प्रज्ञापाखे संकेत याःसां अनेक परिडितपिनिगु खँ न्यना, बाखं न्यना वा प्रश्नोत्तर याना वथे हे सफू स्वया प्राप्त यानागु प्रज्ञायात नं श्रुतमय प्रज्ञा धाइ । (श्रोतापत्ति जुइत नं मेपिके न्यनागु प्रज्ञा उपकारक जुइ फु । प्रज्ञायू सर्वअग्र जुया विज्या-इम्ह सारिपुत्र भन्तेयात स्मेतं अस्सजित भन्तेया खँ न्यना श्रोतापत्तित्व प्राप्त जुल ।) थुकिं स्पष्ट याः, महान प्रज्ञावानयात नं प्रज्ञा च्यायेत निमित्त मालिगु जुया च्वन । अले श्व निमित्त न्यना नं प्राप्त जुइगु जुया च्वन । मेगु खँ, चिन्ता-मय प्रज्ञा द्वने फु, दृष्टिदोषं युक्त जुइ फु, तर धार्थेण्ण कल्याण मित्र वा गुरुया उपदेशं मद्रंक ज्ञान प्राप्त जुइ ।

भावनामय प्रज्ञा समथ विदर्शना भावनां उत्पत्ति जुइगु प्रज्ञायात धाइ । नाम व रूपयात अनित्य, दुःख व अनात्म कथं खंका राग, द्वेष व मोहं अलग जुइगु प्रज्ञा हे भावना-मय प्रज्ञा खः । न्हापा वंगु निगुलिं प्रज्ञा बुद्ध-धर्म वा बुद्ध-शासनं पिने नं लाभ जुइ फु, तर भावनामय प्रज्ञा बुद्ध-शासनयू दुने हे जक सम्भव दु । प्रथम ध्यान आदि प्राप्त याना नं अनित्य, दुःख व अनात्म त्रिलक्षण खंका विदर्शना वृद्धि याना निर्वाणोन्मुखी अवस्थायू ध्येनेवं तिनि भावना-मय प्रज्ञा पुवने फइ । श्व हे प्रज्ञा वृद्धि याना श्रोतापत्ति आदि मार्ग ध्येनेत उत्साह यायेवं निर्वाण लाभ जुइ ।

उक्तिं पारमिता गुण धर्म पालन याना विज्याःम्ह बोधिसत्त्वं
बुद्धत्व लाभ याना विज्यायेया कारण्य् प्रज्ञा तुरन्त निर्वाण
उन्मुख याना विमज्यासे बोधिज्ञान उन्मुख याना विज्याइ ।

चिन्तामय, श्रुतमय व भावनामय प्रज्ञा मध्यय् भाव-
नामय प्रज्ञा हे श्रेष्ठ खः । न्हापांगु निगुलि प्रज्ञाया नं
लोकुत्तरत्व हे लक्ष्य जूसां भावनामय प्रज्ञाय् मध्यतले
स्वरूपया दृष्टि लौकिक प्रज्ञा हे सिद्ध जुइ । वर्थे हे प्रज्ञा
अष्टाङ्गिक मार्ग्य् सम्यग् दृष्टि व सम्यक संकल्प्य् दुध्याः ।
सम्यग् दृष्टि हे प्यंगू आर्यसत्ययात यथार्थ रूप खंकी ।
जन्म, वृद्धत्व, रोग व मृत्युया दुःख, मयःपि नाप हनेगु व
यःपि नाप बायेगु दुःख, इच्छा यानागु पुरे मजुइगु व संक्षिप्तं
पञ्चस्कन्ध देह हे दुःख खंकेगुयात दुःख सत्य खंकेगु धाइ ।
पञ्चकाम विषयया लालसा काम-तृष्णायात, रूप ब्रह्म व अरूप
ब्रह्मलोकया नित्यताया तःसकं दुग्ग्यःगु आशक्तिया भवतृष्णायात
व कर्म-फलया अविश्वास उच्छेदवादया विभव-तृष्णायात
दुःख समुदय सत्य धाइ । थुपि हे तृष्णां सम्पूर्णं कथं
वैराग्य जुया तृष्णाया निरोध परित्याग जुइगु दुःख निरोध
मार्ग खः । दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा मार्ग सत्य खः,
अष्टाङ्गमार्ग (सप्तसत्पुरुष धन, पृष्ठ ६१-६४) ।

प्रज्ञायात आर्यसत्य व प्रतिसम्भिदा कथं प्यथी याना
नं विभाजित याः । दुःख सत्य प्रति प्रवर्तित दुःख सत्यया
ज्ञान, दुःख समुदय प्रति प्रवर्तित दुःख समुदय सत्यया ज्ञान,

दुःख निरोध प्रति प्रवर्तित दुःख निरोध सत्यया ज्ञान व
दुःख निरोधगामिनी प्रतिपदा प्रति प्रवर्तित दुःख निरोध
गामिनी सत्य ज्ञान हे प्यंगू आर्यसत्य ज्ञान खः । अर्थय् ज्ञान अर्थ-
प्रतिसम्भिदा, धर्मयागु ज्ञान धर्म-प्रतिसम्भिदा, धर्मया निरुक्ति
कने फुगु ज्ञान निरुक्ति-प्रतिसम्भिदा व ज्ञानय् नं ज्ञान प्रतिभा-
प्रतिसम्भिदा हे प्रतिसम्भिदा कथंया प्यंगू प्रज्ञा खः (वि. मा.) ।
प्रतिसम्भिदां युक्तगु प्रज्ञां चित्त स्थिर याये फइ । धार्थे ला
गुह्यसिगु चित्त अवस्थित मजू, गुह्यसिनं सद्धर्मयात मय्यू
हानं गुह्यसिगु मनया शान्ति विनष्ट जुइ धुंकल, वयागु
प्रज्ञा पूर्ण हे जुइ फइ मखु (धर्मपद ३.६) । स्थिर चित्तगु
प्रज्ञां हे प्रज्ञाया स्तर थकाये फइ । तर बोधिसत्वपिसं प्रतिपदा
ज्ञान दर्शन विशुद्धिं विदर्शना ज्ञानय् दिकी । कारण थये
मयायेवं छुं जुया भावना यात धाःसा श्रोतापतित्व लाभ
जुइ, अजे भविष्यय् बोधित्वय् थ्यंक वने फइ मखु । वर्तमान
भवय् मार्गफल लाभ अथवा निर्वाण लायेगुली आशा मयासे
बोधिसत्व, प्रत्येक बोधिसत्व, श्रावक बोधिसत्वपिसं विदर्शना
याना विज्याइ ।

पूर्ण प्रज्ञां हे प्रमादी स्वभावयापिं मनूतयेत खंके फइ ।
धया तःगु नं दु—

पमादं अप्पमादेन, यदा नुदति पण्डितो ।

पब्बापासाद मारूह, असोको सोकिनि पजं ।

पब्बतट्ठो व भुम्मट्ठे, धीरो बालो अवेक्खति ॥

गबले पण्डितपिसं अप्रमादं प्रमादयात तापाका वडइ,
अबले वं प्रज्ञाया महलय् तहाँ वना शोक रहित जुया शोक
मुक्तगु प्रज्ञायात अथे हे खंकी गथे पर्वतय् च्वय् च्वंमं कय्
वँय् च्वंमंसित, गथे धैर्यवान मनुखं मूर्खं मनूयात खंकी
(धर्मपद २.८) ।

अनेक ज्ञानय् सम्बोधि सत्तिगु ज्ञानयात विदर्शना ज्ञान
धाइ । बुद्ध जुइपिं बोधि क्वय् चान्हे विदर्शना ध्यान याना
सम्बोधि ध्यनीगु हे विदर्शना ज्ञानया बलं खः । (अभ पारमिता
गुण धर्म पूर्ण यायेत न्याबलें प्रज्ञा ज्ञानं लिधंसा बिया
च्वनी । प्राणघात अकुशल खः । प्राणघातय् गुगुं न गुगुं
कथं मोह दइ, छायाधाःसा ज्याक्क अकुशल चित्त हे मोह
सहगत खः । अले मोह प्रज्ञाया विरुद्ध धर्म खः । मोह व
प्रज्ञा गबलें छगू जुइ मखु । थुपिं निगू छगू चित्तय् हे नं
नापं च्वनी मखु । उकिं शीलादि पारमिता पूर्ण जुइबले
प्रज्ञायात अनुबल दया च्वनी । थ्व हे कथं अकुशल विषयय्
उपाय सीका कायेगु नं प्रज्ञा जुइ मखु धका सीका कायेमाः ।
अकुशल यायेत दइगु जां, जां हे खः — तर थ्व प्रज्ञाया
दृष्टि ध्वां-जां खः ।)

कथात्मक आदर्शय् दुने बौद्ध प्रज्ञा

प्रज्ञाय् मोह दइ मखु

बौद्ध दृष्टिया प्रज्ञा थुइकेत दकसिबे न्हापां मिथ्या
दृष्टि व भ्रमबुद्धि मदयेकेमाः । अथे मखुसा कुण्डलकेशायागु

हिसायात नं अर्थात् वं थः प्रति अकृतज्ञ जूह मिजंयात भीरं
 कुरका स्याःगुयात नं तःधंगु प्रज्ञा धका भालप्यु वने फु ।
 कुण्डलकेशाया व ज्या धार्थेगु प्रज्ञा गथे जुइ फइ ? यदि
 वयागु प्रज्ञा धार्थेगु प्रज्ञा जूसा वया चित्त विचिप्रथे जुइ
 माःगु मदु । शान्तिया नितिं व्वां जुइ मालीगु मखु । सारिपुत्र
 महास्थविरया न्ह्योने वयागु प्रज्ञाया पराजय जूगु नं दु । उकिं
 वयागु प्रज्ञायात लौकिक प्रज्ञा वा यःगु जीवन आरक्षाया
 कुशल ज्ञान हे जक धाये फइ । वं थः भातयात पर्वतं
 कुरुकूबले देवतां वयागु तारीफा याःगु खः—

न सो सब्बेसु ठानेसु, पुरिसो होति पण्डितो ।
 इत्थिपि पण्डितो होति, तत्थ तत्थ विचक्षणो ॥
 न्हाथासं मिजंपि जक पण्डित । जुइ मखु, गनं गनं
 मिसात नं पण्डितपि व विचक्षणपि जुइ ।

थन पण्डित शब्दया अर्थ भगवान बुद्धं आशा जुया
 विज्यागु प्रज्ञा दुह धयागु जुइ मखु । छायाधाःसा वं न्हापा
 खुंयात याःगु प्रेम व माया हे मोह खः । हानं माया
 पापया अन्तरगत जुइ । वयागु व ज्या मोह सहगत क्रिया खः ।
 पहाडं कुरुकूबले द्वेष सहगत चित्त जुया याःगु जुया अन नं
 मोह दु । वयाके प्रज्ञा दुगु जूसा वं अजागु पाप कर्म रहित
 जुइगु गुगुं मेगु हे छपु लँपु लुइकीगु जुइ । उकिं देवताया
 प्रशंसा वयागु कथंया ज्ञानं याःगु प्रशंसा खः । लोकुत्तर
 कथंया उत्तमगु प्रशंसा मखु । लोकुत्तरया दृष्टिं मिजं नं

प्रशंसाया पात्र मखु, न त कुण्डलकेशा हे खः । मनूतयेसं
 आपालं आपालं पाप कर्म याइगु हे थःत जुया च्वंगु दुष्कर्म
 भाव हानं हानं तनेत खः । थःत दुःख जुया च्वंगु इलय्
 पाप कर्म मयायेगु हे धर्मचर्या खः । थःत म्वाःगु अवस्थाय् ला
 सुना नं पाप कर्म याइ मखु । उकिं दुःख आपद जुइबले
 उकिं मुक्त जुइत पाप कर्म यायेगु नं पायूछि मजू ।

प्रज्ञा शान्तिवादी जुइ

थुगु हे कथं अनेक दार्शनिक जालय् लाना नं प्रज्ञायात
 खंके मफया च्वने यः । बौद्ध दर्शनया प्रज्ञा म्हसीकेत बौध्द कथंया
 शान्तिया अर्थ थुइकेमाः । बौध्द आदर्शया उपशम व विजय धयागु
 खंकेमाः । बौध्द प्रज्ञां शील-धर्मया गबलें हे उपेक्षा याइ मखु ।
 न्हापां शील अले शान्ति धयागुली बौध्द आदर्शं विश्वास तइ ।
 वाराणसी नरेश ब्रम्हदत्तयात थःगु राज्यय् बांलागु शासनं
 याना यक फुर्सद दत । अले राज्यया व्यवस्थाय् शान्ति
 जुइवं ब्रम्हदत्तं थःके छु दोष दनि मालेगु मती तल । तर
 न्हाथाय् चाःहिला स्वःसां ब्रम्हदत्तं थःत प्रशंसा याःपिं सिबे
 लुइके मफु । जुजुया मती वन, शायद थथे भयया कारणं
 जुल जुइ । उकिं जुजु गां गामय् चाःहिला । हानं सीमान्त
 प्रदेशय् चाःहिला । तर अथे नं वं थःगु दोषं गर्न क्यना च्वंगु
 मखं, गबलें मताः । उखे कोशल-नरेश मल्लिक नं थःगु दोष
 क्यनाबीपिं मामां वःगु जुयाच्वन । संयोगं निम्ह जुजुपिं नं

छगू हे ताय् दथुइलाक चुलिचू नाप लात । अले सारथीतये वं
 वयात रथ लित यंकि धाल, वं वयात रथ लित यंकि धाल ।
 निगुलि रथय् जुजुपिं तुं जुया च्वंगु खँ सीवं सारथीपिसं
 आयू व ऐश्वर्यया भेदय् श्रेष्ठ व हीन सीका रथ लित यंकेगु
 खँ कोछित । तर आयू व ऐश्वर्यय् नं निम्हं समान जुया
 च्वन । अले सदाचार सम्बन्धी प्रश्न जुइवं कोशल-नरेशया
 सारथीं धाल,

दल्हं दल्हस्स खिपति, मल्लिको मुदुना मुदुं
 साधुम्पि साधुना जेति, असाधुम्पि असाधुना ॥
 एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथि ॥

कठोरपिं लिसे कठोरगु व्यवहार याइम्ह, कोमलपि
 लिसे कोमलगु व्यवहार याइम्ह, भिंपित्तिं भिं जुया त्याकीम्ह,
 मभिंपित्तिं मभिंजुया त्याकीम्ह, जिमि जुजु मल्लिक खः ।
 सारथी, थ्व जुजु थुजाम्ह खः, छं लँ चित्ता व्यु (छंगु
 रथ लित यंकि) ।

वाराणसी जुजुया सारथीं थ्व हे गुण, गुण जूसा
 अवगुण धयागु छु जुइ ? धका धासे थः जुजुया गुण
 प्रकाश यात,

अक्कोधेन जिने कीधं, असाधुं साधुना जिने ।
 जिने कदरिरं दानेन, सच्चेन अलेकवादिनं ।
 एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथि ॥

क्रोधीयात अक्रोधं, मभियात भिंगुलिं, कंजुसयात दानं
असत्ययात सत्यं त्याकीह्व थुजाह्व थ्व जुजु खः । उकिं
सारथी छं लं चिला ब्यु ।

घात्थें मल्लिक जुजुं ब्रह्मदत्त जुजुयात लं चिला
बिल । थुकिं हे बौद्ध प्रज्ञाया अर्थ गुजागु जुइ धयागु
खँ स्पष्ट जू (राजोवाद जातक १५१) ।

प्रज्ञा व कार्य-कारणया सम्बन्ध

बौद्ध प्रज्ञां कार्य-कारण नाप स्पष्ट व प्रत्यक्ष सम्बन्ध
दुगु काय-कर्म, वचि-कर्म व मनो-कर्मया विशुद्धता पाखे
जोर बी । बिचरा वाराणसीया न्यासः शिष्य-समुदायया
प्रमुखह्व शिष्य श्वेतकेतुं थ्व खँ मथू । वं जन्मजः श्रेष्ठत्वया,
वाह्य देखावतया प्रज्ञा-धर्मयात जक थू । छन्हु चाइ वं वते
वं छम्ह व्यक्तियात 'चण्डाल-पुत्र' धका धाल । हानं फय्
वया च्वं पाखें हे व चण्डालपुत्र वया च्वंगुलिं वयात थिया
वःगु फसं कल धका नं श्वेतकेतुं वयात ब्वः बिल । चण्डाल-
पुत्रया नं तं पिहाँ बल । वं श्वेतकेतुयात पण्डित खःसा
प्रश्नोत्तर याये ला धका चुनौति बिल । जात्याभिमानि श्वेत-
केतुं वयागु चुनौति स्वीकार नं यात । अले वं न्यत्र,
'दिशा गोगू दु ?' लिसलय् श्वेतकेतुं दिशा धयागु पूर्व,
पश्चिम, उत्तर व दक्षिण प्यंगू दु धका छु धाल चण्डाल-पुत्रं
धाल, 'छथें जाःभिसिनं धाये माः ला आम खँ ! छं जि

न्यनागु दिशा हे ला मस्य ।' थथे धया कथं गःपः ज्वना
वयात थःगु कलं दुव्छया बिल । थ्व खँ बोधिसत्व जुया
च्वंम्ह श्वेतकेतुया आचार्यया थाय् नं ध्यन । आचार्यं वयात
धात्थेंगु दिशाया अभिप्राय कना धाल,

माता पिता दिसा पुब्बा, आचरिया दक्खिणादिसा ।
पुत्तदारा दिसा पच्छा, मित्ता मच्चा च उत्तरा ॥
दास कम्मकरा हेट्ठा, उद्धं समण ब्राह्मणा ।
एता दिसा नमस्सेय्य, अप्पमत्तो कुले गिहि ॥

मां-बौ पूर्व दिशा खः, आचार्यं दक्षिण दिशा खः,
काय् कलाः पश्चिम दिशा खः, पासापि उत्तर दिशा खः,
दास कर्मचारीगण क्वय्या दिशा खः, श्रमण ब्राह्मण च्वय्या
दिशा खः । गृहस्थपिसं थुपि दिशायात प्रमाद मज्जूसे नम-
स्कार (पालन पोषण) यायेमाः ।

तर थ्व खँ श्वेतकेतुया मनय् दुहाँ मवं । थुगु खं
चण्डाल-पुत्रया खँ व वयागु ज्याय् हे समर्थन जूथें नं ताल ।
अले तर्म श्वेतकेतुं आचार्यं कुल हे तोता वन । हानं स्वयं
थः आचार्यं थें जुया च्वन । छन्हु वाराणसीया जुगु वया
थाय् वइगु समाचार ध्यन । वं तुरन्त थः शिष्यपि मध्यय्
गुलिसित चिकंलापा-व्रत, गुलिसित कण्टक-शय्या, गुलिसित
पञ्चाग्नि-ताप, गुलिसित जल-चढन, गुलिसित संत्र पाठया
ज्या बिया थः नं छपुचः शिष्यपि लिसे प्रश्नोत्तरय् तल्लोन्महथें

जुया क्यन । वाराणसीया जुजु वल । तर न्हापां जुजु थः पुरोहितथाके छुं खँ न्यन । लिसलय् पुरोहितं नं धाल, 'बहुश्रूतम्ह जूसां पाप यात धाःसा, धर्मया आचरण मयात धाःसा, वेद ब्वंसां आचरण मयाःसा दुःखं मुक्त जुइ मखु ' थथे खँ जुया च्वंबले श्वेतकेतुया मती वन, 'ध्व पुरोहित जिगु सम्मानय् प्यंका च्वन ।' थथे मती तया थःके छुं हेँ मन्यंसां स्वयं थःम्हं पुरोहित लिसे प्ररनोत्तर यायेथं श्वेतकेतुं धाल, "यदि द्वर्तद्वः वेद ब्वना नं तया कारणं याना विना आचरण जुया दुःख जुल धाःसा, विना आचरणं दुःख मुक्त मजुइसा जिं छु वेदयात हे निष्फल धका धायेलाले ? हानं छु संयम-सहित आचरण हे जक सत्य धर्मलाले ?" तर प्रश्न छु यात, श्वेतकेतुयागु हेँ प्रज्ञाया प्वाः उला बीथे जुल । अले जुजुं सायु भेषय् च्वं च्वंम्ह उग्ह श्वेतकेतुयात वसः तोका गृहस्थ याना बिल । ध्व प्रयत्नय् दुने नं बौद्ध-प्रज्ञाया दर्शन स्पष्ट जू, आचरण विरुद्धि हे ध्वया पृष्ठभूमि खः । लिसें जातिवादयात बौद्ध-दर्शनं स्वीकार मयाः । (श्वेतकेतु नातक ३७७) ।

प्रज्ञाया व्याख्या व शुद्ध-चरित्र

प्रज्ञाया स्पष्ट व्याख्या शुद्ध-चरित्रगु याउँसे यच्चुसे च्वंगु चित्तबले जक जुइ फइ । कुरु नरेश धनंजय कोख्यया धर्मानुकूल राज्य यायां छन्हु 'धर्मयज्ञ' धयागु प्रश्न मती तल । वं थः पुरोहितयात सःता धाल, 'हे सुचीरत, जिं

राज्य दु, जिके अधिपत्य नं दु । आः जि थ्व सारा पृथ्वी
 त्याके मास्ते वल । तर थ्व ज्या धर्मपूर्वक याये जक मन दु,
 अधर्मपूर्वक मखु । अधर्म जित मयः । छायाधाःसा जुजुया
 धर्माचरण हे मनूतये नितिं नमूना खः । हे ब्राम्हण, जि
 व ज्या याये मास्ते वः, गुकिं याना थन नं निन्दित जुइ
 मखु, लिपा भविष्यत् नं निन्दित जुइ मखु, देव मनुष्यपिनि
 दथुइ यश लाभ याये फइ । हे ब्राम्हण, जि धर्म व अर्थया
 ज्या याये मास्ते वः, जित अर्थ व धर्मया खँ कं ।)

थ्वया लिसलय् पुरोहितं विद्याभिमान मयासें स्पष्टं धाल,
 'थ्व खँ ला विदूर धयाम्हं जक कने फइ ।' जुजुं विदूर-
 यात हे मायेके व्छत । सुचीरत ब्राम्हणं वाराणसी विदूर ला
 नाप लात, तर वं जनताया नाना प्रकारयागु मुकदमाय्
 विचाः याना च्वनागुलिं याना थ्व प्रश्नया उत्तर बीगुली वं
 असमर्थता प्रकट यात । हानं वं थः पण्डितमह काय् भद्र-
 कायाथाय् वनेगु सल्लाह नं बिल ।

ब्राम्हण सुचीरत भद्रकारयाथाय् वन । तर वं धाल,
 'तात, थौंकेहे जि परस्त्री-गमनय् लाना च्वना । जिगु चित्त
 शान्त व स्वच्छ मजू । उकिं जि छंगु न्ह्यसःया लिसः बी
 फइ मखु ।' थथे धया वं थः किजा संजयकुमारयात क्यना
 व्छत । तर वं नं अथे हे धया थः किजा सम्भवयात
 क्यना व्छत । अल्प वयस्कमह म्हिताच्वंमह तर चित्त शुद्ध व
 शान्तमह सम्भव कुमारं ब्राम्हण सुचीरतयात वयागु न्ह्यसःया

लिपः विल, “ग्रधिष्ठिर अर्थ उत्पन्न जुइवं थौंया ज्या कन्हे
 याये मज्यू । जुजुं थःगु अनुशासन थःम्हं पालन यायेमाः ।
 मेपिनिगु देशया सीमा उल्लंघन याये मज्यू । अधर्म आचरण
 याये मत्य । तीर्थ मखुथाय् पलाः नं तये मत्य । अनर्थ युक्त
 जुइ मत्य । गुम्हं क्षत्रियं थुगु कथं आचरण याइ, वया
 वृद्ध शुक्ल-पत्नया चन्द्रमार्थं जुइ । व थः स्वयं सम्बन्धीपिनि
 यःम्हं जुइ, पासापिनि दथुइ थीम्हं जुइ, हानं व बुद्धिमान
 व्यक्ति सिना वना स्वर्गय् उत्पन्न जुइ ।”

प्रज्ञा आचरणय् निर्भर

चव्य् वंगु जातकीय प्रसंगं स्पष्ट जुल, प्रज्ञाया
 व्याख्या वं याये ल्वः, गुम्हंसिया आचरण परिशुद्ध खः ।
 उकिं मेपिनिगु विरोधी वचनय् ध्यान बो स्वया, मेपिनिगु
 कृत्याकृत्यय् मिखा ब्वया स्वये सिवे केवल थःगु हे कृत्याकृत्यय्
 विचाः यारेमाः (धर्मपद ४. ६) । स्वयं आचरण मयासे सिध्दान्त
 जक थुइका मेपिन्त कनीम्हं व्यक्ति श्रेष्ठ मजू । स्वयं भग-
 वान बुद्ध जेतवन विहारय् विज्याना च्वंबले छम्हं पोष्टिल
 धयाम्हं त्रिपिटकधारी धर्मकथिक दुगु खः । वं आपालं भिक्षुपित
 थं कने याना च्वन, तर व थः हे धाःसा ध्यान प्राप्तम्ह
 मखु, न त मार्ग फल प्राप्तम्ह हे खः । वयाके स्यने कने
 याना गुलिखे भिक्षुपिं जंगलय् वन, ध्यान यात, इमिसं
 मार्ग फल न लाभ याना काल । तर व पोष्टिल धर्म-कथिकया

धर्मकथिक तु । छन्दु भगवान बुध्दं वयात हे 'तुच्छ पोट्टिल'
 धका सम्बोधन याना विज्यात । थव सम्बोधनं वयात तर्था
 संवेग प्राप्त जुल । पोट्टिल ध्यान यायेत याकःचा जंगलय
 वन । व स्वीह्व अहेत् भिक्षुपि दुथाय् थ्यन । अन वं धात,
 'भन्ने, जित आश्रय विया विज्याहुं ।' तर इमिसं लिसः
 बिल, "आवुस, छ ला त्रिपिटकधारी जिमि धर्म-कथिक वः ।
 छं थव छु धया च्वनागु ?" पोट्टिल स्थविरयात आय प्रा
 मजू । विद्वतां च्वथ लाना नं तथागतयागु "तुच्छ पोट्टिल"
 सम्बोधनं सचेतह्व पोट्टिलं थथे हे आश्रयया निति न्यन्यं चाःचाः
 हिलाः जुल । छह्व न्हयूदं दुह्व श्रामणेरया थाय् तक नं थ्यन ।
 श्रामणेरं धाल, 'छःपिसं जि धाःथे यायेसा जि आश्रय वी ।'
 पोट्टिलं लिसः बिल, 'हे सत्पुरुष, जित मी कवा धाःसां
 कवाये ।' श्रामणेरं वयागु परीक्षा यायेत धाल, 'अथेसा छःपि
 चीवरं पुना हे थव न्द्योने च्वंगु पुखुली कहाँ विज्याहुं ।'
 पोट्टिल स्थविरं धाःथे थथे हे याये थ्यन । श्रामणेरं स्थविरयागु
 आज्ञाकारीता थुइका आश्रय बिल । पोट्टिलं विनम्र व शान्त
 चित्तं एकाग्रता प्राप्त यात । भगवान बुध्दं वयात आज्ञा
 जुया विज्यात,

योगा वे जायति भूरि, आयोगा भूरि सङ्खयो ।

एतं द्वेषापथं अत्वा, भवाय विभवाय च ।

तथत्ता निवेसेय्य यथा भूरि पवड्ढति ॥

योगाभ्यासं प्रज्ञा उत्पन्न जुइ हानं थवया अभव प्रज्ञाया

क्षय जुइ । उन्नति व विनाशया थ्व निपु भिन्नगु लँपु खंका
थःत उगु लँपुइ व्छ, गुकिं प्रज्ञाया वृद्धि जुइ ॥ (धर्मपद २०.१०)

थ्व उदाहरणं स्पष्ट जू, प्रज्ञाया सार्थकता आचरणय्
खः । आचरण विना प्रज्ञा निरर्थक खः ।

कथात्मक आदर्शय् बौद्ध प्रज्ञाया थुकथं स्पष्ट व्याख्या
यक कथं जुया च्वंगु दु । सारांशय् बौद्ध प्रज्ञा पूर्वानुग्रह
पीडित जुइ मखु । स्वार्थ प्रेरित जुइ मखु । लिसें करुणा व मैत्री
विमुख ला भन गबले हे जुइ मखु । थुकीया उदाहरण कय् प्रज्ञा
पारमिता, प्रज्ञा उपपारमिता व प्रज्ञा परमत्थ पारमिताया व्याख्याय्
विशेषतः महोषध चरित्रय् वइ ।

प्रज्ञा हे मनूतये रत्न खः

प्रज्ञा दयेकेत प्रज्ञाया महत्व निं खंकेमाः । गुलि दुनें निसें
प्रज्ञाया महत्व खनी, उलि हे कात्तुक प्रज्ञा दयेकेत कुतः याये
फइ । खः, महत्व खंके फइगु नं प्रज्ञा दयेवं तिनि हे जुइ ।
उकिं थथे धायेगु अप्वः पाय्छि जुइ, प्रज्ञा धयागु क्रमशः
अविवृद्धि जुजुं वने फइ । वास्तवय् 'सुखो पब्जाय पटिलाभो'
अर्थात् 'प्रज्ञाया लाभ जुइगु धात्थेंगु सुखकर नं खः'
(धर्मपद २३.१४) । छायाधाःसा काय-बल, भोग-सम्पत्ति बल,
अमात्य वा परिषद-बल सिबे नं प्रज्ञाबल श्रेष्ठ खः । प्रज्ञा
दयेवं हे न्यनागु खँय् थः स्वयं थःगु कथं निर्णयय् वये फइ,
प्रज्ञावानह्य मनू हे दुःख वःसां सुखी जुइ फइ (तेसकुण

जातक ५२१) । प्रज्ञा हे व विशेषता खः, गुकिं मनू सम्पूर्ण प्राणीपि मध्यय् श्रेष्ठ जुल । शक्र, गरूड-राज, नागराज सिवे मनू हे प्रज्ञाया क्षेत्रय् श्रेष्ठ । शक्र, गरूड व नागराज्या शंका समेतं मनुखं समाधान याइ । हानं प्रज्ञारत्न दुपिं मनू सुं खना नं ग्याइ मखु, मरण भयं इमित थी मखु- गुगुया चर्चा लिपा नं जुइ तिनि । (विधुरजातक ५४५) ।

‘पञ्चा नरानं रतनं’ प्रज्ञा हे मनूतये रत्न खः (जरामुत्त १.६.१ सं. नि.) । प्रज्ञा प्राप्त जुइगु उपदेश जुया बुद्धयागु उपदेशयात प्रणीत रत्न, अले संघर्षित अतुल्य संघरत्न धया तःगु खः । बुद्धया उपदेश कथं प्रज्ञा निर्वाण धर्म साक्षात्कार यायेत खः । उकिं धया तःगु नं दु, “पञ्चापन पञ्चित्वा खादनत्थाय नहोति” अर्थात् ‘प्रज्ञा धयागु पुका नयेत मखु ।’ बुद्धया उपदेश थुइकेत प्रज्ञा माः । “पञ्चावन्तस्स अयं धम्मो, नायं धम्मो दुपञ्चस्स” ‘ध्व धर्म प्रज्ञावन्तपिनि निति खः, दुष्प्रज्ञपिनि निति मखु ।’ थुगु प्रज्ञाया आभरणं युक्तम्ह बुद्ध राजरथय् राजर्षि वसतं पुना च्वंम्ह जुनु सिवे थिना च्वनी । प्रज्ञा मोहान्धकार मदयेत बीमखुगु सूर्यथे खःमा, क्लेश त्वाः ह्वायेत तलवार नं खः । तृष्णा न्याथासं न्याइगु श्रोत खः । उकिं हे लता (संसारया जाल ?) बुया वया च्वनी, वृद्धि जुया च्वनी । उगु उत्पन्न जुइगु लतायात खंका प्रज्ञा वयागु हा हे व्वाःह्वाःना व्छयेमाः (धर्मपद २४.७) ।

प्रज्ञा भावनाया आनिशंसया विषयय् आचार्य बुध्दघोषथे

जाःह्य विद्वानं हे विन्तार पूर्वक प्रकाशित याये अःपु धका धया विमज्याः । अथे नं संक्षिप्त शब्दय् वसपोलं धया विज्याःगु दु, (१) नाना क्लेशयात विध्वंश यायेगु, (२) आर्य फलया रस अनुभव यायेगु, (३) निरोध समापत्ति समापन्न जुइगु सामर्थ्य दुगु, व (४) आह्लाहनीय जुइगु इत्यादि हे प्रज्ञा आनिशंस खः ।

पारमिता धर्म पूर्ण याना सम्बोधि थ्यनेत लाइगु प्रज्ञा हे लोकुत्तर प्रज्ञा खः । बुध्दया श्रावकपिनिगु प्यंगू मार्ग व प्यंगू फलयागु चित्तय् दुगु प्रज्ञायात श्रावक-सम्बोधि प्रज्ञा धाइ । प्रत्येक बुद्धपिनिगु प्यंगू मार्ग व प्यंगू फलयागु चित्तय् दुगु प्रज्ञायात प्रत्येक-सम्बोधि प्रज्ञा धाइ । लोकुत्तर बुध्दयागु प्यंगू मार्ग व प्यंगू फल चित्तय् दुगु प्रज्ञायात सम्यक् सम्बोधि प्रज्ञा धाइ । बोधि-सत्त्वं थ्व हे प्रज्ञाया विकास याना विज्याइ हानं थ्व विकासावस्थाय् उपकारय् “अनाथानामहं” अर्थात् “अनाथपिनि जि नाथ”, विनम्रताय् “दासार्थिनामहं दासो” अर्थात् “दास माःपिनि निति जि दास” थें जुया अंधकारय् दुःपि मनूतये पुचलय् वसपोल “दीपार्थिनामहं दीपा” “मत माःपित जि मत” जुया विज्याइ (बोधिचर्यावतार ३.१७.१८) ।

प्रज्ञा प्राप्तिया हेतु

न्हापां ला प्रज्ञा दयेकेत त्रिहेतुक प्रतिसन्धी जुइमाः । अले पुण्यकर्मया कामना लिसें अंग पूर्ण जुइवं प्रज्ञा-प्राप्तिया निति पत्ताः छी फइ । छखें निरोगी भाव मेखें प्रज्ञावरण

जडगु अतीत अकुशल कर्म मदुह्य जुइवं प्रज्ञा-प्राप्तिया लँय
 बाधा मदइ वनी । धर्म सीका कायेगु इच्छार्थे धर्म सीका
 काये फुह्य नं जुया कुतः नं याय्माः । शुद्धगु चित्तं धर्मोपदेश
 न्यनेगु, छम्हसिनं मेम्हसित तर्कं भुतु भुनेगु, छम्हसिनं मेम्हसिगु
 तर्कं पयनेगु, छम्हसिनं मेम्हसित तर्कं ज्वनेगु, छम्हसि मेम्हसिगु
 तर्कं मुक्त जुइगु, छम्हसिनं मेम्हसिया न्द्योने तर्कं तयेगु, वयात
 खण्डन यायेगु, तर थथे न्द्यागु जूसां तं सुनानं पिमकायेगु कथं
 पण्डितवाद कथं धर्मया छलफल यायेगु (मि. प्र. हि. पृष्ठ ३५),
 मूर्खतयेगु संगत तोतेगु, पण्डितपिनिगु संगत यायेगु व समाधि
 कातुकेगु यायेवं प्रज्ञाया वृद्धि जुइ । प्रज्ञा प्राप्त यायेत
 साधारण कथं वयस नं दयेमाः धयागु लोक धारणा दु,
 तर ध्व न्द्यागु स्थिती नं अनिवार्य हे मखु । अत्यन्त हे अल्प
 आयूपि पण्डित श्रामणोर (धर्म. अट्ट. ६।३), संकिच्च श्रामणोर
 (धर्म. अट्ट. ८।६) सुख श्रामणोर (धर्म. अट्ट. ११।११), मन
 श्रामणोर (धर्म अट्ट. २५।१२) आदि श्रामणोरपि अर्हत् जूगु ल
 ध्व खँ स्पष्ट याः । बुद्धं स्वीन्यादँया उभेरय् बोधिल्लाम
 याना बिज्यात । गुलि न्यदँ ख्वीदँ दया नं बुद्धि परिपक्व
 मजूपि नं दु । यश, परिवार व नये त्वनेगु नं ज्ञान लाभ ।
 सहयोगी जुइ फु । शरीर शक्ति नं ज्ञान शक्तिया कारण
 जुइ यः । निरोगी व सुखी जीवन हना च्वपि हानं ज्ञानं नं
 परिपक्वपि जुया कुरुवासीपित सत्तिपट्टानया देशना सरल बाध-
 गम्य जुल ।

✓ दश पारमिताय् प्रज्ञा पारमिता

त्यागी व उदार चित्तय् प्रज्ञा स्थिर जुइथें प्रज्ञां हे दानादि पुण्यकार्य अविच्छिन्न कथं याकी । बुद्धथें दानया महत्त्व थूसा थन दान मयासें नइपिं सुं दइ मखु । ज्ञान अलग्गु दान गन महत्फल जुइ मखु, अन हे लोकुत्तर न जुइ फइ मखु । धन, काय्-महाय् व जीवन स्मेतं उत्सर्ग याये फइगु हे प्रज्ञा दयेवं खः । प्रज्ञा मदुपिसं बीबले लिपा पश्चात्ताप जुइ फु । जि बी, मेपिं जिगु पाखें भवाना चवनी— थथे थःत च्वय् तथा प्रतिग्राहक नीच याना बीगु दान क्लिष्ट दान जुइ । भवभोगया आशा याना बीगु दानयात तृष्णां बुनुगु दान धाइ । क्लेशं क्लिष्ट मजूगु दान हे प्रज्ञायुक्तगु दान पारमिताया अंगगु दान जुइ । प्रज्ञाहीनइ व्यक्तिया दान उकिं श्रेष्ठ जुइ थाकु ।

शीलं शुद्धगु चित्तय् प्रज्ञा बांलाक थीथें प्रज्ञां हे शीलयात कातुकेत बल नं बिया चवनी । प्रज्ञा मदयेवं शील व मान अनेक कथं क्लिष्ट जुइ फु । जिपिं शीलवान, मेपिं दुःशील धका उग्रशीलवन्त जुया क्यन धाःसा मानं वयागु शील हे क्लिष्ट जू वनी । भावनां प्रबलगु चित्तय् प्रज्ञा नं कातुसे चवनीथें प्रज्ञां हे वास्तव्य भावना नं बःलाकार्व तइ । प्रज्ञा विहीनइसिया ध्यान जुइ मखु । ध्यान मयाःइसिया प्रज्ञा दइ मखु । सुयाके ध्यान व प्रज्ञा दु, व हे निर्वाणया लिक्क

खः (धर्मपद २५.१३) । प्यंगू स्मृति-प्रस्थान, प्यंगू सम्यक् प्रदान, प्यंगू ऋद्धिपाद, न्यागू इन्द्रिय, न्यागू बल, न्हेगू बोध्यंग, च्यागू आर्य मार्गया बोधिपत्तीय धर्म बांलाक थुइकेत भावनाया एकाप्रता व स्थिर निरीक्षणत्मक अध्ययन दयेमाः । भावनाय वना परिक्रमा समाधि प्राप्त याना तिनि अभिज्ञा दयेके फइ, अले नाम व रूप धर्मया हेतु खंके फइ, व्याक्क धर्मया विनाश स्वभाव खंके अःपुइ । थुकिं छु, स्पष्ट जुल धाःसा दान, शील व भावना अथवा शील, समाधि व प्रज्ञा परस्पर आश्रित जुजुं छगू मेगुया पूरक जुजुं वनी । अले दक्क धर्मया मूल लक्ष्य जुया च्वनी, प्रज्ञा प्राप्त यायेगु ।

प्रज्ञा-परिहानिया हेतु

प्रज्ञा-परिहानि जुइगुया आपालं कारण दु । मिथ्यादृष्टि वा भ्रमबुद्धि थ्वया न्हापांगु कारण खः । भ्रम बुद्धिह्व मनुखं थःमं यानागु फुक्क मूर्खता पूर्ण ज्यायात नं पाय्छि जू धका भालपी । वं थःगु द्वंयात खनी मखु । न्ह्याम्हसितं थःथः सन्तान यःथे जाःगु मोहयात नं वं प्रज्ञा धका हे भालपाः च्वनी । उकिं वास्तवयू प्रज्ञा धयागु थुजागु धका मथूतले हे प्रज्ञा-परिहानि जुइ फु । विचरा उपक परिव्राजकं ल्याय्मम्ह व्यक्ति जुइवं, गुरु मदयेकं ज्ञान लाभ याना धायेवं पत्याः याये मफुगुलि याना हे बुद्धया न्हापांगु उपदेश न्यने मफुत । तःदुं तक प्रज्ञां याना लिपा हानं बुद्धया शरण् हे तुं वये माल ।)

प्रज्ञा-परिहानिया मेमेगु हेतु खः, आलस्य भाव, सुह

मुंका च्वनेगुली सुख तायेगु, आपाः दनेगु, मखुगु कल्पना
 यायेगु, अशान्त चित्तमह जुइगु, पण्डित संगतया अभाव, मूर्खया
 संगत, तं पिहाँ वइगु, रोगी जुइगु, ग्यायेगु व शोक यायेगु ।
 कामउन्द, व्यापाद, थीन, मिद्ध, उद्धच्च कुक्कुच्च व विचि-
 किच्छा नं प्रज्ञा लाभया निति परिहानि खः (सं. नि.) ।
 धया तःगु नं दु —

उट्टानकालमिह अनुट्ठहानो,

युवा वली आलसियं उपेतो ।

संसन्न संकप्पमनो कुसीतो,

पञ्चाय मग्गं अलसो न विन्दति ॥

दनेगु इलय् गुम्ह दनी मखु, युवा व बलवान जुया
 नं अलसी जुइ, गुम्हसिया मन व संकल्प बःमलाः, थुजाःमह
 दीर्घसूत्री व अलसीमह मनुखं प्रज्ञाया लँपु ज्वने फइ मखु
 (धमर्पद २०८)।

✓ प्रज्ञा पारमिता व मेग्गु पारमिता

मिगू पारमिता गुण-धर्म मध्यय् प्रत्येक पारमिता बुद्धकारक
 गुण-धर्म खः । छगू पारमिता मेगु पारमिताया पूरक नं खः । वथे
 प्रत्येक पारमिताय् प्रज्ञा पारमिताया तिवः दया च्वनी । प्रज्ञा दुम्ह
 व्यक्ति बीगु दान महत्फल बीगु दान जुइ । दान पारमिता पूर्ण
 यायेबले चित्त स्थिर अकम्प यायेत प्रज्ञा माः । प्रज्ञा विना दान-
 पारमिता पूर्ण याये थाकुइ । प्रज्ञा दुम्हसिया शील नं शुद्ध

जुइ । शान्त शुद्ध चित्तबले जक प्रज्ञाया उपदेश बी फइ, हान उपदेश थःगु नैतिक दृढताया लिधंसा दइव जक क्वातुक बी फइ (सम्भव जातक ५१५) । काम बुद्धर भाःपीगुत्ती काम बीगु दुष्परिणाम क्यना उकिं मुक्त याता बीगु ज्या नं प्रज्ञां याइ । थुकथं नैष्कर्म्य पारमिता पूर्ण यास्त प्रज्ञा बल थें जुइ । प्रज्ञाया ल्यूल्यू वनीगु वीर्यं न्द्यागुं याये फु । प्रज्ञा मदुगु वीर्यं फल मसःगु सिमाथें खः । फलदुक वयंया निति प्रज्ञा अनिधार्य खः । थ्व हे प्रज्ञा पारमिताया वीर्यं पारमिता लिसेया सम्भव खः । प्रज्ञाया हेतुं याता पोसं थःत छल कपट याःसां दुःख ब्यूसां चित्त विचलित जुइ मखु । थुकथ प्रज्ञा दयेवं ज्ञानि पारमिता पूर्ण यायेवते मेपिसं निन्दा याःसां दुःख ब्यूसां प्रज्ञा दुगुलि याता सह याये फइ । थःत नं परयात नं हित जुइगु कथं सत्य पारमिता पूर्ण याये फइगु नं प्रज्ञाया लिधंसाय जुइ । ज्ञान मदयेवं चित्त विचलित जुइ फु । प्रज्ञा ज्ञान दयेवं चित्त विचलित जुइ मखु, अले संकल्प पारमिता पूर्ण जुइ । हितोपकार व अहितोपकार प्रति समभाव चित्त तथा मैत्री तये फयेकेत प्रज्ञा खंकेमाः । गुम्ह मैत्री दुम्ह जुइ मखु, व पूर्ण प्रज्ञा दुम्ह नं जुइ मखु । उकिं प्रज्ञार्थीपिसं मैत्री दयेके फयेकेमाः (अरक जातक १६६) । प्रज्ञा ज्ञानं विचाः याये मफुत कि मध्यस्थ शक्ति दयेके फइ मखु । प्रज्ञा मदयेकं लाभ, अलाभ, यश, अपयश, निन्दा, प्रशंसा व सुख दुःखं याता चित्तय विकार वइ । प्रज्ञा दयेवं थ्व

विकार चित्त मवसे अष्टलोक धर्मया न्यागु अवस्थाय चित्त मध्यस्थ जुइ, उपेक्षा पारमिता पूर्ण जुइ ।

प्रज्ञा पारमिता व मेमेगु पारमिताया सम्बन्धय् विचाः याये धुंका आः थन प्रज्ञा पारमिता, प्रज्ञा उप-पारमिता व प्रज्ञा परमत्य-पारमिता विषयय् जातकीय उदाहरण सहित व्याख्या जुइगु आवश्यक खने दु ।

बोधिसत्वपिसं थःम्हं सयेका कयागु वा थःम्हं हें विचाः याना लुइका कयागु ज्ञान व प्रज्ञा आचार्य मुष्टि मतसे सुयाके छुकिया नं आशा मतसे सकसितं थ्यना बी । अले बोधिसत्वपिके प्रज्ञाया अहंभाव नं दइ मखु । न त वसपोलपिके बाल मूर्खतये प्रति घृणा हे दइ । बोधिसत्वपिसं उपकारक-पिनि उपकार ला म्हसीका हे बिज्याइ, लिसें अनुपकारकपिनि निंति नं वसपोलपिके उपकार हे जक दइ ।

थःगु धनधान्य आदि सम्पत्ति व काय् म्हाय् प्रति दुगु तृष्णा तापाका व्छया प्रज्ञा वृद्धि यायेगु हे प्रज्ञा पारमिता खः । अथवा थःगु प्रज्ञा द्वारा पर प्राणीया हित व कल्याण जुइगु जुइवं थःगु धनधान्य आदि सम्पत्ति व काय् म्हाय्या तृष्णा समेत त्याग याइगुयात नं प्रज्ञा पारमिता धाइ । थःगु शरीरया ल्हाः तुति व अंग प्रत्यंग स्मेतं वास्ता मतसे थःगु प्रज्ञां थः व परया हित-सुख जुइगु ज्या यायेगु-यात प्रज्ञा उपपारमिता धाइ । अझ धात्थें धाःसा, विशेष याना प्रज्ञा उपपारमिता पूर्ण याना बिज्याइबले बोधिसत्वपिसं

थःके दुगु प्रज्ञां प्राणीपिनि हित व कल्याणयु थःगु अंग
 प्रत्यंग त्याग याना विज्याःगु हे अप्वः खने दु । (थःगु जीवनया
 वारं स्मेतं वास्ता मतसे प्रज्ञा सम्पादन यायेगु, विषतः थःगु
 प्रज्ञां प्राणीपिनि हित व सुख जुइकेत थःगु प्राणया सत
 माया मतइगुयात प्रज्ञा परमस्थ पारमिता धाइ ।) थुगु हे वथ
 प्रज्ञाया हेतु द्वारा मेपिनि धन जन व काय् म्हाय्या आरक्षा
 याना बीगुयात प्रज्ञा पारमिता, प्राणीपिनि अंग प्रत्यंग आरक्षा
 याना बीगुयात प्रज्ञा उप-पारमिता अले प्राणीपिनि जीवन
 आरक्षा याना बीगुयात प्रज्ञा परमस्थ पारमिता धाइ ।) थप
 व्याक्त सिद्धान्तया चरित्तार्थ जुइगु बोधिसत्व चर्या मध्यय
 थन आः स्वंगू चर्याया संक्षिप्त उल्लेख याये, गुगु चर्याय्
 एक थुपि स्वंगू कथया पारमिताया उल्लेख जुया च्वंगु ।

बोधिसत्व विधुर

कुरु-नरेश धनञ्जयया धर्मानुशासक विधुर-पण्डित मधुः-
 भाषण व धार्मिक-प्रवचनया निरिति सारै प्रपिद्ध । धनञ्जय-
 पुत्र कौरव्य-कुमारं नं थः अबुयां ल्यू जुजु जुया दान शीत
 धर्म पालन याना च्वन । तर व जुया च्वन, छद्म जू
 सिहिते माःम्ह ।

थुगु हे इलय् देवराज इन्द्र, नागराज वरुण, गरुडराज
 थःथःगु लोकय् उपोसथ-व्रत पालन यायेत बाधा जुया कौरव्यया
 व्यबय् वया च्वंगु खः । हानं थः थवय् शीलया श्रेष्ठता

विषयय् खँ हाना च्वन । जन्म-शत्रु गरुड प्रति नं तं पिमकाःह्य
 नागराजया धापू खः, 'गुह्यसिनं क्रोधपात्र प्रति नं क्रोध याइ
 मखु, गुह्य सत्पुरुषयात गबलें तं पिहाँ मवः, हानं गुह्यसिनं
 तं पिहाँ वःसां व प्रकट याइ मखु, थुजाह्य मनूयात हे लोकय्
 'मण' धाइ ।' थः न्ह्योने नाग दया नं पित्याका च्वंम्ह,
 गरुड ।ज धाल, 'गुह्यसिनं पित्याःगु नं सह याइ, गुह्य संयत,
 तपस्वी व सीमित भोजन याइह्य जुइ, गुह्यसिनं भोजनया
 नितिं पाप याइ मखु, थुजाम्ह मनूयात लोकय् 'श्रमण' धाइगु
 खः ।' हानं देवलोकया ऐश्वर्य तोता वःम्ह इन्द्रं धाल,
 'गुह्यसिनं रति-क्रिडा ब्याक्क तोता च्वनी, गुह्यसिनं मखुगु
 खँ ल्हाइ मखु, गुह्यसिनं भूषणादि तोता मैथुन नं त्याग
 याइ, थुजाम्ह मनूयात लोकय् 'श्रमण' धाइ ।' श्व विवाद
 गबले पण्डित विधुरया थाय् थ्यन, विधुरं प्यम्हसिगु गुणया
 प्रशंसा यात, हानं प्यम्हसितं समान-स्तरय् तथा बिल । अने
 थुगु हे लसताय् इन्द्रं दिव्यवस्त्रं, गरुडं स्वर्ण-मालां हानं नाग-
 राजां मणि विधुर पण्डितयात धर्मपूजा यात ।

थुखे नागराजया गःपतय् मणि मदुगु कारण कंबले
 नाग-भार्या विमलादेवीया नं धर्म उपदेश न्यनेगु इच्छा
 जुल । हानं थुकिया नितिं 'दोहद' उत्पन्न जूगु तोह नं
 तल । विधुर पण्डित मेमेगु उपायं नाग भुवनय् थ्यनी मखु
 धका मती तथा वं धाल, 'हे नाग-श्रेष्ठ, जित धर्मानुसार
 हःगु विधुर पण्डितयागु 'हृदय' माल ।' नागराजा विमलाया

थुगु 'दोहद' पूर्ण याना बीगुली छखें निराश जुल, मेखें वया मती थ्व अनुचितथें नं ताल । तर वया म्हाय् इरन्दति थ्व दोहद पूर्ण याना बीगु मती तल । अले वं म्ये हाला जुल, 'जि स्मेतं वया भाय्या जुइ, गुम्हासिनं विधुर पण्डितयागु हृदय धर्मपूर्वक हया बी ।' थुगु म्ये व इरन्दतिया सौन्दर्यं यत्न सेनापति पुण्णकयात तःसकं आकर्षित यात । पुण्णकं इरन्दतिया न्होने विधुर पण्डितयागु 'हृदय' हयेगु कबूल याना अनेक उपायं लिपा कोरव्यया थाय् थ्यंकः वल । हानं कोरव्य लिसे जू स्मितल ।

पुण्णकयागु मणि-रत्न व कोरव्य जुजुयागु ज्यू व राज्याशन तोता मेगु ब्याक्क लिसे बाजि तथा स्मितूगु उगु जुलय् पुण्णक यत्न त्यात, कोरव्य जुजु बुत । अले पुण्णकं धाल, 'सल-किसि मणि-रत्न इत्यादि गुलि नं रत्न थ्व पृथ्वी दु, इपिं मध्यय् विधुर रत्न हे श्रेष्ठ खः । जि वयात त्याके धुन । व जित व्यु ।' तर जुजुया तर्क खः, 'विधुर न वास्तवय् जि थः हे खः । कारण व हे जिम्ह शरण-स्थान, व हें जिगु गति, व हे जिगु द्वीप, व हे जिगु आश्रय खः । व जिगु प्राण खः, उकिं व स्वयं जि थः हे खः ।' थथे ताहाकःगु विवादं लिपा आखिर निम्हं विधुर पण्डितया थाय् तुं वन । विधुरं वास्तवय् न्यायया तालाजुपाः पुण्णक पाखे हे क्वसाःगु खँ स्वीयार यात । जुजुं नं जि पाखे लिना खँ मल्हाः धका तमं वयात यंकेगु वचन बिल । तर

निर्भयी, निःस्वार्थी तथा निर्द्वेषी विधुरं जुजुयात अन्तिम
 उपदेश विसे धाल, 'मेपिनि मिसात लिसे थः मिसा लिसेथें
 व्यवहार याये मत्य । साःगु वस्तु याकःचां नये मत्य ।
 लोकायतवादीतये संगत याये मत्य । थुकिं प्रज्ञाया अविद्वद्धि
 जुइ मखु ।' थथे जुजुयात उपदेश बी धुंका थः परिवारयात
 खँ थुइका बीत विधुरं पुण्णकयाके खन्हुया समय काल ।
 कलाः काय्-ग्घ्याय्पिं थ्व खँ न्यना ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वल । पासा-
 पिर्स विरह यात । जनपद व निगमं वःपिं मनूत नं ख्वल ।
 तर विधुरं अविचलित भावं सकसितं उपदेश बिल । हान
 गबले विधुर वन, वयात यत्तं यंकूगु धका सीवं ला भन सकसिनं
 हे तःसकं विरह यात ।

थुखे विदूरयात ब्वना यंकूम्ह पुण्णक यत्तया मती
 वन, 'विधुरयात छाय् ब्वना यंका च्वने । सुं क हृदय जक
 ज्वना वंसा गा हे गाःनि ।' थथे मती तया वयात स्यायेत
 भैरव राक्षसया रूप कयन । तर बोधिसत्व मग्घ्याः । हानं
 तःसकं हाल्ला ख्यात, तर अथे नं बोधिसत्व विधुर मग्घ्याः ।
 आखिरय् पुण्णकयागु अभिप्रायः विषयय् न्यना बोधिसत्वं
 सीका काल, 'पुण्णकं इरन्दतिया नितिं जित हःसां, इरन्द-
 तिया वया मां विमलायात जिगु हृदय माःगु धाःसां
 वास्तवय् जिगु हृदय हे माःगु खइ मखु । निश्चय नं वरुणं
 जिगु उपदेशया प्रशंसा विमलाया न्द्योने यात जुइ, उकिं वया
 नं उपदेश न्यने मास्ते बल जुइ । अले हृदय माल धाःगु

खँया अर्थ मधुइकं वरुणं पुण्णकयात थथे आज्ञा विया हल
 जुइ ।' विधुरं हानं पुण्णकयात मित्रद्रोह मयायेगु उपदेश
 विल । थुगु मित्र-द्रोहया उपदेशं पुण्णकयात थुलि प्रभावित
 यात कि ख्वन्हु तक विधुरया छें च्वने धुंगु खँ लुमंका
 वयात तोता बीगु बिचाः यात । वं धाल, 'जि छंगु छें
 च्वना । छं जित नके-त्वंके यात । छ जिम्ह मित्र खः ।
 उकि जिं छत तोता विया । हे श्रेष्ठ-प्रज्ञ, छ थः इच्छा-
 कथं छें लिहाँ हुँ । नागकुलया खँ पूर्ण मजूसा थ मजु ।
 नाग-कन्या जित माःगु मंत । हे प्रज्ञावान, छ थःगु
 सुभाषितया कारणं हे जिगु पाखें मुक्त जुल ।'

बोधिसत्व विधुरं थःगु प्रज्ञायू दृढ जुया धाल,
 'माणवक, जित छं छें व्छये स्वाःनि । जित नाग भवनय्
 हे यंकि । जिं छथें जाःह्व कठोर-हृदयह्वयात ला धर्मोपदेशं
 प्रभावित याना सृदु-हृदययाह्व याना कया । जिगु निंति
 नाग-राजयात नं कोमल-हृदययाह्व याना काये थाकुइ मखु ।
 जित छं अन हे यंकि । शायद अन छंगु कार्यसिद्धि नं जुइ ।'

पुण्णकं बोधिसत्व विधुरयागु प्रज्ञायू विश्वास याना
 थःगु व विधुरयागु भिं हे जुइ भाःपाः विधुर परिडतयात
 नाग भवनय् व्वना यंकल । हानं नागराजा वरुणयात धर्माहुकूलं
 विधुर कया हयागु खँ नं धाल ।

नागराजां बोधिसत्वयाके अनेक प्रश्न यात । फुक्कया
 लिसः बोधिसत्वं मधुर-भाषां विया बिज्यात । 'दान-प्राहक

मदया दान-पुण्य याये मखनेवं छु पुण्य याये ज्यू ?' धयागु नागयागु प्रश्नया उत्तरय् बोधिसत्वं धया बिज्यात, 'थःके आप्रित जुया च्वंपिं गुलि कलाः काय्-म्हाय् व मेमेपिं इष्ट-मित्रपिं दु, इपिं लिसे न्हाबलें वाणीं व कर्म' मैत्रीयुक्त चित्तह्व जुइगु पुण्य याये ज्यू ।'

अनं लिपा बोधिसत्वं विधुरयात नाग भार्या विमलाया थाय व्वना यंकल । अले स्थिर मौन जुया च्वंह्व बोधिसत्वं विधुरयात नागभार्यां धाल— 'भयथा कारणं छं अट्ट-पूर्व मनूयात नं (नाग-भार्यायात नं) अभिवादन मयाः । श्व बुद्धिमानपिनि नितिं योग्य मजू ।' बोधिसत्त्वयागु लिसः खः, 'हे नाग, जि मृत्युभयं ग्यानागु मदु । तर गुह्व 'वध्य' खः, वं न सुयातं नमस्कार याइ, न सुनानं वयात नमस्कार याकी ।' नागभार्यां श्व खँ स्वीकार यायेवं अले स्वयं बोधिसत्वं नागभार्याया कुशल-चेम न्यना धया बिज्यात, हे नाग, छंगु ऋद्धि, द्युति, बल, वीर्य, उपपत्ति व्याककं अशाश्वत खः, शाश्वत मखु । हे नाग, जि न्यना च्वना, छंत श्व विमान गथे प्राप्त जुल ?' हानं नागभार्यां व विमान थःगु हे निष्पाप पुण्य-कर्मया फलस्वरूप लाभ जूगु धायेवं बोधिसत्वं वयाके न्यना बिज्यात, 'हे नाग, छंगु छु व्रत खः ? छंगु छु ब्रह्मचर्य खः ? छंगु गुगु शुभ-कर्मया परिणामं थुपिं लाभ जूगु खः ?' अले दान व शीलथे जाःगु शुभ-कर्मया परिणामं थुपिं वैभव व शक्ति लाभ जूगु धायेवं बोधिसत्वं वयात

उपदेश विद्या विज्यात, 'यदि छंत थथे पुण्य-कर्मया फलं हे विमान लाभ जूगु खःसा, छं स्वयं हें पुण्य-कर्मया फल त्रिषय्य् बांलाक स्यू । उकिं आः अप्रभादी जुया धर्माचरण या, गुकिं याना छंत हानं थथे हे हानं विमान लाभ जुइ।' थथे धायेवं नागभाय्यां नं न्यन, 'गन दान-प्रतिप्राहकपिं मद्दु, अन च्वना गथे गुजागु पुण्य याये ज्यू? वयात नं नागएज्-यातथें हे बोधिसत्वं धया विज्यात, 'थःके आश्रित जुया च्वं पि थःपुरुष व काय्-म्हाय् वथें हे मेमेपिं इष्टमित्रपिं लिसे न्हाबलें वारणीं व कर्मं मैत्रीपूर्णा व्यवहार या । छं थथे मैत्रीयुक्त चित्तम्ह जुया पुण्य याये ज्यू।' हानं बोधिसत्त्व विधुरं नागभाय्यां विमलायात धया विज्यात, 'हे नाग, संकोच याये मत्थ । जि थन हे दु । जिगु शरीरया गुगु ज्या काये माःगु खः उगु ज्या का । यदि हृदय-मंस माःगुसा व हे का । यदि छिमिसं जित स्याना काये मफुसा छंगु इच्छा कथं जि थःमहं हे याना त्री।' तर लिसलय् नागराजां धाल,

पञ्जा हवे हृदयं पण्डितानं
तेत्यम्ह पञ्जाय मयं सुतुद्धा ।
अनूनमामो लभतज्ज दारं
अज्जेव तं कुरुयो पापयातु ॥

पण्डितपिनिगु प्रज्ञा हे इमिगु हृदय खः । जिपिं छंगु प्रज्ञा खना संतुष्ट जुये धुन । पुण्यकयात वया जहान दइ । हानं थौं हे छ कुरु देशय् लिहाँ वने फु ।

पुण्यकं थःम्हं इच्छा यानार्थे इन्दरति लाभ जुइवं वं
 बोधिसत्व विधुरयात थःके दुगु कोख्य जुजु लिसे बाजी याःगु
 विचित्र मणिरत्न दोहलपिल । बोधिसत्वं नं वयात धर्मपूर्वक
 दाम्पत्य जीवन हनेगु उपदेश बिया बिज्यात । अन्तय् पुण्यकं
 प्रसन्नं बोधिसत्व विधुरयात कोख्य-राज्यय् सकूशल लित तये
 हल । हानं नं सकसितं धर्मया उपदेश बिसे बोधिसत्वं थःगु
 जीवन हना बिज्यात ।

बोधिसत्व महाबोधि

चेगू कोटी धन-सम्पत्ति व ऐश्वर्य त्याग याना तत्त-
 शिलाया शिल्प विद्यां निपुणम्ह महाबोधि बोधिसत्वं परिव्राजक-
 प्रब्रज्या कया विज्यात । हानं तःदँ तक हिमालयय् च्वने धुंका
 महाबोधि चारिका यायां वाराणसी थ्यंकः बिज्यात । वसपोल-
 यागु शान्त-संयमित इन्द्रिय खनेवं प्रसन्न जुसे वाराणसी-
 नरेशं वसपोलयात थःगु लाय्कू-क्यवय् बिज्याकल । तर
 बोधिसत्वं विचाः याना बिज्यात, 'लाय्कुली अनेक दोष
 दयेयः । यक्वं शत्रुपिं दये फु ।' थये मती तथा वसपोलं
 लाय्कूया खिचा छम्हसित न्हिन्हि जा छपाँय् छपाँय् नकेगु
 याना तइ बिज्यात ।

जुजुया लाय्कुली न्याम्ह अर्थ व धर्मानुशासक मंत्रीपिं
 दुगु नं जुया च्वन । इपिं न्याम्हं न्यागू हे वादयापिं । छम्ह
 प्राणीपिं संसारय् अर्थे हे जन्म जुइ धाइम्ह अहेतुवादी, छम्ह

श्व संसार हे ईश्वर-कृत धाइम्ह ईश्वर-कारण-वादी, छम्ह श्व संसारय् प्राणीपित यावत जुइगु सुख-दुःख वयागु न्हापा याना वःगु कर्मया कारणं जुइ धाइम्ह पूर्वकृतवादी, छम्ह थनं लिपा मेगु लोक मदु, उकिं मनूत सीवं थन हे लोकय् उच्छेदम्ह जुइ धाइम्ह उच्छेदवादी, छम्ह धाःसा मां-बौयात स्याना जुतले नं थःगु स्वार्थ-साधन यायेमाः धाइम्ह क्षत-विधवादी जुया च्वन । हानं थुपिं न्याम्हं न्यायया आशनय् च्वना घूस ननं तःसकं तःमिपिं नं जुया च्वन ।

छम्ह छम्ह मनू अर्थे हे खयेक नं मखयेका ऋगडाय् बुका हःगुलिं तःसकं हाहां वया च्वन । हानं व बोधिसत्वयात खनेवं संसार घूसं याना विनाश जुया च्वन नं गथे उपेक्षावान जुया च्वना विज्याना धका हाल । अले बोधिभत्वं न्याय छु याना बिल, मनूतयेगु लयूताःगु सलं लाय्कू हे श्वत । परिणाम श्व जुल, जुजुं तःसकं आप्रह याना बोधिसत्वयात न्हि च्यागू विशेष प्रकारया ऋगडा खयेगु आप्रह यात । वसपोलं ऋगडा खयेगु यायेवं न्याह पण्डितपिं ऋम् तःमि जुइ मखन । थथे थःगु प्रव्य-ध्यासय् बाधा जूगुया बदला इमिसं जुजुया मनय् बोधिसत्व प्रति शंका वंके बिया काल । थगु राज्याशन सुनानं काइ धका ग्याःम्ह, हानं श्व भयय् न्हागुं खँ मिखा तिसिसना पत्याः याइम्ह जुजुं महाबोधि बोधिसत्वयात नं राजोधानं अम्ह राज्यं तर्क पितुनेगु मती तल । हानं न्याम्ह अमात्य ब्राम्हणतये सल्लात कथं तुं वसपोलयागु अनादर याना यंकल । आश्रमय्

लासा मंत । त्वाकः ज्याःगु जाकिया जा जुल । स्वहाने हे
 भिन्ना बीगु यात । अक्क च्वकिया जा लुखां पिने हे बीगु
 तकं यात । तर बोधिसत्व महाबोधि धाःसा थ्व अश्रद्धाया
 यथार्थ कारण सीका जक थनं वने धका च्वं च्वन । उखे,
 थथे अपमानित जुलनं महाबोधि परिव्राजक मवंगुया कारणया
 व्याख्याय न्याम्ह अमात्यपिसं थः पाखे स्वका अर्थ पिकेाल ।
 अमात्यपिसं 'व ला जाया निति च्व च्वंम्ह हे मखु, 'छत्र' या
 निति च्वं च्वंम्ह ख ।' धायेवं जुजु म्कन थारा न्हुल । अले जुजुं
 हुकुम जुल लाय्कुली दुहाँ वइवले महाबोधियात 'यदंक लुखाय्
 हे पा । थ्व हे विषयय् जुजु व रानीया दथुइ नं खँ जुल,
 गुगु पिंगल-बर्णम्ह खिचां ताः । अले कन्हैखुनु भिन्नाया निति
 बोधिसत्व महाबोधि लाय्कू-जुखा पाखे छु वल, खिचां ह्वाँ ह्वाँ
 उद । अले वसपोल भिन्ना मकासें अथे सुंक हे लाय्कू-क्यवय्
 लिहाँ बिज्यात । जुजुं भयार्त थ्व फुक्क स्वस्वं विचाः यात,
 'यदि थ्व धाथे जि शत्रु खःसा थ्व आः लिहाँ वनाखतं
 युद्धया तयारी याइ ।' जुजुं उद्यानय् वना स्वः वन । बोधिसत्व
 लिहाँ वनेत तयार हे जुया च्वंगु । त्वाः हुइथे जुजुं गन
 वने त्यना धायेवं बोधिसत्व धया बिज्यात, 'जि भिनिदँ छंथाय्
 च्वना, तर पिङ्गलं गबले जित मऊ । आः छंके व छं जहानयाके
 जि प्रति श्रद्धा मंत धयागु सीवं वं जित तमं तमं ह्वाँह्वाँ
 उत ।' बोधिसत्व हानं धया बिज्यात, 'पितिका वने न्ह्यो थः हे
 न्हापां पिहाँ वना बीगु ज्यू । लः मदुगु तुंया भरोसा काये

मज्जु । अजागु तुं म्हुया लः पि हे पिकाःसां व लः भ्यातना
सवाः वःगु जुइ । हे महाराजा, यदि थथे चाःबुब्बुं जिगु
अथवा छंगु शरीर छुं मजूसा सम्भव दु हानं भी नाप
लाइ ।'

बोधिसत्व महाबोधि थथे धया हिमालय प्रदेशय् लिहाँ
विज्यात । बोधिसत्व वनेवं उषिं न्याम्ह अमात्यपिनि ह्लातय्
हानं न्याय लात । धन-सम्पत्ति लुटे याये दत । अले इमि
मती बोधिसत्व पूर्व आशक्ति याना हानं लिहाँ वइ ला धयाथे
नं जुल । उकि फुसा वसपोलयात स्याके मफुसा लाय्कूया लुखा
जूसां सदांयात मचाःगु याये धका जुजुया न्हयपनय् महाबोधि
व महारानीया पत्राचार जुया च्चंगु खँ थ्यंका विल्ल । महारानीया
पाखे जुजुया गुप्त हत्या जुइगु खँय् विश्वास जुइवं जुजु
निरपराधी महारानीयात गुप्त हत्या याके विल्ल । महारानीया
हत्या जुइवं वया ध्यम्ह काय्पिसं अबुया विरोधय् तलवार
ल्हन ।

थुगु संघर्षया सः बोधिसत्व महाबोधिया न्हयपनय् थ्यन ।
अले तुरन्त हे 'जि बाहिक सुनानं कुमारपित थुइका बिया
जुजुयात च्चमा बीके फइ मखु ।' धका मती तथा जुजुयात
जीवन दान बीत हानं कुमारपित नं पापं बचे यायेत कन्हे
खुनु हे बोधिसत्व वाराणसी पाखे स्वया विज्यात । लँय्
वसपोलयात भिच्चा विल्ल । तर उकी माकःयागु ला नं लाःगु ज़्या
च्वन । बोधिसत्वं अले थ्वयात हे उपदेश बीत निमित्त यायेगु

विचाः याना विज्यात हानं माकःया छथंगु फवना कया विज्यात । उगु छथंगू गंका छको न्यया, छको फिना छको बोहलयू नं तथा लः हया छको लाया नं विज्यात । अले न्हापां वसपोलं क्रुद्धपिं कुमारपिंत उपदेश बिया संयमित याना विज्यात । अले जुजुया लायूकू-क्यवय् थ्यंकः विज्यात ।

बोधिसत्व महाबोधि वःगु खबर सीवं जुजु थ. न्याम्ह अमात्यपिं लिसें क्यबय् वल । जुजुं महाबोधि लिसें कुशल-क्षेम न्यन । तर बोधिसत्वं धाःसा जुजु लिसे खँ म्हासे माकःया छथंगुती जक ह्मातं पित्तु पिया च्वना विज्यात । उकिं जुजुं न्यन, 'भन्ते, छपिसं जित वास्ता किस्ता मयासे माकःया छथंगुती जक पितु पिया च्वना विज्यात । छाय् व जि सिवे नं तःसकं तःधंम्ह ला ?'

बोधिसत्वं लिसेः बिल, 'खः महाराज, थ्व माकः जिम्ह तःधंम्ह उपकारी खः । जि थ्वया म्हय् च्वना चाहिला । थ्वं जित त्वनेगु लः घः हल । थ्वं जिगु निवास-स्थान सफा यात । थ्वं जिगु सामान्य सेवा यात । जि थःगु चित्तया दुर्बलतां याना थ्वयागु ला नया । छथंगू गंका उकी फेतुना च्वना । घना च्वना । थुकथं थ्व जिम्ह धात्थेंम्ह उपकारी खः ।'

बोधिसत्वं थुकथं धाःगुया तःधंगु आन्तरिक अर्थ दुगु जुया च्वन । छथंगू म्हे छको न्ययागुयात हे 'म्हे गया चाहिलागु दु' धका छथंगू बोहलयू तथा उकी दिका लः

हयागुयात हे 'त्वनेगु लः हःगु दु, धका, छयंगुति' बँया धू थाथा यानागुयात हे 'निवास स्थान सफा यागु दु' धका, यनाबले जनफातयू दनाबले तुति थ्यूगुयात हे 'थ्व' सामान्य सेवा याःगु दु' धका, भिन्नायू लाना ला नये लाःगु यात हे 'थःगु दुर्बलतां याना थ्वयागु ला नयागु दु' धका धाःगु जुया च्वन । तर थ्व अभिप्रायः मथूपिं न्याम्ह अमात्यसिं नं थुगु खँ न्यनेव' लापा थाना वसपोलयात हाहा याना लायबुल । वास्तवयू ला बोधिसत्वयात थ्व हे स्थिति हये माःगु जुया च्वन । बोधिसत्व' छायू छिमिस जित थथे लायबुया धायेव' इमिसं धाल, 'छ मित्रद्रेही खः । छं प्राणी हत्या न यात ।' अले बोधिसत्व' महाबोधि धया विज्यात, 'छिं थें जाःपिसं व छिमिगु थें जाःगु मतयू श्रद्धा तइपिस थुजागु ज्या यात धाःसा उकी पश्चाताप चाये माःगु कारण छु दु ?'

अहेतुवादीया खाः स्वया बोधिसत्व' धया विज्यात, 'यदि छंगु धापू कथं संसारयू गुलि नं छु' नं जुइ, उकिं ब्याक्क अर्थे हे जुइगु, अनिच्छां हे करणीय वा अकरणीय ज्यात जुइगु खःसा जि गय माकः स्याःगु जुइ ? अर्थे हे सी माःगु, जिगु पाखें नं अर्थे हे म्याये माःगु जू वन— थुकी गन हँसा इ ? यदि, छंगु 'संसारयू जइ माक्क ज्या-खँ अर्थे जुइ माःगु कथं जइ' धयागु मत कल्याण री त्तः, अकल्याणकारी मग्गसा दान छंगु थ्व उपदेश ध थें

खःसा छंगु नितिं ला जिगु पाखें माकःया हत्या जूगु छुं जूगु हे मखु । गुगु जुल, अथें जुइ माःगु जुल, पाय्छि हे जुल । यदि छंगु-मत पाय्छि जूसा छं जिगु ज्याया निन्दा याये मत्ये । जिगु निन्दा यायेगु जूसा छंगु मतयातनि छं न्हापां पाय्छि मजू धा ।’

बोधिसत्त्वं वयात निरुत्तर याये धुंका ईश्वरवादीया
स्त्वाः स्वया धया विज्यात,

‘इस्सरो सब्बलोकस्स सचे कप्पेति जीवितं ।

इद्धिव्यसनभावञ्च कम्मं कल्याणपापकं ।

निद्वेसकारी पुरिसो इस्सरो तेन लिप्पति ॥

स च्चे अत्थो च धम्मो च कल्याणो न च पापको ।

भोतो चे वचनं सच्चं सुहतो वानरो भया ॥

अत्तनो चे हि वादस्स अपराधं विजानिय ।

न मे त्वं गरहेध्यासि, भोतो वादो हि तादिसो ॥

यदि इश्वरं हे सम्पूर्णा संसारया जीविकाया व्यवस्था याइगु खःसा, यदि वयागु हे इच्छा कथं मनूतयेत ऐश्वर्य्य दइगु खःसा, इमित विपत्ति वइगु खःसा, वं हे भिं-मभिं याइगु खःसा, यदि मनू खालि ईश्वरयागु आज्ञा माने याइम्ह खःसा थन नं ईश्वर हे दोषी ठहरे जुइ । ईश्वरं हे व माकः स्याकूगु खः, जिं स्यानागु मखु । यदि छंगु मत पाय्छि जूसा जिगु ज्याया निन्दा छं याये मत्ये । जिगु निन्दा यायेगु जूसा छंगु मतयात नि छं न्हापां पाय्छि मजू धा ।’

अले पूर्व-कृत-वादीया ख्वाः स्वया बोधिसत्त्वं धया बिज्यात, 'यदि पूर्वकृत-कर्मया कारणं हे थन व्याक्क सुख-दुःख जुइगु खःसा, यदि थनया पाप कर्म पुलांगु पाप कर्म' ऋण मुक्तिया कारण जुइसा थन सुयात छु' पाप लाइ धयागु दइ ? यदि छंगु मत पाय्छि जूसा छं जिगु ज्याया निन्दा याये मत्थ । यदि जिगु निन्दा यायेगु जूमा छंगु मतयात नि न्हापां छं पाय्छि मजू धा ।'

उच्छेदवादीया ख्वाः स्वया बोधिसत्त्वं धया बिज्यात, 'थन कायेगु-वीगु छुं मदुसा, थन हे प्राणीया उच्छेद जुया वनी, सुं परलोक वनी धयागु मदुसा हानं छं जिगु निन्दा छाया याना च्वना ? पृथ्वी आदि प्यंगू महाभूतं हे प्राणी-पिनिगु रूपया वा उत्पत्ति जुइसा, हानं गनं 'रूप' या उत्पन्न जुइगु खः, अन हे विलीन जुया वनी । जीव थन हे जक जीवित जुइ, सीव वनिष्ट जुया वनी । परिडतं व मूर्ख व्याक्कस्यां थन हे उच्छेद जुया वनी । यदि खँ थथे हे खःसा थन सुयात पाप लाइ धयागु दइ ? यदि छंगु मत पाय्छि जूसा छं जिगु निन्दा याये मत्थ । जिगु निन्दा यायेगु जूसा न्हापां छं थःगु मतयात नि पाय्छि मजू धा ।'

अले हानं क्षत-विध-वादीया ख्वाः स्वया बोधिसत्त्वं महाबोधिं धया बिज्यात, 'आयुष्मान, गन छंगु मत खः कि मां-बौयागु हत्या याना नं थःगु स्वार्थ सिद्ध यायेमाः । अले हानं छं छाया जित गिजे याना ? थःत थःमहं परिडा

भाःपीपि मूर्खं चत-विधतये वचनं खः, मां-बौ व दा -किजा
 र्या, वर्धे हे माल धाःसा काय्-कलाः नं स्या । तर जिगु
 मत खः, गुगु सिमाया किचलय् च्वना, उगु सिमाया कचा
 छकचा हें नं तोथुले मत्य । मित्र-द्रोह पाप खः । छंगु
 मत कथं ला थःत जक माल धाःसा थःत किचः बीगु
 सिमाया कचा ला छु व सिमाया हां निमें नं ल्यें थना
 छ्छये माः । अथे खःसा जित पाथेय माला जिगु पाखें गुगु
 माकःया हत्या जुल, व पाय्छि हे जू । उकिं छंगु मत
 पाय्छि जूसा छं जिगु निन्दा छाया याना ?

थुकथं न्याम्ह पण्डितपित नं म्हुतु जाय्क लिसः
 बिथा थःम्हं माकःया हत्या मयानागु व माकःया छथंगूया
 सम्बन्धी खँ जुजुयात थुइका बिल । हानं जुजुयात धाल,
 'महाराज, छि थुजापिं न्याम्ह राष्ट्र-लुटातये खँ न्यना च्वं
 चरन । छि गपाय्सकं मूर्ख ! थुजापिं मनूतये संगतं हे
 मनूतयेसं थुगु लोकय् नं परलोकय् नं तःधंगु दुःख सी
 मालीगु खः । अहेतुवादी, ईश्वर कर्तृवादी, पूर्वकृतवादी,
 उच्छ्रेदवादी हानं चत-विधवादी थुपिं दुनियाय् असत्पुरुषत खः,
 गुपिसं वास्तवय् मूर्ख जुया नं थःत थःम्हं पण्डित भाःपाः च्वनी ।
 थुमिसं थःम्हं नं अजागु हे पाप याइ, मेपिनि पाखें नं अजागु
 हे पाप याकी । थुजापिं असत्पुरुषपिनिगु संगति दुःख उत्पन्न
 याइगु हानं खाइसे च्वगु फल बीगु जुइ । थुपिं फैथें च्वपिं उपिं
 धवैतथें खः गुपिसं फै बथानय् च्वना फै तुं ननं च्वनी ।'

बोधिसत्व महाबोधिं हानं जुजुयात उपदेश विद्या विज्यात,
 'गुम्हसिनं फल सःगु सिमा कच्चा तोथुल, वं व समाय
 सःगु फलया सवाःया मू हे मथू, अक्क वं अःगु रत्त
 बोःगु फलया पुसा समेतं नष्ट याइ । थुकथ हे महान-वृत्त
 थें जाःगु राष्ट्रया गुम्हसिनं अधर्मपूर्वक शासन याइ, वं वया
 मू मस्यू हानं वं राष्ट्र समेतं नष्ट याइ । गुम्ह अधार्मिक
 जुजुं निरपराधी भार्याया हत्या याइ, व नकें लाइ हानं
 वया काय्प स्वयं हे वया विरोधी जुइ । अन लिपा
 राजकुमारपिं प्यम्हं सःताः इमि न्ह्योने हे जुया अपराध
 विषयय् धथा बोधिसत्वं जुजुयात राजकुमारपिसं तमा वीकल ।
 हानं जुजुयात भविष्यय् थुजागु दुस्साहस मयायेय् विषयय्
 सतर्क याना विज्यात । जुजुं थुमिगु खँय् वना हे बोधि-
 सत्व प्रति व देवी प्रति पापकर्म याये लात धका इपि न्याम्ह
 अमात्यपित स्याये त्यन । तर बोधिसत्व पन । हानं जुजु
 इमिगु ल्हाः तुति जकसां त्वाः ल्हाये धका यल, श्व नं
 बोधिसत्वं जुइके मब्बू । अन्तय् जुजुं इमित सँ वाका
 सत्ति व्झाका अपमान याना देशं पितिना व्झत । अन्तय् बोधि-
 सत्व नं छुं दिन अन च्वना जुजुयात अप्रमादी जुइगु
 उपदेश विद्या हिमालयय् विज्यात । अन बोधिसत्व महाबाधि
 ध्यान-अभिज्ञा लाभ याना ब्रम्ह विहारया भावना याना
 ब्रम्हगामी जुया विज्यात ।

महोषध पण्डित

बौद्ध प्रज्ञाया कथात्मक व्याख्या प्रस्तुत याइगु बौद्ध वाङ्मयय् अनेक चरित्र त दु । हानं थुपि अनेक चरित्र मध्यय् प्रत्येक चरित्रं गुलि स्पष्ट बौद्ध प्रज्ञाया विभिन्न स्वरूप मध्यय् छगू पक्षया स्वरूपय् स्पष्टता हइ बी, उलि छपु हे बौद्ध-चरित्रं व्याक्क बौद्ध प्रज्ञा पक्षया स्वरूपय् स्पष्टता हइ बी मखु । अथे नं अनेक चरित्रं बौद्ध प्रज्ञाया भिन्न भिन्न पहलुया कथात्मक व्याख्या सम्भव मदु । उकिं प्रज्ञा पक्षया स्वपुगु छपु मेगु जातक 'महा उम्मगग जातक'या कथात्मक व्याख्या 'महोषध महा जातक' (अनु. भिच्छु अनिरुद्ध) या सारांश व्वनेगु उचित जू ताया ।

'महोषध जातक' जातकीय उद्बोधनया शब्दय् व्वंसा गम्भीर-प्रज्ञा, प्रमुदित-प्रज्ञा, तत्क्षण-प्रज्ञा, तीक्षण-प्रज्ञा, दुष्कर-प्रज्ञा, निर्वेद-प्रज्ञा, परोपवाद-मर्दन-प्रज्ञा व महाप्रज्ञाया बाखं खः । हानं बौद्ध प्रज्ञापक्ष गुलि बहुजन हितवादी व बहुजन सुखवादी जुइ; गुलि न्याय, करुणा, सेवा, पवित्रता व अनुशासन संयुक्त जुइ; हानं गुलि गय् तृष्णाभिभूत मजुइगु जुइ—थुपि व्याक्क खँया न्याइपुगु व्याख्या हे महोषध चरित्र खः । अले लिसे लिसे अबौद्ध प्रज्ञा गुलि इर्ष्या, द्वेष, स्वस्वार्थ, कुनियत व लोभ-तृष्णां प्रसित जुइ, हानं थुकिया निंति गुलि अबौद्ध पण्डितपि बहुरूपी जुइ गुलि तक सिंहारु

छुइ फुपि जुइ धयागु खँ न्होने तया हे बौद्ध प्रज्ञाया
निर्वेद निस्वार्थ भाव स्पष्ट याइ ।

बोधिसत्व महोषधं थःगु शैशवकालय् हे थः द्वःद्वि
पासापिं लिसे जाना याउँक म्हितेत पुखू व क्यव दुगु क्रिडा-
शाला, अनाथालय प्रसुतिगृह, धर्मशाला व अतिथि-भवन व
वस्तु-संरक्षण गृह दयेकल । थ्व हे कृति धात्थें धाःसा बौद्ध
परिडतत्वया आधारशीला खः ।

महोषधया लोक-सेवाया कीर्तिकथां परिडत माला
जूम्ह विदेह जुजुयात अत्यन्त आकर्षित यात । तर जुजुया
महामंत्री सेनकं थ्वयात विकर्षित यायेत यक्वं कुतः यात ।
महामंत्री सेनकया न्होने हे महोषधं अनेक थःगु चमत्कार
क्यन । इमायाके च्वंगु लापाँय् इमाया किचः लिसें ल्वां
वना किचः क्वय् थ्यनेवं तःसकं हाला कुरका काल ।
द्रहँ छज्वः जिगु-जिगु धका ल्वाना व.पित इमिसं द्रहँयात
नका हयागु खँ न्यने धुंका थःम्हं बालाचिमाया हःया रस
त्वंका द्रहँतयेत छथरे यात अले वास्तवय् द्रहँ म्याम्ह खः
धयागु ल्वापु छिने याना बिल । छगू हे जन्तग्य् छम्ह
धरीबम्ह वृद्धा व छम्ह ल्यासेया दाबी इमिके तु इमिसं
जन्तरय् छु छु चिकनं बुया तयागु दु धका न्यने धुंका
लखय् जंतर थुना गन्ध पिकया न्हाय नस्वाका क्यन ।
का श्वारा छश्वाराय् निम्हसिया जिगु-जिगु धयागु ल्वापुइ
का श्वारा दुने च्वंगु स्यःपु द्वारा सर्वमान्य कथं मत्य न्होने

तथा बिल । छम्ह हे मचायात निम्ह मिसां जिम्ह मचा
 धका धाःगुली मचायात निम्हसिनं निखें साने बिया मातृ-
 त्वया मायाय् न्याय पिदन । गीतकालया कलाः दीघतालयान
 दीघपिट्टि व्वयेकः रंकेत स्वःगुलिं पिदगु ल्वापुइ नां, गां व
 खँ छखे छखे तथा न्यना वास्तविकताया रहस्य उद्घाटन
 याना नैतिक-प्रेमया न्याय त्याका बिल । तर थथे अनेक
 तत्क्षण-प्रज्ञा व तीक्ष्ण प्रज्ञाया दसु प्रकट जुल नं महामत्री
 महोषधयात लाय्कुली दुतीकेगुली बाधा बियावं च्वन । विज्ञ
 जुजुं अनेक कथं महोषधयागु बुद्धिया परीक्षा यात
 व्याक्क परीक्षाय् दुष्कर-प्रज्ञाया कारणं महोषध उत्तीर्ण जुल ।
 अथे नं अहंगर्वं ग्वायनिला भोरिं व्वया जइपि प्यम्ह
 पण्डिततयसं जुजयाम्ह मंगल सलया तुति तोथुला तर्क
 जुजुयात महोषधया ख्वाः स्वयेवं अमंगल जुइगु ख्याच्यः
 बिल । तर अथे नं प्यम्ह पण्डितपिसं आखिरय् महोषधया
 निति लाय्कूया लुखा ती फु हे मफुत । महोषध लाय्कुल
 दुहाँ वल । अफ् गुलिकां मदुवं थःगु प्रज्ञाया चमत्कार थः
 द्वःछि पासापिनि नितिं स्मेतं लाय्कूया लुखा चायेका बीगुता
 व सफल जुल । उदुम्बराया सौन्दर्य व यौवनय् संकीर्ण
 मिखां स्वःबले नं महोषधं कुलक्षण व सुलक्षण सर्ग व
 पाताःथें पाः धका धया बिल । थुकिं याना उदुम्बरा महारानी
 मृत्यु दण्डं मुक्त जुल । थुखे महोषधयात स्वयं उदुम्बरा
 महारानीं किजा रूपय् थःनाल ।

छको प्रज्ञा व भवभोग्यं ह्यु तःधं धयागु विवाद
 जुल । विदेह जुजुया प्रमुखम्ह मंत्री सेनकया धापू स्वः,
 'लोक्य प्रज्ञा ह्यु' मदुसां, ह्यातयू ह्यु' शिल्प मदुसां, जातयू
 नीच हे जूसां धन-दौलत छगू दयेवं गाः ।' सेनकया ध्व
 धापुती वयागु सम्पन्न कुलया संस्कार दुगु जुया च्वन ।
 तिसैं उगु हे देशयाह्न गोविन्द धयाह्न महाजनया मुख-ऐश्वर्यया
 प्रमाण वया नुगलय दुगु स्वः । गोविन्द महाजन तःसकं
 बांमलाः, वथे हे ज्ञान दुह्न नं मखु । वया खँ ह्याइबले लाः हे
 स्वालत्वाल व । तर अथे नं वया जःखः निह्न बांलाःपिं
 ल्यासिपिं जाहानपिं च्वना वयागु म्हुतुया लाः वँचुगु पलिस्वानय
 फया काइगु जुया च्वन ।

महोषधया धापू स्वः, 'अजागु ऐश्वर्य मूर्खतयेथायू अप्वः
 च्वनी मखु । छायाःसा इमिगु मन आकाश व फयूया धार
 मस्वसे यःयःथायू प्रमादित जुया न्हां वना च्वनी । हानं
 वास्तवयू भव-भोग सम्पत्ति धयागु बांलागु किचःथे जक स्वः,
 गुगु स्थीरं च्वं च्वनी मखु । अले प्रज्ञाहीनपिं मनूत भव-भोगं
 च्यूट जुल कि फिसलयू लाःह्न न्यार्थे छटपटे जुइ ।' प्रज्ञा व
 भव-भोग निगुली गुगु श्रेष्ठ धयागु विवादयू अन्तयू महोषध
 पण्डितया हे विजय जुल ।

लिपा महोषधया अमरादेवी तिसे विवाह जुल । थःम्हं हे
 माला योम्यह्न विवाह याना हःबले महोषध म्हन आः बल्लाइन
 धका प्यह्न पण्डिततये न्ह्यः मवल । छको ला म्हुदै महोषधयात

राजकुलया अनेक वस्तुया खुँपाः लाका विनिष्ट याये त्यंगु । तर अमरादेवीया बुद्धिमतां याना प्यह्य पण्डितपिनि हे तुं इज्जत बरबाद जुइके माल । तर अथे जुल धका गन इपिं सुंक च्वं, छन्दु जुजुया मती महोषधं राज्याशन हे लाका काये त्यन धयागु शंका वंका विल । इमिसं प्रमाण रूपयू थ्व नं धाल, 'महोषधं थ्व इच्छा अत्यन्त गुप्त याना तःगु दु ।' वयागु शिद्धान्त हे 'गुप्तगु खँ सुयातं कने मज्यू' धयागु खः ।' जुजुं धात्थे महोषध वयेवं सकसिके थ्व खँ न्यन, 'गुप्तगु खँ सुयात कने ज्यू ?' सेनकं धाल, 'गुप्तगु खँ नं अत्यन्त विश्वासीह्य सुं पासायात कने ज्यू ।' पक्कुसं धाल, 'धात्थे हितचित मिले जूमह जूसा गुप्तगु खँ थः किजायात कने ज्यू ।' कामिन्दं धाल, 'गुप्तगु खँ जूसां धया खं न्यमह थःमह धयाथे दुमह जूसा थः काय्यात कने ज्यू ।' देविन्दं धाल, 'गुप्तगु खँ सुयातं कने मज्यूसां म्हुतु क्कातुमह मांयात कने ज्यू ।' तर महोषध पण्डितया धापू खः, 'गुप्तगु खँ सुयातं हे कने मज्यू । मखुसा व ज्यायू विघ्न जुइ फु ।'

महोषधया खं जुजुया मती च्वंगु शंकाया पुष्टि जुल । अले जुजुं महोषधया हत्या याना व्छयेगुती हे साब भिं तायेकल । थुखे महोषध पण्डितं जुजुं अथे प्रश्न याःगुया कारण सीकेगु मती तल । थ्वया नितिं प्यमह पण्डितपिनि धारणायू तने दुगु आधार सीकेगु नं महोषधं विचाः यातः ।

प्यमह पण्डिततये महोषध स्याके दुगु लसयता इमिसं

मिखां छुं हे मखन । प्यरहसियां छगू टेबलय् च्वना थुगु
 लयूता माने याना च्वन । उगु टेबुल तःले धाःसा महोषध
 च्वं च्वंगु दुगु खः । जुजुं महोषधया हत्या यायेत तलवार हे
 लःहाना हये धुंक्गु खँ नं कन । खँया खँय् इमिसं जुजुया
 न्होने गुप्तगु खँ सुयात पत्याः याये बहः जू धयागु खः व
 थः थः कल्पना ला कि यथार्थ हे धयागु प्रश्न नं इपिं पण्डितपिनि
 न्होने दं वल । थः थः पासापित पत्याः याना इमिसं थः थः
 धारणाया आधार थः थः अनुभव जुया च्वंगु खँ नं धाल ।
 सेनकं धाल, ' जिं नगरया छम्ह वेश्या नाप दुराचार याना ।
 वयात स्थाना वयागु तिसा वसः नं कया । थ्व रहस्य जिम्ह
 छम्ह पासां स्यू, तर वं सुयातं थौं तकं मकं । उकिं जिं
 गुप्तगु खँय् पासायात पत्याः याय ज्यू धयागु खः । पक्कुसं
 धाल, 'जिगु खंपाय् कुष्टरोग दु । जिमि किजां सुथ न्हापां
 दना उकी वासः पाना बीगु । जिगु व हे खंपाय् छ्यौं दिका
 गोकला जुजुहे यने धुंक्ल । तर थ्व रहस्य जिमि किजां
 रहस्य हे याना तल । उकिं जिं किजायात पत्याः यायेबहः
 जू धयागु खः, कामिन्दया धापू खः, ' जि अमावश्य पतिं
 वेँ चाइगु । तर जित जिमि कायं वेँ चाइखुनु कोठास्य
 कुना लुखां पिने वाजं थाका तइगु । थ्व रहस्यपूर्णं ज्या
 जिमि कायं सुयातं मकं । उकिं जिं कायूयात पत्याः याये
 बहःजू धयागु खः ।' देविन्दं धाल, 'जिं लक्षण सम्पन्न
 माणिक्य छगः खुया मांयात बिया तथा । थ्व खँ जिमि

मामं सुयातं मघाः । उकिं जित पत्याः जूगु खः, 'गुप्तगु
 खं मांयात कने ज्यू।' थथे प्यमहसिगु धारणाय् दुने च्वंगु
 रहस्य थुइके धुंका महोषध थःगु छें लिहाँ वल । उखे
 जुजुया पाखें उडुम्बरा महारानी महोषधया हत्या जुइगु खं
 सीवं मरी दुने पौ तथा सूचना बिया हल । कन्हैखुनु
 महोषध लायकुली तःसकं सतर्क जुजुं वन । तापाकं हे जुजु
 खनेवं रथं क्वहाँ वया वं विनम्रं नमस्कार यात । जुजुया
 मती वन, थपायसकं विनम्र व निश्चल खने दुम्ह महोषध
 परिडत गथे जिम्ह शत्रु जुइ ? महोषध परिडत जुजुया लिक्क
 ध्यनेवं जुजुं महोषधया विषयय् छु खं न्यन वं थःत
 स्यायेत ग्वःसा ग्वया तःगु खं जुजुयात स्पष्टं धाल । जुजुं
 थ्व रहस्य प्रकट जूगु उडुम्बरा महारानी पाखें जुइ धका
 तमं महारानीयात खल । तर महोषधं तुरन्त धाल, जि
 ला धया नि महाराज, गुप्तगु खं सुयातं कने मज्यू । जिगु
 हत्याया खं ला मेल, महारानी धया हया सिल जुइ फु ।
 तर महाराज, थुपि प्यमह परिडततयेगु थःथः विश्वासया
 आधारया रहस्य जिं गथे सिल जुइ ले ? सेनक शाल क्यबय् वेश्या-
 यात स्याना धन लुटे याःमह ज्ञानमारा खः । थ्वया साखिं
 बया व हे पासा खः, गुम्हसिनं थौं तक थ्व खं सुयातं
 मकं । पक्कस मत्री खंपाय् कुष्ट त्वय् दुम्ह व्यक्ति खः,
 गुगु खं वया किजां थौं तक सुयातं मकं । कामिन्द मंत्री
 लय वकीया वें मः, गुगु वया कार्य हे जक स्यू । देवेन्द्र

मंत्री राजपरम्पराया माणिक-रत्न खूँ खः । वं व माणिक-
रत्न थः मांयात बिया तःगु दु । थुकथं फुक्क रहस्य प्रकट
जइवं जुजुं प्यम्ह दृष्ट-चित्तपि मंत्रीपित नं भेलय कुन्नेगु
दण्ड बीगु आज्ञा बिल । तर महोषध पण्डितं गुमगु ज्या
खँ पूर्ण मजू तले सुयातं कने मज्युगु खँ प्रमाणित जूगु
प्रियय्य धया प्यम्ह पण्डितपित नं जमा बीके बिल ।

थये लायकुली च्वंपि अबौद्ध पण्डितपि दमन याये
धुँकूत्रले हे हान विदेह जुजुया थाय् छगू राजनैतिक समस्या
बल । उत्तर पांचालया चुलनी जुजुं ग्वीगुंगू राज्य त्याके
धुँका नं महोषधया कारणं याना विदेह राज्य त्याके मफु ।
अले थःम्याय् पाञ्चाल-चण्डीयागु रूप व सौन्दर्यया बयान
विदेह जुजुया न्हायपनय् थ्यंकल । हान मैत्री सन्धी याना
म्याय् बीगु इच्छा नं चुलनी जुजुं प्रकट यात । तर
निर्वेद-प्रज्ञा दुम्ह महोषध छकोलं लयमताः । थ्वया यथार्थता
अध्ययन यात । हानं वास्तवय् चुलनी जुजुं विदेह जुजुयात
सःताः धुँकुँथें कुना राज्य त्याके त्यगु खँ सीकल । थुखे
जुजुयात धाःसा न्हाथे धाःसां थुगु खँय् पत्याः मजुइगु ल
महोषध पण्डित थः न्हापा वना विवाहया तयारी याः वने ।
हानं लायकू निसें विवाह मण्डप दयेका च्वना धाधां राज्य-
सीमां पिने थ्यंक चुलनी जुजुया सुरुंग शाखा सुरुंग
दयेके बिल ।

जुजु विदेहया राजकुमारी पाञ्चाल-चुलनी विवाह यायेत

शानदार राजयात्रा जुल । तर विवाह नक्षत्र छु स्वये
 लात, ग्वीगुम्ह जुजुपिसं म्हगसेथें विदेह जुजुयात छचाल घेरा
 बिल । शत्रु सेना खना जुजुया हंसं थाय् तोतल । शत्रुया
 ल्हातय् लाःपिसं शत्रु पाखें जुइगु अचिन्तनीय कष्टं मुक्तिया
 नितिं विचाः यायेवं सेनक पण्डितं धाल, 'खापा तिना छें
 मि तये, अले व' वयात व' वयात स्याना सकलें याकनं
 सिना वने ।' पुक्कुस पण्डितं धाल, 'वीष नया सकसें सी
 माल ।' कामिन्द पण्डितं धाल, 'गःपतय् स्वतिध्वाय् तथा
 याकनं सकलें सी माल ।' देवेन्द्र पण्डितं जक सेनक पण्डि-
 तथा खँय् हे सही तल । थुकथं अबौद्ध प्रज्ञावानपिसं फतले
 थःपिं कति लाकल । मफयेवं कतः नापं थः नं गःपतय्
 चिना स स्याना वनेगु विचाः याःगुलिं जुजु विदेहयात इमिगु
 पण्डित्य केरामाया दर्थें फुसुलु ताल ।

थुकथं मृत्यु भयं हंसं थाय् तोतका च्चपिं जुजु सहित
 प्यम्ह मंत्रीपितं महोषध पण्डितं आश्वासन बिल । हानं इमित
 म्हगसयर्थें जुइक सुरुंगं दुत यंकल । उखे महोषधया मनुखं
 चुलनी जुजुया मां कलाः काय्-म्यायपित जुजु त्याःगु विजय
 उत्सवय् वनेत धया खाश लँपुं व हे सुरुंगय् हल । अले
 महोषध पण्डितं जुजुयात सुरुंगया लँपुं खुसि सिथय् च्वंगु
 द्वगाय् ध्यंका धाल, 'ध्व छःपिनि सन्नःमां, ध्व पाञ्चाल चण्ड
 किजा व ध्व पाञ्चाल-चण्डी छःपिनि यःम्ह खः ।' थुलि धया
 इमि प्रति बालागु व्यवहार यायेगु खँ कना इमित विसिके

षड्या महोषध पण्डित थः प्यला मुरुंग दयेकूपिं खुद्रः
 सहयोगीपि दुथाय् लिहाँ वन । उखे जुजु चुलनी थःगु ज्या
 असफल जूगुलि तमं चर जुल । तर निर्भयी व निर्वेद प्रज्ञावान
 पण्डित महोषधं जुजुया न्हीने यथार्थ खँ धाल, हानं फुक्कं
 विम्युं वने धुं'कूगु खँ नं कन । तमं महोषध पण्डित-
 यात व वया सेनायात कठोर दण्ड छु बी त्यन, महोषधं
 धाल, 'जित गुजागु व्यवहार यात, वया मां, कलाः काय्
 ग्हाय् लिसे नं अजागु हे व्यवहार याइ ।' हानं तमं कां थमजु
 धका जुजुया रानीयागु रूप व सौन्दर्यया खूब वर्णन यात ।
 अले जुजुया मनं थः महारानी स्याःसां छंत बाकि तये मखु
 धाये मफुत । महोषध पण्डितयागु मनोवैज्ञानिक प्रयोग सफल
 जुल । जुजुं थः मां व महारानी लित बीगु खँ छुत ।
 महोषध अले विदेह जुजु व चुलनी जुजुया दथुइ मंत्री संधी
 खाका बिल । ससम्मान चुलनी जुजुया मां व कलाः काय्-
 ग्हाय् लित बिल । विदेह जुजुयात नं राजकुमारी पाञ्चाल-
 चण्डी विवाह याना बिल । महोषधया थुजागु आश्चर्य व
 अद्भुतगु प्रज्ञा पराक्रम खना जुजु चुलनीं धाल, "महोषध,
 थपाय्सकं प्रज्ञावानम्ह जुया नं छँ द्वाय् राज्य मकया ?"
 अबले महोषध पण्डितं लिस बिल, 'जि यःसा फुक्क जम्बू-
 द्वीपया राज्य जि काये फु । तर करपिं स्याना ऐश्वर्य कायेगु
 व्यायात पण्डितपिसं प्रशंसा याना मतः ।

वास्तवय् थव हे बौद्ध प्रज्ञाया आदर्श खः । हानं

महोषध परिहृतं गुलि दुष्टतयेत क्षमा विल, गुलि थः राग,
 द्वेष व मोह निर्लिप्त जुया क्यन; गुलि प्रज्ञा द्वारा थःगु व
 मेपिनिगु ज्यू-धन व जीवनया आरक्षा यात थ्व हे प्रज्ञा
 पारमिता, प्रज्ञा उपपारमिता व प्रज्ञा परमत्थ पारमिताया
 कथात्मक व्याख्या खः ।

Dhamma.Digital

वीर्य पारमिता

वीर्यया साधारण अर्थ उत्साह, उद्योग व शारीरिक एवं मानसिक साहसपूर्ण ज्या स्वः । तर थन पारमिता गुण-धर्म लिसें तथा विचाः यायेबले वीर्यया अर्थ थुलि सीमित जुइ मखु । (करुणापूर्ण हृदयं थुगु लोक्यं नं परलोक्यं नं भिनीगु व हित जुइगु दत्त ज्ञान सम्पन्नगु अले उपाय कौशल्यं स्मेतं रक्षा याना तःगु काय, वाक व मनं परप्राणीया निति ज्या यायेगु हे वीर्य पारमिताया अर्थ स्वः) । स्वंगू बोधि मध्ये ङ्गू बोधि प्राप्त यायेत धुतांगादि शील पालन यायेगु ज्ञान सम्प्रयुक्त कुतः नं वीर्य हे स्वः ।) मेगु शब्दय् वीरपिनिगु विशुद्ध स्वभावयात नं वीर्य घाइ । तर अकुशल वीर्य पारमिताय् दुध्याइ मखु, हानं उखे अब्याकृत वीर्य पारमितां च्चय् लाये धुंकी । वीर्य पारमिताया अर्थ, थुगु मिखां स्वयेबले ज्याया सार्थकताय् वा परिणामय् निर्भर जुया च्चंगु खने दु । वीर्य महत्फल जुइत प्रज्ञा विप्रयुक्त भावं मुक्त जुइगु नं अनिवार्य स्वः । वार्य धयागु उकि काय-बलय च्चक निर्भर मखु, बरु परोपकारया

निर्ति उत्साहपूर्णा कुतः धयागुली नं निर्भर जुइ । परमार्थं दृष्टीं
 कायबल सिवे चित्तबल हे उत्तम खः । वीर्यत्व क्यनेगु शब्द-
 ज्ञानय् जक नं मखु । बौद्ध विचारय ला “आपालं त्रिपिटक-
 ग्रन्थया खँ ह्याये सःसां प्रमादी जुया तदनुसार कार्य मयाःहसित,
 मेपान सा जइहसित सारगु दुरु त्वने मदुथें उम्ह व्यक्तियात
 सारगु श्रमणत्व लाभ जुइ ‘मखु’ (‘धर्मपद’ १६) । मेगु
 उपमामय शब्दय् धाःसा “सुगन्ध मदुगु भ्वां बांलागु जूसां
 ख्यते मदु, अथे हे कार्यहीनगु खँ-बांलाःसां ख्यते मदु”
 (धर्मपद ५१) । शुद्धोदन महाराजया न्ह्योने कपिलवस्तुस नं
 थ्व हे छको शब्द थ्वल, ‘नत्तिट्टे नप्पमज्जेय्य, धम्मं सुचरितं
 चरे’ ‘दँ अलसी जुइ मत्य, बांलाक धर्माचरण या ।’ हानं
 वीर्य मात्र लाभया निर्ति जक जुइ मखु, थःगु शान्ति व
 सहनशीलताय् वइगु वाधाय् धैर्यपूर्वक व साहसपूर्वक सह
 यायेगुया निर्ति नं जुइ (महासीलव जातक ५१) ।

वीर्यं पारमिताया लक्षण सामान्यतः उत्साह खः ।
 उपस्तम्भ अर्थात् त्यवा जुया बीगु हे थ्वया रस खः । ज्या
 स्यायेबले लिमचिलेगु हे थ्वया प्रत्युप्रस्थान खः । थ्वया पदस्थान
 जुइ, वीर्यारम्भ वस्तु वा जरामरणया संवेद्ययात हेतु ।

बोधिपत्तीय धर्मय् : वीर्य

वीर्यया महत्व थुइकेत बोधिपत्तीय धर्मय् विचाः यायेगु
 साव महत्वपूर्णा जू । महापरिनिर्वाणया इलय् भगवान बुद्धं

गुगु धमथात 'त्रिं स्वयं सीका, स्वयं साक्षात्कार याना, अभिज्ञान याना' धका आज्ञा जुया विज्यात, व बोधिपत्तीय धर्म हे खः । बोधिपत्तीय धर्मया उपदेशं लिपा हे भगवान् बुद्धं, 'गुम्ह सिनं थुगु धर्मय् प्रमाद मनुसे उद्योग याइ, व आवागमनयात तोता दुःखया अन्त याइ' धका आज्ञा जुया विज्याःगु खः ।

स्वीन्हेगू बोधिपत्तीय धर्मय् प्यंगू स्मृति-प्रस्थानय न वर्य अन्तरंग कथं दुध्याः । तर प्यंगू सम्यक्-प्रधान ला स्वयं वीर्य हे खः । 'बुद्ध-शासनय् 'प्रधान' शब्दया अर्थ हे निर्वाण सम्बन्धी प्रयत्न, पुरुषार्थ व वीर्य-साधन खः । थ्व शब्दं हे थ्व खँया सूचना व्यू, बुद्ध-शासनय् अभ्यास हे सकतां खः । थ्व शासन उद्योगया नितिं खः, साधनाया नितिं खः, सिद्धान्त वा बौद्धिक आयासया लागी जक मखु । तीव्र प्रयत्न वा पुरुषार्थया साधनां हे सत्यया अधिगम जुइ । बुद्धं तीव्र प्रयत्न द्वारा हे सत्य लुइका विज्यात । अले स्वयं प्रज्ञामय मत जुया विश्वया नितिं थिना विज्यात । प्रयत्नं हे निर्वाण लाइ— उकिं व हे 'प्रधान' खः । सुनां 'प्रधान' याइ, वं सत्य लुइकी, अले सुनां 'प्रधान' याइ मखु, वयात सत्य नं दइ मवु (चंकिमत्तन्त म. नि. २।१।५ । बौद्ध-दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन : पृष्ठ ३५३) । बोधिपत्तीय धर्मया प्यंगू ऋद्धिपादय वीये निगूगु ऋद्धिपाद खः । वीर्य थन समाधिप्रधान सकार-युक्त ऋद्धिपादया भावनायू लाः । अःपुगु शब्दय धाःसा

थःम्हं इच्छा यानागु पुरे यायेत दुगु प्यंगू उत्साह मध्ये ध्व
 'विरिचिद्धिपाद' नं छगू खः । आध्यात्मिक उन्नतिया साधन
 कथं बोधिपत्नीय धर्मय् श्रद्धा, वीर्य, स्मृति, समाधि व प्रज्ञा
 कथं न्यागू इन्द्रियया वर्णन याना तःगु दु । अविद्या आदि
 विरुद्ध धर्म दमन याइम्ह जुया वीर्य इन्द्रिय धर्म जूगु खः ।
 श्रद्धाय् प्रतिष्ठित जुया गन साधकं वीर्यारम्भ याइ, अन हे
 ध्व वीर्योन्द्रिय जुह । अले वीर्योन्द्रियया कारणं याना स्मृति स्थिरं
 च्वनी । समाधि मग्न चित्तं प्रज्ञा लाना कायेत आधार
 बी । बोधिपत्नीय धर्मया न्यागू बल्य् 'वीर्य बल' न्हापांगु
 बल खः । अविद्यां हे स्थंके मफुगु जुया नितिं वीर्य न्यागू-
 बल्य् प्रमुखगु बल जूगु खः । न्हेगू बोध्यगय् वीर्य सम्बोध्यंग
 स्वंगूगु बोध्यंग खः । बोध्यंगया अर्थ खः, सम्यक् सम्बोधि
 प्राप्तिया नितिं सहायक तत्व । बोधिपत्नीय धर्मय् दक सवे
 क्वय् अष्टांग मार्ग खः । अष्टांग मार्गया सम्यक् व्यायाम
 धयागु हे नं 'वीर्य' खः । थुकथं सप्ततिस बोधिपत्नीय धर्मय्
 गुकी 'वीर्य' या विषयय् चर्चा जुया च्वंगु दु । श्वया अर्थ
 जुल, बुद्धकारक स्वीन्हेगू धर्मय् गु'गू धर्मांग वीर्य अन्तरगत
 जुया नितिं म्हादै प्यब्वय् छब्व धर्म वीर्य अन्तरगत खः ।

वीर्य थःम्हं हे यायेमाः

थुकथं वीर्यया गुलि महत्व दु, उलि हे व स्वमन्वी
 खः । थःथःम्हं हे पूर्ण याये माःगु खः । वीर्यया लय् वडग

पंगलःयात हे विघ्न बाधा घाइ, मार घाइ । ध्व हे विघ्न बाधा व मारया प्रति त्याकाढं वनेगु हे पारमिता खः । कुशल-कर्म सिध्द मजुतले ज्या याना यंकेबले हे जक अनेक बाधा वइ । ज्या हे मयाम्हसित गनं बाधा वइ ? उकिं हखें ला थःथःगु दुर्बल वीर्यया कारणं याना आपाःसिनं ज्या शुरु याये हे नं थाकु चाया च्वनी । गुलिसिनं ज्या याये धुंका नं थाकु चाया दथुइ तोता व्छइ । ज्या यायेगु साहस व त्या पूर्ण मजुतले मतोतेगु साहस हे वीर्य बी । अक्क बुध्दत्व प्राप्त्ये जाःगु ज्याय ला भन थुजागु साहस गुलि माः, गुल वीर्य बल माः धाये माःगु हे खं मखुत । एक हे दीपंकर तथागतं सुमेध ऋषियात ध्व प्रार्थना पूर्ण याये अःपु मजु धका धया बिज्याःगु खः । 'छथंगू व नसा जक ल्येसां, ला व हि हे गंसां पुरुष पराक्रम व पुरुष बलं गन थ्यने माःगु खः अन मथ्यं तले दी मखु' घाइगु चतुरांग समन्वागत वीर्यथे जाःगु उच्चवीर्य विना वीर्य पारमिताया पलाः हे न्हाइ मखु । साधारण उपलब्धिया निति ला मन्द उत्साह व मन्द वीर्य मचाया च्वने यः धाःसा तःधंगु छुं उपलब्धिया निति व गुलतक महान उत्साह व स्थिर वीर्य माला च्वनी अर्थे हे सी दत । अले ध्व संसारय लोक्तर भाव सिबे तःधंगु छुं तत्व हे मदु धाःसा ध्वया नित गुल तःधंगु व स्थिरगु दृढ वीर्य माला धाये माःगु हे मखु । धया तःगु नं दु—

पथव्या एक रज्जेन, सगरस गमनेन वा ।

सब्वलोकाधिपच्चेन, सोतापत्ति फलं वरं ॥

चक्रवर्ती राज्य स्वया नं स्वर्ग-प्राप्ति स्वया नं संसारया
अधिपत्ति जुइगु स्वया नं श्रोतापत्ति फल प्राप्त यायेगु तःधं ।

श्रोतापत्तित्व हे थुलि महान धाःसा अर्हत्त्व गुलि
महान जुइ ? थ्व महानता प्राप्त याये माःगु जुया है भिन्नुपित
कातुगु वीर्यया उपदेश बुध्द बिया तःगु खः । 'यायेगु ज्या दढ
पराक्रम पूर्वक यायेमाः, मखुसा शिथिल उद्देश्यद्ध प्रव्रजित
अप्वः धू हे जक ब्रयेकी ।' मेगु शब्दय् धाःसा 'बांलाक मज्जंगु
सितु घाँसं ह्नातय् धाः जुइथें शिथिलता पूर्वक प्रहण याःगु
अर्थात् वीर्य उद्योग मदुगु श्रमण-भावं दुर्गति जक यकी'
(तायन सुत्त, सं. नि. २.१.८) अर्हत्त्वया नितिं ला थुलि वीर्य
दढ जुइमाः धाःसा अक्त प्रत्येक बुद्धत्व व बुध्दत्वया महानता
धाये हे म्वाल । अले हानं बुध्दत्वया नितिं गपाय्धंगु गुलि
सुदढगु वीर्य माली थ्व विषयय् धायेगु हे छु दु ? संक्षिप्तं
थुलि हे धाये फु, व वीर्य, वीर्य पारमिताया वीर्य हे जक
जुइ ।

आः थन थुगु हे वीर्य पारमिताया व्याख्याय् दुहाँ
बनेग्घो वीर्य दइगुया हेतु वा कारण, वीर्य-विष अलसीया
हेतु, आरम्भ वस्तु विषयय् भति विचाः यायेगु उचितथें
ताया ।

वीर्य दइगु हेतु भिंछगू

१. प्रत्यवेक्षण द्वारा अपाय-भय लुमकेगु,
२. वीर्यया आनिशंस सीमा कायेगु,
३. बुधदादि सत्पुरुषपिनिगु वीर्य जागु कुतः व वसपोलपानगु गमन-मार्गया वारंवार स्मरण यायेगु,
४. मेपिमं बीगु भोजनादि ग्वाहाल व्यर्थय् व्छये मत्तू धका विचाः यायेगु,
५. थःगु अधिकार व शक्ति तःधं धका लुमकेगु,
६. थःह शाक्ताया उपकार व मार्ग-प्रदर्शन सहित वसपोलया महत्व लुमकेगु,
७. जातिया सार्थकता दयेकेत जातिया महत्व भाव लुमकेगु थः म्ब्रह्मचारीपिनिगु उपलब्धि जाःगु महत्वभावया प्रत्यवेक्षणा यायेगु,
८. अलसी मनूतये संगत तोता व्छयेगु,
९. शुर्यागु वीर्य अर्थात् 'आरधदवीर्य' स्वयाके दइ इमि संगत यायेगु,
१०. वीर्य दरेकेया लागी चित्त दुह जइगु । शुकीयात हे अट्टवथाय् वीर्य सबोज्झंगया हेतु धका धया तःगु द

वीर्य-विष अलसीया च्यागू कारण

अलसी-स्वभाव वीर्ययात विष हें खः । गुलि गुलि थव अलसी स्वभाव अप्वः जुइ, उलि उलि वीर्य-जीवन छत-तुल्य

जुइ । वीर्यं पारमिताया निति प्रमादो स्वभाव न्यावर्तं वावत्
 खः । बुध्द सुप्रभातया नं सुप्रभात खः । वसपालया शिष्यपि
 न्याबलें न्यालंचाःपि अर्थात् अप्रमादपि जुइ । उकिं गुह्य निर्वाण
 उन्मुख व्यक्ति जुइ, उह्य व्यक्ति सदा जागरुक अप्रमादी जुइ ।
 ध्व दृष्टी 'धन संसारय् अलसी जुया च्वनेगु ई हे मडु ।
 जीवन क्षण भंगूर खः । "सध्दर्म मस्यूहसित हे जक ध्व
 संसार तःहाकः जुइ ।" उकिं न्याबलें याकनं याकनं वीर्योद्योग
 यायेगु हे श्रावकपिनि लक्ष्य जुइ । उद्योगहीन जीवन जीवन हे
 मखु । धया तःगु नं दु—

यो चं वस्ससतं जीवे, कुसीतो हीन वीरियो ।

एकाहं जीवितं सेय्यो, विरियमारमतो दल्हं ॥

अलसी व उःसाह हीनम्ह जुया सलंसः दँ तक जीवित
 जुया च्वनेगु सिबे नं दढ उद्योगी जुया छन्दु जक जीवित
 जुया च्वनेगु हे श्रेष्ठ खः ।

मनुखं अबले तक उद्योग यानावं वनेमाः, गबले तक
 उद्देश्य सफल जुइ मखु । वास्तवय् धाःसा उद्देश्यया महत्व हे
 अन दु, गन वया सफलता दु (विरोचन अपुरिन्द सुत्त,
 स. नि. ११.१.८) ।

उकिं जीवनय् उद्योग यायेमाः । अक्क उद्योग धया गु
 इलय हे जुइमाः । धया तःगु दु—

यो पुब्बे करणीयानि, पच्छासो कातु मिच्छति ।

सुखा सो ठंसते ठाना, पच्छा च अनुत्पत्ति ॥

गुहसिनं न्हापां याये मागु ज्या लिपा याये घका इच्छा याइ,
व इच्छां परिहानिम्ह जुइ । लिपा वं पश्चाताप चाये माली ।

✓ छम्ह अलसीम्ह विद्यार्थी सिँकायेगु इलय् गंगु सिमा
खनेवं मक्क जुया घना बिल । अले न्ह्यलं चाःबले ख्युंसे
चवने घुं'कूगुलिं मिखां हे छुं मखन । वयागु प्यागु सिं हे
पुक्कसिगु गंगु सिं हाना नं बिल गुकिं याना तन्नशिलाया
आचार्य ममेत निमंत्रित थासय् इलय् नये मखना थ्यंकः वने
मफुत । (वरण जातक ७१) ।

सब्य रतिं सुपित्वान, दिवा संगणिं केरतो ।

कदम्बु नामं दुग्धेधो, दुक्ख सन्तं करिस्सति ॥

धरिं घना न्हिने भेपिं नाप खँ जक ह्यायेगुली प्यपुनीम्ह
ज्ञान मदुम्ह मनूया दुःख गबले जक शान्त जुइ ?

उट्टान कालम्हि अनुट्टहानो,

युवा बली आलसियं उपेतो ।

संसन्नसंकप्पमनो कुप्पीतो,

पञ्चाय मगं अलसो न विन्दति ॥

उद्योग याये माःगु इलय् उद्योग मयासे, बल्लाम्ह ल्याय्म्ह
जुया नं अलसी जुया मखु मखुगु कु-चिन्तना याना मन अलसी
याना च्वं'पिं धनुद्योगीपिसं प्रज्ञा मार्ग प्राप्त याये फइ मखु
(धर्मपद २८०) ।

आलस्यर्थे ग्यानापुगु गाः थन छुं हे मदु । उकिं थः ला
भवाकलय दुं हे दुनि तर थः लिसें कतः नं थुनी । वं ऐश्वये

तंकी, क्लेश क्षय यायेगु अवसर तंका दुःख व पाप मुंका चवनी। अलसी जीवनया पतन थाःगाः मदु। कारण अलसी जीवन हे कानकानपिच्या गिहतेगु कुतल जाःगु छगू जीवन खः। अलसीम्ह मनू मत मदुथाय् च्व च्वम्ह मनू खः। वया जीवनय् निरापदं तापु हे मदु। छायाधासा तापु माःसा मनुखं थम्हं कुतः याना थःगु तापु थःम्हं दयेकेमा। अले हे उद्योग याना याकनं पण्डित जुइ फइ। तर प्रायः मनुखं साधारण उद्योग याना सांसारिक क्लेश-शान्तिया उपलब्धि समेतं याये मफयेका चवनी। गृही-विनयय् थ्व अलसीतयेगु खुता लक्षणया वर्णन याना तःगु दु—

अति सीतं अति गृह, अति सायमिदं अह ॥

अति विस्मट्ट कम्मनी, अत्था अच्चेन्ति माणवा ॥

साब चिकु, साब तांन्वः, साब हे लिवात, साब हे निहध्याः न, साब तये पित्यात, नकतिनि नया धका अलसीपिं मनूतयेसं ज्या याइ मव्वु।

वीर्यया खाश विघ्न कथं गुगु च्यागू कारणया वर्णन अंगुत्तर निकायय् याना तल, क्रियात च्यागू 'कुमित वत्थु' धाइ। इपे च्यागू कुसितवत्थु खः—

१. ज्या दइगु अवस्थाय् जि यक्क ज्या याये माःग दनि, ज्या यायेबले भत्तिचा आपा हे तःख सी मालि तिनि उकि दुःख सीत भत्तिचा याने छका वीर्य मयासे च्वनीम्ह मार्गफल आदिया प्राप्त याये च्वनेग।

२. ज्या यांना भतिचा दुःख सी घुंका आः त्यानुल धका दिना व्ख्या प्राप्त मज्जूग मार्गफलया निति कुतः मयासे घना च्चनेगु ।
३. वने माःगु थाय् दनि धका उखे थुखे जुया प्राप्त मज्जूग मार्गफल प्राप्त यायेत ध्यानादी कुतः मयासे च्चनेगु ।
४. गबलें उखे गबलें थुखे वनेमाः थाय् वना लिहाँ यया थौं त्यानुल धका दिना वा घना प्राप्त मज्जूग मार्ग फल प्राप्त मयायेगु ।
५. गुलि नयेत माःगु खः, उलि नयेगु प्राप्त मजुल धाःसा प्वाः हे मजाःनि शरीर्य् शक्ति हे मगाःनि धका थन प्राप्त मज्जूग मार्गफल प्राप्त मयासे च्चनेगु ।
६. गुलि नये माःगु खः, उलि नया नं नकतिनि नया प्वा हे भ्यातुनि धका मार्गफल प्राप्त यायेगुली अलसी चारेगु ।
७. शरीर्य् भतिचा छुं मुख मंत कि जित संच मदु धका घना च्चना मार्गफल लाभ यायेगुली अलसी चारेगु ।
८. थःत जूगु ल्वय् लंका नं भतिचा ज्या याये मफुनि धका अर्थे च्चना मार्गफल लाभ यायेगुली अलसी चारेगु ।

च्यागू आरम्भवस्तु

च्वय् वंगु च्यागू कुसितवस्तु अथवा अलसी वीर्यया लँय् बाधा खःसा थुगु च्यागू आरम्भवस्तु वीर्यया लागी तिबः खः । च्वय् वंगु च्यागू दुर्गुण मदयेकेत थुपि च्यागु सदगुण दयेकेगु साब ज्यु ।

१. ज्या दइगु अवस्थाय् जि थौं ज्या दनि धका चायेका हानं ज्या यायेगु अवस्थाय् बुद्धयागु अनुशासन लुमंका च्वने थाकुइ धका विचाः याना आः हे प्राप्त मजूगु मार्ग फल प्राप्त यायेया निंति कुतः याये माल धका उद्योग यायेगुयात न्हापांगु आरम्भ वीर्य धाइ ।

२. ज्या याना ज्या सिधइबले नं जित भगवान बुद्धया अनुशासन लुमंका च्वने धयागु नं अःपुगु मखु धका चायेका थ्व लुमंबले आः हे मार्गफल प्राप्त याये माल धका कुतः यायेगु हे निगूगु आरम्भ वीर्य खः ।

३. गनं वने माल धाःसा वनेबले बुद्धया अनुशासन लुमंका च्वने अःपु मजू । उकिं लुमंबले हे प्राप्त मजूगु मार्ग फल लाये माल धका कुतः यायेगुयात हे स्वंगूगु आरम्भ वीर्य धाइ ।

४. गन वने माःगु खः वने धुंका वना च्वनागु अवस्थाय् जित भगवान बुद्धयागु अनुशासन लुमंका च्वनेत अवस्था मंत । आः जि मध्यंगु मार्गफल्य् थ्यंके माल धका कुतः यायेगुयात हे प्दंगूगु आरम्भ वीर्य धाइ ।

५. उचित कथं व प्रणीत कथं भोजन चूमलाइवले जित भोजन सुलभ मजूसां जिगु शरीर दुर्बलसां जिगु शरीर मन् (अप्वः दुर्बल जुइ मलाकं) हे जि प्राप्त मजूगु मार्ग-फल लाभ याये धका कुतः यायेगुयात न्यागूगु आरम्भ वीर्य धाइ ।

६. थःत गुलि माःगु खः, उलि प्रणीतगु आहार चूलाःसां थौं जित आहार चूलात, आः जिके बल दुबले हे प्राप्त मज्जूगु मार्गफल प्राप्त याये धका कुतः यायेगुयात खुगूगु आरम्भ वीर्यं धाइ ।

७. भति थःगु शरीरय् ल्वय् जुल कि हे जित ल्वय् जुल वा, थ्व ल्वय् वृद्धि जुल धाःसा जिं भगवान बुद्धयागु अनुशासन अनुस्मरण याना धारण पालन याये फइ मखु वा आः हे उकिं प्राप्त मज्जूगु मार्गफल लाये धका कुतः यायेगुयात न्हेंगूगु आरम्भ वीर्यं धाइ ।

८. रोग आदि जुया लनीबले नं जित रोग जूबले जिं माक्क भगवान बुद्धयागु अनुशासन लुमंके मफुत । आः अनुशासन लुमंका धारण पालन यायेगु अवसर चूलात धका प्राप्त मज्जूगु मार्गफल प्राप्त यायेया निति कुतः यायेगुयात च्यागूगु आरम्भ वीर्यं धाइ ।

वीर्यया प्रतिपत्ती धर्म : थिन मिद्ध

वीर्यया मेगु निगू प्रतिपत्ती धर्म खः, थिन मिद्ध । गुम्हसिके थुपिं निगू दुगुण दयाव' च्वनी, उम्ह मनु वीर्यं पिने लाना हे च्वनी । 'थिन' या साधारण अर्थ खः, चित्तया अकर्मण्यता सहितगु स्त्यान चैतसिक, 'मिद्ध' या अर्थ खः, चैतसिकया अकर्मण्यता लक्षण सहितगु मिद्ध चैतसिक । थ्व चित्तया प्रक्रिया लिसें दइगु चैतसिक धर्म हे न्ह्यःवःथें गुजुहुं

च्चर्थे च्च च्वनीगु आलस्यभावं ह्लाः तुति सना च्वनानं मनू
 धात्थेगु अर्थात् दिना च्वंगु जुइ यः । भिंगु ज्या ययेगुली
 संतोष जइ मसःगु अरति, अली स्वभावं शरीरया शक्ति
 अर्थे च्च च्वनीगु व जां काःगु चित्तय् थिनमिद्ध उत्पत्ति जुइत
 हेतु प्राप्त जुइ । थ्व थिनमिद्ध तापाका व्झयेत, उत्पत्ति मयायेत
 अथवा वृद्धि मयायेत वीर्यया क्रमिक विकासय् ध्यान तयेमाः ।
 थिन मिद्धं गत वीर्ययात कुंथित याइ, अन हे वीयेया क्रमिक
 विकास जुइवं थिनमिद्ध च्वनाचुर जुइ । आरम्भ धातु,
 निक्कम धातु व परक्कम धातु भ्वगू वीर्य योनिसो मनसिकाभ्य
 बहुल रूपं दयेकेवं थिनमिद्ध मदया वनी । छुं ज्या याये
 न्होयागु वीर्ययात आरम्भ धातु धाइ । ज्या यानागु दि हे
 मद्युसे यायेगुयात आरम्भ धातु सिन्ने बल्लागु कुत्मांत भावं
 पिहाँ वःगु जुया निक्कमधातु धाइ । थःत गुलि गुलि विघ्न
 बाधा वइ— वयात उलि उलि दमन याना ज्या सिद्ध मजूतले
 न्हां वःगुयात परक्कमधातु धाइ । वीर्यया थ्व स्तर विचाः
 ययेवं थिनमिद्ध प्रति विजय प्राप्त यायां वने फइ ।

थिनमिद्धं अलग जुइत मेगु नं उपायत दु । प्रमाण
 भवया अप्वः नयेगुलिं अलग जुइगु न्हापांगु उपाय भवः ।
 (१) आहारहत्थक अर्थात् मेपिसं थने मायेक नयेगु, (२) भुत-
 त्तक अर्थात् ल्हये मायेक नयेगु, (३) तत्थवट्टम अर्थात्
 अन हे च्वनं मायेक नयेगु, (४) अत सातक अर्थात् वमः पुना
 यागु हे फयने मायेक नयेगु, (५) काक मासक अर्थात् म्हंतुइ

च्वंगु नसा कखं त्वार्थं हे काना काये फयेक कथुइ ध्यंक्
नयेगु हे प्रमाण स्वया अप्वः नयेगु खः । नयेगु विषयय
बौध्द आदर्श खः,

चत्तारो पंच आलोपे, अभुत्वा उदकं पिबे ।

अल फानु विहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥

प्यपे न्याप्ये नये यःनिथे च्वं बले नयेगु तोति, लः
वनो वड । थुजागु कथं याःपित निरोग जुइ, बल वीर्यं नं दइ ।

निमिध्द मद्येकेत मेगु उपाय खः, ईर्यापथ दयेगु
आलोक लमंका च्वनेगु, खुल्लागु थासय् च्वनेगु, कल्याण
मित्रया सेवन यायेगु व सार्थकगु खँ ह्हायेगु ।

धुवथ थुपिं च्यागू कुसितवस्तु व च्यागू आरम्भ वीर्यया
तुलनां हान थीन मिध्दया उत्पत्ति व विनाशया उपायं मंसं
भीके क्त, वीर्यं याइमहं न्हावलें वीर्यया नितिं क्तः याये
कु व याइ । अलसीं न्यागुं तोह तथा सुंक् च्वनेगु मइ ।
अ बहया उपदेश कथं उद्योग व वीर्यं हे जीवनया लक्षण
मः । बुद्ध-धर्मय् वरदान धयागु मदुगुलिं हानं थःगु भिं मभिया
उत्तरदायी थः हे जूया नितिं नं थ्व वीर्यं उद्योग धार्थे सार्थक
जूया च्वंगु दइ । लोक-जीवनय् तूया दुने च्वंगु चिकं हे तू
तिमसीकं पहाँ वइ मखु धाःसा, सिंहया म्हुतुइ चलाः अथे
च्वं वड मः धाःसा कुतः मयासें गनं थन छु दइ । उकि
गुन वरदान व हथरीय देन दइ—अन हे मनूया कर्मशक्ति
थीन वरदान कुतः उकि स्पष्ट धया बिज्यात—

तुम्हे हि किच्चं आतप्प अक्खातारो तथागता ।

व्या थःम्हं हे यायेमाः । तथागत ला मार्ग-प्रदर्शक
मात्र खः ।

बुद्ध-धर्मय् थःथःम्हं उत्साह वीर्य मयासें सुया पाखें नं
मुक्ति लाभ जुइ धयागु आशा मदु । वास्तवय् गुह्यसिके वीर्य
मदु, वयात छुं मदु । थुगु जन्म सुखी जुइगु प्यंगू कारण-
धर्मय् 'उत्थान-सम्पदा' हे प्रमुख खः । निर्वाणया नितिं ला
सदा-प्रयत्न, सतत प्रयत्न व पवित्र प्रयत्नया जरुरत जू ।

उकिं ला बौद्ध-प्रेरणा व बौद्ध-जागरणं सदां थये
ध्वया च्वनी—

अब्जेव किच्चं कातप्पं, को जब्बा मरणं सुवे ।

नहिनो संगरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

याये माःगु व्या थौं हे या, कन्दे हे सी ला छू छू
सुनां स्यू ? छायाधाःसा महासेना दुह्य मृत्युमार लिसे भी गुगुं
प्रकारया समझौता याना तयागु मदु ।

आरभथ निकमथ, युञ्जथ बुध्द सासने ।

धुनाथ मच्चुनोसेनं, नलागारं व कुञ्जरौ ॥

वीर्य या, अलसी भाव तापाका व्ह, बुध्द शासनय्
प्रतिपत्ति पूर्ण यायेगुली दत्तचित्त जु, गथे किसि पंयागु
छर्थेयात काचाकुचु याना व्यूर्थे मारसेनायात कुचाकुचा
याना व्ह ।

बौद्ध आदर्शं मनूयात् सक्रिय याइ, भरोसाय् च्वनेगु
 निष्क्रीय श्राप बी मखु । उकिं सक्रिय यायेत हे थःगु उत्तर-
 दायीत्व थुइका बी । हानं वीर्यया महत्व क्यता खंका बी ।
 अलसी मजूसे शुभकार्यय् कुतः यायेगु वीर्य हे इच्छा यानागु
 लौकिक वा लोकुत्तर प्राप्त जुइगु चिंतामणि वा कल्पवृक्ष खः ।
 वीर्य हे प्रगतिया नं स्वहाने खः । थुकथं हे वीर्य धयागु अर्थ
 सिद्धिया ताःचा आलस्य मदयेकेगु वासः, गरीबभाव मदयेकेगु
 निधान, पण्डितपिनिगु न्द्याबलें थीगु आभरण, स्वर्ग वनेगु
 स्वहाने, संसारया दुःख अन्तकारक धार्थेगु उपाय, संसार
 सागरं तरे जुइत द्वंगा, निर्वाण-सम्पदा लाभ यायेत ह्लाः थें
 खः । गुह्य मनूयाके आरधदवीर्य दइ, उह्य व्यक्ति थुजागु
 महानिर्शंस दुगु वीर्य प्राप्त यायेगुली त्यानुल धाइ नं मखु ।
 त्यानु मदुगु वीर्याधिपतिं हे बोधिसत्वपिं थःगु चरित्र-निर्माणय्
 स्वयं नाथ, स्वयं अधिपति व स्वयं अधिकारी जुया च्वनी ।
 थः निर्वाण जुइत परप्राणीया नं मुक्ति इच्छा मदुम्हं सकल
 सत्व प्राणीया हित उपकार याये धयागु कल्पना यायेगु सम्म
 नं असम्भव खः । उकिं बोधिसत्वपिनि वीर्य साधारण वीर्य
 जुइ मखु । पारमिता गुण धर्मय् च्वंगु वीर्य साधारण वीर्य थें
 मखु । श्व बोधिसत्वपिनिगु वीर्य अथवा वीर्य पारमिताया
 कथात्मक व्याख्या व विश्लेषण भीसं थन आः ब्वने । श्वयां
 न्ह्यो वीर्य पारमिताया मेमेगु पारमिता लिसेया सम्बन्ध विषयय्
 भति चर्चा यायेगु उचित खः ।

दश पारमिताय् वीर्यं पारमिता

वीर्यं परिवेष्टित प्रज्ञा महत्फल जुइगु जुया नितिं हानं
 क्षान्तिं परिवेष्टित प्रज्ञाया तःधंगु आरक्षण आनिशंस दइगु
 जुया निति प्रज्ञा व क्षान्तिया दथुइ वीर्यया देशना जुया
 च्वंगु खः । प्रज्ञा वीर्यं सिवे च्वय् लाःसां वीर्यं अलगगु प्रज्ञा
 जुल धाःसा आवश्यक कथं वं प्रयोजन लाभ याये फइ मसु ।
 प्रज्ञां क्यंगु लँय् वंगु वीर्यं न्हागु ज्या सफल यायेत अति
 श्रेष्ठगु ह्नाःथें खः । चिन्तामणि रत्न व कल्पवृक्ष द्वारा इच्छित
 वस्तु प्राप्त जुइ धयागु लोकोक्तिः प्रज्ञा व वीर्यं निगुलिं छगु
 जुइवं चरित्रार्थं जुइ । 'अमृत-फल सयेकेत गुगू धर्मया बुज्या
 जुइ, उकी प्रज्ञा हल खःसा वीर्यं हे हल सालीह थुसा खः ।'
 (कसिसुत्त, सं. नि. ७.२.१)

वीर्यं पारमिताया प्रतिपत्ति विषयय् च्वयेगु खँ नं अःपु
 मजू । थुकीया कारण खः, वीर्यं पारमिताया पूर्ण कथं एकाधिकार
 दुगु विशेष प्रतिपत्ति धयागु हे मदु । वीर्यं पारमिताया प्रति-
 पत्तिया चर्चा यायेबले नं उकिं दश पारमिताया मेमेगु पारमिता
 लिसें चर्चा जु हे जुइ । वीर्यं दान व शील पारमिता पूर्ण
 यायेबले गुगु उद्योग क्वना च्वनी, अन हे वीर्यं पारमिताया नं
 प्रतिपत्ति क्यनी । दान आदि कुशल पाः मयासे उचित कथं
 बांलाक यायेगु, तःप्यंक यायेगु, सम्बोधि मध्यंतले यायेगुली
 नं वीर्यं पारमिता दुध्याःवं । विशेषतः सम्यक् सम्बोधि-प्रार्थी

बोधिसत्त्व पारमिता पूर्ण यायेत न्हाबलें तयार जुया च्वनेमाः । निं
 छु छु पुण्य याये धुन, छु छु पारमिता पूर्ण याये धुन, छु छु
 याये मानि धका बोधिसत्त्वं न्हाबलें विचाः याना च्वनी । अवंक
 कथं सकल सत्व प्राणी प्रति करुणां विचाः यायेगु, थःगु धन ऐश्वर्य
 कलाः काय् म्हाय्, थःगु शरीरया अंग प्रत्यंग व जीवन तकं
 पारमिता गुणधर्म पालन यायेबले वीर्य उत्साह दयेका च्वनी ।
 उकिं बोधिसत्त्वपिसं दश पारमिता पूर्ण जुइगु कुतः यानावं
 बिज्याइबले हे वीर्य पारमिता न पूर्ण जुयावं च्वनी ।

वीर्य पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता

धन-सम्पत्ति, सुख-ऐश्वर्य व काय्-म्हाय् त्याग याना नं
 उत्साह मतोतेगु हे वीर्य पारमिता खः । मेगु शब्दय् धन-
 सम्पत्ति, व सुख-ऐश्वर्य व काय्-म्हाय्या लागी तकं सम्बोधिया
 निंति वीर्य व्झामसुकेगु हे वीर्य पारमिता खः । थःगु मिखा,
 न्हाय्, न्हाय्प आदि शरीरया अंग प्रत्यंग पाना नं सम्बोधिया
 वीर्य उत्साह मतोतेगु अथवा सम्बोधिया लागी दान शील
 आदि ज्याय् शरीरया अंग प्रत्यंग विनष्ट जूसां मतोतेगुयात
 हे वीर्य उपपारमिता धाइ । जीवन हे त्याग याना नं
 सम्बोधिया लागी उत्साह यायेगु अथवा दान शीलादी
 पारमिताय् जीवनया लागी वीर्य मदिकेगुयात वीर्य परमत्थ
 पारमिता धाइ ।

वीर्यं पारमिताया कथात्मक व्याख्या

बोधिसत्वपिनिगु वीर्यं विघ्न वाधायात प्रगतिया नितिं त्वाथःथं याइ । बोधिसत्वपिनिगु वीर्यं देव व भाग्यया भरोसा काइ मखु । अले गुगुं ज्याय् वसपोलपित 'अ' कार धयागु हे दइ मखु । प्रायः बोधिसत्वपिनिगु वीर्यं मध्यम प्रमाणं जुइ, अर्थात् कार्यसिद्धिया आधारय् वीणाया तारथं प्रमाणित मात्राय् जुइ । बोधिसत्वपिसं सकल सत्व प्राणी प्रति व्याप्त करुणाया हेतुं याना थःत प्राप्त जूगु निर्वाण तकं तोता थःगु वीर्यया हेतु द्वारा बुद्धत्व लाभार्थं प्रार्थना याइ । गबले जि बुद्ध जुइ धका बोधिसत्वं कल्पना याना बिब्यात, अबले निसें अनेक प्रकारयागु दुःख कष्ट पीडायात वसपोलं सह याये माली । तर विघ्न वाधाया संघर्षय् बोधिसत्वपिं गबले पराजित जुइ मखु । न्याबले हे विजयी जुइ ।

मृत्युभयं पलायित महारानीं छगू ब्राम्हण-कुलय् आश्रय कया महाजनक बोधिसत्वयात जन्म बिल । हानं बोधिसत्व धन-सम्पत्तिया नितिं व्यापारय् वंबले सागर दथुइ द्वंगा तज्यात । मेपिं सकले निराश जुया बिना प्रयत्नं हे सिना सिना वन । तर अथे नं बोधिसत्वं निराश मजूसे लाल कयाव च्वन । थ्व खना मणि-मेखला देवी घाल "छाय् छं व्यर्थ प्रयत्न थ्व सागरय् एवका च्वना ? बोधिसत्वया लिसः खः

अनणोः आतीनं होति, देवानं पितुनो च सो ।
करं पुरिस किच्चानि, न च पच्छानु तप्पति ॥

गुम्हसिनं कर्तव्य पालन याइ, व थः थिति देवता
तथा पितृ ऋणं उऋणं जुइ हानं वयात लिपा पश्चाताप
चाये माली नं मखु ।

सन्दिट्टिकं कम्मफलं, ननु पस्ससि देवते ।

सन्ना अब्जे तरामहं, तच्च पस्सामि सन्तिके ॥

हे देवी, जिगु सात्तात् फलयात छं मखं ला? मेपिं
सकलें दुबे जुया सी थुं कल, तर जि आः तकं भ्वाना च्वना
तिनि । छंत जिं खना च्वना तिनि ।

धार्थें थ्व अदम्य उत्साहं याना बोधिसत्व सागरं पार
जुइ खन । अम्ह थःगु पैतृक राज्याशनय् च्वना लिपा हानं
ऋषि प्रब्रज्या समेत जुइ खन (महाजनक जातकः ५३६) ।

वथें हे सङ्घ महाजनं द्रंगा तज्याना समुद्रय् दथुइ
लात नं लाल कयावं च्वन । अम्ह उपोसथया दिनय् वं
थःगु उपोसथ व्रत नं काल । दकसिवे ला शंख महाजनं
अजागु समुद्रय् न्हैन्हुया पित्याःम्हसित नयगु बी हल नं वं
थःगु उपोसथ व्रत भंग मयाः । गुगु वीर्य बलं थःगु उपो-
सथ व्रत वं पूर्ण या हे यात थ्व अमुल्य उपोसथ खः (सङ्घ
जातकः ४४२) ।

बोधिसत्वपिसं यानागु कुतःयात भतिचा दुःख जुइवं

तोता व्हइ मखु । युद्धय् न्यागू व्यूह स्यंके धुंका तुती घाः
 जुल धका भोजाजानीय सलयात तोता सेनापतिं मेह्य सल यंके
 स्थन । भोजाजानीयं बिचाः यात , ल्यं दनिगु खुगूगु व्यूह
 छगू तोथुलेगु अर्थे तोता व्हये मज्यू । वीर्यया सार्थक फल
 वये स्थनीबले वीर्य वल वां व्हयेगु उचित मखु । थुकथं
 बोधिसत्वपिसं शरीर अंग प्रत्यंगया मायाय् वीर्ययात तोता
 व्हइ मखु (भोजाजानीय जातकः २३) ।

वाराणसी-नरेशपुत्र पञ्चावुध कुमार तत्तशिलाया शिल्प
 विद्याय् निपुण जुल । गुरु-दक्षिणा विद्या वाराणसी लिहाँ
 वया च्वंबले पञ्चावुध कुमार लैय् जंगलया सिथय् ध्यन ।
 मनूतयेसं धाल, 'अनं वने मत्य । अन जंगलय् श्लेषलोम
 धयाइ यत्त दु । वं न्ह्याम्ह मनूयात खंसां स्थाना नइगु ।'

राजकुमार पञ्चावुध कुमारयाके व हे श्लेषलोम यत्त
 नाप संघर्ष यायेगु साहस वल । राजकुमार जंगलं दथुं
 वल । जंगलय् दथुइ श्लेषलोम यत्त खने दयेवं राजकुमारं
 वाणं वयात प्रहार यात । तर न्येपु तीरं कयेकल नं वयात
 छुं मजू, वया म्हाय् च्वंगु सँय् हे धाणत तःक्यन । तर
 अयूनं राजकुमारं थःगु उत्साहयात पाः मयाः । यत्तयात
 तलवारं प्रहार यात । तर व नं निष्फल जुल । मुगलं
 कयेकल नं अर्थे सितिं वन । तर अयूनं राजकुमार पञ्चा-
 वुधं हतोत्साह मजूसे धाल, 'हे यत्त, जि पञ्चावुध कुमारं
 खः । जि थ्व जंगलय् धनुष वाण आदिया मरोसाय जक

दुहाँ वयाम्ह मखु । जि थःगु हे शक्ति व पराक्रमया भरो-
 साय् दुहाँ वयाम्ह खः । जिं थौं छंत ल्यंके मखु ।' थथे
 धया राजकुमारं थःगु जःगु ल्हातं यत्तयात प्रहार यात, तर
 व नं सँय् हे तःक्यन । खःगु ल्हातं प्रहार यात, व नं
 अथे हे जुल । अक्क हतोत्साह मजूसे निपा तुति व छ्योलं
 प्रहार यात । व नं वया हे म्हय् प्यपुन । तर अथे नं
 पञ्चावुध कुमारया ख्वालय् हतोत्साहया चिं हे खने मदु ।
 अले यत्तं धाल, 'हे माणवक, छ छु अक्क नं मग्थाःनि
 ला ?' तर पञ्चावुध कुमारया लिसः खः, 'जि छाय् म्गाये ?
 जन्म जुसेंल छन्हु सकलें सी हे माः । तर अथे नं
 छ जित स्याये फइ मखु । छाय्धाःसा जिगु प्वाथय् छगू
 अजागु आयुध दु, गुकिं छं जित नःसां छंगु आतपुति हे
 जक कुचाकुचा दला वनी ।' बोधिसत्त्वं व आयुध ज्ञान-
 आयुधया विषयय् धाःगु खः । यत्तयात वयागु निर्भरतां याना
 विचित्र वीर्योत्साहय् अथे वयाके छुं दइगु विश्वास नं जुल ।
 वयात तोता बिल । उकिं धया तःगु खः,

यो अलीनेन चित्तेन, अलीन मनसो नरो ।

भावेति कुसलं धम्मं, योगक्खेमस्स पत्तिया ।

पापुणो अनुपुब्बेन, सब्बसंयोजनक्खयं ॥

सुं गुम्ह उत्साही पुरुषं यागत्तेम (=निर्वाण) या
 प्राप्तिया निति उत्साह-चित्तं शुभ-कर्म याइ, वं क्रमानुसार
 फुकक संयोजनया क्षय याइ (पंचावुध जातक : ५५) ।

बोधिसत्वपिं वीर्यवान जुइ — वसपोलपिं गबलें भिंगु
 माःगु लं लिचिली मखु । तर गन बिचाः मयासे (बोधि-
 सत्वपिसं पलाः छी मखु, अन हे म्वाःगु व आपद युक्तगु
 लैय् नं गबलें पलाः छपलाः हे न्हाचिली मखु । मृगया पद
 चिन्ह स्वया मृग शिकार याइम्ह छम्ह शिकारी सेपण्ण
 सिमा च्वय् सुत्ता च्वन । सदां थें सेपण्ण फल नयेत वःम्ह
 कुरुंगमृगं थःगु नियम कथं पलाख दिना उखें थुखेंया स्थिती
 बिचाः याना च्वन । तर अबले तकं सिमा च्वय् च्वंम्ह
 शिकारीया कुरुंगमृग सिमाक्वय् वयेके हथाय् चाल । उकिं
 मृगयात आकर्षित यायेत शिकारीं सेपण्ण फल छगः गुल्ल
 तुइका हल । अले कुरुंग मृगं घाल, हे वृत्त छं न्हापा
 तप्यंक्क जक फल कुरुका हइगु, तर थौं छं तापाक थुखे थ्यंक्क
 फल तुइका हल । थौं छं थःगु स्वभाव तोतल । उकिं जिं
 नं थौं छंथाय् वया च्वनेगु स्वभाव तोते । आम फल जित
 मयेल (कुरुंगमिग जातक : २१) ।

बोधिसत्वपिसं थःगु ज्ञान मेपित ध्येवा मकासे इना
 बोथें थःगु वीर्य नं परार्थय् जक व्झइ । वसपोलपिसं काय,
 वाक व चित्तं गुगु ज्या याना बिज्याइ व परया निति हे
 जक जुइ । अले परोपकार याना प्रत्युपकारया आशा नं
 याइ मखु । सुयागुं उपकार लाभ जुल्ल धाःसा थः न्हाबलें
 कृतज्ञ जुइ । न्हाक्क हे निन्दा याःसां अपमान याःसां परो-
 पकारया स्वभाव' बोधिसत्वपित विमुख याये फइ मखु । अम्ह

ध्व परार्थं चर्याय् थःगु अंग प्रत्यंग नाश जूसां जीवन्य
 हे अन्तराय वःसां उकिं बोधिसत्वपित विचलित याये फइ
 मखु । उम्ह कृषक-ब्राम्हण थः तंम्ह द्वहँ माला ववं जंगलय्
 दथुइ लात । वया लँ तन । लिपा व नये पित्याःगुलिं
 इतिमिति कन । बल्ल लिपा वं छमा सिमा क्वय् फल
 छगः हाया वइ च्वंगु खन । हाया वःगु फल नये धुंका
 वं सिमाय् च्वंगु फल नयेगु नं मती वने । वं सिमा
 गल । छगः फल खाना नया मेगु फल छगः खायेत छु सन,
 व थः हे सिमा कचा तोधुला सिमां कुतुं वन । हानं सिमा
 कय् च्वंगु तःजाःगु गालय् लात । ब्राम्हण गालं थहाँ वये
 फुगु हे मखु । नये त्वने मखकं तःन्दु तकं व हे गालय्
 अथे लाना च्वन । छन्दु सिमाय् वःम्ह बोधिसत्व कपिराजं
 वयात खन । खनेवं वया प्रति दया तथा कपिराजं ल्वहँ
 कुरका भति लँ दयेकल । हानं स्वयं थः गालय् कहाँ वना
 उम्ह ब्राम्हणयात लुकुं छिना थत हल । कपिराजं साव
 त्यानु चाल । अले व हे मनूयात धुँ भालु वइगु स्वयेत पाः
 तथा पञ्चल आराम यात । तर अकृतज्ञ मनूया मती वन,
 ध्वयागु ला नया छाय् जिं थः पित्याःगु मतंके ? थथे मती
 तथा उम्ह ब्राम्हणं थःत अपायधंगु उपकार याःम्ह कपिराज-
 यात ल्वहँतं कयेकल । ल्वहँतं कपिराजया छथने लाकल, तर
 ब्राम्हणया लहाः वःमलागुलिं छथो तःजक ज्याये मफुत ।
 कपिराजयात तःसकं घाः जुल । तर अथे नं बोधिसत्वं

धाल, 'हे मनू, आः छंत जि पत्याः याये मखुत । तर
अथे नं छंत थ्व जंगलं पिहाँ वनेत जि लँपु क्यना बी ।
छंगु जीवन आरत्ताया लागी जि थःगु कुतः तोते मखु । छ
सिमा क्वं क्वं हुं, जि सिमा च्वं च्वं वने । छंत जि आः
थथे हे जक लँ क्यना बी फु ।' धार्थें बोधिसत्व थः सिमा
च्वं च्वं वना अकृतज्ञ ब्राह्मण्यात सिमा क्वं क्वं दंका
जंगलया लँ पार याना बिल (महाकपि जातकः ५१६) ।

परोपकार्यू थथे निर्वेद कथं बोधिसत्वपि न्हां वने
फुगुया कारण खः, स्वयं थःगु क्लेश-विरुद्धया संघर्षयू बोधि-
सत्वपिसं मृत्यु स्वीकार याना बिज्याये मातले नं पराजय
स्वीकार याना बिज्याइ मखुगु पवित्र वीर्यं । वसपोलपिनि
आदर्श जुइ, "संगामे मे मतं सेध्यो, यंचे जीवे पराजितो"
"संग्रामय वना पराजित जुयेगु सिवे सिना वनेगु श्रेष्ठकर
खः ।" दुर्बलता, आलस्य व आपद-विपदया राक्षसं मनूयात
अबले नया व्छइ गबले वयाके पौरुष-शक्ति कम जुइ वयात मनमे
अबले व राक्षसं अःखः बल तना बी गबले व वीर्यवान
जुइ । उत्साहय विघ्न धयागु मत लिसें किचःथें हे स्वाभा-
विक खः । उकिं छगू विघ्नं लिपा मेगु विघ्नयू विजय प्राप्त
यायेत छगू उपायं लिपा मेगु उपाय यायेमाः ।

✓ "मा निवत्त अभिक्कम" "लिज्याये मत्य न्हाव्या"
धयागु उक्तिया चरितार्थ बोधिसत्वपिनिगु वीर्योत्साहय दुने

भीसं खनी । न्यासः बंजात कान्तार पार याना व्यापार याः
 वन । मरुभूमिया नितिं माक लः, सिँ व मेमेगु नयेगु वस्तु
 ज्वना वंगु खः । तर दिशा-प्रदर्शकं आकाशय् च्वंगु नगुत
 खया कन्हे हे मरु-भूमि पार जुइ धका लः सिँ वांञ्जयेकल ।
 अले उखुनु अन्तिमगु चान्हय्या यात्राय् दिशा प्रदर्शकया न्ह्यः
 वल । गाडा फुक्कं वयागु लं हे लिहाँ वल खनि । सुयातं
 छुं होश दुगु मखु । सुथय् न्हापां दिशा-प्रदर्शकं थय खन ।
 अले यक कुतः यात नं इमिसं मरुभूमि तुरन्त पार याये
 मफुत । लः सिँ फ़इ धुं कूगु । सकलें निराश जुल । निभाः
 थिना वः लिसे सकलें गाडाया कय् कय् वना थसः थसः पाः
 वन । तर बोधिसत्व वीर्योत्साह पूर्वक प्रातः कालं निसें मरु-
 भूमि चाः चाः ह्यु वन । अले छथाय् घाय् छपु बुया वया
 च्वंगु खनेवं अन तःले लः दइ धका पासापि सःता गाः
 म्हुइकल । तर म्हुम्हुं वंवले आखिरय् ल्वहँ छगः धवदुल ।
 थव खनेवं हे गाः म्हुपिं सकलें निराश जुल । तर बोधि-
 सत्वं ल्वहँतय् न्हाय्पं दिका विचाः यात । ल्वहँया तःलय्
 खुसि न्ह्याना च्वंगु सः ताल । अले हानं छको साहस याना
 ल्वहँ तछयाकल । ल्वहँ तः नं ज्यात, मुहान तज्याना लःधाः
 छधाः च्वय्थ्यंक थहाँ वल । फुक्क व्यापारित व द्वहँतये
 प्राण बचे जुल । अले ला धाल, 'वीर्यबलं मनू प्रयत्नशील
 जुइवं वं थःगु हृदय शान्ति काये फइ, मेपिन्त नं वं शान्ति
 बी फइ ।' (वण्णपथ जातकः २) ।

मानव-जीवनय् छम्हसिनं अपलाध याइ, तर दण्ड-भोग याये माला च्वने फु मेमेपिसं नं ! दरवारया खिचां रथया छथंगु बाला नल, तर देशय् दक्व खिचा म्याये त्यन । थुजागु हे इलय् उत्साह पूर्वक जीवनया स्मेतं माया मकासे न्ह्यज्याना स्वजाति बन्धुपिनि निरपराधीपिनि प्राण रक्षा याना बीगु हे बोधिसत्वपिनि ज्या खः । छम्ह खिचां छथंगु बाला नःपिं लाय्कूया खिचा क्यना सकलें बचे यात । (कुक्कुर जातकः २२) ।

बोधि-प्राप्तिया लागि बोधिसत्वपिनि प्रणिधान जुइ, अले अबले निसें सिंह दंसां-द्यंसां, फेतूसां-बना च्वंसां न्हाबलें निरालस, निर्भय जुया उद्योगी व दृढ-मनस्क जुइथें बोधिसत्वपिं प्रत्येक जन्मय् दृढ उद्योगी वीर्यवान जुइ । बोधि-सत्वया प्रत्येक जन्म दश पारमिता गुण-धर्म मध्यय् गुगुं न गुगुं छगू गुण-धर्म पूर्ण यायेत जुइ । अले दश-पारमिताया प्रत्येक गुण-धर्मय् वीर्य अन्तर्गत जुया च्वनीगु कथं धाये ज्यू, बोधिसत्वया प्रत्येक जन्म व चरित्र हे वीर्य पारमिताया उदाहरण खः । बोधिसत्वया श्व वीर्यं बुद्धत्व-प्राप्ति अवस्थाय् तकं वसपोलयात तिवः बिया च्वनी । सिद्धार्थ महाभिनिष्क्रमण जुइ छुं न्ह्यो हे जक राहुलया जन्म जुल । महाभिनिष्क्रमण जुइ धुंका प्रव्रजित जुइ न्ह्यो अनोमा नदी हे नं वसपोलयात पनेत स्वत । प्रव्रजित जुइवं मगध सम्राट विविस्मा या आग्रहं व तःधंगु राज्य भोगया प्रलोभनं वस-

पोलयात पंवल । बोधिज्ञान प्राप्तिया निति कुतः जुया च्वंबले
हे नं पञ्च भद्रवर्गीपिस वसपोलयात तोता वन । जीवनया
अस्तित्व हे अस्थि पंजरगु शरीरय् दुने जक लात । तर
थुपिं व्याक्क अवस्थाय् नं लिचिला विमज्यासे न्हज्या विज्याये
पुगु हे वसपोलं थःगु वीर्ययात तोता मविज्याःगुलि खः ।
गुंगू भाव मृत्यु छगू भाव जीवन जकगु गम्भीर स्थिती नं
वसपोलया विचाः खः, 'हि सुना वनीबले पित्त नं सुना वनी,
ला गना वनी, चित्त ला भ्रमं प्रमन्न हे जुइ ।' अत्यन्त
विषरीतगु परिस्थितियात नं अनुकूल स्थिति परिणत थायेगु वीर्यं
बोधि-प्राप्ति पूर्व बोधिसत्वं अधिस्थान याना विज्यात, 'चाहे
जिगु छथंगु, नसा व क्वेजक शरीरय् ल्यनेमा, चाहे शरीरया
ला गना वनेमा, अथे नं जि यथार्थ ज्ञान प्राप्त मयासें थ्व
आसनं दने मखु ।' थ्व अनुत्तर-अधिष्ठानं लिपा सिद्धार्थयात
बोधिज्ञान व हे आसनय् लाभ जुल । थ्व हे अधिष्ठानय् दुने
बोधिसत्वयागु वीर्यं पारमिताया अनुत्तर तेज दु, अक्षय प्रकाश
दु, अले हानं दु, सर्वकालीन शान्तिया किरण !

क्षान्ति पारमिता

क्षान्तिया साधारण अर्थ सहनशील खः । शीत-उष्णया कष्ट, पित्त्यः-प्याःचाःया पीडा, मनुष्यादि प्राणीपिनि पाखेंया दुःख सह यायेगु हे क्षान्ति खः । तर मूर्खतां, कमजोरीं, रागादिया कारणं अथवा वाह्य-आडम्बर कथं सह यायेगु क्षान्ति जुइ मखु, न त शीलादि गुण-धर्म पालन यायेगु अथवा पारमिता पूर्ण यायेगु लक्ष्य मदुगु सह यायेगु हे क्षान्ति जुइ । 'क्षान्ति' मेगु अर्थ 'क्षमा-शील' गुण परिवेष्ठित याये माःगु नं ला दु ? हानं गबजे हे श्वं सहन-शील आडम्बर मदुगु अवस्था काइ, शीलया लक्ष्ययात आत्मसांत याइ । अले करुणां याना थुगु लोक्यु नं परलोक्यु नं सार्थकगु मार्ग क्यना बीगुली दक्षगु हानं प्रज्ञा पूर्ण उपाय कौशल्यं आर-क्षितगु सत्व सम्बन्धी व संस्कार सम्बन्धी अपराधयात सह यायेगुयात हे 'क्षान्ति पारमिता' अर्थात् 'क्षान्ति पारमिता' घाइ । संक्षिप्तं धाःसा स्वंगू बोधि मध्ययु गुगुं द्वगू बोधिया निंति उद्देश्य तथा सह यायेगु हे क्षान्ति पारमिता खः ।

यःसां मयःसां सह यायेगु हे चान्तिया रस कृत्य खः ।
 अधिवासन अर्थात् क्रोधयात पिमकासे तुं तयेगु वा शान्त
 यायेगु श्वया प्रत्युप्रस्थान खः । अले थुगु प्रकारं सीका
 कायेगुयात हे पदस्थान धका धाइ ।

सह यायेगु बुद्धपिसं प्रशंसा याना तःगु छगू उच्चगु
 गुण खः । तर प्राप्त जूगु दुःख कष्ट आदिं मुक्त जुइत
 उत्साह याये मसया अर्थे सह यायेगु यात धाःसा थुकियात
 चान्ति धाइ मखु । कारण चान्ति प्रज्ञां विपरीत अवस्थां
 पूर्ण यायेगु गुणधर्म मखु । धर्म-श्रवण, धर्म-अध्ययन व
 दान-शीलादि गुण-धर्म पालन यायेबले दुःख कष्ट वये फु,
 वयात प्रज्ञा ज्ञानं खंका चायेका उगु गुण-धर्म पूर्ण यायेत
 माला वन धाःसा वःगु दुःख कष्ट सह यायेगु हे चान्तिया
 प्रारम्भिक व आधारभूत लक्षण खः । लोमस नाग स्थविर
 च्वापु वःसां लोकान्तरिक दुःख लुमंका थःगु भावना दि हे
 मद्यूसे अब्भोकाशय् च्वना बिज्यात । तःसकं तांन्वःबले नं
 अवीचि नर्क लुमंका वःगु दुःख सह याना वसपोल थःगु
 कर्मस्थानय् अदिग जुया बिज्यात । उखे, पित्याःगु दुःख भति
 सह याये मफयेवं गुलि नयेगु माःगु खः उलि चू मलायेवं
 हे मनुखं गृहस्थ जूसा अविज्जा व्यापाद तकं याः वनी,
 भिक्षुपिं जूसां चतुप्रत्ययय् ततःमतः क्यं वनी । गबले ज्ञानं
 थुइका अथे अविद्या व्यापाद याइ मखु वा चतुप्रत्ययय् तःक्यं
 वनी मखु, अबले वं कि त सम्यक् प्रयत्न माली, कि त

थःके चान्ति दयेकी । गुलिसिनं थःत न्या जक वःम्ह पत्ति-
 यात स्याना हे बी । तर गुण-धर्म पालन याइ, मनुया
 स्वभाव थ्व प्रवृत्ति तापाइ । संज्ञा वेदयित निरोध समापत्ति
 ध्यानय् च्वनीम्हं स्वेच्छां न्हेन्हु तकं भोजन तोता च्वनी ।
 थःत तहालं न्यात नं पिण्डपातिक स्थविरं धर्म-देशना व
 धर्म-श्रवणय् बाधा जुइ धका वीष-पीडा सह याना च्वन ।
 थुकथं दुःख व कष्टया कारणं याना गुणधर्मया पालनय्
 विमुख मजुइगु हे चान्ति खः । तर गुण-धर्म पालनया
 नामय् स्वयं-सृजित दुःख कष्ट नः वन धाःसा व चान्ति
 जुइ मखु, बरु 'अत्तकिलमत्थानु योग' जुइ—गुकीयात बुद्धं
 प्रशंसा याना विमज्ज्याः । विघ्न धयागु माला कुब्बू वनेगु
 मखु, बरु शान्त-प्रदेशय् चीधंगु पर्ण-शालाय् च्वना नं विघ्न
 वःसा सह यायेगु जक हे चान्तिया तत्र खः । तह यायेगु
 थें जाःगु शत्रुयात त्याकेगु मेगु गुगु श्रेष्ठगु लँपु मदु ।
 गुम्ह व्यक्ति सह याइ, वयात मेपिमं शत्रुभाव तये फइ मखु ।
 अम्ह वया प्रतिया घृणा भाव' स्मेत' तना वना व मेपिनि
 यःम्ह जुइ । चान्ति भाव दुम्हं सकसितं मैत्री भाव तये फुर्थे
 मेपिनि प्रति अप्वः अप्रमादी नं जुइ फइ । दीघ भाणकं
 अभय स्थविरयात लँय् नाप लात । वया दीघ भाणकयागु
 सत्कारय् प्रति इष्या दुगु खः । उकिं लँ धुकिं बोधिल ।
 तर दीघ भाणकं लँपु निपु बाया वनेगु खनेव' अभय स्थविर-
 यात वने माःगु लँपु क्यन । हानं नमस्कार याना विदा नं

काल । शिष्यपिसं दीघ भाणकयाके न्यन, अथे बोबिल नं
 छाय् छपिसं वयात लँपु क्यना नमस्कार याना ? दीघ भाणकं
 लिसः बिल, 'सह यायेगु जिगु ज्या, मयायेगु जिगु ज्या
 मखु । बो ब्यवले नं जिगु चित्त कर्मस्थानं पिने मलाः । थ्व
 हे जिगु लाभ खः ।' योगावचर स्थविरयात ध्यानावस्थाय्
 वायुरोग जुल । अथे नं ध्यानया विहन्य् विचाः याना सह
 यानाव च्वन । हानं वेदनाय् हे अले विदर्शना भावना यात ।
 थुकिं याना छखें फसं वसपोलया नुगःचु तज्यात, मेखें वस-
 पोल अनागामी जुया बिज्यात ।

ज्ञान्तिया निगू भेद

१. धम्म निज्झानक्खन्ति

२. अधिवासनक्खन्ति

स्वभाव-धर्म अर्थात् गथे दत्त, अथे सीका थुइका कायेगु
 अले सहन शक्ति दयेकेगु हे 'धम्म निज्झानक्खन्ति' खः । अथे
 धका व्याक्क संस्कार यात अनित्य, दुःख व अनात्म रूप्य्
 थुइका श्रोतापत्ति मार्ग आदि यात माःगु विदर्शना ज्ञान दयेवं
 हे ज्ञान्ति पारमिता पूर्ण जुइ धयागु मदु ।

क्रोधयात पिने पिहाँ वयेगु अवसर हे मब्यूसे दुने हे
 तथा तयेगु, अले वयात सहनशीलताय् परिणत याना व्छयेगु-
 यात हे 'अधिवासनक्खन्ति' धाइ । धार्थ्ये धाःसा थ्व हे
 'खन्ति' पारमितामय ज्ञान्तिया निंतिं सार्थकगु 'ज्ञान्ति' जुइ ।

ज्ञान्तिया स्वंगू क्षेत्र

ज्ञान्तिया स्वंगू कार्य क्षेत्र दु । अर्थात् सह यायेगु
थाय् स्वंगू विषय सम्बन्धी विभक्त याये ज्यू ।

(१) संस्कार पाखें वइगु दुःख सह यायेगु,

(२) थःगु कारण वा हे वइगु दुःख स्वभावं सह यायेगु,

(३) मेपिनि पाखें वइगु दुःख सह यायेगु ।

क्वाः खाउँया दुःख, पित्याः प्याःचाःया पीडा व रोगा-
दिया कष्ट संसार-चक्रयू चाःहिले मात्तलें अर्थात् संस्कार
दत्तले दइ तिनि । थुजागु संस्कार लिसे लिसें दइगु जीवन
दत्तलें दइगु दुःख कष्ट नं मनुखं सह मयासे बेठीक कथं
श्वया उपशमया निति कुतः याइ । अम्ह तान्वः खाउँ खना
तं पिकाइ । थः मयःगु रूप खंसां, मयःगु शब्द
ताःसां, मयःगु गन्ध ताःसां मयःगु सवाः वःसां, मयेक स्पर्श
जूसां तं पिहाँ वइ । थथे मयासे क्रोधयात त्याका च्वने
फयेकेमाः । जीवनय् मयःगु नं यक्व चूलाये फु । अनुकूल
भावनां ज्ञान्तिया वृद्धि याना बी, प्रतिकूल भावनां तं थकया
बी । सुनानं भीत पीडा बीव तं पिकायेगु सिवे न्हापां
बिचाः यायेगु लँपु ज्वनेमाः । छको भगवान बुद्ध राजगृह
नालन्दयू बिज्याना च्वंगु खः । ल्यूल्यू भिछुपिनं दु । बुद्ध
व भिन्नु संघया ल्यूल्यू ववं छपुचः मनूतयेसं बुद्ध व भिन्नु-
संघया निन्दा याना च्वन । बिहारय् श्यन्वं भगवान बुद्ध भिन्नु-

पितं आज्ञा जुया बिज्यात, भिन्नुपिं, छिमि ल्यूल्यु वव' निन्दा
 याःगुलिं छिमि मती छु लू ? भगवान बुद्धं भिन्नुपितं आज्ञा
 जुया बिज्यात, सुनानं छिमिगु निन्दा यायेवं छिमि नुगल्यु
 स्याके मज्यु । इमिसं धाःगु खःगु धाःगु ला मखु ला धका
 बिचाः यायेमाः । यदि इमिसं धाःगु धाथें खःसा छिमिसं
 मती तयेमाः, इमिसं खःगु हे धाल । थःगु द्वंयात सुधार
 यायेत । यदि इमिसं थःगु निन्दा ठीक मजूसा मती तयेमाः
 इमिसं छुं हे मस्यु । मस्युपिनि खँयू द्वेष तये मज्यु । थुकथं
 निगुलिं अवस्थाय् द्वेषं मुक्त जुइ फयेकेमाः ।

क्रोधया प्रतिकर क्रोधं यायेगु श्रेष्ठ प्रतिकार मखु ।
 क्रोधयात अक्रोधं त्याकीम्ह हे छाःगुयात छाःगु स्वभावं त्याकीम्ह
 सिवे श्रेष्ठ खः, मान्य खः, न्हापा लाक न्होने वने बहःम्ह
 खः (राजोवाद जातक : १५१) । क्रोधयात अक्रोधं, असाधुयात
 साधुत्वं, नुगःस्याम्हसित दानं, असत्यवादीयात सत्यवादं त्याकेमाः
 (धर्मपद : २२३) । तर थ्वया नितिं प्रतिपत्ती न्होने वयेवं बदला
 कायेगु स्वभाव याना सम्भव मदु । थुकिं ला व' वयाके व'
 वयाके बदला कायेगु ज्याया छगू श्रृङ्खला हे जक स्वानावं
 वना च्वनी । थ्व श्रृङ्खला त्वाःथला व्छयेत ला 'वैरभावं
 वैरभाव गबलें शान्त जुइ मखु, अ-वैरभावं हे जक वैरभाव
 शान्त जुइ' (धर्मपद : ५) धयागु थुइके मानि । सुनानं बोबीवं
 थम्हं न' बोबीगु, सुनानं दायेवं थम्हं न' दायेगु छुं तःधंगु
 गुणधर्म हे मखु । अक्क अपकार विना चान्ति पारमिता पूर्ण

यायेगु हे सम्मव मदु । उकिं सुनानं छुं अपकार याःसां
 थुमिसं जित चान्ति पारमिता पूर्ण यायेत अबसर बिल भाःपीगु
 अले थ्व हे नं जित उपकार जुल धका खनेगु यायेमाः ।
 खायूगु वासः नये माःगु खना तं पिकायेगु सिवे जिगु ल्वचं
 जिगु थःगु कृतकर्मं थ्व त्वने माल धका चायेकेगु चान्ति
 दयेकुगु लँपुइ वने सयेकेगु खः । संस्कार-सम्बन्धं दुःख अनुभव
 याये मालीबले थ्व सिवे थाकुगु दुःख अनुभव याये म्वाःगुली
 हे भाग्य धका भालपाः सह यायेगु चान्तिचात लिधंसा बीगु
 खः ।

गबलें गबलें थःगु हे कारणं याना नं थःत दुःख जू ।
 ख तु थःगु कर्मं जुइगु दुःख नं थःगु कारणं याना थःत
 जूगु दुःख हे खः । तर जुइगु दुःखय् थःगु छु कारणं छु
 कर्मं याना खः मस्यूतजे थ्व विषयय् थथे धाये व थथे मनय्
 तये अःपु मजू । उकिं अःपुक ला थथे हे जक धाये फु,
 संस्कार दया थःगु जन्म दत । अले शरीर गन दत, अन
 अनेक रोग व पीडा नं दत । थःगु शरीरय् जुइगु आपालं
 पीडा व दुःख थःगु हे कारणं थः पाखें हे जुइगु जुइ ।
 थःगु थ्व पीडा शान्त यायेत मेपित पीडा बीगु मेपित हत्या
 याना थः जीवित जुइगु याये मज्यू । थःगु शरीरय् जुइगु
 पीडाचात नं सम्यक् कथं उपचार यायेमाः वा सह याये
 फयेकेमाः ।

मेपिनि पाखें नं मन्तयेत दुःख कष्ट जुइ । तर चान्ति

धर्म पालन याइम्हं मेपिनि पाखें वइगु दुःख कष्टयात सह
याइ । बोधिसत्वपिसं दक्क प्राणीपि थः दाजु-किजा व तताः-
केहेंथें भाःपी । मचां प्यत्तुप्यंका दुरु त्वनीगु-पीडायात मामं
सह याइथें, मेपिसं बीगु दुःखयात बोधिसत्वपिसं सह याइ ।
छम्ह चंचल दुष्ट माकलं अनेक कथं थःत यन्त्रणा बिल नं
छम्ह महिसं सह यात । थः स्वयं जाति, गोत्र व बलय्
चव्यु लाना नं थः स्वया लुद्रम्हसिगु दोष सह याये मफुसा
जिगु मनोरथ गथे पूर्ण जुइ धयागु हे बोधिसत्वपिनि दृष्टि-
कोण जुइ (महिस जातक : २७८) । छम्ह व्याधां राध व
पोट्टपाद धयापिं निम्ह वाउँभत्तुत वाराणसी-नरेशयात मी यंकल ।
वाराणसीया जुजुं इमित लुंया पंजलय् तथा साक्क भिक
नका नं तल । छुं दिं लिपा जुजुया थाय् कालबाहु धयाम्ह
माकः छम्ह नं मी हल । अले माकःयात जक साः-भिं
नकेगु ज्या जुया राध व पोट्टपादयात बांलाक न्हापार्थे विचाः
सचाः मजुल । थुकिं याना पोट्टपादयात छखें दुःख जुल ।
मेखें इर्ष्या । वं राधयात धाल, 'भीत आः साक भिक
मनकल, बांलाक विचाः सचाः नं मयात । उकिं कित भी
व्वया वने नु, कि माकःयात ख्याना व्छये नु ।' राधं लिसः
बिल, 'सुयातं भीसं छाया मही ? थःत भति दुःख जुइवं
सुयातं छाया ख्या. जुइ । वयागु ज्यां हे व बिस्युं वने माःसा
थ माल । भीसं थुकी दथुइ ल्हाः तये मखु ।' धार्थे माकल
राजकुमारपित न्द्यपं संका खाउ खाउ याना छु ख्यात, राज

हुमारपिं ग्याना व्हाँयू व्हाँयू ख्वल । अले जुजुं राजकुमारपिनि
 नि.ते माकः यात लायूकुलि पिने वाके व्छत । मेपिनि लाभयू
 इष्या मजुइगु, यःगु हानी दुःखित जुया मेपिनि लाभयू कता
 मवनेगु हे बोधिसत्वपिनि आदर्श खः (कालबाहु जातक : ३२६) ।

बुद्ध व वसपोलया श्रावकपिनि चान्ति

वीर्यं पारमिताया अभ्यास यायेवले अनेक दुःख कष्टयू
 दढ जुइ माःथें, चान्ति पारमिता पूर्ण यायेवले नं सह यायेत
 न्द्याबलें तयार जुया चवनेमाः । गुलि गुलि चवयू उल्लेख
 जू कथं स्वंगू श्रोतं दुःख वइ दोष वइ, उलि हे हे सह
 यायेगु शक्ति बुद्ध व वसपोलया श्रावकपिंसं तथा बोधि-
 सत्व पेमं वृद्धि याइ । चन्दनवृक्ष गुलि गुलि त्वाः ल्हात, उलि
 उलि हे नस्वाइ । गुलि गुलि चन्दन च्वल, उलि उलि हे
 नस्वाना वइ । चान्तिया साधकत मेपिनि पाखें निन्दा उपहास
 जू लिसे दुःख ज्यू लिसे जहन-शील जुया पवित्र जुइ । बुद्ध,
 बोधिसत्व व श्रावकपिनिगु चरित्रयू थुजागु हे चान्तिया
 नस्वालं जाया च्वनी ।

असुरिन्द ब्राम्हणं भारद्वाजं क्रोध व खिन्न जुया बुद्धयात
 गुलिखे बोबिल । तर बुद्ध मौन हे जक जुया च्वना बिज्यात ।
 बोव्यूव्यूं कायू ल जुल । अले अन्तयू ब्राम्हणं धाये हे माल,
 'श्रमण जीत छंगु हे जुल ।'

अले तिनि बुद्धया म्हुतुं शब्द पिज्वल,

‘मूर्खं म्हुतुं कठोरं खँ ल्हाना थःगु जीत भाःपी ।
वास्तवय् जीत धाःसा वयागु हे जुइ, गुम्हसिनं सह याना थः
मौन जुया च्वनी ।’ (असुरिन्द सुत्त, सं. नि. ७.१. ३) ।

आक्रोशक भारद्वाजं भगवान् बुद्धयात् निमंत्रणा याना
लिपा फौ दुहाँ वल धका बोबिल । भगवान् बुद्धं धया
बिज्यात, ‘जित् व्ववी न्ह्यः धा छंथाय् गबलें गबलें पाहाँ वः
ला मवः ?’ ब्राम्हणं तमय् हे लिसः बिल, ‘जिमिथाय् नं
पाहाँ मवइ ला ?’ बुद्धं हानं न्यना बिज्यात, ‘पाहाँ वःपित
साक्क भिं क नके माः लाकि स्वाःले ?’ थःगु निन्दा उपहाशय्
अप्रासंगिक कथं यथे न्यना च्वंगुली व ब्राम्हणया म्हन तं
पिहाँ वल । वं धाल, ‘पाहाँतयेत नं साः भिं ज्वरे याना
नके स्वाःली ला ? माः, यक्व साः भिं ज्वरे याना नके माः ।’
बुद्धं हानं निर्वेदभावं न्यना बिज्यात, ‘अजागु साःभिं पाहाँया
न्ह्योने मखा तथा बी ?’ ब्राम्हणया लिसः खः, ‘न्ह्योने मखा
तथा बी, ल्यूने तथा बी ला ? उलि नं मस्यूम्ह श्रमण !’
‘अले व न्ह्योने तथा ब्यूगु पाहाँनं मनःसा ले ?’— बुद्धं न्यना
बिज्यात । ब्राम्हणं तमं धाल, ‘मनःसा जिमिसं नयेका, जि
नये का ।’ अले बुद्धं नं धया बिज्यात, ‘जि नं छं न्ह्योने
तथा ब्यूगु भ्वय्ज्वलं मनया । आः सुनां नइ ले ?’ बुद्धं
थुकथं थःगु च्छान्ति व शान्ति न्ह्याथिं जाःगु स्थिती नं तंका
बिज्याइ मखु ।

बुद्धया लाभ सत्कारय् ईर्ष्या जुया निर्गन्धपिसं चिच-

माणविकाया पाखें गपाय्धंगु ग्वःसा ग्वल । सकलें लिहाँ वइगु इते बिहारय् दुहाँ वनेथें, मेपिं दुहाँ वइगु इलय् बिहारं पिहाँ वयेथें यायां गर्भवती जुया कयन । छन्हु बुध्दया धर्म देशना याना च्वंगु परिषदय् वया वसपोलयात लांछित यात । तर ध्व इलय् नं बसपोलया नुगलय् ज्ञान्ति हे दु । उकिं वसपोल घया बिज्यात, 'ध्व खँ कि छं हे स्यू, कि जिं हे स्यू ।' ध्व शब्दया सत्य नं परिषदय् थःथः तालं थुइकल । तर तुरन्त चिंचमाणविकाया प्वाथय् चिना वःगु त्वाकः कुतुं वल । गर्भवतीया असत्यता प्रकट जुल ।

थथे हे छको निर्गन्थतयेसं बुध्दया थाय् सुन्दरि परिब्राजिका व्ख्या हहं वयागु हत्या यात । हानं सुन्दरि परिब्राजिकाया लाश बिहारया लिक्क बँय् थुना व्छत । अनेक अपवाद, लांछना व भ्रम प्रचार याना बुध्दयात कलंकित यायेत स्वत । बिहारया लिक्क सुन्दरिया लाश लूगु विषयय् जुजुं बुध्दयाके स्पष्टिकरण पवन । बुध्द व्याक्क लांछना व अपवाद सह याना निर्गन्थतयेत प्रतिवाद मब्बूसे मौन जुया च्वना बिज्यात । निगू पत्त नं मुंका न्याय जुइत तयार हे जुया च्वंगु— ध्व हे इलय् वास्तबिक सुन्दरि परिब्राजिका स्याके हःथें स्याःपिं मनूत चर पुरुषपिसं ज्वना हल । ज्वन हःपिं खं जिसे निर्गन्थत बिस्युं वन । बौध्द नीति उकिं धाइ, 'शुध्द पुरुष प्रति, निष्पाप प्रति गुम्हसिनं दोष बिया च्वनी, व्याक्क पाप व हे मूर्खयात अःखत न्ह्याना वना लाः वनी,

गथे फयूया अःखःगु गती व्हला व्हःगु धू वयात तुं लाः वनी ।
(फुसती सुत्त : सं. नि. १. ३. २.) ।

महारानी मागंधीं बुध्द-प्रति द्वेष तथा, हानं थः न्यथु
श्यामावतीं बुध्द प्रति श्रध्दा तःगुलिं सह याये मफया बुध्द-
यात अपमानित यायेगु ग्वःसा ग्वल । बुध्द थः भिच्छु सघ
सहित भिच्छाटन विज्याइवले मागन्धीं आपालं मनूतयेसं लायू-
लायू बुइकल । थ्व लायूलायूबुइकूगुलिं गुलिं भिच्छुपिं खिन्न नं
जुल । उकिं आयुष्मान आनन्दं बुध्दयात विन्ति यात, 'भन्ते,
थन निन्दा व उपहाश यक्व दु । मेथायू गनं भिच्छाटन
विज्याये मज्यू ला ?' भगवान बुध्दं न्यना विज्यात, 'मेथायू
गन वने, आनन्द ?' 'भन्ते भगवन, छलपोलप्रति श्रध्दा तइपिं
थन यक्वं दु ।'—आनन्दया लिसः खः । 'अन नं वःसा ?'—
आनन्दयाके भगवान बुध्दं न्यना विज्यात । 'अनं नं मेथायू
वने ।'—आनन्दं विन्ति यात । 'अले अन नं वःसा ले ?'—
बुद्धया थ्व प्रश्नं लिपा आनन्द मौन जुल । छायाधाःसा
आयुष्मान आनन्दं भगवान बुद्धयागु विचार थुल । भगवान
बुद्धं धया विज्यात, 'आनन्द, छं उलि हे उपहाश सम्बन्धयू
विचाः याये मफु ला ? निन्दां रहितगु थायू गन दु ?'
बुद्धं हानं आज्ञा जुया विज्यात,

‘अहं नागो व संगामे, चापातो पतितं सरं ।
अति वाक्यं तित्तिक्खिस्सं, दुस्सीलो हि बहुज्जनो ॥

सप्रामय् धनुषं कयेका हःगु वाणयात किसि वास्ता मतसे हे सह याइ, वथें हे जिं नं मूर्खतये कटु वाक्य व निन्दा-प्रशसायात सह याये । कारण संसारय् दुःशील मनूत नं म्ह मजू (धर्मपद : ३२० । आयुष्मान आनन्द पृष्ठ १८) । भगवान बुद्धया गुगु निन्दा उपहाश लँय् लँय् लायेलाये बुइका यात, व न्हेन्हु हे जक च्वन । भगवान बुद्धया चान्ति थुलि बल्ला कि गुगुं नं बुद्ध प्रतिया लांझना, अपवाद व निन्दा न्हेन्हु सिवे च्वने मफु ।

बुद्ध प्रति देवदत्तया द्वेष साधारण मखु । श्व असाधारण द्वेषयात नं भगवान बुद्धं प्रेम व मैत्रीं दमन याना बिज्यात । देवदत्तं गृद्धकूट पर्वतया च्वं ल्वहँतं कयेका हल । व ल्वहँ मेथाय् लाना व्छम्हुना वःगु छकू ल्वहँ कुचां बसपोलयागु जःगु तुतिया छपतिं पचिने ला । बसपोलं श्व इलय् नं न त देवदत्त प्रति भ्याः भति तं पिकया बिज्यात, न त चान्ति हे तंका बिज्यात । देवदत्त प्रति उलि हे करुणा तथा बिज्यात, गुलि राहुल प्रति । हानं चित्त अथे हे निर्वेद जुया बिज्यात, गथे पलिस्वानय् पलाः तथाबले । श्व बुद्धयागु चान्तिया हे परिणाम खः ।

पुरण स्थविरयात भगवान बुद्धं उकिं सुनापरान्तय् व्छया बिज्यात, छायाधाःसा वयाके चान्तिबल दु । सुनापरान्तया मनूत कठोर धका बुद्धं धया बिज्याःबले पुरण स्थविरं विन्ति यात, 'इपि कठोरसां बो जक बीपिं खः ।' 'इमिसं दाः हे

वःसां हं ह्यु याये ले ?'— बुद्धं न्यना विज्यात । पुण्ण स्थविरया लिसः खः, 'जिं मती तये इपिं साब भिं, इमिसं दाः हे जक वल, शस्त्रं ज्वना घाः याः मवः ।' बुद्धं हानं धया विज्यात, 'यदि सुनापरान्तवासीपिसं शस्त्रं घाः पाः हे यः वःसां हं ह्यु याये ले ?' पुण्ण स्थविरया अफ्फ नं लित्त खः, 'भगवन, जिं मती तये सुनापरान्तया मनूत साब भिं । इमिसं जिंत शस्त्रं घाः हे जक याः वल, स्याः हे ला मवः ।' अले भगवान बुद्धं पुण्ण स्थविरयात उगु कठोर स्वभाव प्रचण्ड स्वभावयापिं मनूतयेगु सुनापरान्तयू व्छया विज्यात । पुण्ण स्थविर नं अन शान्तिं च्वन, आनन्दं च्वन, छाया-घाःसा वयाके तःधंगु च्चान्ति बल दु ।

छको मौद्गल्यायन स्थविरयात हानं छको काश्यप स्थविरयात रोगं दुःख बिल । अबले उगु रोगयात शारीरिक कष्टयात भगवान बुद्धं धर्म संभायन न्यंका विज्याना रोग मदयेका विज्यात । वथे हे छको हानं स्वयं धर्मराज तथागतयात तःसकं रोगं पीडित यात । अबले चुन्द स्थविरं धर्मया संभायन याना वसपोलयागु रोगी-पीडा मदयेका बिल । थुकिं स्पष्ट जुल, प्रतिकूल परिस्थिति नं अनुकूल धर्मया चित्तन व मनन च्चान्तिया आधार खः, मेखे थ्व हे च्चान्तिया सत्यया आनु-भाव नं खः (बोज्झंग सुत्तः परित्राण) ।

चान्ति बल वास्तवयू त पिहाँ वये माःगु अवस्थायू नं तं पिहाँ मवइगुयात तिनि धाइ । कारण तं पिहाँ वये माःगु

कारण मदुबले ला सकलें सहनशीलथें हे जुया च्वनी । कमजोरं मात्र सह याइगुयात नं ज्ञान्ति धाइ मखु । छुं भौचित जमा बियां व जमा जुइ मखु । कारण कमजोरम्ह नं बलवान जुया वइगु अवस्थाय् ला वं तं पिकाइ हे तिनि । धया तःगु नं दु,

यो हवे बलवा सन्तो, बुब्बलस्स तितिक्वन्ति ।

तमाहु परमक्खन्ति, निच्चंक्खमति दुब्बलो ।

बलवान जुया नं निर्बलम्हसित जेमा याःसा जक धात्थेंगु जेमा जुइ, कारण बःमलाःम्हं ला बःलाःम्हसित न्हाबलें जेमा याये हे फु ।

उकिं ज्ञान्ति दुर्बलताया प्रतीक मखु । बरु व आत्म-गौरव दुम्ह क्रोधया दोष एवं ज्ञान्तिया महत्व खंम्हसिया शक्ति जक खः । वास्तवय् व हे जमतां वा व हे शक्ति सुनानं थःत चायेक वा मचायेक याइगु द्वंयात सह याये फइ । हानं 'सुनां तंयात संयमित याइ, व हे संसारय् धात्थेंम्ह सारथी खः, मेपिं ला खिपया च्वः ज्वना च्वंपिं जक खः (धर्मपद : ३२२) । बोब्बय्गु व बध-बन्धनयात गुम्हसिनं चित्त मस्यंकूसे सह याइ, व हे शैन्यबल दुम्ह राजपुरुषथें ज्ञान्ति बल दुम्ह खः, (धर्मपद ३६६) । वथें हे द्वंका वा अपराध याना सुनानं जेमा प्रवनीबले जेमा बीगु ज्ञान्तिया मेगु स्वरुप खः । थुजागु हे 'ज्ञान्ति व सहनशीलतायात तःधंगु तप धाइ' (धर्मपद १८४) ।

ज्ञान्तिया महत्व

थुकथं ज्ञान्तिया यक्कं महत्व दु । उकिं ज्ञान्ति स्वीच्यागू मांगलिक कर्म मध्यय् छगू मंगल कारक गुण जुल । वर्थे थ्व भिगू राज-धर्म मध्यय् छगू राज-धर्म, च्यागू सज्जन-कर्म मध्यय् छगू कर्म खः । ज्ञान्ति ब्याक्क गुण-धर्मया विपरीत स्वभावगु क्रोध नाश याइम्ह जुया थ्व धार्मिक व्यक्तिपिंत छगू जःगु आयुध खः । फरुष वचन रूपी तल-वारया प्रहारयात ज्ञान्ति धयागु ढालर्थे खः । दुष्ट व क्रूर-तये काय व वाक् विष शान्त यायेत ज्ञान्ति वासःर्थे खः । वर्थे हे, थ्व ज्ञान्ति आवेशय् ब्वां वनीगु स्वभाव पनेत खिपः, संवरया निति पःखाः, दोष-महासागरया बांध, प्यंगू अपाय विनाश याइगु शक्ति, देव-ब्रह्मलोक वनेत त्वाथः, निर्वाण थ्यनेत मूलुखा खः । बुद्ध कारक धर्म गुणयू ला ज्ञान्ति पारमिता हे जुल ।

विभिन्न कथंया पारमिताय् ज्ञान्ति पारमिता

ज्ञान्ति बुद्धकारक दश पारमिताय् खुगूगु पारमिता खः । संस्कृत दश पारमितायात संक्षिप्ती करण याना षट-पारमिता रूपयू स्मरण याःवले दान पारमिता व शील पारमितां लिपा ज्ञान्ति पारमिता उल्लेख यात । बोधिसत्वया चरित्र विश्लेषण याइगु मेगु प्रसिध्द संस्कृत सफू 'बोधिचर्यावतार'यू बोधिचित्त, पापदेशना, बोधिचित्त परिग्रह, बोधिचित्ता प्रमाद

लिया चान्ति पारमिताया वर्णन याना तन्गु दु । बोधिचर्या-
वतारयू विशेषतः मेपिनि कारणं याना थःगु चित्तया प्रमुदित
स्वभाव नस्यंकेगु, क्रोध मयायेगु, शत्रुतापूर्णं व्यवहारयू न भित्तु-
नेगु कथं गुगु चान्ति पारमिताया व्याख्या जुल, हानं मनयात
सम्बोधन याना उपमामय शब्दयू गुगु विश्लेषण जुल व धात्थे
हे आकर्षक लः । बोधिचर्यावतारं धाइ, 'मियागु स्वभाव
हे पुइगु खः, उकिं मि खना छायू तं पिकायेगु ? व सिवे
ला थःम्ह हे मि धका मथीमाः । वथे हे मूर्खत लिसे तं
पिकायेगु मखु, मूर्खत्वं तापायेगु यायेमाः । आकाश स्वयं
निर्मल, तर कुं याना थ्व बुलुल । प्राणीपि नं मूलतः निर्मल,
उकिं मनूयात छायू दोष तथा च्वनेगु ? सं. नि. (३६-४०।६) ।

दश पारमितायू चान्ति पारमिता

दान वा श्रद्धाया मृदु-चित्तयू हे चान्तिया सरसता व
आर्द्रता दया च्वनी । लोभ लालचं जाःगु क्वाःगु चित्तयू
ला चान्तिया सरसता मी लः तयेथे जुइ । विश्वन्तरं जुजुक
ब्राम्हण्यात थः कायू-म्ह्यायू दान यात । अले जुजुकं जालिं-
कुमार व कृष्णजिनीयात दया यंकूगु खंबले छुं द्वेषथे वल ।
तर व द्वेषयात चान्ति तुरन्त समन याना व्छत । शीलया पबित्र
भावना दुगु चित्तयू द्वेषया प्रबलता दइ मखु, उकिं याना
चान्तियात शक्ति बी । शीलया महत्व खन कि शील पालनय
वःगु दुःख सह याइ । थथे सह याये फत कि शील बांलाक

निर्विघ्नं पूर्णं याये फइ । भुरिदत्त नागं चान्ति याबलय् हे
 थःगु शील व्रत पूर्णं याये फत (भुरिदत्त जातकः ५४३) ।
 मां-बौ काय-कला लिसे बायेगु चित्त-पीडा सह यायेवं
 नैष्कर्म्य पारमिता पूर्णं जुइ । अथवा नैष्कर्म्य पारमिता पूर्णं
 याइबले नं चान्तिया धारण पालन जुया चवनी । मिपुसा
 छकुतिं हे घाय् व सु द्वं च्याका बी । तर द्वेषं ला भन
 सहश्र कल्पना मुना तयागु शुभकर्मयात स्मेतं नष्ट याना बी ।
 थथे प्रज्ञा ज्ञानं विचाः याये फयेवं चान्ति पारमिता दुनें
 थयंक पूर्णं याये फइ । विद्वेषं जाःगु चित्तय् सम्यक्-उत्साह
 दइ मखु, चान्तिया आनुभाव दुगु चित्तय् हे जक थव सम्भव
 दु । गुम्ह अन्नम खः, वं चित्तया खिन्नता मदयेके फइ मखु,
 अले वयाके वीर्यं गनं दइ ? थव हे वीर्यं पारमिता व चान्ति
 पारमिताया पारस्परि सम्बन्ध खः । व्रथे हे चान्ति दुगु हृदयं
 द्वेषया भ्रमजाल मदयेका सत्ययात खके फइ । गन सह याये
 फत, अन ज्ञानबल व अभ्यासबलय् स्थिरता वइ । थव हे
 शान्ति पारमिता व अधिष्ठान पारमिताया सम्बन्ध खः ।
 चान्ति अक्रोध स्वभावं पूर्णं जुइगु, अले मैत्री नं अक्रोध
 भावया हे मेगु रूप जुया नितिं चान्ति व मैत्री पारमिता
 सम्बन्ध ला भन हे क्वातुसे च्वं । चान्ति मबलें गबलें थः
 बन्धु बान्धवपित जुइगु दुःखं वइगु मानसिक-सकष्ट सह
 यायेगुयात नं धाइ । थवया हे मेगु विकसित अवस्था उपेक्षा-
 भाव खः । हानं थव हे चान्ति व उपेक्षा पारमिताया सम्बन्ध खः ।

ज्ञान्ति पारमिता, उपपारमिता, परमत्थ पारमिता

काय्-म्हाय् व कलाः आदि परिवारया अपराधयात वा वियोगयात सह यायेगु एवं धन धान्य मदइबले दुःख सह यायेगु ज्ञान्ति पारमिता खः । थःगु ल्हाः तुति आदि शरीरया अंग प्रत्यंग विनाश हेतुया अपराधयात सह यायेगु ज्ञान्ति उपपारमिता खः । जीवनया विनाश हेतुया अपराध सह यायेगु-यात ज्ञान्ति परमत्थ पारमिता धाइ । थुकिया कथात्मक व्याख्या जुइ कथं थन स्वंगू बोधिसत्व-चरित्रया सारांश प्रस्तुत यायेगु ल्वः ताया ।

धैर्यया प्रतिमूर्ति बोधिसत्व

बाराणसी ब्रम्हदत्तं राज्य याना च्चंबले बोधिसत्व छगू ब्राम्हण कुल्य् जन्म जुल । काय्, म्हाय्, जहान, भौ, दासी व थः नापं याना खुम्ह जहान बुज्या द्वारा इमि जीविका जुया च्चन । हानं सकसिनं दान याये व शील पालन यायेगु लिसें मरणानुस्मृतिया भावना नं न्हि न्हि याइगु जुया च्चन ।

छन्हु बोधिसत्व थः काय् लिसें बुज्या याना च्चंगु । काय्महं बुपाला च्चन । बुई मि नं च्याना च्चंगु खः । संयोगं बुई च्चंगु छगू प्वाल्य् च्चमह सर्पया मिखाय् मिया कु दुहाँ

वन । अले तमं विषधर सर्पं प्वालं पिहाँ वया खतं कायूम्ह-
 सित न्याना बिल । व भाराक्क जू वन । हानं बोधिसत्व
 ज्वां वया खःवःवले ला कायूम्ह सी हे धुंकल । बोधिसत्वं
 सीम्ह कायू बुया छमा सिमा क्वयू गोतुकल । कापः छकुति
 तोपुया बिल । हानं संस्कारया अनित्य स्वभाव खंका मरणा-
 नुस्मृतिया भावना यात । बोधिसत्व न त ख्वल, न हाल । छुं
 समय लिपा छम्ह म्हस्यूम्ह मनू वयेवं बोधिसत्वं छें धया
 व्छत, “थौं निम्हसित भोजन हये म्वाल । हानं थौं दासी जक
 व्छया हये मत्य । सकलें यचुगु वसतं पुना स्वां, धुं धुँपायू
 ज्वना वा ।”

उखे थ्व खवर न्येवं ब्राम्हणीनं सिल, थः कायू
 मंत । ब्राम्हणीनं सुसंयत चित्तम्ह जुया सकसितं यचुसे च्वंगु
 वसः पुंका स्वां व धुं-धुँपायू ज्वंका बुई वन । सकलें बुई
 थ्यन । सकसिनं मदुम्ह ब्राम्हण-पुत्र सिमाक्वयू गोतुकातःगु
 खन । तर न सुं ख्वल, न सुं हाल । सकसिनं मरणानु-
 स्मृति भावना यासे धैर्यं याना च्वन ।

इमिगु थ्व अतुल्य धैर्यं याना शक्रया आशान हे
 क्वात । शक्र इमिगु धैर्यया परीक्षा यायेत वल । अबले
 ब्राम्हणया थः कायूयागु दाह-संस्कार याना च्वंगु खः । शक्रं
 न्यन, ‘तात, छं छु याना च्वना ?’

‘छम्ह मनू उना च्वना ।’

‘जि स्वये ला छं छम्ह चला उना च्वंगुथें च्वं !’

‘मखु, भाजु ! मनु उना च्वना ।’

‘अयसा छं सुं शत्रु उना च्वंगु जुइ का ।’

‘मखु भाजु, जिं थः काय् उना च्वना ।’

‘अयसा छं मयःम्ह मभिम्ह काय् जुइमाः ।’

‘मखु, जिं यःम्ह काय् ।’

‘अयसा छ छाय् मख्वया ले ?’

ब्राम्हणं मख्वयागुया कारण शक्रयात धाल,

‘उरगोव तचं जिण्णं, हिस्वा गच्छति संतनुं

एव सरीरे निब्भोगे, पंते कालकते सति ।

ढ्हमानो न जानाति, आतीनं परिदेवितं,

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गति ।

गथे सर्पं थःगु लं तोता वनी, अथे हे मनूतयेसं
शरीर तोता वनी । अथे हे भोगहीन शरीर सीना वनेवं उना
च्वना । उना च्वनाम्ह कायं जि ख्वया च्वन धका सी
मखु । उकिं जिं शोक मयाना । वयागु छु गति खः, व
अन वन ।

शक्रं वयां लिपा ब्राम्हणीयाके न्यन । ब्राम्हणीनं धाल,

अनब्भितो ततो आग, अननुब्वातो इतो गतो ।

यथागतो तथागतो, तस्थ का परिदेवता ॥

ढ्हमानो न जानाति, आतीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गति ॥

मसःतुकं व अनं वल, मन्यसें तुं थनं वन । गथे
 वल, अथे हे वन । उकी आः थन ख्वयेगु हालेगु छाया ?
 उना व्हःमह कायं जि ख्वयागु हालेगु ताइगु मखु । उकिं जि
 मख्वया । वयागु छु गति खः, व अन वन ।

शक्रं वयां लिपा केहेमहसिके न्यन । वं लिसः बिल,

‘सचे रोदे किसान अस्सं, तस्सा मे किं फलं सिया ।

आतिमित्तसुहज्जानं, भीयो नो अरती सिया ॥

ड्यहमानो न जानाति, आतीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्सया गति ॥

यदि जि ख्वःसा जि हे जक गंसी जुइ । थुकिं थाना
 जि आती-मित्रपिनि हे जक जि मयेयी । उना तःमह किजां
 जि ख्वःगु हालागु ताइगु नं मखु । उकिं जिं वया बारे
 शोक मयाना । वयागु छु गति खः, व अन वन ।

शक्रं हानं ब्राम्हण-बधुयाके न्यन, ‘मयजु व मदुमह छं
 सु खः ?’

‘व जिमह मिजं खः ।’

‘भात मंत कि ला भिसात अनाथ हे जुइ । अथे नं
 छ छाया मख्वया ले ?’

लिसलय् ब्राम्हणया भमचां धाल,

‘यथापि दारकोचन्दं, गच्छन्तं अनुरोदति ।

एवं सम्पद मे वेतं, योपेत मनुसोचति ॥

ड्हमानो न जानाति, आतीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गति ॥

गथे मस्त न्ह्याना वना च्वंगु तिमिला स्वया वया निति ख्वइ, वथे हे खः गुम्ह मदया वंम्हमिया निति ख्वइ । उना तःम्ह जि मिजनं जि ख्वःगु हालागु ताइगु मखु । उकिं जि वया निति शोक मयानागु खः । वयागु छु गति खः, व अन वन ।

शक्रं अले वया दासीयाके न्यन, 'पक्कानं वं छंत ज्यां दुःख ब्यू जुइ । वोनं ब्यू जुइ । उकिं छं ला मती तल जुइ, व सित याउँसे हे च्वन । उकिं छ मख्वःगु जुइ ।'

दासीं धाल, जि मालिक जमा, मैत्री व देयां युक्तम्ह खः । थथे धया अथे नं थः मख्वयागु कारण दासीं शक्यात धाल,

यथापि उदककुम्भो, भिन्नो अप्पटिसन्धियो ।

एवं सम्पदमेवेतं, यो पेतमनुमोचति ।

ड्हमानो न जानाति, आतीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गति ॥

गथे तःज्याःगु चाघः हानं स्वाये मज्यू, वथे मदये धुं कूम्ह लिहाँ वइ मखु । चाघः स्वायेया निति ख्वयेगु गथे ख्यले मदु, मदुम्हसिया निति ख्वयेगु नं अथे हे ख्यले मदु । उना तःम्ह जि मालिकं जि ख्वयागु हालागु ताइगु मखु । उकिं

जि वया नितिं शोक मयानागु खः । वयागु छु गति खः,
व अन वन ।

शक्र इमिगु लिसः न्यना प्रसन्न जुल । हानं इमित
दान-शील धर्म पालन यायेत ग्वाहालि बिया प्रेरणा बिया
लिहाँ वन । (उरग जातक : ३५४) ।

बोधिसत्व महापद्म

बोधिसत्व महापद्मया जन्म वाराणसीया राजकुलय्
जुल । पत्नेस्वार्थे बांलागु खाःम्ह जुया हे बोधिसत्वयात महा-
पद्म धका नां छूगु जुया च्वन । तर राजकुमार ब्वलनः
ल्याय्म्हचा जक जुल, मांम्ह मंत । उखे वाराणसी-नरेशं
मेम्ह मिसा विवाह यात । थुकथ मेम्ह महारानी महापद्म
राजकुमारया चिरिमां जुल ।

छन्हु सीमान्त प्रदेशय् विद्रोह जुल । महापद्म राज-
कुमारयात राज्य बांलाक विचाः यायेगु भार बिया जुजु विद्रोह
दमन यायेत वन । लिसें जुजु महारानीयात विचाः यायेगु
खँ नं धया वंगु जुया च्वन ।

महापद्म राजकुमारं राज्यया बांलाक व्यवस्था यात ।
महारानीया सेवाया नितिं नं पनाव च्वन । महारानी धाःसा
महापद्म राजकुमारया सौन्दर्य खखं महारानी मोहित जुल ।
छन्हु महारानीं राजकुमारयात ल्हाः ज्वना साल । थःगु
कामेच्छा नं प्रकट यात । तर बोधिसत्व महापद्मं धाल,

‘जिम्ह मां खः । थ्व खँ छं गथे धयागु ?’ लिसलय् महारानीं राजकुमार महापद्मयात वं धयार्थे मजूसा अनेक कथं लिपा थथे याये थथे याये धका नं रूथात । तर बोधिसत्त्वं धाल, ‘जिगु प्राण वनीगु जूसां जिगु पाखें थ्व ज्या जुइ मखु ।’

महारानीं थःगु कामया इच्छा पूर्ण मजूगु तमं मि जुल । अले हानं राजकुमारं जुजुयात कना बीगु भयं अनेक कुचक्रया विचाः यानावं च्वन । थुखे छुं दिं लिपा सीमान्त प्रदेशया विद्रोह दमन जुइ धुंकागु खबर वल । देश छगुलिं जुजुया स्वागतया निंतिं छायापिल । बोधिसत्त्व महापद्मं जुजु लिहाँ वइगु व स्वागतार्थं वनेत महारानीयात नं खबर बिल । तर महारानी जुजुया स्वागतया निंतिं मव ।

जुजु लायकुली थ्यन । सकलें स्वागतार्थं वल । तर महारानीयागु धाःसा ख्वाः हे खने मडु । अले जुजुं महारानीयात स्वके व्छतं विरामी धया हल । जुजु स्वयं हे हथासं पथासं महारानीया क्वथाय् वन । महारानीं अन थःगु अनेक दुर्दशाया बाखं ख्वया ख्वया कन । बोधिसत्त्व महापद्मया विषयय् अनेक खेशुं मखुगुं खँ धाये धुंका महारानीं धाल, ‘राजकुमार जिथाय् काम इच्छा याना वल । जि वयात धया, तात ! छं अथे धाये मत्य । जि छं मां खः । तर राजकुमारं धाल, ‘जि बाहिक थन सुं मेपिं जुजु मडु । जि

छंत छें तथा रमण याये ।' थ्व खँय् जि माने मजुया ।
अले राजकुमारं जित थ्व दुर्दशा याना वन ।

महारानीया खँ न्यना जुजुं तमं छुं हे मखन । तुरन्त
अमात्ययात सःता राजकुमार महाँ पद्मयात प्यपुं क चिना
देशय् चाःहीकेगु हानं प्यदं क पालेगु हुकुम जुल । जुजुया
आज्ञा हे मखा ! दोषी निर्दोषीया छु खँ ? राजकुमार महा-
पद्मयात प्यपुं क चित । शहरय् चाःहीकल । बोधिसत्व महा-
पद्मं धाल, 'जि जुजु प्रति छुं अपराध मयाना । जि निरपराधी
खः ।' राजकुमारया विरहं अमात्यपिनि नुगः नाल । लायकूया
मिसातये मिखाय् ख्वविं जाल । मनूतयेसं सुनां हे सह याये
मफुत । तर जुजुया नुगः गुलिसिनं गुलि बित्ति यात नं
मज्यू । जुजुया नुगलय् च्वंगु तमं मसी । जुजुं छुं खँय्
विचा सम्म नं याये मफु । अःखः प्रजापिं राजकुमारया ल्यूल्यु
ख्वख्वं वना च्वंगु खना जुजुया मती वन, 'थ्व राजकुमार
ला जि दयेक दयेक हे अथे हे जुजु जुल । उकिं हे थ्वयाकं
थुजागु दुःशचरणया साहस वल ।' थथे मती तथा जुजुं तमं
हुकुम जुल, 'तुरन्त यंका थ्वयात तःजाःगु भीरं कुरका स्या ।'

'जिगु द्वं छुं मदु । मिसा खँ न्यना जित स्याके
मत्य ।'— बोधिसत्व महापद्मं धाल ।

तर जुजुं सुयागुं गुगुं खँय् पत्याः मयाः । सुयागु
ख्वविं जुजुया नुगः मनाः । सुयागुं खं जुजुयागु नुगः मखू ।
वयात तःजाःगु भीरं कुरके हे व्छत । तर बोधिसत्वयात छम्ह

देवीं रत्ना यात । हानं लच्छ लिपा बोधिसत्व ऋषि प्रव्रजित
जुया जंगलय वन ।

जंगलय बोधिसत्व महापद्म ध्यान भावनाय आनन्दं
च च्वना विज्यात । तर छन्दु व हे जंगलय वःम्ह वारा-
णसीयाम्ह छम्ह मनुखं बोधिसत्व महापद्मयात म्हसीकल ।
श्व हे खँ वं वाराणसी वना जुजुयात नं कन ।

जुजु ससैन्य बोधिसत्व महापद्म दुथाय वन । तर जुथे
जाःगु वर्ण दुम्ह ध्यानस्थ बोधिसत्व खनेवं जुजुया छयो अथे
क्वच्छुत । अते तीसक खँ ल्हाल्हां जुजुया मती च्वंगु तं
भति तन । तर बोधिसत्व महारानीया विषययू छुं छुं हे
मधाः । अथे नं जुजु बोधिसत्वयात वाराणसी लिहाँ वनेत
घाल । तर लिसलय बोधिसत्व महापद्मं धया विज्यात,
'गथे बल्सी नुने धुंका न्यां हि सहित जूसां पिल्हया विल
धाःसा व बल्सी पिल्हये फुगुली वा उकिं मुक्त जूगुली हे
व सुखी जुइ, अथे हे जि नं थन थःथम्हं आनन्दित जुया
च्वन ।' जुजुं 'बल्सी, हि सहित, मुक्त जुइगु'या अभिप्रायः
विषययू न्यनेवं बोधिसत्व महापद्मं धया विज्यात,

कामाहं बलिसं ब्रूमि, हत्थिस्सं सल्लोहितं ।

चत्ता हे उब्भतं ब्रुमि, एवं जानाहि खत्तिय ॥

हे क्षत्रिय, श्व थुइकि काम-भोग हे न्यायात क्यंगु
बल्सी खः । सल्ल-किसि सम्पत्तियात हे रक्त-सहित धयागु
खः । त्यागयात हे जिं 'बल्सी ल्हयागु' धका धयागु खः ।

बोधिसत्व महापद्म थःगु जंगल-प्रदेशया आनन्दयू हे
 च्वना बिज्यात । जुजु निराशं वाराणसी लिहाँ वन । (महा-
 पद्म जातक : ४७२) ।

चान्तिवादी बोधिसत्व

वाराणसी कलाबु धयाम्ह छम्ह विलाशीम्ह व क्रोधीम्ह
 जुजुं राज्य याना च्वंबले बोधिसत्व छगू ब्राम्हण कुलयू जन्म
 जुल । नां छुत, कुण्डकुमार । वया मां-बौपिं चेगू कोटी
 धनया थुवाः जुया च्वन । कुण्डकुमार तःधिक जुइवं तन्न-
 शिलायू बना अनेक शिल्प स्यना वल । हानं अनं लिहाँ
 वया मां-बौया सेवा याना च्वन ।

मां-बौपिं मदया वनेवं बोधिसत्व कुण्डकुमारया मती
 वन, 'जि मां-बौ मदया वन । इमिसं छुं छुं हे धन-
 द्रव्य ज्वना मव । जिं छायू थथे याये ? जिं ला थ्व व्याकक
 धनद्रव्य ज्वना वने ।' थथे मती तथा दक्क सम्पत्ति यःम्ह-
 सित यःगु का धका तोता बिल । हानं स्वयं ऋषि प्रब्रजित
 जुया हिमालय प्रदेशयू वना च्वं वन । छुं ई लिपा चि व
 पाउँ सवाः कायेत चारिका यायां बोधिसत्व वाराणसीया राजो-
 द्यानयू थ्यंकः बिज्यात । वाराणसीया सेनापति बोधिसत्वया
 चरित्रयू प्रसन्न जुया वसपोलयागु सेवा उपस्थान याना च्वन ।

छन्हु वाराणसी जुजु कलाबु अयूलाखं मस्त जुया
 तमाशा यायां उद्यानयू थ्यंकः वल । उद्यानयू मंगल-शिलाया

सिथयू लासा लायेका जुजु कलाबु छम्ह थः यःन्ह मिसाया मुलयू छथो दिका गोतुल । गुलि मिसात प्याखं हुल, गुलि-सिनं म्ये हाल । जुजुया प्याखं स्वखं न्ह्यः वल । अले मिसा-तयेसं विचाः यात, जुजुया न्ह्यः वल । उकिं भी आः प्याखं हुइ माःगु मंत, म्ये हाल्ला च्वने म्वाल । बाजा-बिजा उद्या-नयू अथें तथा चाह्यू वनेगु खँ जुल । सकलें चाह्यू वन । उद्यानया स्वां-सिमायू भुले जुजुं इपिं उगु पुष्पित शाल सिमाक्वयू थ्यंकः वन, गन बोधिसत्व प्रत्रज्या-सुखया आनन्दय च्चं च्वना बिज्याःगु खः । बोधिसत्व खनेवं इपिं मिसात सकलें न्होने वया फेतुत । हानं जुजुया न्ह्यः वयेका च्वंतले थ्वसपोलयाके छुं न्यने धका मती तथा इमिसं प्रार्थना यात, 'भन्ते, जिमित ल्वःगु छुं उपदेश बिया विज्याहुं ।' इमि प्रार्थना कथं बोधिसत्वं नं इमित उपदेश बिया बिज्याना च्वन ।

थुखे जुजु थ्यना च्वंम्ह मिसाया मुल भतिचा सनेवं जुजुया न्ह्यलं चाल । म्ये हाल्ला च्वंगु ताये मदु, प्याखं हुया च्वंपिं नं खने मदु । अले जुजुं तमं न्यन, 'गन वन इपिं चण्डालनीत ?'

'महाराज, इपिं छम्ह तपस्वीया थायू फेतुना च्वन ।' अयूलाखं क्रोधीह्व मस्तम्ह जुजुं तमं मिखां मखन । तलवार पिकया सरासर वन । जुजु तमं कां जुया वःगु खनेवं जुजुया देकसिबे यःम्ह छम्ह मिसां वना जुजुया ल्हातं तलवार लाका

काल । जुजु अले बोधिसत्वया लिक्क वना न्यन, 'श्रमण,
छंगु वाद छु खः ?'

'महाराज, जिगु वाद चान्तिवाद खः ।'

'ध्व चान्ति धयागु गुजागु ?'

'बोव्यूसां, प्रहार याःसां, हायेकूसां तं पिमकायेगु ।'

'स्वये नि थर्थे छके गुलि चान्ति दु ।' थथे धया

जुजुं छम्ह दाइ-स्याइ याइम्ह मनूयात सःतल । व मनू चुपि,
व कीडा ज्वना ह्याउँक-माः क्वखाया वल । जुजुं धाल, ध्व
खँ दुष्ट तपस्वीयात ज्व । ज्वना वँयू व्छा वा । दा ।'

उम्ह मनुखं अथे हे यात । बोधिसत्वया छयंगु ततः-
ज्यात । ला पपं म्हुल । हि वाः बाः वल । जुजुं न्यन,
'श्रमण, छंगु वाद छु धया ?'

'महाराज, जिगु वाद चान्तिवाद । जि चमावादी । छु
छं मती तथा ला, जिगु चान्ति छयंगुती दुने दु ? वयात
खके फइ मखु । चान्ति जिगु वाद ख-, चमा ला जिगु
नुगलय् दुने दु ।'

जुजुं धाल, 'ध्वयागु निपा ल्हात' पाला व्छ ।'

धात्थे बोधिसत्वयागु ल्हाः निपां चुपि प्यदक पाला
बिल । तर अथे नं बोधिसत्वं जुजुयात व्व मन्यू । जुजुं
अले हानं धाल, तुति त्वाः ल्हा ध्वयागु ।

बोधिसत्वयागु तुति नं त्वाः ल्हात । ल्हा तुतिं हिवा
बाः वल । जुजुं न्यन, 'छ छु वादी धया ?'

‘महाराज, जि चान्तिवादी खः । जिगु चान्ति व क्षमा
ल्हातयू व तुती च्वं च्वंगु मदु । व ला जिगु नुगलयू दुने
दुने च्वं च्वंगु दु ।’

जुजुं हुकुम बिल, ‘ध्वयागु न्हायू व न्हायूपं धयं ।’
बोधिसत्वयागु न्हायू व न्हायूपं नं व मनुखं राजाज्ञा
कथं धयन । बोधिसत्वया सारा शरीरं हि बाःबाः वल !

जुजुं हानं न्यन, ‘छ छु वादी खः ?’

‘महाराज, जिगु वाद चान्तिवाद खः । जि चान्ति-
वादी खः । जिगु चान्ति व क्षमा तःसकं नुगलयू दूने दूने
धयंक च्वं च्वंगु दु ।’

जुजुं भन तमं मिखां मखन । अले जुजुं बोधिसत्वया
नुगःपायू प्यंका धाल, ‘दुष्ट तपस्वी, छंगु चान्ति व क्षमां हे
छंत आः थं नं वइ ।’

जुजु तमं सरासर वन । जुजु वनेवं सेनापतिं बोधि-
सत्वया भयू च्वंगु हि हुया ल्हातयू, तुती, न्हासयू व न्हायूपने
कापतं हिना बिल, हानं छखे च्वना ख्वया बिलि यात,

यो ते हत्थे च पादे च, कएहनासञ्च छेदयि ।

तस्स कुञ्ज महावीर, मा रट्टं विनस्स इदं ॥

हे महावीर, गुम्हसिनं छपिनिगु ल्हाः—तुतिं व न्हायू-
न्हायूपं धयन, वया प्रति हे जक छःपिं क्रोडित जुया बिज्याहुं ।
थुगु काशी राष्ट्रया विनाश छता याना बिज्याये मत्य ।

श्व न्यना बोधिसत्वं विस्तारं थथे लिसः बिया बिज्यात,

यो मे हत्थे च पादे च, कण्णनासञ्च छेदयि ।

चिरं जीवतु सो राजा, नहि कुञ्चन्ति मा दिसा ॥

गुम्ह जुजुं जिगु ल्हाः-तुति त्वाः ल्हात, गुम्ह जुजु
जिगु न्हाय्-न्हाय्पं धयन व जुजु नं चिरञ्जीवि जुइमा ।
जिथें जाःम्ह मनूयाके सुया प्रति नं क्रोध मदु ।

तर जुजु कलावु उद्यान पिने जक धयन, महापृथ्वी
तज्यात । हानं अन हे पतित जुया महाअवीची नरकय् ला वन ।

बोधिसत्व नं उखुनु हे परलोक जुल । तर राज-पुरुष
व नागरिकतयेसं स्वांमालं क्वत्वायेका धुं-धुँपाय् च्याका वस-
पोलयागु अन्तिम-सत्कार अत्यन्त श्रद्धापूर्वक व भव्य जुइक
सम्पन्न यात ।

Dhamma Digital

सत्य पारमिता

सत्यया साधारण अर्थ गथे खः अथे खँ ल्हायेगु खः । तर शील व गुणया आधारं थ्वया अर्थ थ्व यथार्थतां सिवे नं चकना वनी । उकिं हे सत्य शब्दया अनेक अर्थ मध्यय् अभिसंवाद अर्थात् मेपित् ध्वंमलायेगु अर्थय् अप्वः प्रयोग जुया च्वंगु खः । यक्व हे गुण दुम्ह जूसां गुम्ह सत्यय् च्वनी मखु, वयात गुणवान धका धाइ मखु । गुम्ह सत्यय् च्वनी, गुम्हसिनं वियागु वचन उल्लंघन याइ मखु, व हे छगू वयागु तःधंगु गुण खः, गुगु प्रभाव सम्पन्न आनुभाव युक्त खः । अर्थय् सत्य गुणया नं आधार-भूमि जुइ । उकिं हे सत्यया विश्लेषणय् धया तःगु खः, सत्यया सामान्य स्वभाव जुइ छल कपट मयायेगु । सत्यया रस कृत्य जुइ । गथे खः अथे क्यनेगु, प्रत्युपस्थान जुइ साधुत्व ।

सत्य पारमिता पारमिता गुण-धर्मय् न्हेगुगु पारमिता खः । थःत इच्छा जूगु अथवा थःम्हं प्रणिधान यानागु सम्बोधि

पूर्णं यायेत पार याना बीगु जुया हे सत्य नं पारमिताय्
 अन्तरगत जू वन । शील पारमिता अन्तरगत असत्य-भाषण
 तोतेगुलि नं सत्ययात छुं पूर्णं याः, तर थन सत्य पारमिताया
 विशेष अर्थ थःम्हं धयागु कथं वा आश्वासन बियागु कथं
 उल्लंघन मयासे पूर्णं यायेगु जुइ । थुगु लोक व परलोक्य
 ज्या सिद्ध जुइगु मार्ग धका विचाः यायेगुली दत्तगु ज्ञान
 हानं उपाय कौशल्यं आरक्षितगु न्हापा बचं बिया लिपा विमुख
 जुइगुलि रहित जुया प्रभेद आदिं ध्वं मलायेगुयात हे सत्य
 पारमिता धाइ ।

बोधिया आकांक्षा हे प्राणीपिनि कल्याण कामनां जुइगु
 खः । उकिं बोधिस्त्वपिनि चरित्रय् हे प्राणीपिनि प्रति छल
 कपट यायेगु धयागु दइ मखु । बोधिसत्वपिसं चित्तं कल्पना
 याःगु भिगु विशेषतः करुणा व ज्ञानं युक्तगु खँ म्हुतुं प्रकाश
 याना बिज्याइ, अले गुगु थथे प्रकाश जुइ धुंकी उगु व त-
 पोत्तपिसं पालन याना नं विज्याइ । कराल याना तःगु उल्लं-
 घन मयायेगु, आत्मार्थय् वा परार्थय् नं असत्य वचनं संय-
 मित जुइगु सत्यया भ्वंगू बर्गीकरण नं थुगु अवस्थाय् हे
 तिनि पुवनीगु जुया च्वन । गुगुं छुं ज्या सुयातं यानां
 बी धका धाये धुंका नं विविध कारणं याना बी थाकुइ
 यः । थुगु अवस्थाय् धःगु असमर्थता स्पष्ट कथं वया न्होने
 प्रकट यायेगु वयागु सचरित्रता जुइ । थुकिं याना वयात
 असत्यवाद बचे याना बी, तर अथे नं भ्व सत्यया सबलता

मखु, पूर्ण सम्पन्नता मखु । थुकिं हे भीसं सीके फु, सत्य
 छेँ शक्ति खःसा, मेखेँ सत्यया परिपालनया निति न शक्ति
 वा बल माला च्वनी ।

सत्य-क्रिया बल्लाक व बांलाक पालन याना तःगु
 सुचरित्रय् लिधंगु सत्य-वचन साव हे फलदायी जुइ, प्रभाव-
 शाली जुइ, गुलिखे मनूत स्याना पत्तिमाः क्वथाया तःम्ह
 क्रूर अंगुलीमाल बुद्ध शासनय् दिन्तित जुल । लिपा भिन्नु
 जुइ धुंका अंगुलीमाल करुणा-हृदयम्ह व्यक्ति जुल । छन्हु
 वं प्रसववेदनां पीडितम्ह मिसा खन । अबले अंगुलीमाल
 भिन्नु घाल, “गबले निसें जि उत्तम आर्यकुलय् जन्म जुया,
 अबले निसें सुं प्राणीया जीविनेद्रीयय् हे स्यायेगु चेतनां प्रहार
 याना धयागु हे जि मस्यु । हे केहेँ मय्जु, थ्व सत्य-
 वचनया प्रभावं छंत गर्भ-कल्याण जुइमा । छं गर्भ स्थित
 सन्तानया नं कल्याण जुइमा ।” थुगु सत्य क्रियां प्रसव-
 वेदनां पीडितम्ह मिसायात उगु वेदनां तुरन्त मुक्त जुल ।
 परित्राण धयागु हे न बुद्ध, धर्म व संवया गुण-स्मरण
 याना उषिं गुण धाःथेँ खःसा धका थ्व हे गुण-सत्यया
 प्रभावं प्राणीपित निरोगी जुइमा, निःदुखी जुइमा, मंगल
 जुइमा धका कामना यायेगु सत्य-क्रिया थ्वयात हे सत्यवाचा
 अथवा सत्यक्रिया नं धाइ । स्वस्तिसेनया जहान पर-पुरुष
 गमन मयानागु सत्य-वचनानुभाव थः भातयात कुष्ट रोगं
 मुक्त याना बिल, । अथे हे सत्यया थुगु हे अद्भुत आनुभावं

विष-वाणं कया मूर्च्छा जूम्ह बोधिसत्व सामयात वीष-प्रभावं
 मुक्त याना बिल (साम जातक : ५४०) । 'जिके पपु दया नं
 जि स्वये मफुगु सत्य खःसा, जिके तुति दु, तर अथे नं जि
 न्यासि वने मफुगु धात्थे खःसा, जि मां-बौपिसं नं जित
 तोता वंगु सत्य खःसा हे मि छ लिज्या' धायेगु नं प्रभाव-
 युक्त सत्य-क्रिया जू (वट्ट सुत्ता, वट्टक जातक : ३५) । तर
 सत्य-क्रिया शीलया आनुभाव युक्त जुइवं अप्वः प्रभावशाली
 जुइ । छम्ह न्यां, न्यां न्या नइगु स्वभाव जूसां आः तक
 जिं मुं छम्ह न्या मनयानि, ध्व अहिंसा सत्य खःसा वा
 वयेमा धका धया वा वयेका बिल । थः समूह न्या तयेत
 पुखुली लः गना वना जीवतान्त पीडा वःगुलिं मुक्ति प्राप्त
 याना बिल (मच्छ जातक : ७५) । वथे हे समुद्रया दथुइ
 लाः बले सुप्पारकं ज्ञानं सिसें निसें अहिंसक जुयागुया सत्यवाचा
 ल्हाना द्वंगा समुहयात सकुशल पार तरे याना बिल (सुप्पारिक
 जातक : ४६३) । वथे हे छको मी बोधिसत्व ब्राम्हणकुलय्
 जन्म जुल । ब्राम्हण चेगु कोटी धनया थुवाः खः । तर बोधि-
 सत्वं मां-बौ मदया वनेवं ब्याक्क धन-सम्पत्ति त्याग याना
 दीपायन नामं प्रब्रजित जू वन । लिपा दीपायन थःम्ह पासा
 मण्डव्यं दयेका व्यूगु विहारय् च्वं च्वंगु जुया च्वन । छन्हु
 मण्डव्य थः जहान लिसें खँ ल्हाना च्वंगु । मचा दीपायन
 तापसया चंक्रमण स्थानय् म्हिता च्वन । मचायागु बल छप्वाः
 प्वाल्य दुहाँ वन । मचां प्वाल्य ल्हाः दुब्झया बल कायेत

खल । सर्पं मचायात न्याना बिल । मां-बौ निम्हसिनं नं
 मचायात सर्पं न्याःगु खन । मचा सर्प-वीषं मूर्द्धित जुल ।
 शोकित दम्पत्ति मचायात बुया तापसया थाय् वल । इपि
 निम्हं व्हॉय् व्हॉय् ख्वल । इमिसं ख्वख्वं धाल, 'प्रब्रजित-
 पिसं मंत्र स्यू । थ्व मचाया वीष लिक्कया ब्यू ।' बोधिसत्त्वं
 इमित सहानुभूति पूर्वक धैर्यं बिया धया विज्यात, 'जि मत्र तंत्र
 याये मसः । जि वासः नं याये मसः ।' इमिसं हानं बन्ति
 यात, 'हे तापस, अथेसा छपिसं थ्व मचा प्रति अनुकम्पा तथा
 सत्यक्रिया जक जूसां याना विज्याहुं ।' तापसं इमिगु आग्रह
 न्यना मूर्द्धितम्ह मचा यञ्जदत्त प्रति मैत्रीपूर्वक सत्यक्रिया
 याना विज्यात, 'जि प्रब्रजित जुसें निसे न्हेन्हु मात्र जूसां
 प्रसन्न रूपं श्रमण जीवनयू च्वना अनं लिपा न्येद सोया अपो
 मयो मयो श्रमण धर्म याना । थ्व जिगु यथार्थ व सत्य
 वाचा खः । थ्व सत्य-वचनया आनुभावं थ्व मचाया सर्प-
 विष शान्त जुइमा ।' तापस दीपायनया सत्य क्रियां मचायाः
 नुगःपा तकयागु वीष-प्रभाव शान्त जुल । अले बौम्हं सत्य-
 क्रिया यात, 'जि आगन्तुकपितं छे वइबले मन मदुसां नके
 त्वंके याना च्वना । श्रमणपिसं जिगु अतिथि अग्रिय-स्वभाव
 मस्यू । तर अथे नं जि दान बिया हे च्वना । जिं थःगु
 खँ गथे खः, अथे धया । थ्व सत्यया आनुभावं जि मचाया
 वीष डाह शान्त जुइमा ।' थ्व सत्यक्रियां मचाया वीष प्रभाव
 पुल्लि तक शान्त जुया वन । अले निसाम्हसिनं सत्यक्रिया

यायेगु खँ वयेवं वं धाल, 'जिं जिमि भातया न्ह्योने धाये
 मसु ।' तर वया भातहं न्ह्यागु जूसां छं धाये फु धायेवं
 मचाया मामं सत्यक्रिया याना धाल, 'जित जिमि मिजं उलि
 हे मयः, गुलि बाबु, छत न्याःम्ह सर्प जित मयः । तर
 अथे नं जिं थ्व खँ सुयातं हे मधया । जिं नं थ्व खँ गथे
 खः, अथे हे धया । थ्व सत्यया प्रभावं छंत स्वस्ति जुइमा ।'
 मांम्हसिगु थुगु सत्यक्रियां लिपा मचाया वीष-पीडा पूर्ण शान्त
 जुल । मचाया वीष पीडा तनेवं मचा मूर्छां दनेवं ब्राम्हणी नं
 मती तल, जि धाये मत्यःगु खँ तापसया न्ह्योने धया । थथे
 मती तथा तापस व थः भातयाके क्षमा प्रवन । हानं वं
 मयेक मयेक छाया तापस जुया च्वना धका धाःबले तापसं
 धाल, 'लोक निन्दा खना ग्याना हे जक जि गृहस्थ मजुया ।'
 गृहस्थं नं सं मद्येक सं मद्येक अतिथि सत्कार याना च्वनागु
 बारे धाल, 'जि बी नुगः स्याः, तर अथे नं जिगु पाते थ्व
 कुल परम्परा छाया दिके धका जि अतिथि सत्कार यानावं
 च्वना ।' मिसां धाल, 'जित जिमि भात मयः । तर अथे
 नं जिमि कुलय् भात तोता वःपिं आः तक सुं मिसात
 धयापि मदु । उकिं जि जक छाया छें लिहाँ वने धका थन
 च्वंच्वना ।' थथे सकसिनं थःथः नुगलय् दुने च्वंगु खँ तछथाये
 सिधयेवं मचाया मामं धाल; 'आः जिं नापं व्हना च्वने
 मासेंलि येक व्हने सयेके ।' बौम्हं धाल, 'जिं नं आः वि
 हे विसेंलि वियागु श्रद्धापूर्वक हे बीगु याये ।' अले तापसं

धाल, 'जि न' तापम जुसेलि श्रद्धा व्युगु दान व्युपित मह-
 त्फल जुइक शीलवान जुया संयमित चित्तमह जुया पुण्यक्षेत्र
 हे जुइ सयेके (कण्हदीपायन जातक : ४४४) खः । ध्वया पूर्ण
 व्याख्या क्वय् सत्य पारमिताया कथात्मक व्याख्याय् वइ न'
 तिति । आः थन सत्य वा सत्य पारमिता पूर्ण याये फयेकेत
 ग्वाहालि जुइगु उपाय बल विषयय् निं भति विचाः याये ।

सत्य पारमिता पूर्ण यायेत बल

सत्य पारमिता पूर्ण यायेत असत्य भाषणया विपाक
 खंका च्वनेमाः । सत्यय् च्वनेगुया आनिसंस महसीकेमाः ।
 सत्यवादीपिनिगु सत्यं सत्यवादीपिनिगु व प्राणीपिनिगु भिंगु
 व्याखँ पूर्ण जूगु लुमंवे गुंल नं सत्य पारमिता पूर्ण यायेत अनुबल
 बिया च्वनी ।

असत्य-भाषण यायेगु नीचत्वया लक्षण खः । उत्तम-
 पुरुषपिसं जीवनया निति हे नं असत्य खँ ल्हाइ मखु । गुम्ह-
 सिनं मखुगु खँ ल्हाइ, वयात संसारं हे घृणा याइ । असत्य-
 भाषणं विश्वास धयागु तंका च्वने माली । गन विश्वास
 मदु, अन संसारय् गति हे मदु-जीवनय् स्पन्दन हे मदु ।
 विश्वासय् हे मनुखं थःगु जीवन लःल्हाइ । मोटरं वा हवाइ
 जहाजं वनेत मनुखं सुयागुं कार्यकुशलताया विश्वासय् जीवन
 पाइ । ध्व विश्वास धयागु सत्यताय् हे धत्वाना च्वनी ।
 असत्य खँ ल्हाइपित मेपिसं विश्वास याइ मखु, उकिं असत्य-
 वादीं सुयातं उपकार धयागु हे याये थाकुया च्वनी । कारण

वयात मेपिसं उपकारया अवसर बी हे ग्याना चवनी । अम्ह
असत्यवादीतये बारे धया तःगु दु—

एकं धम्मं अतीतस्स, मुसावादिस्स जन्तुनो ।

वित्तिण्ण परलोकस्स, नत्थि पापं अकारियं ॥

परलोकया पत्याः मदुम्ह हानं भूठ खँ ल्हाइम्हं संसा-
रय् मयाइगु पाप धयागु हेँ छुं दइ मखु ।

मखुगु खँ ल्हाइपिं मरणं लिपा दुर्गती लाः वनी ।
दुर्गतिं मुक्त जुया मनुष्य लोकय् जन्म जूसां ल्यंगु पापं सलंसः
जन्म तक मखुगु ज्या-खँय् दण्ड भागी जुइ माली । असत्य
भाषणं याना व लाटा-लाटी जुइ । खँ ल्हासां ल्वाकः बुकः
जुइ । थःम्हं ल्हानागु खँ काय् म्हायपिसं व करपिसं न्यने
मयेका चवने माली । वया म्हुतु नवइ व बांमलाःगु वा
जुइ ।

Dhamma.Digital

सत्य दुःखय् लाना चवपित सुखी यायेगु मंत्र खः ।
मृत्यु पीडां कःपित सिचुका याउँका बीगु वासः खः । अनेक
द्वन्द्व जुइवं व्झइगु नुगःयात स्वभावतः सिचुका तइगु अर्थय्
सत्य अमृतया वर्षा धाःसां ज्यू । भ्रमया अंधकार मदयेकेत
सत्य सूर्यथेँ खःसा; सौम्यरसया अर्थय् सत्य तिमिलार्थेँ खः ।
वर्थेँ हे सत्य धार्थेँगु माणिक, अपराजित युद्धभूमि, क्लेश
तल्लथायेगु वजू, सुगति वनेगु लँपु, निर्वाण खँकेत मत खः ।
आलवक यत्तया 'रस मध्यय् स्वादिष्ट रस छु खः ?' धयागु

न्यसःया लिसलय् बुद्धं आज्ञा जुया विज्याःगु दु, 'सत्य रस
व्याकक रस मध्यय् स्वादिष्ट रस खः' (आलवक सुत्त
सं. नि. १०. १२) ।

महुगु खँ मल्हायेवं अनेक फल प्राप्त जुइ । विशेष
बांलासे च्वंगु मिखा आदि इन्द्रिय दइ, वा भवः मिले जुइ,
ठीकगु सुसंगठित शरीर दइ, नखाःगु म्हुतु जुइ, थःथिति व
नौकर चाकरं वयागु खँ न्यनी ।

बुद्ध व वसपोलया शिष्य श्रावकपिनिगु सत्य-क्रिया
लुमंकेगु नं सत्य-धर्म पालन यायेत बलथें जुया च्वनी ।
बोधिज्ञान लाभ याना विज्याये धुंका नाप लाः वये धका
सम्राट बिम्बिसारयात बिया विज्याःगु बचन कथं बुद्ध अन
बि हे विज्यात । सत्यपालनया अवथाय् गबलें गबलें तःसकं
मछिगु परिस्थिति वइ । तर थुजागु परिस्थिती नं विचलित
मजुइवं सत्य स्वयं हे कीर्तिमान जुइ, थुजागु हे सत्यं आत्मार्थ
व परार्थ हितया ज्या याये फइ । संकिच्च स्थविरया शिष्य
✓ अधिमुक्त श्रामणोर थः गुरुया आज्ञा कथं थःगु उमेर न्यनेत
वः मां-बौपिथारू वन । तर लँय् जंगलया दथुइ वयात खुँ
तयेसं नाप लात । खुंतयेसं वयात ज्वना स्यायेगु मती तल ।
श्रामणोरं बिचाः यत्त, 'थ्व जीवनं हे अर्हत् जुइ मखन धाःसा
हानं गबथे अर्हत् जुइ फइ ? थथे मती तया श्रामणोरं खुंया
नाथःयात धाल, जित स्याये न्ह्यो जिगु छगू खँ न्यं । न्हापा
अथे हे छम्ह मनुखं छम्ह गिलहरीयात ज्वना स्यात । तर

गिलहरी छु स्यात्, मृग व भंगःत फुक्क थन ला तःसकं
 ग्यानपु धका सकलें जंगल तोता बिभ्युं वन । वथें हे जित्थें
 जाःम्ह प्रव्रजितयात् हे स्यात् धाःसा थुगु लँयू प्रव्रजितपिं ला
 बाकि मतः, मेपिं सुयात् थन बाकि तइ थ्व लँपुं सुं हे
 वइ मखु । उकिं जित तोता ब्यु ।' खुंया नायःयात् थ्व खँ
 खःथें च्वन । तर हानं वं कना ब्यूसी ? उकिं खुंया नायलं
 श्रामणेरयात् सुयातं थ्व खँ धाये मखु धका वचन कया तोता
 बिल । संयोगवश जंगल पुलेवं हे श्रामणेरं थः मां-बौपिं
 नाप लात् । वं थःगु उमेर न्यन । मां-बौपिं जंगल स्वया
 हे वन । तर अथे नं श्रामणेरं व खँ मकं । जंगलय् दथुइ
 थ्यंबते इमित खुंतयेमं ज्वन । अले श्रामणेरया मां ख्वल ।
 छाय् जक अधिमुक्त श्रामणेर लिसे पलख मच्चना धका धाधां
 ख्वल । अबते हे खुंया नायलं धाल, 'व श्रामणेर वःम्हं
 छिमित छुं मधाःला ?' इमिसं लिसः बिल, 'छुं मधाः ।'
 अले वास्तविक खँ सीवं मांम्ह भन ख्वल । अधिमुक्तं गपाय्-
 धंगु अपकार यात् धाधां ख्वल । थुखे खुंतये नायःया मती
 वन, अधिमुक्त श्रामणेर धात्थें सत्यवादी खः । थुजाम्ह सत्य-
 वादी खः । थुजाम्ह सत्यवादीया सत्ययात् बुलुका बी मज्यू,
 निरर्थक याना बी मज्यू । थथे मती तथा खुंतये नायलं
 इमित तोता बिल । हानं लिपा अन्तय् वया इपिं न्यासः
 खुंत नं अधिमुक्त श्रामणेरया शिष्यपिं जू वल । श्रामणेर
 थः न्हापां उपसम्पदा जुल, अले खुंत नं उपसम्पदा जुल ।

अन्तयू इपि सकलें हे अर्हत जुया वन ।

सत्य वचनया पालन थये थाकुसे च्वंक हे जक पालन जुइ धयागु नं मदु । गबलें गबलें उपाय कुशलतां नं सत्य-वचनया पालनय् सरलता जुः । सम्भाव्य भयया भार कुबी म्वाःकू । दुट्टगामिनी जुजुं थः किजा तिससयात ल्वाना लिना हल । तिसस भित्तु छम्हसिया खाताक्वय् बिस्युं वन । गवले दुट्टगामिनी जुजुं न्यन, 'तिसस गो ?' खाताय् च्वंच्वम्हसिया निति अबले साब मझिना छखे जुजु, मेखे तिसस । जुजु नं तमम्बेक तिसस नं बचे जुइक 'मस्यु' धाये असत्य वचन जुइगु । उकिं 'व भित्तु तिससः बिल, 'तिसस थ्व खाताय् च्वय् गन दु ?' कपिलवस्तुया शाक्यतये प्रति जाति हे संहार यायेगु प्रतिशोधात्मक तँ ज्वना विडूडभ वल । छ सु धका ज्वना खतं न्यनी, शाक्य धायेवं ज्वना स्याना व्छइगु । छुं मधाये धाःसां मधाये फुगु नं मखु, ज्यूगु न मखु । 'मखु' धका हे धाये असत्य ! गुलि शाक्यतयेसं नं म्हुतुइ घाँय् तथा तथा धाल 'सक्का मखु घाँय् खः ।' जातकया छगू अभिव्यक्ति ला थ्व उपाय कुशलतायात तःसकं हे चकंका ब्यूगु दु । कलाःया खँ न्यना कतःया नुगः स्येँ काये धका छम्ह प्राह खुसिया दथुइ च्वंगु ल्वहँते च्वं च्वन । माकःया धाःसा व हे ल्वहँते छको थिकः कया तिनि थुखे पारी वये माःगु जुया च्वन । अले उपाय छु हे मदसा माकलं धाल, 'का, म्हुतु वां खा, जि वये त्यनागु दु ।' प्राहं म्हुतु वां खात । प्राहया स्वभाव कथं म्हुतु वांखाःबले

धाःसा वया मिखा तिसित । श्व हे अवस्थाय् ग्राह्या छ्यने
थिकः कया माकः थः पार जुया वन । ग्राह आशां घात ।
तर माकःथा श्व बुद्धि कु गलताय् ग्राह नं प्रसन्न जुल । श्व
अभिव्यक्ति धाःसा यथे सी दुर्थे च्वं, थःगु प्राण बचे जुइगु
खःसा हानं उकिं मेपिनि प्राण मवनीगु खःसा, सुयातं अक्कु-
शलं मुक्त जुइगु खःसा शब्दं पलख छु चाःहीकुसां असत्य-
वादी मजू (वानरिन्द जातक : ५७) । चरिया पिटकं श्व हे
चर्याया वर्णन याये धुंका धाल, 'जि वयात भूठ खँ मल्हाना ।
गथे जि धया, अथे हे याना (कपिराज चर्या) ।'

सत्य प्रकाशयात नं गबले गबले ई माः । खःगु खःथे
जक खँ ल्हाना च्वनेगुया अर्थ हे जक सत्यवादी जुइगु
मखु । लः थिया श्व लः श्व लः धया च्वना धका, जा
थिया श्व जा, श्व जा धया च्वन धाःसा छु लाभ ? खःगु
खँ नं ईब्ब्यः स्वया सार्थक जुइबले जक प्रकाश यायेमाः ।
भगवान बुद्धं छन्हु तःसकं आश्चर्य जनकम्ह प्रेत खन ।
तर उगु खँ वसपोलं प्रकाश याना विमज्याः । गबले श्व
प्रेत मौद्गल्यायन महास्थविरं नं खन, गबले श्व विषय्य
मौद्गल्यायनं खँ न्ह्यथन, अबले तिनि उचित सार्थक भाव
खंका थुगु खँ बुद्धं भिन्नुपिनि न्ह्योने प्रकाश याना बिज्यात ।
थुकिं धाः, सत्य बचन नं सार जुइगु अवसरय् जक प्रकाश
यायेमाः । हानं गुलि गुलि सत्य गुलि गुलिसित मयये फु,
तर व खँ प्रकाश याना मभिं जुइगु स्वया भिं जुइगु आपाःसा

व वचन अप्रकाशनीय जुइ मखु । रूप यौवनं सम्पन्नञ्च मागंधी
 बुद्धया न्होने तथा वया अबुं बुद्धया रूप व यौवनया प्रशंसा
 नात । तर बुद्धं वयागु प्रार्थना स्वीकार यायेगु खँ ला
 छखे हे ति, अःखः रूप व सौन्दर्यया दोष क्यना बिज्यात ।
 थुकिं याना मागंधी तंम्बल, तर वया मां-बौ निम्हं अना-
 गामी जुल । वथे हे बुद्धं 'अग्गिक्खन्धोपम सुत्त' देशना
 याना बिज्यागु अवस्थाय् ख्वीम्ह भिन्नुपिसं नुगलपां फये मफुत्त,
 ख्वीम्ह भिन्नुपिं गृहस्थ जू वन । तर अन ख्वीम्ह दुःशीलपिं
 भिन्नुपिं दुशीलं बचे जुल, ख्वीम्ह भिन्नुपिं अर्हत् जुल । थुकथं
 भिगु व मभिगु फल बीगु ज्या जुल कि भिगुया गौरव
 तयेगु बुद्ध व बोधिसत्वपिनिगु चरित्र जुइ । भव प्रसंग्य
 राहुलोवाद सुत्त व अभय राजकुमार सुत्त न्ह्यथनेगु उचित जू ।
 छायाधाःसा न्हापांगु सुत्तय् गुजागु खँ ल्हायेगु बांलाः धयागु
 उपदेश दुसा लिपायागु सुत्तय् तथागतं गुजागु खँ ल्हाना
 बिज्याइ धयागु सीकेत आदर्श दु ।

असत्य खँ ख्यालं नं ल्हाये मज्जू

ध्यानं दना भगवान बुद्ध अम्बलट्टिक विहारय् बिज्यात ।
 अन आयुष्मान राहुल च्वं च्वंगु खः । राहुलं भगवान बुद्ध
 बिज्याःगु तापाकं खनेव' आशन व तुति सिलेत लः पायूछि
 यात । भगवान बुद्ध ल्हाया तःगु आशनय् फेतुना बिज्यात ।
 राहुल नं अभिवादन याना छखे लिना फेतुत ।

अले भगवानं भतिचा ल्यंगु लः लौटाय् अथे तथा न्यना विज्यात, 'राहुल, लौटाय् थ्व भतिचा ल्यंगु लः खंला ?'

'खना भन्ते !'

'राहुल, अथे हे भतिचा वयागु श्रमणभाव जुइ, गुम्ह सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लज्जा मचा ।'

हानं भगवानं व ल्यंगु भतिचा लः नं वांछया न्यना विज्यात, 'राहुल, खं ला जिं भतिचा दुगु लः नं वांछया बी धुन ।'

'खना भन्ते !'

'राहुल, वयागु श्रमण-भाव नं अथे हे वांछया तःगु श्रमण-भाव खं, गुम्ह सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली मछाः मजू ।'

'हानं भगवानं लोटा भोपुइका न्यना विज्यात, 'राहुल, छं थ्व लोटा भोपूगु खं ला ?'

'खना भन्ते !'

'राहुल, थथे हे वयागु श्रमण-भाव भोपूगु श्रमण-भाव खं, गुम्ह सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली मछाः मजू ।'

अले भगवानं लोटा थःपुइका न्यना विज्यात, 'राहुल, छं लोटा थःपुइकागु खंला ? खालिगु खं ला ?'

'खना भन्ते !'

'राहुल, थथे हे प्वंगु तुच्छगु वयागु श्रमण-भाव खं, गुम्हसिनं सीक सीकं नं मखुगु खँ ल्हायेगुली मछाः ताई मखु ।'

राहुल, गथे कि तहाकःगु दन्त दुम्ह, तःधीम्ह, भिंगु जातयाम्ह, संग्रामय् वनीम्ह जुजुया किसिं संग्रामय् वनीबले थःगु न्होनेया तुतिं नं संग्रामय् ज्या यात, ल्यूनया तुतिं नं ज्या यात, म्हं नं ज्या यात, छ्यलं नं ज्या यात, वां नं ज्या यात, दन्तं नं ज्या यात, न्हिपनं नं ज्या यात । तर अथे नं व किसिं स्वँथं ज्या मकाल धाःसा मांगलं विचाः याइ, 'थ्व किसिया दन्त तहाःसां थ्व किसि तःधीसां, भिंगु जातम्हसां मज्यू । थुजाम्ह किसिया पाखें जुजुया जीवन युद्ध क्षेत्रय् आरक्षित जुइ मखु ।' तर राहुल, थुजाम्ह किसिं स्वँथं नं ज्या याःसा व जुजुया नितिं विश्वसनीय किसि जुइ । अथे हे राहुल, गुम्ह सीक सीकं मखुगु खँ ल्हायेगुली मझाः मजू, वया नितिं गुगुं हे पाप-कर्म अकरणीय मजू—थथे जिं पत्याः याना । उकिं राहुल, छं स्यना कायेमाः 'ख्यालं ख्यालं नं मखुगु खँ ल्हाये मखु ।' (राहुलोवाद सुत्त) ।

सत्य भाषणया आदर्श

अभय राजकुमारं थः गुरु निगंठ नाथपुत्तया सल्लाह कथं तःधंम्ह गौतम लिसे शास्त्रार्थ याना सुयश फैले यायेगु मनसुवा यात । भगवान बुद्धं मेपित मयःगु वचन ल्हाना विज्याःला विमज्याः धयागु खँय् अनेक तर्क-वितर्क यायेगु स्यना कया अभय राजकुमार भगवान बुद्धया थाय् वल । हानं उखुनु छुं मन्यसे छें भोजनया नितिं बुद्धयात निमंत्रित यात ।

तर अथे नं वया मती दुगु खः, छें बिज्याका प्रश्न याये ।

भोजन सिधये धुंका अभिवादन याना अभय राज-
कुमारं न्यन, 'भन्ते, छु तथागतं अजा वचन ल्हाना बिज्याये
फु ला, गुगु मेपितं मयःगु जुइ ?'

बुद्धं लिसः बिया बिज्यात, 'छंगू कथं अर्थात् एकांशं
मफु ।'

बुद्धया लिसः न्यने मात्रं अभय राजकुमारं धाल, 'भन्ते,
निगंठया नाश जुल ।'

उगु इलय् अभय राजकुमारया मुलय् च्वंम्ह चिकीचा-
धीम्ह मचा छम्ह दुगु खः । भगवान बुद्धं न्यना बिज्यात,
'राजकुमार, छंगु अथवा तुतुमायागु प्रमादं भव मचायागु
म्हुतुइ कथि वा छुं ग्वारा लात धाःसा छं छु याये ?'

'भन्ते, जि व लिकया बी । न्हापां हे जि मचाया
म्हुतुइ च्वंगु वाला लिकाये मफुत धाःसा खःगु ल्हातं छयो
ज्वना, जःगु ल्हातं म्हुतुइ पतिचा चातुइका दुब्ज्या जूसं
लिकया बी । म्हुतुं हि हे वःसां व जि लिकयां तोते ।'

'अथे छाय् ?'

'छाय्धाःसा भन्ते, जि मचाया प्रति जिंके माया दु ।'

अथे हे राजकुमार, (१) तथागतं गुगु वचन अतथ्य
व अनर्थ युक्त धका स्यू, हानं व मेपितं अप्रिय अ-मनाप
जुइ, उगु वचन तथागतं ल्हाना बिज्याइ मखु । (२) गुगु

खं भूत तर अनर्थक खः हानं व मेपित अप्रिय अमनाप नं
 उइ उगु खँ तथागतं ल्हाना बिज्याइ मखु । (३) गुगु खँ
 अभूत हानं अनर्थक खः, तर मेपित प्रिय व मनाप जुल
 धका उगु खँ तथागतं ल्हाना बिज्याइ मखु । (४) गुगु खँ
 भूत व सार्थक खः, लिसें व मेपित प्रिय मनाप नं जू,
 कालज्ञ तथागतं उगु खँ ल्हाना बिज्याइ । छायाधाःसा राज-
 कुमार, तथागतया प्राणीपिनि प्रति दया दु ।” (अभय राज-
 कुमार सुत्त) ।

बोधिसत्त्वपिसं उच्चगु गुण भालपाः सत्य पारमिताया परि-
 पालन याना बिज्याइ । बोधिसत्त्वपिनि पाखें गबलें गुगुं गुगुं
 अवस्थाय् असत्य-भाषण छगू तोता पञ्चशीलया प्यंगू शील गनं गनं
 स्यवंगु खने दु, तर मेपित अहित जुइ कथं असत्य-भाषण गबलें हे
 मजू (हारित जातक : ४३१) । बोधिसत्त्वपिनि आदर्श जुइ,

यं हि कथिरा तं हि वदे, य न कथिरा न तं वदे ।

अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

गुगु यायेगु ख, व है धा । गुगु यायेगु मखु, व धाये
 नं मत्य । यायेगु मखुगु धा जक धयां जुइम्हसित पण्डितपिसं
 म्हसीकी । (हिरि जातक : ३६३)

बोधिसत्त्वं सत्य धयाम्ह ऋषि जूगु अवस्थाय् सत्यया
 बलं हे लोकया पालन याना बिज्यात हानं मनूतयेत परम्पर
 प्रेमपूर्वक मिले चले याना तथा बिज्यात (सत्यसह पण्डित चर्या,
 चरिया पिटक) ।

असत्य भाषण याना बिमज्याःगु, सार वचनय् स्थिर
जुया बिज्याःगु, मेपित गबलें वंचना याना मबिज्याःगु सत्य-
पारमिताया कारणं याना हे भगवान बुद्धया छपु चिमिसँ
प्वाल्य् छपु जक चिमिसँ जूगु खः हानं वसपोलया न्हातिकाय्
उण्हलोम दुगु खः ।

दश पारमिताय् सत्य पारमिता

भ्किगु पारमिताय् सत्य पारमिता न्हेगुगु पारमिता खः ।
बी धाये धुंगु बियां तिनि तोनेगुली हे दान व सत्यया
सम्बन्ध दु । असत्य खँ मल्हायेगु शील-अन्तरगतथें सत्यया
अन्तरगत नं जू । सत्यया व अधिस्थानया संयुक्त भाव-
लिधंसां प्रज्ञा ज्ञानं क्वातुक खनेव नैष्कर्म्य पूर्ण जुइ । सत्य
सार्थक यायेत प्रज्ञाया सहभाव आवश्यक खः । सत्य वचन
भाषणया निति वा सत्यया पालनया निति गबलें वोर्यया
बल माःसा, गबलें वइगु शारीरिक मानसिक पीडा फयेत
च्वान्त माः । थ्व हे सत्य पारमिताया दश पारमिता लिसेया
सम्बन्ध खः ।

सत्य पारमिताया कथात्मक व्याख्या

बोधि त्त्व चर्या व्याक्कं गुकी सत्यया पालन जुया
च्वंगु दु, सत्य पारमिताया कथात्मक व्याख्या खः । बोधि-
सत्वपिसं सत्य-पालन यायेगुली कालयात आसेथें धया तकं
तकं याना बिज्याइ । जुजु जयदिस्सं छम्ह ब्राम्हणयात ध्येबा

त्रिया उपदेश न्यने धका वच बी धुं'कूगु खः । तर व वचं
 पूर्ण जुइ न्ह्यो जुजु जयदिस्स रात्तसया ल्हातय् लात । जुजुं
 साव हे विनम्रं थःगु धर्म-संकट रात्तसयात थुइका बिल ।
 हानं ब्राम्हणयाके उपदेश न्यना वयात दक्षिणा बीगु निति
 थःगु राज्यय् लिहाँ वल । जुजुं ब्राम्हणयाके उपदेश न्यना
 दक्षिणा बी धुंका थः काय् अलिंदकुमारयात राज्याभिषेक
 बीगु मत तल । थःत राज्यभिषेक बी त्यंगुया यथार्थ कारण
 सीवं बोधिसत्व अलिंदकुथारं थः अबुया निति थः वनेगु इच्छा
 प्रकट यात । तःसकं विनम्रं थः अबुयाके बित्ति याना हानं
 रात्तसयात बियागु वचन थम्हं पूर्ण यायेगु प्रतिज्ञा नं याना
 बोधिसत्व अलिंदकुमार उम्ह रात्तसया थाय् थ्यंक वन । अन
 रात्तसयात यथार्थ खँ कना थः अबुया निति थः सिना बीत
 तयार जुल । थुगु सत्य-पालनया निति आत्म-उत्सर्गे इलय्
 रात्तसया मनय् नं सत्यया प्रभावं थिल । वं धाल, 'थुजाम्ह
 धर्मस्थित, सत्यवादी, उदारपुरुषयात सुनां नये फइ ? गुम्ह-
 सिनं थुजाःम्ह सत्यवादीयात नइ, वया छथो' हे न्हेकू दला
 वनी ।' रात्तसं बोधिसत्व अलिन्दकुमारयात तोता बिल ।
 बोधिसत्वं नं रात्तसयात उपदेश बिया अनुशासन याना
 बिज्यात (जयदीस जातकः ५१३) ।

थ्व हे खँ महामुत्तसोम विषयय् नं खः । महामुत्तसोम
 नं बियागु वचन कथं उपदेश न्यना वयेत अवसर कया लिहाँ
 वन । हानं उपदेश न्यने धुंका मनुष्य-भक्तकया थाय् तुं

लिहाँ बिज्यात । थःगु जीवनया माया मतसे हानं लिहाँ
वःगुलिं आश्चर्यं चाःम्ह मनुष्य-भक्तकं छाया हानं छ लिहाँ
वया धका छु न्यन, महासुतसोमं लिसः बिल,

ये केचि मे अत्थि रसा पथब्या
सच्चं तेसं साधुतरं रसानं ।
सच्चे ठिता समण ब्राम्हणा च
तरन्ति जाती मरणस्स पारं ॥

पृथ्वी गुलि नं रस दु, सत्य रस हे उकी सर्वश्रेष्ठ
खः । सत्ययू गुम्ह श्रमण ब्राम्हण स्थित जुइ, व जन्म मरणया
बन्धनं पार जुया वनी (महासुतसोम जातक : ५३७) ।

अथथार्थतां बांलाकूसां सार्थक जुइ मखु । यथार्थतायात
बांलाक न्होने तयेगु हे फलप्रद जुइ । छको स्वम्ह श्रेष्ठी
पुत्रपिनि स्वांमाः क्वखाया बांलाका वाराणसी वने मास्ते
वल । अले इपिं मध्यय् छम्ह वना न्हाय् मदुम्ह बगीचा
पालेया प्रशंसा यात, हे माली, ग्वायू दाडी धयागु खाना
व्छःसां हानं हानं बुया वइ । वथें हे छंगु न्हायू थहाँ
वयेमा । जित पलेस्वां भतिचा ति ।” थ्व खँ न्यना वया
तं पिहाँ वल । अले मेम्हसिनं धाल, ‘शरद ऋतुइ प्युगु पुसा
बांलाक बुया वइ, वथें हे छंगु न्हायू थहाँ वयेमा । जित
पलेस्वां निफवः ति ।’ ‘तर अथे नं माली असत्य कक्वास
धका तं चाल । अले मेम्हसिनं वना धाल, ‘पलेस्वांया आशां

थुपिं निम्हसिनं नं असत्य खँ ल्हात । थुमिसं न्हाय् दया
 वयेमा धायेवं अथवा थुमिसं न्हाय् मवयेमा धायेवं न त छंगु
 मदुगु न्हाय् दया वइ, न त छंगु दगु न्हाय् मदया वनी ।
 हे पासा, जि यथार्थ खँ ल्हाना जित पंस्वां भति व्यु ।
 थ्व खँ न्यना थ्वं ला खःगु खँ ल्हात धका मालिं वयात
 पलेम्वां बिल । वास्तवय् थ्व हे स्वाभाविक यथार्थ वचन-
 भाषण प्राप्तिया निति बोधिसत्व-सम्मत लँपु नं खः (पदुम
 जातक : २६१) ।

बोधिसत्त्वापिसं मखुगु खँय् प्रशंसा याना थःगु स्वार्थ
 सिद्ध याइ मखु । वथे हे थःगु गुण नं मंपि लयतायेकेत
 प्रकाश याइ मखु । थःगु जीवन लागी हे नं असत्य खँ ल्हाइ
 मखु । कुरुरट्टया जुजु व पुण्ययत्तया दथुइ जू भित्तल ।
 जुलय् वाजि खः, पुण्ययत्तयाके च्वगु विचित्र माणिकरत्न व
 जुजुयाके च्वंगु वयागु छत्र व प्राण तोता पुण्यया यःगु
 कायेगु । जलय् कुरुरट्टया जुजु वुत । अने पुण्ययत्तं जुजु-
 याके विधुर परिडत फवन । जुजुया विधुरथे जाःम्ह परिडत
 विया छेये मास्तं मवः । जुजुं विधुरयात थःगु आधार
 धया व नं जि हे समान खः धया विधुर परिडत मवीत
 स्वत । तर गबले थ्व विवाद विधुरया न्ह्योने थ्यन, स्वयं
 विधुरं थःगु प्राणया मायां असत्य खँ ल्हायेगु मयाः (विधुर
 जातक : ५४५) ।

सत्य पारमिता, उप पारमिता व परमत्थ पारमिता

सम्बोधि लाभया इच्छा याना पालन याइगु सत्य हे सत्य पारमिता खः । सम्यक बोधिया नितिं सत्य वचन ल्हायेवते नं (धन-सम्पत्ति, काय्-म्ह्याय्या हानि जुइ) यः । उकि श्व हानि मुक्त जुइत तर्क सत्यया उल्लंघन मयायेगु हे सत्य पारमिता खः । वथे हे शरीरया अंग प्रत्यंगयात हानि जूसां कराल याये थुंगु उल्लंघन मयायेगुयात सत्य उपपारमिता धाइ । अले थःगु जीवन वनीगु जूसां वचन उल्लंघन मयामे पालन याइगु सत्ययात हे सत्य परमत्थ पारमिता धाइ । थन थुगु पारमिता लिसे सम्बद्ध निपु बोधिसत्व चर्याया चर्चा याये ।

बोधिसत्व राम परिडत

वाराणसीया जुजु दशरथं प्यंगू अगती मलाक वांलाक राज्य याना च्वन । जुजु दशरथया पटरानी पाखें स्वम्ह मस्त दत्त, निम्ह काय् राम परिडत व लक्षण (लक्षण), छम्ह म्ह्याय् सीता । पटरानी मदया वनेवं अमात्यपि साब हाल । अले जुजु दशरथं मेम्ह पटरानी स्वीकार यात । वया पाखें नं जुजुया छम्ह मचा दत्त । नां खः, भरत । भरतया पुत्र-स्नेहं अभिभूत जुया छन्हु जुजु दशरथं थःम्ह पटरानीयात छगू वरदान बिल्ल । पटरानीं नं वरदान मालीबले काये धका धया

वरदान अथे थाति तल । छुं दँ लिपा भरत राजकुमार नं
तःधी जुल । छन्दु पटरानीं धाल, 'महाराज दशरथ, जित
जिगु वरदान बिया बिज्याहु' । जि काय् भरत तःधी जुल ।
वयात उत्तराधिकार ब्यु । थव खँ न्यना जुजु दशरथ साब
तंम्वल । पटरानीयात अबः नं बिल । तर अथे नं अबले निसें
जुजुया न्यः मवल । पटरानीं द्वेष व इर्ध्यां थः काय्पित
विशेषतः तःधीम्ह काय्यात छुं याना बी धका धन्दा जुल ।
उकिं थः काय्यात सःता जुजु दशरथं धाल, 'राजकुमार,
जंगलय् वना भिनिदँ च्वं हु' । अले जि मदयेव' लिहाँ वया
राज्याशन काः वा ।' जुजुं थथे धाःगुया कारण खः, ज्योति-
षतयेसं वयागु आयु भिनिदँ दनि धाःगु जुया च्वन । बौयागु
वचन शिरोपर याना राम पण्डित जंगल वने त्यन । तर
लक्षण व केहेम्ह सीता नं ख्वया लिसें वने धाल । अले स्वम्हं
तःकेहेपिं वनवास वन । थुखे पुत्रशोकं याना दशरथ गुदँ दुबले
हे मंत । अले राज्याशनया अधिकारिया खँ वःबले अमात्यपिसं
धाल, राज्यया अधिकारी ला जंगलय् च्वं च्वंगु दु । अले
भरतं नं गुदँया पुलांगु रहस्य थुल । राम व लक्षणया जंगल
गमनया खँ नं थुल । भरत तःसकं भ्रातृभक्त । भरतं थः हे
वना दाजु सःतः वन । गबले भरतं दशरथ मंतगु खँ कन
थः अबुया शोक्यु भरत व सीता तसकं ख्वल । राम पण्डितं
इमित धैर्यं बिल । अनित्य धर्मया उपदेश बिल । हानं भरतं
रामयात वाराणसी लिहाँ वनेत आग्रह याःबले राम पण्डितं

घाल, 'जि अबुयात किनिदँ जंगलय् च्वना वये घयागु खः ।
 उकि जि किनिदँ जंगलय् च्वने । जि बी धुंगु वचन, धाये
 धुंगु खँ हीके मखु ।' तःसकं आग्रह यात नं राम पण्डितं
 राज्यय् लिहाँ वयेगु खँ स्वीकार मयाः । लक्षण व सीता हे
 जक भरतं लित ब्वना हये फत । राम पण्डित अबुया न्होने
 स्वीकार यानागु वचन कथं स्वदँ अम्ह जंगल च्वन । श्व
 स्वदँ तक भरतं राम पण्डितयागु घाँय्या लाकां राज्याशनय्
 तथा राज्य यात । थुकथं बोधिसत्व राम पण्डितं बियागु वचन
 राज्य प्राप्त जुइगु जूसां उल्लंघन मयासे पालन याना बिज्यात
 (दशरथ जातक : ४६१) ।

बोधिसत्व हारित

बोधिसत्वपिं लोक निन्दां ग्याना अथवा दण्ड खना
 ग्याना अथवा मखुगु खँ धाःसां पत्याः याइ धका असत्य भाषी
 जुइ मखु । यथातथ्य धायेगु हे वसपोलपिनि स्वभाव जुइ ।
 वसपोलपिसं दुश्चरित्रयात सुचरित्र याना वर्णन याइ मखु ।
 थःगु सुचरित्र नं म्वाःकं लोकहितार्थय् मज्जुइकं प्रकाश याइ
 मखु । चेगू कोटी धन द्रव्य त्याग याना ब्याक्क तक्षशिलाया
 शिल्प सःम्ह हारित प्रब्रजित जुया जंगलय् च्वं वन । तःदँ
 तक जंगलय् च्वने धुंका चि व पाउँ सवाः कायेत हारित
 ऋषि वाराणसी वल । वाराणसीया जुजुया हारित प्रति
 तःसकं श्रद्धा वन । जुजुं तःधंगु श्रद्धां थःगु लायूक्या

क्यव्यु हे परिव्राजक हारितया नितिं छगू कुटी नं दयेका
बिल । वयात न्हि न्हि भोजन नं प्रदान याना च्वन ।

छन्हु प्रत्यन्त-देशयु विद्रोह जुल । विद्रोह दमन यायेत
जुजुं स्वयं प्रत्यन्त देशयु वने माल । तर वने न्ह्यो हारित-
यात न्हिन्हि भोजन यायेगु ज्या जुजुं थः महारानीयात लः
रहात । महारानी अप्रमाद पूर्वक न्हिन्हि भोजन दान यानावं
च्वन ।

छन्हु हारित ऋषि भोजनया ई तकं भोजनार्थ मत्रः ।
महारानीया नं उकिं नस्वाः लखं मो छकोनि ल्हुये धका
मोल्हू वन । मोल्हूया रेशमी वसतं म्हय भुना अथे च्वं
च्वंगु, थुबले हे हारित भित्तार्थ थ्यंकः वल । म्हासुगु वसः
काच्चाक खंबले महारानी थारा न्हुल, काच्चाक द न दन ।
महारानी थथे दंबले म्हय भुना तःगु रेशमी वसः फुकं कुतुं
वन । प्रति-कूलआलम्बनं याना बोधिसत्वया मिवायु घाः
लात । शान्तगु राग भिचायु दुने च्वंम्ह सर्पथे तिन्हुया दना
वल । ध्यानवल तन । स्मृति थासयु मलात । अत्ते हारित
ऋषि महारानी लिसे लोक-धर्मया सेवन यात । थ्व लोक-
धर्म हारितयात अभिभूत यात । देशयु थ्व हे खँ हारित
बोधिसत्वया निन्दा जुल । अमात्यपिसं नं जूगु खँ जुजुयात
च्वया व्छत । तर जुजुं धाःसा मती तल, 'जिगु मन थ्यंकेत
थथे च्वया हःगु जुइ ।' छुं दिं लिपा प्रत्यंत देशया विद्रोह
शान्त याये धुंका जुजु थःगु लायु कुली लिहाँ वल । लायुकुली

जुजुं स्वयं महारानीयाके हारितया विषय्य न्यन । महारानीं नं थःमहं हारित लिसे लोकधर्म सेवन यानागु खँ स्वीकारं यात । तर अज्म नं जुजुया मन माने मजू । तप्यंक उचानयं वना हारित तपस्वीयाके हे जुजुं न्यन, 'हे महाब्रम्ह, जि न्यना हारित आः कामोपभोगी जुइ धुं कल । छु थ्व खँ असत्य खः ला ? छु छ शुद्ध विहारी ला जुया चवना मखुला ?'

अबले बोधिसत्वं विचाः यात, 'यदि जिं धाये कामो-पभोग मयाना, थ्व जुजुं अवश्य पत्याः याइ । तर थथे धायेबले जिगु सत्य नं भ्यनी । थ्व लोक्य सत्यथे तःधंगु प्रातिष्ठा गुगुं महु । गुम्ह सत्यं ल्ये दनी, वं बोधिवृत्तया क्वय् चवना बुद्धत्व लाये फइ मखु । उकि जिं जीवनया माया मकासे यथातथ्य सत्य भाषण हे यायेमाः । थथे मती तथा हारित बोधिसत्वं लिसे बिल,

एवमेतं महाराजा, यथा ते वचनं सुतं ।

कुमग्गे पटिपन्नोमिह, मोहनेय्येषु मुच्छितो ॥

महाराजा, गथे छं न्यन खँ अथे हे खः । जि काम भोग्य मूर्छित जुया कुमार्गगामी जुया ।

थ्व स्पष्ट स्वीकारोक्ति न्यना बोधिसत्व हारितया सरल सत्य-भाषण्य न्यना जुजु प्रसन्न हे जुल । उकिं क्रोधित मजूसे जुजुं हारितयात कामया कुमार्ग तोतेत सुम्भाव बिल । जुजुया पार्वे थ्व सुम्भाव सहित आग्रह छु जुल, तुरन्त बोधिसत्व

हारितं काम भोगया दुष्परिणाम हानं छरलंग खन । बोधिसत्व प्रण यात, “कामभोग का याइम्ह खः, दुःखदायी खः, महाविषैली खः । जिं ध्वया हा लुइके । जिं बन्धन सहित रागयात नष्ट याये ।” थथे प्रण यानाखतं बोधिसत्व हारित तुरन्त परांशालाय् दुहाँ वन । कसिन-मण्डलया भावना याना हानं ध्यान बल प्राप्त यात । जुजुयात उपदेश बिया जुजु लिंगं लिंगं हे बोधिसत्व हारित हिमालय प्रदेशय् बिज्यात (हारित जातक : ४३१) ।

अधिष्ठान पारमिता

‘अधिष्ठान’ पाली शब्दया समानार्थ संस्कृत शब्द खः, अधिष्ठान । ‘अधिष्ठान’ अर्थात् अधि व ठानया अर्थ जुया च्वन, लिपा जुइगु, च्वनेगु अथवा दृढ जुया च्वनेगु । ‘अधिष्ठान’ या शाब्दिक अर्थ नं आधार अथवा च्वनेगु थाय् हे खः । थुकथं निगुलि भाषाया शब्दं गुगु आधार धयागु भाव क्यन, वास्तव्य् व हे आधारया अनुरूप थ्वया मूल्य निर्धारण जुइ । उकिं साधारण कथं थम्हं कल्पना यानागु धर्म्य् विचलित मजुसे च्वनेगुयात हे अधिष्ठान धाइ । तर थथे च्वनेगु कुशल्य् नं जुइ फु, अकुशल्य् नं जुइ फु । थन म्नीत पारमिता लिसे सम्बद्ध जुया वइगु अधिष्ठान कुशल लिसे सम्बद्धगु हे जक जुइ धका सीकेमाः । जि व शत्रु लिसे गबलें हे पासा जुइ मखु धका अधिष्ठान यायेगु भिंगु सम्बन्धित अधिष्ठान मखु । भिंगु अधिष्ठान हे बुद्ध-धर्म्य् ग्राह्य अधिष्ठान जुइ, अले थुजागु अधिष्ठान बोधिज्ञान पाखे स्वयेवं हे व अधिष्ठान पारमिताय् दुध्याः वनी ।

सम्बोधिया लागी बोधिसत्वपिसं पुरे याना विज्याःगु
दान शील आदि पारमिता गुण धर्म थुलि तक थथे तक
पूर्ण याये धका चित्तं निश्चय यायेगु अले उगु निश्चय
खण्डित मज्जुइक पूर्ण यायेगुयात हे अधिष्ठान पारमिता धाइ ।
सम्बोधि लायेया निंति आषालं पुण्य-बल माः । मनूतयेसं
पुण्य-सम्भार मुनेत छगू निर्णयात्मक कुतः यायेमाः । मखुसा
वं गुगु यात, उगु अर्थे हे दधुइ दिना वने फु, फुना वने
फु । प्रायः यान्नाः वास्तवयू न्हाबले कल्पना स्वया म्ह हे जक
ज्या कार्य रूपयू परिणत जुइ फु । थुकिया निंति हे अधि-
ष्ठान धयागु माःगु खः । न्हापां द्वतंद्रः त्याग यायेगु कल्पना
याना लिपा सच्छि बासः जक बीगु, लच्छि शील पालन
यायेगु इच्छा याना लिपा छवाः छन्हु जक जू वनीगु, जिं
जीवन हे त्याग याये माःसां धका धया प्रव्रजित जुया नं
लिपा गृहस्थ जू वनीगु विघ्न हटे यायेत अधिष्ठानया बल
माः । थुकथं न्हागु यानागु पुण्य-कल्पना पूर्ण यायेत अधि-
ष्ठान शक्ति दयेकेमाः । उकिं अधिष्ठान जक मात्र पुण्य
मखुसां थ्व विना पुण्य धयागु जुइ मखु, थ्व विना पारमिता
पूर्ण जुइ मखु, उकिं हे थ्व पारमिता कथं दुभ्याःगु वा ल्याः
खाः वंगु खः । थुकथं छखें अधिष्ठान पारमिता दान शीलादि
पारमिता ना प्यपुना च्वंगु छगू पारमिता खः, मेखें स्वतन्त्र
महत्त्व दुषु पारमिता । शायद उकिं हे दशपारमिता यात
सप्त पारमितायू उल्लेख याःगु चर्चा पिटकयू नं थ्वया उल्लेख

जुल, हानं षट् पारमिताय् श्वया उपेक्षा ।

दश पारमिताय् अधिष्ठान पारमिता च्यागुगु पारमिता खः । बुद्धकारक धर्मय् दृढ जुया च्वनेगु श्वया लक्षण खः । विरोध धर्मयात क्वत्यला व्छयेगु श्वया रस खः । वथे हे बुद्धकारक धर्म प्रति कम्प वा अस्थिर मज्जुगु श्वया प्रत्यु-
प्रस्थान, बुद्धत्व लाभ यायेत उपकारक जुइगु धर्म समूहे पदस्थान खः । दान शीलादि कुशल्य स्थिर व दृढ जुइगु अधिष्ठान यायेगु बोधिसत्वपिनि स्वभाव खः ।

अधिष्ठानया अभ्यास याना च्वंपि बोधिसत्वपि पर्वतथे अचल जुइ, चाहे वा वयेमा चाहे फ्य वयेमा । गुगु विषयय् थःगु चित्तं व ज्यां अभ्यास यात, उगु विषयं न्हाक्क हे विघ्न बाधा जूसां विचलित मज्जुसे लक्ष्य प्राप्त यायेत बोधि-
सत्वपिसं प्रयत्न याइ । वांछित इच्छा पूर्ण यायेत अधिष्ठान मदयेक मगाः, गये छे दनेत बल्लागु जग, सिमा धरानां भवाना च्वनेत क्वातुगु हा । थौं अन पिना, कन्हे हानं अन पिना, अक्क कंस हानं तिना मेथाय् पिनां गुगुं स्वां-सिमा तःमा जुइमखु । स्वां-
सिमा तमा यायेत उकि हा कायेगु आवश्यक खः । अथे हे अस्थिर पुण्य इच्छा फलवान जुइ मखु । हानं श्व अधिष्ठान परमार्थ रूपय् स्वयेबले आरम्भन विनिश्चय यायेगु लक्षण स्वभाव अधिमोक्ष, यायेगु इच्छाया लक्षण दुगु छन्द, आरम्भनयात अभिमुख याना चित्त व्छयेगु लक्षण दुगु मनसिकार खः । श्व चेत सिकय् दुण्याः ।
धिष्ठानयात थुकथं स्वथी कथं विभाजित याना तःगु खने दु ।

प्यंगू प्रकारया अधिष्ठान

अधिष्ठान कार्यभेद कथं १. सच्चाधिष्ठान, २. चागाधिष्ठान, ३. उपसमाधिष्ठान व ४. पञ्चाधिष्ठान रूप्य प्यंगू प्रकारान्तं नं विभाजित याः । बोधिसत्वपिनिगु अधिष्ठान वा प्रणिधि अनुसार फुक्क पारमि ज्वना तयेगु सच्चाधिष्ठान खः । पारमि धर्मया विरोधी भाव लोभ, द्वेष व मोहादि पारमि धर्मया विरोधी स्वभाव तोतेगुयात चागाधिष्ठान धाइ । पारमिताया आनुभावं याना शान्त, उषशान्त जुइगु हे उपसमाधिष्ठान खःसा, धर्म याना मेपिनिगु भिया लागी याना यंकेगु उपाय दत्तभाव पञ्चाधिष्ठान खः ।

थुपि प्यंगू अधिष्ठानं अनेक कथं सम्बोधि-विपरित मार्गया अनुशरण्य आरत्ता याइ । सच्चाधिष्ठानं याना दोषं युक्तगु कुर्मार्ग्य गबलें लाकी मखु । छाय्धाःसा सच्चाधिष्ठानं छल कपट गबलें याइ मखु । चागाधिष्ठानं वस्तुक्य ल्हुकीसं प्यमपुनीगु जुया लोभया लँपुइ लाकी मखु । उपसमाधिष्ठानया हेतुं याना भयया कारण जुइगु लँपुइ वनेगुली आरक्षित याइ, छाय्धाःसा उपसम प्रवृत्ति अपराध मूलक ज्याय् पलाः तयेकी मखु । पञ्चाधिष्ठानं याना मोहया कारणं दुर्गती लाइगुलि बचे याना बी, कारण प्रज्ञां यथातत्त्व कारण अवबोध याका च्वनी । वथें हे तुं चागाधिष्ठानं याना द्वेषं दूषित मजूसे बोधिसत्वपित किंवा मनूतयेत सहन शक्ति दुम्ह

याना बी । चागाधिष्ठानं याना लोभयू लुब्ध मजूसे आहा-
 रादि ग्रहण याइम्ह संतोषीग्ह याना बी । उपसमाधिष्ठानं
 याना भय मकासे वांळये माःगु वांळइम्ह जुइ कयेका बी ।
 पञ्चाधिष्ठानं याना मोहयू मूढ मजूसे तोते माःगु तोता
 व्ळये फुम्ह याना बी । बोधिसत्वपिसं गृहस्थी जूसां न्हाबलें
 थःत व परयात कुशलया हेतु जुइगु प्रिय भाव दइगु सच्चा-
 धिष्ठान व चागाधिष्ठान याना धनं मेपित संग्रह याइ । अते
 बोधिसत्वपिं प्रब्रजित जूसा उपसमाधिष्ठान व पञ्चाधिष्ठानं
 धर्मज्ञानं प्राणीपित संग्रह याइ ।

अधिष्ठान पारमिताया प्रतिपत्ति क्रम

चवय वंगु खँ स्पष्ट जुल, बोधिसत्वपिं चाहे गृहस्थ
 जुइमा चाहे प्रब्रजित जुइमा वसपोलपिके अधिष्ठान पारमि
 न्हाबलें दया चवनी । धार्थें ला अधिष्ठान शक्ति मदुपिं
 सम्बोधी थ्यनीगु ला छखे हे ति, विद्यादि लौकिक अवस्थाय्
 निपुण भावय् थ्यनीगु तर्क असम्भव खः । जिं थुगु याये
 मधायेकं गुगुं ज्या जुइ मखु, हानं याये धाःगु ज्या अधिष्ठान
 विना पूर्ण जुइ मखु । छुं व्वन अथवा छुं यात तर तुरन्त
 थ्व थाहुल धका मेगु व्वन वा मेगु यात, हानं लिपा थ्व
 नं थाकु धका मेगु हे व्वन वा मेगु हे यात धाःसा वं न
 छुं व्वना नये हे फइ, न त छुं याना नये हे फइ ।
 थाय्या अनुकूलता व ज्याया अनुकूलता ल्यया जक जुइपिसं

अथवा थाय्या प्रतिकूलता व व्याया प्रतिकूलता वइबले अधि-
 ष्ठानया बलं त्याके मफुपिसं गुगुं ज्या हे पुवंके थाकुथा च्वनी ।
 न्हागुं ज्या यायेत अधिष्ठान शक्ति दयेकेमाः । अले हे मनू-
 यात ज्ञानबल नापं अभ्यासबल नं प्राप्त जुइ । ज्या शुरु
 याये न्ह्यो विचाः यायेगु गुलि ठीक खः, ज्या यायां अलसी
 चाया वया तोता व्हयेगु अधिष्ठान बल मदयेका च्वनेगु
 उलि हे वेठीक खः । उजाःमह मनू लैय् जुयावं च्वंमह जुइ,
 तर लक्षय्य गबले ध्यंमह जुइ मखु ।

सम्बोधिया अधिष्ठान उकिं साधारण स्तरया अधि-
 ष्ठान मखु । थ्वया नितिं उकिं क्रमशः भिगु अधिष्ठान वृद्धि
 याना यंकेमाः । न्हापां दैय् छको छुं दान बी धका दान
 यायेगु अधिष्ठान बःमलाकं लय् छको वा न्हिन्हि दान यायेगु
 अधिष्ठान पूर्ण याये फइ मखु । वथें हे शील पालनय् वा
 सद्चरित्रया विकासय् नं सर्वप्रथम पञ्चशील हे बांलाक अभ्यास
 यायेमाः । पञ्चशीलया आरत्ता मयासे थ्व ला तःधंगु लाभ-
 प्रदगु मखु धका च्वने फु । धात्थें धाःसा पञ्चशीलया आरत्ता
 हे न विशुद्ध कथं ताकाल तकं याये अःपु मजु । थ्वया
 नितिं छवाः बांलाक पञ्चशीलया अधिष्ठान याना वया समीक्षा
 याना फल खंकेगु याये फु । अले ला नं ला, दै नं दै व जीवन
 पर्यन्त थ्व अधिष्ठान पूर्ण यायेगु कुतः यायेमाः । वयां लिपा
 तिनिं अष्टशील वा दशशीलया अधिष्ठान यायेगु उत्तम । थुकथं
 क्रमशः मयासें शील अधिष्ठान वृद्धि याये फइ मखु । थ्वयां

लिपा थौं सुलिसैं तंस्वयेके मखु धका मैत्रीया अधिष्ठान यायेगु, थौं चित्त संयमित उपसमित याये धका अधिष्ठान यायेगु, थौं चित्त एकाग्र याये धका अधिष्ठान यायेगु हानं यानाथे यानागु अधिष्ठान पूर्ण नं यायेगु । वयां लिपा थौंया थुजागु अधिष्ठान निन्दुया, छवाःया, लच्छि व दच्छिया अधिष्ठान याना यंकेगु हे अधिष्ठान पारमिता पूर्ण यायेगुया प्रतिपत्ति क्रम खः ।

अधिष्ठानया इलय् अनेक अवरोध वइ । विना अवरोध वा वःगु अवरोध प्रति विजय विना पूर्ण जूगु अधिष्ठान सबल अधिष्ठान हे नं जुइ मखु । स्थिर अधिष्ठान हे उन्नतिया नितिं छिगु लैपु खः । प्रगतिया नितिं मनोबल खः । अले अलाभ छुं जुइ त्यनेवं भंग याइगु अधिष्ठान, काय्म्याय्या छुं अनिष्ठ जुइ त्यनेवं भंग याइगु अधिष्ठान, थःगु अंग प्रत्यंगया आपद विपदं स्यंकीगु अधिष्ठानं अरु जीवनया मायां हे स्यंकीगु अधिष्ठानं बोधि प्राप्त जुइ मखु । सम्पत्तिया त्याग, परिवाच्या बलिदान, जीवनया उत्सर्ग युक्तगु अधिष्ठान हे बोधित्वपिनिगु अधिष्ठान जुइ । श्व बोधिसत्वपिनि अधिष्ठान दानशीलादी पारमिताय् प्यपुना क्रमशः विकसित जुइ । विकसित अधिष्ठानया आनुभावं लौकिक सकलता जक प्राप्त जुइगु मखु, ऋद्धि प्रातिहार्य तक प्राप्त जुइ ।

अधिष्ठान यायेगु धयागु न्हापां चीधंगु यायेगु । मनू तयेके गुलि ज्ञान-बल व विवेक-बल दु, उलि हे अभ्यास-

बल दइ मखु । उकिं गुलि छु याये माः धका चाः, याये
 धका ताः व सिवे गुलिखे चीधंगु अल्प मात्रगु अधिष्ठान
 यायेगु यायेमा । अले यानागु अधिष्ठानया निरीक्षण यायेगु,
 अधिष्ठान पूर्ण यायेत गुलि गथे थाकुल खंकेगु बांलाक पुर्वगु चीधंगु
 अधिष्ठानया गुलि मू दु, बांलाक पुमवंगु अनेक भावं ध्वनिं
 भंगगु तःधंगु अधिष्ठानया उलि मू मदु । कारण अधिष्ठान
 धयागु मतोतूसा व्छामसुकूसा भ्रमं बःलाना वनी । वया
 निति अधिष्ठान वृद्धि याना न्हां वनेगु माथं वंगु लँय न्यासि
 वनेथे अःपुया वनी । अधिष्ठान व्छामसुकल कि वयात खिपः
 ज्वना पदतय् थहाँ वनेथे थाकुया वनी, अम् खिपः चब्बुना
 व कुतुं स्मेतं वये फु । उकिं तःधंगु व्छामसुगु अधिष्ठान सिवे
 क्वातुगु तर चीधंगु अधिष्ठान श्रेष्ठ खः । अधिष्ठान दुनें
 निसें क्वातुइमाः । का ग्वारा चिनेबले न्हापां व्छामसुइवं का
 ग्वारां नाप व्छामसुसे च्वनी, स्वतुमतु स्वइ । स्थिर अधिष्ठान
 मदुम्ह मनू फसं संके फुगु हा बःमलाःगु सिमाथे खः । बोधि-
 सत्वपिनिगु अधिष्ठान थथे दुने व्छामसुगु वा फसं सके फइगु
 जुइ मखु । वसपोलपिनिगु अधिष्ठान अनेक जन्म, अनेक कल्प
 तकं विचलित मजुइगु जुया निति दुनें निसें क्वातुगु क्रमशः
 क्वात्तुसे च्वंगु जुइ ।

बुद्ध व बोधिसत्वपिनि क्वातुसे च्वंगु अधिष्ठानया
 चरित्रात्मक व्याख्या याये न्ह्यो वसपोलया श्रावकपिनि अधिष्ठान
 हे नं गुलि क्वातुइ छुं भति सीकेगु योग्य जू । श्रावस्ती

श्मशानय् छम्ह भिन्नु पांशुकूल धारण याना चीगोगु चाया पात्र फया सुंक च्वं च्वन । वयागु अधिष्ठान खः, गबले तक अर्हत जुइ मखु, अबले तक गनं गनं वने मखु । न्हापांगु दँय् खँ हे मल्हासे प्रब्रजित गुण स्मरण याना च्वने माल । निदँगु दँय् छम्ह मिसां छको नंतू वल 'लाटा ला छर्पिं ?' मिसां वसपोलथा पात्रय् दुरु नं तथा बिल । अबले तिनि वसपोलं 'गात केहेँ मय्जु' धका धया बिज्यात । थुकथं थाकुक अधिष्ठान पूर्ण याना स्वदं क्यंबले वसपोलयात अर्हत्त्व प्राप्त जुल । थथे निर्वाणया नितिं जक मखु. धर्मया प्रचार व प्रसारया नितिं नं गुलिखे कठोर श्रम थायेत ततःधंगु अधिष्ठान बुद्धया श्रावकपिसं थाये माःगु दु । अले श्रावकपिसं नं गुगु अधिष्ठान याइ, व जन्म जन्मान्तर तक क्वातुगु तकं जू धयागु सारिपुत्र महास्थविरया अधिष्ठानं स्पष्ट जू । सारिपुत्र महास्थविर छगू जन्मय् जुजु जुया जन्म जूबले अय्लाःया रस्य लात । अय्लाःया सुरे हे वसपोलं काय्या ला नं नल । श्वयां लिपा जुजुं गुगु अय्लाः तोतेगु अधिष्ठान यात, अर्हत मजूतलें पालन यात । व अधिष्ठान सारिपुत्र जन्मय् तकं पालन जुल ।

दश पारमिताय् : अधिष्ठान पारमिता

दश पारमिताय् अधिष्ठान पारमिता च्यागूगु पारमिता खः । तर, गथे च्वय् चर्चा जुइ धुंकल अधिष्ठान स्वयं सम्पन्न जुइत मेगु पारमिता न्ह्योनेमाः । दकसिवे न्हापां सुमेध तापस जुया बिज्याःबले न्ह्योने वःगु मुक्तियात त्याग याना करुणा

चित्तं बुद्ध जुइ धका अधिष्ठान यासें निसें वसपोलया जीवनय
 बोधिचर्या प्रारम्भ जुल । थ्व अधिष्ठान जुसें निसें वसपोलया
 चर्यायात बोधि चर्या धाल । हानं थ्व अधिष्ठान जुसें निसें
 प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्प तक वसपोलं गुगु त्वाः मथःसे
 पारमिता गुण धर्म पूर्ण यानावं विज्यात, व अधिष्ठानया बलं
 हे पूर्ण याना विज्याःगु खः । सिद्धार्थं प्यंगू निमित्त खंका
 गृहत्याग याना बोधिज्ञानया लागी पलाः तबले तक नं वस-
 पोलया बुद्ध जुइगु अधिष्ठानयात विघ्न बाधा वयावं च्वन ।
 प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्प न्हापा बुद्धत्वया निति याःगु
 अधिष्ठान पूर्ण जुइगु छुं दि न्ह्यः दूर्बल शरीरया अवस्थाय्
 पंचवर्गीपिसं नं तोता वन । अथे नं वसपोलयागु चित्तया स्थिर
 अधिष्ठान बिचलित मजू । अक्क बोधिज्ञान प्राप्त जुइगु आशनय्
 वज्राशनं फेतुना विज्याःबले तकं वसपोलं बुद्धत्वया अधिष्ठान
 क्वातुसे च्वंका धया विज्यात,

कामं तचो नहारु च, अट्टि च अवसिस्सतु ।

उपभुसतु गत्ते मे, सब्बं तं मंस लोहितं ॥

छयंगु, नसा व क्वय्यु जक जिगु शरीरय् छाय् मल्य-
 नेमा, जिगु शरीरया ला-हि क्वय्यु हे थ गना वनेमा, जि
 बुद्ध जुइ धुंका हे तिनि थ्व आशनं दने ।

थुजागु अन्तिम अधिष्ठानया इलय् नं वसपोलयात मार
 बल । अले व मारयात नं पारमिता गुण-धर्म सात्ति तथा बोधि-
 आसनया अधिकारी जि धया वसपोल क्वातुक बुद्धाशनय् च्वना

विज्ञात । वसपोलयागु प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पं निसें
स्वाना तःगु लक्ष्य याना तःगु बुद्धत्व वसपोलयात प्राप्त जुल ।
वसपोल बुद्ध जुया विज्ञात, तथागत जुया विज्ञात ।

थुकिं स्पष्ट जुल, प्रत्येक पारमितायू अधिष्ठान पारमिता
दुध्याः । सुमेध तापसं बुद्धत्वया नितिं प्रण यासैं निसैं बोधिवृत्त
मूलय् बुद्धत्व प्राप्ति पूर्व तकं अधिष्ठान पारमितां वसपोलयात दृढ
याना तःगु जुया च्वन । दश पारमितायू छगू छगुली अधिष्ठान
पारमिता गथे दुध्याः, अथवा अधिष्ठान पारमिता व दश पार-
मिताया छु सम्बन्धदु अफ थुइकेत थन अलग व्याख्या अनावश्यक
खः । कारण स्वय् अधिष्ठान पारमिताया कथात्मक व्याख्याय्
हे थ्व स्पष्ट जुजुं वनी ।

अधिष्ठान पारमिताया कथात्मक व्याख्या

दान बी धका प्रतिज्ञा यायेवं लोभ मदयेका व्छयेमाः । थ्व
लोभ मदयेकेत त्यागया स्थिर चित्त दयेकेगु अधिष्ठान विना सम्भव
मदु । दान बीगु अवस्थाय् तकं त्यागया अधिष्ठान स्यन कि मुञ्चच
चेतना स्यनी । त्याग व अधिष्ठानया बलं हे थःथितिं लिगंसां
थःगु शारीरिक पीडां मन कमजोर थाःसां दानया संकल्प पूर्ण
याये फइ । भ्नी बोधिसत्वं शिवि जुजु जूबले दान यायां पिनेया
वस्तु गुगुं दान याये घयागु मदया वंबले थःगु अंग प्रसंगया
छुं दान यायेगु इच्छा याना विज्ञात । अले छंगः मिखा फव
वःभह याचकयात निगलं मिखा भतिचा हे चित्त विचलित मयासे

दान याना विज्यात (सिवि जातक : ४६६) बोधिसत्व विश्वन्तरं
राज्यपरित्याग स्वीकार याना विज्यात, तर दानया अधिष्ठान
तोतेगु स्वीकार याना विमज्याः (महावेस्सन्तर जातकः ५४७) ।
दानया अधिष्ठानयू दढम्ह बोधिसत्वयात दथुइ मिगाः तथा पंसां
बाधा बी फइ मखु । अधिष्ठान-बलया आधारयू बोधिसत्व धया
विज्यात, 'भन्ते प्रत्येक बुद्ध, थ्व मिगालयू छयलं चुया कुतुं वंसां जि
दान बीगु तोते मखु । छपिसं जि वियागु भोजन हे स्वीकार याना
विज्याहुं' (खदिरंगार जातक : ४०) । वथें हे शंखपाल नागराजां
जिगु शील जि खण्डन याये मखु धका अधिष्ठान याना भोजपुत्र-
पिसं क्वातु क्वाःसां इमित स्यायेगु शक्ति दया नं शील मस्यंकूसे
आरत्ता यात (शंखपाल जातक : ५२४) । शील व संयमया आरत्ता
नं अधिष्ठान बःमलायेकं सम्भव मदु । अधिष्ठान बःमलाःपिं
मनूत रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्शयू लाना शील स्यंपिं जुइ,
अहं जीवन समेतं तंपिं जुइ (तेलपत्त जातक : ६६) । बल्लागु
अधिष्ठानं शील क्वातुपिं मनूतयेमं बरु प्राण व्छइ, शील बुलुकी
मरु (गंगामाल जातक : ४२१) । सुतसोमं थः धितिपिनिगु रुदन-
क्रन्दनयू नं चित्त स्थिर याना अधिष्ठानया बलयू हे नैष्कर्म्य
पारमिता परां यात (चुल्लसुतसोम जातक : २६०) । सेनक
पारमिता इयमयात दुःखं मुक्त याना बी माल धका मती
अधिष्ठान याना प्रज्ञाया बलं भोलायू च्वंम्ह सर्प खंका वयात
पीडा इयमयात विल (सत्तुभत्त जातकः ४०२) । ज्ञानया अन्वेषण
कसयू पंगुजयू रिक पीडा बीगु धर्मया खोजयू चरम सीमा

शुभं अधिष्ठानया बल्यु हे शुभं वने फत (लोमहंस जातक : ६४) । रोहित मृगं गुगु लः त्वने धका प्रतिज्ञा याः गु खः, उगु लः पंया नलि तथा पुरुली क्वहाँ मवसें त्वना काल (नलपाण जातक : २०) । बोधिसत्त्वं महाजनक जन्मय महासमुद्र तरे याना सह जुइ मखु धयागु खँ न्यनानं हतोत्साह मयासे अधिष्ठानया बलं कुतः याना शीलया अधिष्ठान नं समुद्रया द्युइ च्वना हे पूर्ण याना बिज्यात (महाजनक जातक : ५३६) । दिट्ठ मंगलिकां मातंग पण्डितयात चण्डाल धका अपमान यात । अकारणयू वयात दा नं दायेकल । मातंगं अले दिट्ठमंगलिकायागु अभिमान चूर्ण यायेत इमिगु हे छे क्ययु हे फेतुना निराहार च्वन हानं थःत उन्हे हे दिट्ठ मंगलिका पवन । मातंगयात गुल छु लोभ बिल, ख्यात तर मातंग थःगु अधिष्ठानयु दृढ हे जुया च्वन । अन्तयु चण्डाल-पुत्र छे क्वयु सीवं जः खः च्दंगु छे समेतं अमंगल जुइ धका ग्याना दिट्ठमंगलिका मातंग पण्डितयात हे बिया हल । हानं लिपा दिट्ठ मंगलिका प्रति करुणा तथा व्रयात संसारयु अद्वितीय सम्मान दुम्ह कान्ता याना बिल । (मातंग जातक : ४६७) ।

एक राज शत्रु जुजुयात छु पीडा बी मखु धका अधिष्ठान याः कथं वं तुति निपा ज्वना छयो क्वछुका थःत दुःख बिल नं अधिष्ठानया बलं मैत्री पारमिता पूर्ण यात । (एक राज जातक : ३०३) । महालोमहर्षणं लाभ-अलाभ, यश-अपयश, निन्दा-प्रशंसा व सुख-दुःखथे जाःगु अष्टलोक धर्मं कम्प जुइ मखु धका अधिष्ठान याः कथं गुलिखे पर निन्दा व प्रशंसा बिल नं उपेक्षा

पारमिता पूर्णं यात, श्व हे अधिष्ठानया बलय् । थुकथं थुपिं
 बंधिसत्व चरित्रया विश्लेषणं वा कथात्मक व्याख्यां अधिष्ठान
 पारमिताया भिगू पारमिता लिसेया सम्बन्धा जक स्पष्ट मयाः,
 स्वयं अधिष्ठान पारमिताया पूर्णं व्याख्या व विश्लेषणं नं याः ।

अधिष्ठान पारमिता उपपारमिता व परमत्थ पारमिता

दान-सम्पत्ति व कलाः कायू म्हायूया लागी अधिष्ठान
 भंग मयायेगु अथवा दानादि पारमिता पूर्णं यायेगु अधिष्ठान
 यायेबले थुमि कारणयू अधिष्ठान मस्यकेगु हे अधिष्ठान पारमिता
 खः । थःगु शरीरया अंग प्रत्यंग स्यनी धका म्याना तकं
 मस्यंकीगु अधिष्ठानयात अधिष्ठान उपपारमिता धाइ । अते जीवन
 समेतं उत्सर्गं याये मातले नं लिमच्युसे याना पालन याइगु अधि-
 ष्ठानयात अधिष्ठान परमत्थ पारमिता धाइ ।

अधिष्ठान पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिताया
 उदाहरण स्वरूप थन स्वंगू बोधिसत्व चरित्रया उल्लेख यायेगु अना-
 वश्यक खः । कारण च्वयू उल्लेख जूथें दानादि प्रत्येक पारमिता,
 उपपारमिता व परमत्थ-पारमिता हे श्वया उदाहरण जू । अथे न
 चरिया-पिटकं महत्त्व व्यूथें अधिष्ठान पारमिता सम्बन्धयू अधिष्ठान
 पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता स्वंगूया उदाहरण जुइ
 फुगु तेमिय चर्या ढगू प्रस्तुत यायेगु उपयुक्त ताया ।

तेमिय चर्या

गबले जि काशी नरेशया काय् जुया, जिगु नां तेमिय खः ।
 तर जित मूगपक्ख (लाता लगडा) नं धाइ । अबले काशी-नरेशया
 भिखुद्धः रानीपिनि छम्ह हे सन्तान मदु । तःदँ लिपा जि याकः
 काय् जुया जन्म जुया । तःसकं थाकुक दुम्ह कुलवान हानं प्रकाश-
 मानम्ह जित अबुं श्वेत-छत्रया क्वय् तथा ब्वलंकल । थुगु श्वेत
 छत्र खनेवं जित न्हापायागु जन्मया नरक लुमंसे वल । व छत्र
 खनेवं हे जि तःसकं ग्यात । जि विचाः याना, 'गथे याना जिं
 थ्वयात त्याग याये !' जिम्ह न्हापायाम्ह सम्बन्धिनी हितैषिनी देवीं
 जि दुःखी जुया च्वंगु खना स्वंगू खँय् जित क्वातुकल । 'पाण्डित्य
 प्रकट याये मत्य । फुकसिया नितिं छ मूर्खथे जुया च्वं । फुक जनतां
 छंगु निन्दा जुइ ब्यु । अले छंगु अर्थ सिद्ध जुइ ।' व थये धायेवं
 जि वयात धया, 'देवी, छ गुगु धाल, व जि याये ।' जित वयागु
 खँ न्यने धुं बले समुद्रय् स्थल लथे जुल । प्रसन्न व संविग्न मनं
 जि थुपिं स्वंगुलि अधिष्ठान याना । जि ख्वाँय्, लाता व न्यासि
 वने मसःम्ह लंगडा जुया । थुपिं स्वंगू अधिष्ठान जिं भिखुद्धं तक
 याना । जि ल्हाः तुति, म्ये व न्हाय्पयात गबले संका मक्यना ।
 जित (मनूतयेसं) 'कुलकलंक' (अलछिनम्ह) धका निन्दा यात ।
 वयां लिपा जनपदवासी, सेनापति व पुरोहित सकले छंगू हे विचार-
 यापिं जुया जित वांछये यंकेगुली इपिं सकले सहमत जुल । इमिगु
 खँ न्यना जि लय्ताल । जिं मती तथा, 'गुगुया लागी जि तप
 याना, व आः पूर्ण जुल ।' मोल्हुका, चिकनं बुइका राजवस्त्रं

पुंका राजद्वारं अभिषेक याना जित नगरया प्रदक्षिणा याकल ।
 छवाः तक थथे याना च्यान्हुखुनु द्यो तुइवं सारथी छम्हसिनं जित
 रथय् तया वनय् वाये यंकल । छखे वनय् रथ दिका छथाय् सल
 चिना जित थुना व्दयेत सारथीं गाः म्हुल । जिं अनेक कथं
 ख्याःसां कष्ट ब्यूसां यानागु अधिष्ठान व व्रतयात बोधिया नितिं
 मय्यंका । जित न मां-बौ हे मयः, हानं न त जित थः हे मयः
 तर जित सर्वज्ञता (व सिवे) यः । उकिं हे जिं थुगु अधिष्ठान
 याना । थुकथं स्वंग् अधिष्ठान याना, फ़िखुदँ जीवन हना । उकिं
 अधिष्ठानय् थ्व समानगु मेगु मटु, थ्व हे जिगु अधिष्ठान पारमिता
 खः (चरिया पिटक) ।’

थ्व फ़िखुदँया अनेक भय, त्राश, दण्ड फया नं ल्हाः
 तुति मसंकूसे, म्हुतुं नमवासे, न्हायपनं ताःछू मयासे च्वना
 थःगु जुजु जुइ मयःगु अधिष्ठान पूर्ण याःगु बोधिसत्व चर्या
 धार्थे अतुलनीय खः । जातकीय अभिव्यक्तिं स्पष्ट याः, सारथीं
 गाः म्हुया च्वंथाय् तेमियं नवाःबले व अत्यन्त हे आश्चर्य चाल ।
 अत्ते बोधिसत्वया थ्व कठीन अद्भुत अधिष्ठानया विषयय् न्यने
 धुंका वं लाय्कुली खवर कंबलें अन नं सकलें आश्चर्य चाल ।
 हानं राज परिवारपिं सकलें राजपरिषद् लिसें वया तेमिय कुमार नाप
 लाः वल । जंगलय् बोधिसत्व तेमिययागु उपदेशे छु न्यन, सकलें
 सकलें हे प्रव्रजित जुल । छम्हसिगु प्रव्रज्यस्मिताषां जाःगु अतुल्य
 प्रबलगु अधिष्ठानं याना आपालं मनूत आपालं प्रव्रजित जू वन ।
 थ्व हे अधिष्ठानया अतुलनीय आकर्षण खः, महान फल खः ।

मैत्री पारमिता

मैत्रीया साधारण अर्थ खः, मित्रता अथवा मित्रभाव । स्नेह तयेगु अर्थात् सकल सत्व प्राणी प्रति चित्त मृदु यायेगु हे मैत्री खः । तर स्नेह तयेगुया अर्थ रागय् प्यपुनेगु मखु, न त सुयां प्रति चित्त मृदु यायेगुया अर्थ छम्हसिया वशय् थःत यकेगु खः; गन राग दइ, अन मैत्री दइ मखु । रागया प्रभाव दुगु मित्रता मैत्री पारमिता धर्मय् ला क्लेश-धर्म हे जक जुइ । कारण मैत्री क्रोध विरुद्धगु भिंगु इच्छा जुइगु विचाःयात हे जक धाइ । पासां पासायागु गुण खनी, वयाके विपत्तिया इच्छा दइ मखु । थ्व हे स्वभाव प्राणी मात्र प्रति दयेवं हे मैत्री अविवृद्धि जुया वनी ।

करुणा व उपाय कुशलतां आरन्तितगु थुगु लोकय् व परलोकय् कार्यसिद्धगु मार्ग सीकेगुली दक्षगु सकलया हित सुख जुइगु क्रोध रहितगु स्नेह हे मैत्री पारमिता जुइ । अथवा बुद्धत्वया निति पूर्ण यायूगु बोधिसत्व पिनिगु मैत्री हे मैत्री

पारमिता जुइ । न्हाम्हं मनूया थः सुखी व खुशि जुइगु
इच्छा जुइ । तर स्वंगू बोधि मध्यय् छगू बोधि प्राप्त यायेगु
इच्छा याना थः शत्रु मित्रु व मध्यस्थपि सकसियां लाभ
इच्छा याइगु स्वभावयात हे जक मैत्री पारमिता धाइ ।
सम्बोधिया लागि शत्रु मित्रु मदयेक सकल प्रति मित्रत्व हे
मैत्री पारमिता जुइ ।

मैत्री पारमिता पूर्ण यायेत राग व मैत्रीया भेद नं
बांलाक सीकेमाः । अन्यथा थःगु रागं अनुरक्तगु स्वभावयात
हे मैत्री भाःप्यु वने फु । मैत्री व मैत्री पारमिताया भेद ला
भन हे खंके थाकुइ । बांलाक वसतं पुना तःम्ह यचुसे
पिचुसे च्वंम्ह मचा खनेवं मनूतये खँ ल्हाये मास्ते वइ ।
वयात छुं बी नं मास्ते वइ । तर हाकुगु वसतं पुना तःम्ह
मयइपुसे फोहरसे च्वंम्ह मचा खनेवं वया स्वये हे मास्ते
वइ मखु । थुकी मैत्री कथं स्वःसा निम्हसिया प्रति नं सम-
भाव जुइमाः, करुणा कथं स्वःसा लिपायाम्ह प्रति अप्वः
अनुरक्त भाव दयेमाः । लँ हाकुसे च्वंम्ह फोहरम्ह गरीब
मचा प्रति मखु लँ यचुसे पिचुसे च्वंम्ह मचा प्रति जक मैत्री
तःसा वास्तवय् व खने दुगु मैत्री सप्रितिक तृष्णा हे जक
स्वः । थ्व स्वमुखि स्वः, परमुखि मखु । अन्तमुखि स्वः,
बहिमुखि मखु । थ्वयात हे राग धाइ । धार्थेगु मैत्रीया
न्होने बांलाः बांमलाः, सः-मसःया भेद दइ मखु । जितथे
दुःख सुयातं मयः, जित्थे दुःख खना सकलें ग्याः, जित्थे

सकलं सुख यःपि खः धका खंका दुःख फुडमा सुख दयेमा
धका इच्छा याइगु स्वभावं हे मैत्री ब्वलनी । कारण थुगु
स्वभाव दुपिसं हे मैत्री सहगत खँ ल्हाइ, मैत्री सहगत ज्या
याइ । मरणासन्नय् थः काय् म्हाय् व कलाः प्रति रागं ला
भगु गति प्राप्त जुइ मखु धाःसा रागयुक्त मैत्री गथे पार-
मिताय् दुश्चाइ ? मैत्री पारमिता ला बुद्धकारक धर्मयात
धया तःगु खः । सुमेधं थःगु ल्हातय् वःगु निर्वाण तोता
व्द्धत, सकल सत्त्व प्रति मैत्री तथा । मैत्री अद्वेष चैत्रसिक
मनोभूमी प्रस्फुरित जुइ । मैत्री पारमिताय् थः कतः तःमि-
चीमि, बांलाः-बांमलाः, थजात क्वजातया भेद दइ मखु ।
मैत्रीया लक्षण हे सकल प्रति हितोपकार खः । थ्वया रस
हे भिगु ज्या-खँ न्दोने प्रकाश यायेगु, क्रोध मदयेकेगु जुइ ।
सौम्यभाव मैत्रीया प्रत्युप्रस्थान खःसा, थः प्रति सत्त्वपिनिगु
मनापभाव खनेगु पदस्थान खः । मैत्री वृद्धि याइपि
बोधिसत्त्वपिसं मेपिनि भिनीगु हे थः भिनीगुथें भाःपी ।
मैत्री पारमिताया साधकं शत्रुपितं नं मित्रपितथें जीमा भिनेमा
धका भालपी व ज्या याइ । वया विचारय् सुं शत्रु मित्रु हे दइ
मखु । थुजागु बोधिसत्त्व गुण धर्म पूर्ण याना विज्याःम्ह
बुद्धं थःत स्याये धका वःम्ह देवदत्त, मनूत स्थाना पचिमाः
क्ववाया जूम्ह अंगुलिमाल, थःत स्याये धका वःम्ह धनपाल
किसि व थःम्ह काय् राहुल प्रति समान भाव चित्त तथा
विज्याःगु खँ थन लुमंके बहः जू । बोधिसत्त्वपिसं ज्याक्क

मिसातयेत योग्यताक्रमं मां व तःकेहेथे, मिजंतयेत बौ व दाजुकिजाथे भालपी । सुयां प्रति क्रोध तइ मखु । मैत्री मदुपिनिगु ख्वाः छाःगु सूर्यथे जूसा, मैत्री दुपिनिगु ख्वाः सिच्चुसे च्वंगु चन्द्रमाथे जुइ । मैत्री दुपिनिगु ख्वाः खनेवं हे मनय् संतोष जुइ । न्हय्दं दुम्ह राहुल कुमारं बुद्धया किचले लाःबले धाल, 'श्रमण, छलपोलया किचः तःसकं सिच्चुसे च्वं ।' थुजागु बुद्ध व बोधिसत्वपिनिगु महान आनि-शंस युक्तगु मैत्री पारमिताया व्यापक चर्चा याये न्ह्यो मैत्री भाव वा मैत्री भावनाया निं थन छुं चर्चा याये ।

मैत्री भावना

चित्तं मेपिनि भिं जुइमा धका भालपीगु मैत्री भावना खः । थथे भालपीबले मेपिनि प्रत्यक्ष कथं भिं हे मजूसां वया पाखें निं मेपिनि मभिं जुइ मखुत । लिसें थःगु चित्तय् अवैरी भावया शान्ति प्राप्त जुइगु ला द हे दनि । साधारण मनुखं मेपित थःगु मैत्री युक्त असाधारण चित्तबलं शान्ति बी मफुसां छुं प्रमाणं ला सुख बी फ हे फु । मैत्री भावना यायेवं हे वैरी मदइगु हृदयय् जलन भाव मदइगु शान्ति थःत प्राप्त जुइ, मेपित प्राप्तिया लँपु दइ थःगु चित्तया शक्ति मेपिनिगु चित्त शक्ति बःलाका बी । गुगुं प्रदेशय् च्वंपिं मनूतयेके छुं प्रकारया चित्तबलं युक्तगु सामाजिक स्वभाव अप्वः दया च्वंसा व प्रदेशय् वःपि मेपि मनूतयेके नं व हे स्वभाव

दया वइ, अजागु हे चित्तबल दया वनी । छम्हसिके छम्ह
 प्रति आपालं बल्लागु गुगुं चित्त दुसा व नाप च्वंम्हसिके
 न व हे चित्त दइ । थुकथं थःके दुगु चित्त मेपित् प्यपुंका
 बी फु । शारीरिक रोग छम्हसिया पाखें मेग्हसिके पुं वनेयःथें
 चित्तय् दुगु ल्वय् वा चित्तया भिगु गुण नं प्यपुं वनेफु ।
 थथे प्यपुं गुली क्रोध व मैत्री साब प्रबल । तमं व्वबीवं
 व्वबीका च्वंम्हसिया नं तं वइथें, मैत्री मैत्रीया हे सृजना
 याइ । धाथेंगु मैत्री आत्मार्थ मैत्री मजूसे परार्थ मैत्री जुइ ।
 आपालं मनूतयेसं थःत लाभया निरिति वा मैत्रीया फल कायेया
 निरिति सकल सत्त्व निः दुखी जुइमा सकल सत्त्व सुखी जुइमा
 धका कल्पना याइ । थुजागु मैत्री उच्चगु मैत्री जुइ मखु ।
 मैत्री भावनाया साधकं ला ज मेपित् सुखी याये माल धका
 मेपितं आहार पान व वासस्थानया निरिति कुतः याइ । थथे
 याये मफुसा जि थथे याये मफुत धका भालपीमाः अले इमगु
 हित व सुखया कामना ययेमाः । च्वय् उल्लेख यानाथें
 थ्व अवस्थाय् हे नं वैरीभाव द्वेषभाव व क्रोध भाव तना
 वनीगु छगू लाभ जुइ । गुगु तर्नागु हे छगू पुब्या कारण,
 शान्तिया हेतु व अविवृद्धिया मूल जुया च्वन । तर थुलि
 खँय् अवश्यमेव ध्यान तयेमा, सकल सत्त्व सुखी जुइमा धया
 दुःखी जुइगु ज्या याये मज्यू, निरोगी जुइमा धया रोगी
 जुइगु ज्या याये मज्यू । उकि हे मैत्री भावनाया साधकं
 “अवेरा होन्तु” “वैर भाव मदयेमा” वका भावना यायेगु

विशुद्धि मार्गं न्हापां स्थना तःगु दु । छायाःसा ध्व अप्वः
फलदायी व याकनं फलदायी जू ।

मैत्री भावनाया चर्चा यायेबले आचार्य बुद्धघोषया
'विशुद्धि मार्ग' यात गबलें ल्वमके फइ मखु । पीगू भावनाया
क्रमय् 'मैत्री भावना' या गुगु व्याख्या 'विशुद्धि मार्ग'य् दु,
व सारै हे सम्पन्न । थन आः 'विशुद्धि मार्ग'य् दुने दुगु
मैत्री भावनाया हे संक्षिप्त चर्चा याये ।

दकसिधे न्हापां ला मैत्री भावना यायेत द्वेषया अव-
गुण व शान्तिया गुण प्रत्यवेक्षण याये 'धुंका भावनाया लक्षित
व्यक्ति हे बांलाक ल्यये सयेकेमाः । अले विषय, क्षेत्र व
पात्र कथं ध्वया विकास याये सयेकेमाः । अप्रिय व्यक्ति
यात प्रिय स्थानय् तयेवले अत्यन्त प्रियमहसित मध्यस्थाय् तये-
बले क्लान्त जुइ । असमान लिंग प्रति मैत्री भावना यायेवं
राग उत्पन्न जुइ यः । थः जहान प्रती मैत्री भावना यायां
रागं अन्धा जुया अंगलय् ल्हातं दाया छम्ह उपासकं ल्हातय्
घाः जुइका च्वन । वर्थे हे सीम्ह प्रती मैत्री भावना निरर्थक
खः । उकिं 'जि सुखी, जि निःदुखी, जि वैर रहित खः,
व्यापाद रहित खः, उपद्रव रहित खः, सुख पूर्वक थःगु परि-
हरण याना च्वना' धका न्हापां भावना यायेमाः । ध्वयां
लिपा यःम्ह पासा, तःसकं यःम्ह पासा, साधारणम्ह व्यक्ति
अले शत्रु प्रति मैत्री भावना याना यंकेमाः । 'फलानाम्ह
बांमलायेमा, दुःखी जुइमा, पवगिं जुइमा, बदनाम जुइमा,

हाःनाः मदुम्ह जुइमा, मिना वना नं नर्कय् लायेमा' धयागु
दुर्भावना अःखः सदगुण दय्का भितुनेगु मैत्रीया ज्या खः ।
दुर्भावना सम्बन्धी कायिक-कर्म, वाचिक-कर्म व मनो-कर्म
उपशान्त यायेगु प्रयत्न मैत्री भावनां सफल याना बी ।

मैत्री भावनाया निति क्रोध व वैरीभावया दुर्गुण
खंकेमाः । ज्ञान्तिया प्रतिवेक्षण यायेमाः । गुम्हसिके ज्ञान्ति
दइ, वयाके शत्रु व वैरी प्रति नं मैत्री चित्त दये फइ ।
सकल सत्व प्रति मैत्री तयेत बुद्ध बोधिसत्वपिनिगु अवैरभावं
जाःगु ज्ञान्तिं जाःगु चरित्र लुमंकेमाः ।

सकल प्राणीपिं सुखी जुइमा; वैरी मदुपिं जुइमा;
उपद्रव मदुपिं जुइमा, छम्हसिनं मेम्हसित शत्रुभाव मतयेमा,
छम्हसिनं मेम्हसित नीचभावं मम्बयेमा; मेपिनिगु प्रगति, उन्नति
व सुख समृद्धि जुइमा; सुयार्के मेपित दुख कष्ट व पीडा
बीगु इच्छा मजुइमा धका भालपीगु कल्पना यायेगु मैत्री
भावना खः । छगू हे जक विषयं छम्ह हे जक प्राणी लक्ष्य
याना मैत्री भावना यायेवं निरुत्साह भाव दये यःथें लक्ष्यय्
न्हां वने नं मफया च्वनी । उकिं थथे मजुइकेत प्रदेश दिशा
आद रूपय् व प्राणीपिं विभाजित याना मैत्री चःकंका यंकेमाः ।

मैत्री भावनावा निति छगू दिशा, निगू दिशा यायां
पुक्क दशायात केप्या यंकेमाः । हानं निपां चूपिं प्यवां
चूपिं अरुः तुत चूप अथवा तुति हे मदुपिं प्राणीपिं याना
थगु आहिमात्मक वृत्त चःकंका यंकार्थे क्रमशः प्राणीपिं

मैत्रीया आवर्द्धनय् हहं सकल सत्व प्राणी मात्र मैत्रीया दुने
 हयेमाः । धार्थ्ये धाःसा गुलि गुलि प्राणीपिनि दथुइ परम्परय्
 मैत्री दइ, उलि उलि जीवन प्रतिया अशान्त भार पाः जुया
 वनी । श्वया अः खः मैत्री मदुम्ह मेपित पीडा बीम्ह जुइवं
 मनू प्राणीपित धाःपाः याना वा स्याना हानं मेपेनि वस्तु
 कया थः हे सुला सुला च्वने माःगु अवस्था नं वइ । मैत्रीया
 अभावय् हे मनू भयभीत जुइ माली । मैत्री मदया हे मनूत
 धवं थः खना ग्याये माला च्वनी । दायेगु, स्यायेगु खुइगु
 आदि ज्या मैत्री दुम्ह व्यक्ति पाखें मैत्री दुम्ह प्रति जुइगु
 मखु । श्व अर्थय् थथे नं धाये माल, मानव-समाजय् मैत्री
 मदया हे श्रमं मुंका तःगु धन पुलिस, सिपाही, अडालत व
 शस्त्र अशस्त्रय् फुका च्वने माल । छगू देश मेगु देश प्रति
 धार्थ्येगु मैत्री तये मफया हे युद्धया आशंका जुया च्वन,
 संसारय् शस्त्राम्त्रया भण्डार वृद्धि जुया च्वन ।

मैत्री भावना चित्तं जुइथें शरीरं यायेत नं क्रम दु । यचुपिचु
 वसः, बाय्, बास व नसा त्वँसां ग्वाहालि यायेगु; रोगीयात उप-
 कार यायेगु, वृद्ध-वृद्धा व असहाय अनाथपित ग्वाहालि यायेगु
 नं मैत्रीया पालन यायेगु हे खः । धार्मिक जीवनय् बोधिवृत्त,
 चैत्यस्थान शुद्ध यायेगु, स्थविरपिनि चीवर हिपा बीगु, आशन लाया
 बीगु, पात्र आदि ठीक याना बीगु आदि कायिक मैत्री भावना खः ।
 धर्मशाला दयेका बीगु, स्कूल दयेका बीगु, तुं तुंग्य दयेका
 बीगु, सिमा पीगु, लँ-ता दयेका बीगु ज्या फुक्कं मैत्री सहगत

चित्तं जुइगु काय-कर्म खः । वथे हे चित्ताय् मस्याइ कथं
चित्ता शान्त जुइ कथं मनु स्वया तत्त्व स्वया अवस्था स्वया
मान तथा खँ लहायेगु, धर्म देशना यायेगु, खःगु धार्थेगु
लँपु क्यना बीगु, गुणवानपित गुनवानपिं, रोगीयात बैद्य
म्हसीका बीगु खँ कनेगु नं मैत्रीया वाक् कर्म खः । मैत्री
भावना बःलायेवं प्यंगू वाचिक दुष्कर्मं तोते फइ ।

मैत्रीया आनिशंस

मैत्री सकल सत्व प्राणी प्रति हित व सुख जुइगु
विचाः याइ । मैत्री भावना भवभोगं सम्पत्ति बीगु कुशलथे
नगुया जः स्वया नं तिमिलाया जः स्वयां सिचुका बीगु हेतु
न जुइ । मैत्री भावनाया मू भिबुगू कलाया मू सित्रे चव्य
लाः । मैत्रीया आनिशंस क्यनेत बुद्धं धया विज्यात,

“अच्छरासघात मत्तांपि चे भिक्खवे भिक्खू मेत्तां चित्तं
आसेवति अयं वुच्चति भिक्खवे भिक्खू अरित्तज्झानं विहरति
सत्थुसासनकरो ओवाद पटिकरो अमोघं रट्टपिएडं भुञ्जति ।”

भिन्नुपिं, यदि गुम्ह भिन्नुं पलख जक मैत्री चित्ता
वृद्धि याःसां व ध्यान अलग मजूसे वास याःम्ह जुइ, बुद्धया
अनुशासन स्वीकार याःम्ह जुइ, फुमुलु मजूगु सारगु जीवन
दुम्ह, देशवासीपिसं प्रयोजनया निंतिं ब्यूगु प्यंगू प्रत्यंय थुलिं
जक हे नं ग्रहण याये योग्यम्ह जुइ ।

मैत्री वृद्धि याःपिं भिन्नुपित गुम्ह दायकं चतु प्रत्यय

प्रत्युप्रस्थान याइ, उम्ह दायकयात त्याः खाये मफु कथं महान फल दइ । सुभूति महास्थविरं दायकपित पुण्य बीया लागी भिन्नाटन बिज्याना लुखा न्होने दना चवंतले नं मैत्री भावना याना पिण्ड स्वीकार याइ ।

मेत्तानिसंस सुत्त (अं. नि. एकादस निपात) य् मैत्रीया भिंछगू आनिशंमया वर्णन याना तःगु दु । उकी मध्यय् नं भिगू ला साधारण मैत्री भावना याना यंकीपिनिगु कामावचर कुशल मैत्री चित्ता उन्नतिया लागी गुजागु कथं यात उजागु कथं लाभ जुइगु क्यना. तःगु खः ।

(१) सुखं सुपति = याउंक घनी । आपालं मनूत घनी-बले फाटाफाटा पुलाः दुःखं घनी । थथे मू पुपुं घने मालीगु कारण मध्ययू छगू प्रमुख कारण क्रोध वा वैर भाव नं खः । मनय् हिंसा प्रतिहिंसा भावं याना शका उपशंकां याना वयात न्ह्य वइ मखु । उकिं गुम्हसिके मैत्री चित्ता दइ, वया फाटा-फाटा पुला घने माली मखु । वया याउंक घने दइ ।

(२) सुखं पटिबुक्कति = घना घनीबले शान्तं दनी । अद्वेष चित्ता वृत्तिया कारणं याना वया चित्ता शान्त जुइ । उकिं बांलागु शान्त स्मृति ज्वना वया दना वइ । मैत्री दुम्ह हःगु पलेस्वार्थे याउंक सुखं दनी ।

(३) न पापकं सुपिनं पस्सति = बांमत्ताःगु म्हगसय् खनी मखु । स्वप्न विप्न अवस्थाया हे हेतु जन्य खः । अनेक

शारीरिक कारणं वा अजीर्णं अपचं म्हगसे म्हनीसां वास्तव्यु
म्हगस्यु व म्हनी— गुगु वया मानसिक जगत्यु दु । शान्त
चित्तागु मैत्रीया कारणं याना उर्कि वं भयानक वस्तु म्हगसे
खनी मखु । ग्याना हाले माली मखु ।

(४) मनुस्सानं पियो होति = मनूतये यइ । मैत्री मदुपिं
मनूतयेके ख्वालयु हे मृदु भाव दइ मखु । मैत्री मदुम्ह मनूया
स्वयं थःगु रौद्र कारणं वा बांमलाःगु चित्तया हेतुं याना
प्रेमभावपिं पासापि दइ मखु । मैत्री चित्ता दुपिके ख्वालयु
सौम्यभाव दइ, सौन्दर्य दइ । वया थःगु मृदु स्वभावं याना
व स्वयं मनूतये यःम्ह जुइ ।

(५) अ नुस्सानं पियो होति = अमनुष्यपिनि यइ ।
मैत्री दुपिं मनूत च्वथायु कलह दइ मखु । मैत्रीया प्रभावं
अमनुष्यपिंत समेतं प्रभावित याइ । मैत्री भावनां युक्तम्ह
विशाखं स्थविरं चित्ता-पर्वत तोता बिज्याये त्यन । अबले
छम्ह वृत्त देवतां ख्वया ख्वया विन्ति यात, “भन्ते, छःपिं
थनं बिज्याये मत्य ।” स्थविरं कारण न्यनेवं देवतां धाल, छःपिं
दतले थन अमनुष्यपिं शान्तं च्वं च्वन । छःपिं बिज्यायेव
इपिं थवं थवयु ल्याइ । थन शान्ति जुइ मखु । अमनुष्यपिं
खना ग्यापित बुद्धं मैत्रीया शस्त्र हे जक बिया व्छया बिज्यागु
दु । मैत्री स्वयं अमनुष्यपिंत वैरभाव मतसे इमि भिं जुइमा
घका भालपीवं अमनुष्यपिनि नं प्रियभाव जुइ ।

(६) देवता रक्खन्ति = देवतापिसं आरत्ता याइ । छको न्यासः भिन्नुपि जंगलय् वना भावना याः वन । देवतापिनि च्वय् च्वने मजिया क्वय् च्वने माल । उकिं इमसं भिन्नुपित् ख्यायेत ग्यानपुक कयना बिल । भिन्नुपि ग्याना बुद्धयाथायू लिहाँ वल । बुद्धं इमित मैत्रीया शस्त्र बिया विज्यात । स्वयं थःत ख्याः वःपि देवतापिनि भिन्नुनेवं इपि देवतापिसं न भिन्नुपित् ययेकल । बुद्धं भिन्नुपित् बिया विज्याःगु मैत्रीया थ्व शस्त्र हे प्रसिद्ध पालि सूत्र मेत्त-सुत्त खः ।

(७) नास्स अग्गि वा विसं वा सत्थं वा कमति = मैत्री दुम्ह मनूयात मिं वा विषं वा शस्त्रं थी मखु । गथे उत्तरायात क्वाःगु चिकनं मपू, संयुक्त भाणक चुलसीव स्थविरयात विषं मथिल, संकिच्च श्रामणोरयात शस्त्रं थी मफुत । थ्वया विस्तृत खँ कथात्मक व्याख्यायू प्रस्तुत याये ।

(८) तुवटं चित्तं समाधियति = याकनं चित्त एकाग्र जुइ । मैत्री सहगत चित्त तःसकं सौम्य, प्रणीत व मधुर जुइ । थुजागु चित्त जुया निति चित्तय् स्थिर स्वभाव याकनं वये फइ, शरीरय् तुरन्त प्रीति उत्पन्न जुइ । थुजागु प्रीतिमय अवस्थां याना याकनं भावना क्वातुइ, अले समाधि लाभ जुइ ।

(९) मुखवण्णो विप्पसीदति = ख्वाः बांलाइ । चित्त कीगु हृदय कोषयू दइगु ही हे प्यपुना च्वंगु रूपयू आश्रित जुइ । सौम्यगु चित्तं याना उजागु चित्तय् उत्पन्न जुइगु हृदय-कोषया हि सफा जुइ । हि फैले जुइबले सौम्यगु मैत्री चित्तं

उत्पत्तिं जगु सौम्य चित्त रूप शरीरय् न्याथाय् नं फ़ैले जुइ ।
अले मैत्री चित्त दुपिनि ख्वाः नं उकि हे प्रकाशवान, तेजवान
व क्रान्तिवान जुइ ।

(१०) असंमूलहो कालं करोति = विस्मृतिं सो मखु ।
आपालं मनूत मरणासन्नय् अत्यन्त विचलित चित्तपिं जुइ ।
यः मयःया कारणं जि-जिम्हया हेतुं वना वया कल्पना अनेक
कथं तरंगित जुइ । थःम्हं यानागु कुशल क्रिया लुमंका च्वनेत
वयात अवसर दइ मखु । तर मैत्री चित्त दुपित वा मैत्रीया
अभ्यास दुपिनि चित्तया स्थितिं थ्वया अःखः शान्त व प्रणीत
जुइ— असमोह चित्तावस्थां स्मृति पूर्वक प्राण तोते फइ ।

(११) उत्तरिं अप्पटिं विज्झन्तो ब्रह्मलोकूपगो होति =
यना दनाम्हथें मृत्युं लिपा ब्रह्मलोक गामी जुइ मैत्री चित्त
उत्पत्तिं याःपिं अर्हत् जुइ जुइ मफुसां अर्थात् मैत्रीया व्याप-
कतां हे तृष्णा ज्ञय याये मफुसां ब्रह्मलोक प्राप्त जुइ ।

मैत्री भावनाया थुपि किञ्चिद्गु फलं अतिरिक्त विभिन्न
आनिशंस अनेक कथं क्यना तःगु दु । सारांशय् धाःसा गन
मैत्री दइ, अन क्रोध दइ मखु । क्रोध धयागु शान्तिया मल
खः (इस्सर सुत्त १. ८. ७. सं. नि.), थ्व हे मलयात मैत्रीया
लखं सिला बी । अम्ह मैत्री शरीर व मन सुगन्धित यायेगु
दिव्य वासःया सुगन्धथें खः । जःगु शस्त्र दुम्हसित मुकिं
दाये फइ मखु, वथें हे मैत्री चेतो विमुक्ति दुम्हसित क्रोधी
वा अमनुष्य मनुष्यपिसं ख्याये फइ मखु (सं. नि. ११) ।

अक्रोधया कारणं हे बुद्धया शरीर सुवर्ण-वर्णं जुल, बाःभिं
मनूत जायेका बीगुया हेतुं कोषाच्छादित वस्तिगुय जुल । धुं
नये पित्याःम्ह मृगया मचायात थः मचा भाःपाः दुरु त्वंकेगु,
न्हय्वां थःगु पंलाया किचलय् तःसकं निभालं पूम्ह नागयात
ध्यनेगु, नागं थःगु म्हय् छुंयात म्हितके बीगु मैत्रीया क्षेत्रय्
हे जक सम्भव दु । मैत्रीया शिक्षा बांलाक बी फुसा नवःचा
व तहाः नं ल्हासं मिले जुया प्रेमपूर्वक च्वनी (नकल जातक
१६५) यच्चुसे च्वंगु मसंगु लखं हे पुखुली क्वय् च्वंगु ल्वहँ
आदि वस्तु खने दयेका बी । वर्थे हें द्वेष व प्रति हिंसाय्।
द्वंद मद्दुगु मैत्रीं जाःगु चित्तं हे जक थःत व कतःयात भिं
जुइगु ज्या खने फइ । अले मैत्रीया मू गुम्हसिनं बांलाक
धुइ, वया मैत्री सम्पूर्ण लोक प्रति हानं प्रमाण रहित कथं
जुइ । बोधिसत्त्वपिसं गनं थम्हं मैत्रीया अभ्यास याइ, अन
हे थः शिष्यपितं नं याकी, गुकिया आनुभावं न्हेगू संवर्त-
विषर्त कल्प तक नं ब्रम्हलोकया प्रीति अनुभव याये खनी
(अरक जातक : १६६) ।

मैत्री मद्दुम्ह मनू प्रेम मद्दुम्ह मांथें मूल्यहीन खः ।
अले गुलि गुलि मैत्री सकल सत्व प्रति इना व्छये फइ,
उलि उलि मैत्रीया उच्चतां याना व्यक्ति मूल्यवान जुइ ।
महासागरं अलगु लः फ्रुति नं महासागरय् ल्वाकः ज्यायेवं
महासागर हे धाइथें महासागर रूपी सत्त्व-समूहय् व्यक्तित्वया
विन्दू विलीन वा समर्पित यायेगु हे मैत्रीया लक्ष्य जुइ ।

व्यक्तित्व समस्तित्वया हितार्थय् उति कथं उत्सर्ग यायेगु मैत्रीया
 अन्तिम लक्ष्य खः । मैत्री दुम्ह सु खना नं ग्याइ मखु, मैत्री दुम्ह
 खना मेपि नं सुं ग्याये माली मखु बोधिसत्व सुवर्ण साम धया
 बिज्याःगु नं दु, 'न जि खना सुं ग्याः, न जि हे सुं खना ग्याः ।
 मैत्री बलया अबलम्बन कया जि अबले जंगलय् रमण याना च्वना'
 (सवरणसाम चरियः चरिया पिटक) । मैत्री याना च्वंम्ह प्रति
 सुनानं क्रोध पिकाल धाःसा थखः थुकना वा फय् वः पाखे खया
 धुलि व्हाकेथे जुइ । उकिं क्रोध व इध्या चीका सकल सत्व
 प्रति मैत्री उत्पत्ति यायेगु हे भिगु लपु ज्वनेगु खः । थ्वया
 निति 'भित्तुपिं, व सत्त्व सुलभ मजू, गुम्ह न्हापा गबले मां
 मजूम्ह खः, गुम्ह न्हापा गबले बौ मजूम्ह खः, किजा, वेहे
 व काय्-म्ह्याय् मजूम्ह खः' (सं. नि. १४. २. ४.) धयागु
 बुद्ध-वाक्य लुमंके बहः जू ।

दश पारमिताय् मैत्री पारमिता

दश पारमिताय् मैत्री पारमिता गुंगु पारमिता खः ।
 तर मैत्री पारमिता मेमेगु पारमिताय् नं ग्वाहालि याना च्वनी ।
 क्रोध व द्वेष चित्तं दान पारमिता पूर्ण याये फइ मखु । मुञ्च
 चेतनाया इलय् जक क्रोध जूसां दानय् विघ्न जुइ फु । मैत्री
 व करुणां तिनि थःगु वस्तु कतःयात दान बी रुइ, थःगु
 शरीरया भंग प्रत्यंग त्याग याये फइ । मैत्री मंत धायेवं
 हिसादि पाप कर्म याना शील र्यंका च्वनी । दान व शील

सिधे मैत्रीया तःधंगु आनिशंस दु । (वेलास सुत्त ६, अं. नि.) । अनित्य थूथें मैत्री बल्लायेवं निष्क्रमण याये अःपुइ । क्रोध धयागु ज्ञान मदयेवं भक्ता मनय् च्वं वइगु धयागु उक्ति प्रसिद्ध हे जू । उकिं ज्ञान दयेवं क्रोध मनय् च्वं वइ मज्जु. वःसां वःगु चायेके ऋइ । मैत्री पूर्ण चित्ताय् हे शुद्ध प्रज्ञाया विकास सम्भव दु । मैत्रीपूर्ण उत्साह विकामोन्मुख जुइ, गन कि क्रोधपूर्ण उत्साह व उमंग पंतनोन्मुख जुइ । चान्ति व मैत्री ला बांलाकं हे छगू मेगुया पूरक मूल्य कथं सिद्ध जू । चान्ति दुग्ध मेपिनि प्रति मैत्री तये फइ, मैत्रीतयेवं थःके चान्ति नं दयावं वनी । यथार्थताय् ध्येकेत न मनूया नितिं मैत्रीया शान्ति मदयेकं मगाः । मैत्रीया बल दत कि मेपिनि मभिं मज्जइमा, भिं जुइमा धायेगु मती तयेगु अधिष्ठान बःलाइ । हानं मैत्री पूर्ण यायेत गबलें गबलें अधिष्ठानया लिधंसा माला च्वनी । मैत्री पारमितां लिपाया उपेक्षा हे धार्थेगु उपेक्षा जुइ, अन्यथा व कर्मग्रताया कारण मात्र जू वने फु ।

मैत्री पारमिताया कथात्मक व्याख्या

महारानी श्यामावती प्रति मागंधीया इर्ष्या दु । उकिस थःगु सौन्दर्यया अपमान याःम्ह बुद्ध प्रति वं श्रद्धा तःवते ला भन हे क्रोध व इर्ष्या जुइगु जुल । थ्व हे क्रोध व इर्ष्या यांना श्यामावतीया विनाशया नितिं मागंधीं अनेक षडयन्त्र यात, तर व सफल मजू । छन्हु हानं षडयन्त्र यांना

बीणा-वादन प्रेमी जुजु उदयनया वीणाय् मार्गधीं सर्प तथा
तल । जुजु उदयनं श्यामावतीया कोथाय् वना वीणा ल्हातं
छु काल, स्वानं प्वाः तिना तःम्ह सर्प पिहाँ वल । मार्गधीं
श्व हे इलय् वया उदयनया क्रोधया मी ष्यः लुना बिल ।
तमं मि जुया जुजु उदयनं वाणं कयेका स्याये त्यंगु श्व हे
इलय् श्यामावतीं मैत्री भावना यात । मैत्रीया बलं जुजुया
ल्हाः शिथिल जुल । थुकथं श्यामावतीं मैत्रीं हे मार्गधीया
फरुष वचनं व षडयन्त्रं कुपितम्ह जुजुयात त्याकल । श्व अर्थय्
मैत्रीथे तःभंगु छु हे शस्त्र अस्त्र मदु । हानं मैत्री धयागु
बुके भ्वाली कथं अम्ह बूम्हसिया प्रति प्रतिहिंसा भावना वा
दुःख मदयेक त्याकेगु आयुध खः (स्वया दिसँ 'श्यामावती'
अनुवादकः भिन्नु विवेकानन्द) ।

थथे हे मघ माणवक सहित स्वीस्वम्ह सत्पुरुषपिं स्याये
धका मगध जुजुं व्छया हःम्ह चण्ड हस्तियात इमिसं थःगु
मैत्री बलं हे शान्त यात । भगवान बुद्धं नं मार सेना,
नालागिरि किसि, नन्दोपन्दन नागराजा, आलवक यत्त, अंगु-
लिमालयात मैत्रीया बलं हे दमन याना बिज्यात । (स्वया
दिसँ 'महा जयमंगल पाठ' : लेखक प्रज्ञानन्द महास्थविर) ।

मैत्रीं शत्रु दमन याये जक फइगु मखु, अप्रियपित्तं
प्रिय नं याये फइ । छन्हु भगवान बुद्ध भिन्नु संघ महित
कुशीनगरय् बिज्यात । पावाया मल्ल जुजुपिसं अबले बुद्धया
स्वागतार्थं मवःपित्तं न्यासः दां दण्ड यायेगु खँ क्वःछित ।

अले रोज धयाम्ह छम्ह मल्ल वया आनन्दयात धाल, 'जि बुद्ध प्रति गौरव तथा वयाम्ह मखु, बरु दण्ड खना ग्याना वयाम्ह खः।' थ्व खँ न्यना आनन्दं बुद्ध याथाय् वना विन्ति यात, 'रोज धयाम्ह छम्ह तःसकं बल्लाम्ह मनू खः वयात शासनय् प्रसन्नता व श्रद्धा चित्त वयेके माल। आः व वःगु तथागत प्रति श्रद्धा तथा मखु, बरु दण्ड खना ग्याना खः।' आनन्दया खँ न्यना भगवान बुद्ध मौन जुया बिज्यात। हानं तुरन्त वया प्रति मैत्री भावना याना मूलगन्धकुटी दुहाँ बिज्यात। मैत्रीया आनुभावं तुरन्त हे रोज बुद्ध गन दु धका मामां अथे हे वल्ल, गथे मां तंम्ह साया मचा थःमां मामा वड्गु खः। अले बुद्धया न्होने वया बुद्धयागु उपदेश छु न्यन, व निर्वाण लाभी हे जुल। थुकथं मैत्री गन प्राणीपिं वशय् हयेत साधन खः, अन हे निर्वाण-मार्गय थ्यंकेत असहाय उपकार नं खः।

मैत्री-भावना दुम्ह व्यक्ति विषं मुक्तम्ह व्यक्ति जुइ। निम्ह दाजु किजापिं जाना यक्व धन सम्पत्ति मुन। तर अचानकं दाजुम्ह छगू ल्वचं सीवं किजाम्हसित विरक्त जुल। व भिन्नु जू वन। सम्पूर्णा सम्पदा दाजुम्हसिया जहानया र्हातय् लात। वया भोग सम्पदाय् दुदुं विवाह याये मास्ते बल। तर किजाभतया लज्यां अथे यायेगु साहस मजुल। अले छम्ह वं थः किजाभतयात विषयुक्त भित्ता बिल। तर उम्ह भित्तु जया च्चन। मैत्री भावनां युक्तम्ह। उकिं वयात छुं मजुल।

मैत्री कोपाग्नि स्यायेगु ख्वाउंगु लः जक मखु, थःत
 लूगु क्वाःगु चिकं ख्वाउंके फुगु आनुभावं युक्तगु बल नं
 खः । उत्तराया थःगु संस्कार कथं दान शीलादि कुशल कार्य
 यायेगु इच्छा जुल । तर वया भिजनं वयात बचं मब्यू ।
 अन्तय् वया थासय् सुं सेविका दुसा व्यू धका उत्तरायात
 वया भातं बचं बिल । उत्तरां सिरिमा धयाम्ह गणिका छम्ह
 छुं दिनया नितिं हया बिल । उत्तरा थः दान शीलादि
 ज्याय् व्यस्त जुल । वया भोजनादी दयेके बीगु व दयेकू
 थाय् स्वरवं हे लिमलाः । थगु ख्वालय् हाकलं कीगु तकं
 वया होश मदु । थ्व हे इलय् उत्तराया भातं भयालं क्वस्वः-
 बले वया ख्वालय् हाकलं किना च्वंगु खन । थ्व खना वया
 मती वन, गुजाम्ह लाति धाये ! गुलि याउँक सुकं सुखं
 च्वं च्वनां गाःमह माःगु व ख्वाः थ्व ख्वाः मदयेक लिमलाका
 च्वंगु ला ? थथे मती तया मुसुक्क न्ह्यूगु सिरिमा गणिकां
 खन । वं मती तल, सु खना थ्व महाजन न्हिल ? उत्तरा
 खना ह्यूगु थुइवं सिरिमां सह याये मफुत । वं काम राग
 व सौन्दर्यभिमानं थः छम्ह छुं दिया नितिं जक हम्ह छम्ह
 गणिका खः, उत्तरा वया कलाः खः धका धयागु खँ हे
 ल्वमंकल । क्रोध व इष्यां कां जुया उत्तराया भोजन याकेत
 दायेका तःगु चिकं धवतं तुया उत्तरायात लू वन । थुगु
 इलय् नं उत्तरां मैत्री भावनाया लिधंसा काल । लूगु क्वाःगु
 चिकनं उत्तरायात पुके मफुत । (स्वया दिसँ 'उत्तरा ? लेखक

भिच्छु विवेकानन्द)। थुजागु अर्थय् हे मैत्री शरीर सिचुकेगु
अमृत रस धया तःगु खः। वर्थे हे मैत्रीया आनुभात्र लिधंसायू
दुगु सत्य क्रियां व्छःगु ख्यःमि नं लिज्यां वनी (वट्ट जातकः
३५)।

भो बोधिसत्त्वं गुगु कथं मैत्री पारमिता पूर्णं याना
बिज्यात, व अत्यन्त आश्चर्यजनक खः। मैत्री सकलया अभय
व सुख आकांक्षायां दिना च्वनी। छको बोधिसत्त्व वाराणसी
ब्रह्मदत्तं राज्य याना च्चंबले निग्रोध मृग जुया जन्म जुल।
निग्रोध मृग न्यासः मृगया नायः खः। निग्रोधर्थे शाखा
मृगया नं न्यासः हे परिवार दुगु खः। इमि निखलःया नं
पालपाः याना ण्हि छम्ह छम्ह वाराणसीया जुजु ब्रह्मदत्तया
भुतुली वना सीगुपाः फये माःगु जुया च्वन। थ्व हे सीगुपाः
छन्दु शाखा मृगया पुचलय् च्चम्ह गर्भिणी मृगयात लात।
वया प्वाथय् च्चम्ह मचाया मायां सी मास्ते मवल। उकिं
वं थः नायःया थाय् वना धाल, वया थासय् आःयात
मेपि सुं व्छया व्यु। तर लुयागुं सीगु पाः सुनानं गथे
काइ? शाखा मृगं वयागु खँ स्वीकार मयाः। असहाय
गर्भिणी मृग अले निग्रोध मृगया शरणय् वन। निग्रोध मृग
वयागु मातृ-ममताया अभिभूत जुया मचा व मां प्रति मैत्री
चित्त तया इमि थासय् थः हे जुजुया भुतुया लिक्क 'धर्म
गण्डिका' य् च्चं वन। अभयदान प्राप्तम्ह नायःम्ह निग्रोध
मृग थथे च्चं वःगु खना व खँ जुजुयात कं वन। जुजु

वयेवं निग्रोधं यथार्थं खँ फुक्कं धाल । जुजुं नं वयागु प्रेमय्
 अभिभूत जुया वयात अभयदान बिल । बोधिसत्वं थः याकःचित्त
 प्राप्त अभयदान अर्थहीन धायेवं मृग दक्कसित हे अभयदान
 बिल । अक्क प्राणी दक्कसित हे अभयदान बिल (निग्रोध मृग
 जातक : १२) । थुद्ध निग्रोध-मृग बोधिसत्त्व खः । उकिं निग्रोधया
 चरित्र हे बौद्ध मैत्री व करुणाया आदर्श खः ।

छको बोधिसत्त्व वाराणसी नरेशया पटरानी चन्द्रादेवीया
 कोखय् जन्म जुल । वयात धर्मपाल धका नां छुत । महारानी
 थःह्ण काय् धर्मपालया पुत्र-स्नेहय् अभिभूत जूगु खना वाराणसीया
 जुजुं सह याये मफुत । राग व क्रोधं कांह्ण जुजुं राजकुमार
 धर्मपालयात कुच्चा कुच्चा पाला स्याकल । महारानी चन्द्रादेवी
 शोकं नुगःपा तज्याना सित । थ्व बोधिसत्त्व चरित्रं गन क्रोधया
 विभस्स रूप कय अन हे मैत्रीया नितिं गुलित तक दुःख फये
 माले थः धयागु नं कयं (चुल्ल धम्मपाल जातक : ३५८) ।

बोधिसत्त्वपिनिगु प्रेम व मैत्रीं दुःखीपिं खना इमित
 उपकार ला याना हे बिज्याइ । सीलव नागराजां लँ तंह्ण मनूयात
 थःगु ह्यय् तथा यका लँ कयना बिज्यात । अक्क व हे मनू कृतघ्न
 जुया बजारय् दन्तया मू सीका दन्त काःवःबले नं थःगु दं बिल
 (सीलव नागराजा जातक : ७२) । बोधिसत्त्वपिसं कृतघ्न व
 दुष्टपित नं फक्क थःगु मैत्री व करुणां उपकार याना बिज्याइ ।
 वाराणसीया ब्रह्मदत्तं थःह्णं हे सुया थासं मृग विस्युं वन वं हे
 मृगयात ज्वना वा स्याना हये माः धाःकथं थः पाखे विस्युं वंह्ण

सरभ-मृगयात स्यायेत ल्यू वन । सरभ-मृगयात लिना यंकु यंकुं
 जुजुं गाक्कं हे वनान्तरय् दुने ध्यन । हानं सरभ मृगं छगू गाः
 तिन्दुया वंबले जुजु व हे लंपुइ ववं गालय् क्ववाः वन । पलख
 लिपा थःत लिना हःगु पलाः सः ताये मदयेवं सरभ मृग तक
 दित । हानं वया मती वन, निश्चय नं जुजु व हे गालय् कुतुं
 वन जुइ । सरभ मृगया नुगलय् थःत स्याये धका वःह्व वाराणसी
 नरेश प्रति नं करुणा वन । बोधिसत्व सरभ-मृग लिहाँ वल ।
 हानं कायूयात अबुं गालय् क्वाइबले लिकाइथें थमं माया
 याना ल्वहँ कुरका थः क्वहाँ वना जुजुयात गालं थकया बिल ।
 ध्व मैत्रीपूर्ण उपकारं जुजु तःसकं प्रभावित जुल । सरभ
 मृगयात न्हागुं बीत जुजु तयार जुल । तर मृगं जुजुयाके छुं
 कायेगुया थासय् पंचशीलया उपदेश बिया बिदा काल (सरभ
 मृग जातक : ४८३) ।

थुगु बोधिसत्व आदर्श महाकपि चरित्रय् अक्क छपलाः
 न्द्योने लाः । छह्व कृषक-ब्राह्मण थः तंमह थुसा मामां जंगलय्
 वन । जंगलय् हे लें तन । व न्हयन्दु तकं जंगले लें लुइका पिहाँ
 वये मफु । गबलें गुगु दिशा गबलें गुगु दिशाय् ब्वाँय् जुयावं
 च्वन । अले क्लान्तमह पथभ्रष्ट कृषक-ब्राह्मण्या नये पित्याना
 तिन्दुक सिमा गःगु, तर सिमा कचा तोधुला कुतुं वन ।
 कुतुं वना नं सिमा कय् च्वंगु गालय् लात । पित्या प्याःचःमह
 उमह कृषक ब्राह्मण असहाय जुया उगु गालं थहाँ वये मफया
 ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वया च्वन । थुगु ख्वः सः छमह माकलं ताल ।

ब्राह्मण प्रति मैत्री व करुणा तथा उम्ह माकलं थः गालय्
 क्वहाँ वना वयात लुकुं छिना थत हया बिल । थुगु ज्यां
 साब हे त्यानु चाःम्ह माकलं ब्राह्मण्यात धाल, 'जि पलख
 द्यने । थन धुँ भालु वःसा जित थं ।' तर माकःया भतिचा
 छु न्ह्यः वल, उम्ह ब्राह्मणं मती तल, थ्व माकःयागु ला
 नं ला नये ज्यू । थथे मती तथा पिवाः च्वं च्वंम्ह माकः-
 यात स्यायेत ल्वहँतं केकल । तर ल्हाः बमलागुलिं याना
 माकःयात सिक्क कयके मफुत । वयात तःसकं घाः जक
 जुल । छयलं हि भवः भवः वयेका मिखाय् ख्वबि जायेक
 तथा माकलं धाल, 'छँत जि उपकार याना, तर अथे नं छं
 जित स्याये त्यन । तर हे मनू, छं लँ मस्युनि । छँत जि
 पत्थाः याये मखुत । अथेनं छँत जि लँ क्यना बी । छ जि
 लिसे लिसे वा । आः जि सिमा च्वं च्वं वने, छ सिमा
 क्वँ क्वँ वा ।' थथे धया माकलं सिमा च्वं च्वं थः वना
 क्वं क्वं ब्राह्मण्यात व्वना यंका जंगल पार याना बिल
 (महाकपिजातक : ५१६) ।

मैत्री भावनाय् अभ्यस्त व्यक्तियाके क्रोध दइ मखु ।
 गबलें छुं घटना-क्रमं क्रोध वःसां तुरन्त वयात खंका वं
 क्रोधया उपशम याइ । बोधिकुमारयात मयेक मयेक वया मां-
 बौपिसं वयात विवाह याना बिल । ब्रह्मलोकया संस्कारं
 याना वसपोलयाके कामेच्छा मदुगु जुया च्वन । संयोगया
 खँ, थ्व हे खँ बोधिसत्वया जहानया बारयू नं जुया च्वन ।

उक्त्वा मां-बौपिं मदयेवं निम्हं प्रब्रजित जुल । निम्हं भिदँतक
रमणीय वन प्रदेशय् च्वना चि सवाःया निंति शहरय् वल
शहरे वव इपिं वाराणसी राजोद्यानय् च्वं च्वन ।

छन्दु जुजु उद्यान-क्रिडाय् व बने सिमाक्वय् प्रब्रज्या
सुखय् च्वं च्वपिं परिव्राजक व परिव्राजिका निम्हसितं खन ।
परिव्राजिकाया रूप यौवन खनेवं जुजुं थःत ची मफुत ।
परिव्राजकयाके वना न्यन, 'थ्व परिव्राजिका छं सु खः ?'
परिव्राजकं लिसः बिल, 'महाराज, थ्व परिव्राजिका नाप
प्रब्रजित जुयाम्ह छम्ह व्यक्ति खः, जि सुं मखु । खः गृहस्थ
बले थ्व जिम्ह जहान खः ।' जुजुं मती तल, 'परिव्राजकया
आः व सुं मखु ।' थथे मती तथा बल पूर्वक परिव्राजिका-
यात अंतपुरय् थंकल । तर अंतपुरय् परिव्राजिकां काम सुख
निन्दा व प्रब्रज्या सुखया प्रशंसा यात । थ्व खँ न्यना जुजुया
मती वन, थ्वं ला थथे घाल, तर उम्ह परिव्राजकं जित छु
घाइगु व याइगु खः । वया हे न्योने थ्वयात ख्वयेक ख्वयेक
बलपूर्वक हया नं व सुंक च्वं च्वन । वं तं पिमकाः । शायद उम्ह
परिव्राजकं जित थःगु छुं मत्र तन्त्रं जकं छुं थाइगु ला ? थथे
शंका याना जुजु उम्ह परिव्राजक च्वं च्वंगु जंगलय् वल । तर अबले
उम्ह परिव्राजकं न मन्त्र याना च्वन । न तं हे पिकथा च्वन । बरु
याउँक थःगु गूगु चीवर सुया च्वं च्वन । जुजुं वया लिक्क
वना तं पिमकासे चीवर सुया च्वनागु कारण न्यनेव बोधिसत्वं
धया विज्यात, 'जित तं वःगु खः, तर जि वया वशीभूत मजया ।

स्वाना च्वंक च्वंक जि तया वशय वने नं मखु । गथे तःसकं
 वा वःगुलि धू अथे ल्हाना व्छइ, अथे हे जि क्रोधयात शान्त
 याना । 'गुगु उत्पन्न जुइबले मिखां खनी मखुगु खः, गुगु
 उत्पन्न मजुइबले मिखां खः, उगु तं जिगु नुगलय् बुया वःगु
 खः, तर जि वया वशय मवना । ज्ञान मदुम्ह मनू हे जक
 तया वशय वनी । गुगु उत्पन्न जुइवं अहितकामीत लय्
 ताइगु खः, गुगु उत्पन्न जुइवं संदर्भया बोध जुइ मखुगु खः,
 उगु तं जिगु मनय् नं बुया वःगु खः, तर जि वया वशय
 मवना । सि ल्वाका मि पिहाँ वइ, व हे मि व हे सि
 च्याका बी । ज्ञान मगाःपि ज्ञान बुलुपि मनूत नं अज्ञानी
 मनूत लिसेया संपर्कं तं पिकया च्वनी, व हे क्रोध थः हे
 च्याका च्वनी । छुसि फुना सिना वंगु मिथे गुम्हसिया क्रोध
 शान्त जुइ वयागु यश शुक्ल पत्तया तिमिलार्थे न्हियान्हिथं वृद्धि
 जुइ ।' बोधिसत्वया क्रोधया दुष्परिणामया उपदेश न्यना जुजु
 क्षमा पवन । हानं बोधिसत्व परिव्राजक व परिव्राजिका निम्हसिगुं
 सेवायाना निम्हसितं प्रब्रज्या-मुख कायेगु अवसर बिल ।
 निम्हं लिपा हिमालयय् वना अभिज्ञा व समापत्ति लान्त
 ब्रम्हलोक गामी तु जुल (चुल्ल बोधि जातक : ४४३) ।

मैत्री पारमिताया कथात्मक व्याख्याय् खन्तिवाद जातक,
 भुरिदत्त जातकथे जाःगु आपालं जातकया चर्चा यायेगु नं
 परम्परा दु । तर थुपि जातक मध्यय् आपालं जातकया मेमेगु
 पारमिताया व्याख्याय् दुभ्याये धुकूगुलि हानं उल्लेख यायेगु
 आवश्यक मखना ।

मैत्री पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता

मैत्री पारमितायां पालन अवस्थायु धन-सम्पत्ति व काय-
 म्हाय्या परिधि बुलीगु मैत्री पारमिता खः, थःगु शरीरया
 अंग प्रत्यंग त्याग याये मातले नं मभ्यनीगु मैत्रीयात मैत्री
 उपपारमिता व जीवन फुतले नं चित्तयात मैत्रीं विचलित
 मजुगुयात मैत्री परमत्थ पारमिता धाइ । अथवा परया प्रति नं
 काय-म्हाय्य प्रति थें जुइगु मैत्री, थःगु अंग प्रत्यंग प्रति दुष्ट
 कष्ट मजुइकेगु इच्छार्थें क्वातुगु सकल सत्व प्रतिया मैत्री,
 अले सकल सत्व प्रति थः प्राण प्रति थें हित, सुख शान्तिया
 समभाव दइगु मैत्री क्रमशः मैत्री पारमिता, मैत्री उपपारमिता
 व मैत्री परमत्थ पारमिता खः । च्वयू यक्वं कथात्मक व्याख्या
 जुइ धुंक्कुगुलि थन छगु जक बोधिसत्व चर्याया उल्लेख याये
 गुगु चर्या मैत्री पारमिता स्वंगुलि अंग लिसे सम्बद्ध जू ।

बोधिसत्व एकराज

बोधिसत्व वाराणसीया एकराज धयाह्व जुजु जुया जन्म
 बुल । एकराजं सलंसः दान शाला दयेका धार्मिक पूर्वक राज्य
 चले याना च्वन । गबलें खुंयात तकं क्रोधं दण्ड मब्बू । खुंयात
 तकं माःगु चाःगु बीगु वया स्वभाव । जुजुया ध्व विनम्र
 स्वभावय अनुचित लाभ यासे अमात्यं राजदरवारय दुने हे
 व्यभिचारयात । वाराणसी जुजु एकराजं उच्च व्यभिचारी मंत्रीयात
 देशं पितिना व्छत ।

निर्वासित व्यभिचारी मंत्री कोशल देश्यु वना जुजु
दम्बसेनया शरण काल । सेवा यायां उम्ह मंत्री जुजुया
विश्वास न काल । अले वाराणसी जुजु एकराजयाके बदला
कायेया निति वं गवःसा गवल । वं कोशल-नरेशयात बनारसया
जुजुया राज्य कायेगु हा मदुगु हाप्वः कायेथे अःपु धका
धाल । अमात्यया विश्वास्य वना धार्थे जुजु दम्बसेन वाराणसी
हमला यात । थुगु हमलाया खबर जुजु एकराजयात सेनातयेसं
कं वन । इमित देश्यु दुहाँ वये न्ह्यो हे ज्वना हये धका नं
धाल । तर एकराजं बिचाः यात, जि याकःचिया सत्तालोभ
सत्ता त्यके यायेत मेपित दुःख जुइके मखु । थथे हाला च्वच्वं
कोशल सेना वाराणसी दुहाँ वल । हानं कि राज्य ब्यु, कि युद्ध
स्वीकार या धका पौ न बिचा हल । एकराज जुजुं थःगु राज्य
स्वेच्छां कोशल जुजुयात बीगु स्वीकार यात । तर सेनां थ्व खँ
स्वीकार मयाः । अन्तय कोशल जुजु राजदरवार्य दुने हे थ्यक
वल । एकराज जुजुयात गःतां ज्वना वांछत । तर एकराजं
थुगु अवस्थाय तं पिमकाःसे पुत्र प्रति अवुया प्रेमथे नुगलय्य
प्रेम व मैत्री तथा च्वन । कोशल जुजुं एकराज जुजुयात
चिना छथलं चुइका यःखाया बिल । थुगु शारीरिक पीडाया
अवस्थाय एकराज जुजुं थःगु मैत्री-भावना फन वृद्धि यात ।
मैत्री-भावना यायां कसिन भावनाय थ्यका एकराज जुजु
बन्धन स्वयं मुक्त जुल हानं ब्वया पिहाँ वन । थुगु हे इलय्य
कोशल जुजुया म्हाय क्वाः लखं लूथे जुया वल । फन फन

डाह जुल । सह याये मफुत । वँयू गोतुला हँय हँय
 ख्वल । हानं निरपराधी मैत्री भावना युक्तम्ह जुजुया प्रति
 यानागु पापं थये जूगु धका सीवं कोशल नरेश दब्बसेनं
 वाराणसी-नरेश एकराजयाके क्षमा पवन । दब्बसेनं थःगु राज्य
 थःह हे या धया एकराज जुजुयात वाराणसी राज्य लित
 बिल । हानं व्यभिचारीम्ह दुष्ट अमात्ययात दण्ड बिल । बोधि-
 सत्व एकराजं नं थःगु राज्य अमात्यपित लः ल्हाना ऋषि-
 प्रब्रज्या काः वन । अन्तस मैत्री आदि भावना यायां मरणं
 लिपा ब्रम्हलोकगाभी जुल (एकराज चरिय, एकराज जातक : ३०६) ।

Dhamma.Digital

उपेक्षा पारमिता

उपेक्षाया साधारण अर्थ खः, विरक्ति, उदासीनता, घृणा, अनादर व त्याग । तर पारमिता लिसे सम्बन्धित उपेक्षाया अर्थ थुपिं अर्थ सिबे पा । बौद्ध दृष्टिकोणया उपेक्षाया अर्थ स्नेही प्रति पक्षपाटी जुइगु व वैरी प्रति विरोधी जुइगु निगुलिं तोतेगु खः । स्नेही व वैरी प्रति थःगु चित्तयू शुभ वा अशुभ प्रकारया विकार मवयेकेगु हे उपेक्षाया अर्थ व उद्देश्य खः । वर्थे हे सुनानं थःत दुःख कष्ट ब्यूसां वया प्रति असन्तोषी मजसे च्वनेगु, सुनानं थःत हितोपकार याःसा वया प्रति न विशेष अनुरक्त मजसे च्वनेगु (तर कृतघ्न जुइगु मखु) हे उपेक्षाया लक्ष्य खः । उपेक्षा उप+इक्ख धातुं सिद्ध जूगु शब्द खः । युक्ति कथं स्वयेगु, पक्षपाटी वा विरुद्धी भावं मस्वयेगुयात नं उपेक्षा हे धया तःगु दु ।

उपेक्षा प्रत्येक ध्यानीया निति अनिवार्य अंग खः । गबले ध्यानया उपेक्षा-विशिष्टता प्राप्त जुइ, ब्रह्मलोकया हेतु

जुइ । ऋषि प्रव्रज्या जीवनय् बोधिसत्वं यत्र प्यंगू ब्रम्ह विहार
 पूण याना बिज्याःगु दु, अत्ते प्यंगू ब्रम्ह विहारय् उपेत्ता न
 छगू खः । उकिं उपेत्ता ब्रम्ह विहार ख. । अर्हत्त्व लायेया
 निंति न्हेगू बोध्यंगय् छगू जुया उपेत्तां ग्वाहालि याइ ।

उपेत्ताया लक्षण स्वभाव हे मध्यस्थ रूपं च्वनेगु खः ।
 श्वया रसकृत्य खः, समानता खनेगु । विरुद्ध भाव लिसे
 संघर्ष जुइगु व राग लिसे प्यपुनीगु निगुलिं शान्त यायेगु हे
 श्वया प्रत्युप्रथान, ब्याक्क कर्म थम्हं याना दइगु धका भाव
 लुमंका च्वनेगु पदस्थान खः । शत्रु धका विरुद्धय् च्वनेगु मित्र
 धका पत्तय् च्वनेगु बोधिसत्त्व चरित्रय् महु । भगवान बुद्धया
 मनय् थःत ल्वँहँतं चिया स्यायेत भ्वःम्ह देवदत्त व थःम्ह पुत्र
 राहुल प्रति समान भाव दु । उकिं थथे धाये माल, थुजागु
 उपेत्ता गुण युक्त चित्त दयेकेत हानं थुकिया हेतुं संबोधि
 लायेत ग्वाहालि कायेत पूर्ण यायेगु उपेत्ता हे उपेत्ता पारमिता
 खः ।

छन्द, दोस, भय व मोह अर्थात् आशा, क्रोध, भय
 व मोहया वशय् मवंसे मध्यस्थ जुइगु उपेत्ताया अभ्यासं हे
 जक सम्भव दइ । श्व हैं उपेत्ताया प्रत्यक्ष आनिशंस नं खः ।
 उपेत्ता पारमिताया उन्नतिया निंति थःगु स्तुति याइगु, गुरु
 सम्मान जुइगु, उपकार जुइगु, सुं सत्त्व प्रति मन्तोष जुइगु,
 थःगु अपमान जुइगु, सुयां पाखें थःत दुःख कष्ट वइगु, सुयां
 प्रति क्रोधभाव वइगु खँय तःसकं स्मृति तयेमाः । अत्ते प्रत्येक

अवस्थाय चित्त मध्यस्थ यायेत स्वयेमाः । यःगुली अनुरक्त
जुइगु व मयःगुली विरक्ति जुइगु वा द्वेष यायेगु लोकय
मनूतये साधारण स्वभाव हे खः । थुजागु साधारण स्वभाव
चवये थहाँ वनेवं हे तिनि मनू नातावाद, कृपावाद व भयवाद
मुक्त जुइ फइ । थुक्रिया उच्च विकासं हे अले तटस्थ चित्तम्ह
जुया मुक्तिया लँय न्यां वने फइ । छुं बीगु अवस्थाय योग्य
पात्र दयेक दयेकं व नाप विरक्त जुया वयात मबीगु, अयोग्यम्ह
मनूयात बीगु बोधिसत्वया स्वभाव जुइ मखु । उनेत्ता गुण
दयेवं न्याय यायेगु अवस्थाय ताताजुयाःथें जुया न्याय याये
फइ । बोधिसत्वपि लाभ-अलाभ, यश-अपयश, सुख-दुःख व
निन्द'-प्रशसा च्यागू लोक धर्मं कम्प जुइ मखु । लाभय लोभ
जुइगु व अलाभय चित्त खिन्न जुइगु संसारया स्वभाव खः ।
उपेत्ताय च्वनीपिसं थ्व संसारया स्वभाव खंका थुक्रिया प्रभाव
वचे जुया च्वने फइ । जीवन-यात्राय रथ चक्रथें चाःहिला
च्वंगु लाभ-अलाभया कारणं खः । लाभ लिसें अलाभ, अलाभ
लिसें लाभ नं जुया च्वनी । उकिं थुगु निगू पत्तं तटस्थगु
विचाः याःसा जीवनय स्वभाव याये फुसा जीवन यात्रा
सरल जुइ । बौद्ध पण्डित स्वभाव विषयय धया तःगु नं दुः-

सेल्लो यथा एक घनो,
वातेन न समीरति ।
एवं निन्दा पसंसासु,
न समिज्झन्ति पण्डिता ॥

तःगोगु ल्वहँयात फसं संके फइ मखुर्थे तुं पण्डित-
जनपिसं सांसारिक निन्दा प्रशंसां संके फइ मखु (धम्मपद ८१) ।

थुजागु पण्डित्य गुण बोधिसत्वपिके स्वभावत दइगु जुल ।
गरीव-धनी, हितेच्छु व बिघ्नकारके, मिसा-मिजं सकसितं स
खनेगु मेगु स्वभावं उपेक्षा गुणयात सुट्ट याइ । इच्छित वस्तु
प्राप्त जुइव संतोषी जुइगु, मजुइवं असंतोषी जुइगु बोधिसत्व-
पिनि स्वभाव जुइ मखु । तःधंगु सम्मान याइबले, तःधंगु
उपकार याइबले थ्व छगू प्रकारं स्वभाव हे खः धका बोधि-
सत्वपिसं उपेक्षित चित्त थःके दयेका च्वनी । वर्थे हे दुःख
बीबले नं स्वभाव अथवा थःगु कर्म भाःपाः चित्तय् विरक्ति
विकार मवयेकुसे उपेक्षा चित्त दयेका च्वनी । वर्थे हे आहार,
वस्त्र व आवास ग्रहणया इलय् नं थःगु चित्त उपेक्षित वा
मध्यस्थ याना तइ । यःगु वस्तुकय् आशा व मयःगुली घृणा
बोधिसत्वपिनि पाखें जुइ मखु । धया तःगु नं दु-

आपत्तिं नाभि नन्दति

पक्कमत्तिं न सोचति ।

वल धका संतोषी जुइ मखु, वन धका शोक याइ
मखु ।

सिंह सुं जंगली पशु हाःगु तायेवं ग्याइ मखु, फय्
जालय् क्यनी मखु, पलेस्वां लखय् प्यपुनी मखु, वर्थे बोधिसत्व
थःगु गुणया वर्णन व अवगुणया बयानय् भयभीम, वंघित
व अनुरक्त जुइ मखु । मेरित दुःख जुइबले दुःखी जया

चवनी मखु, सुख जुइबले इर्ष्यायुक्त नं जुइ मखु । बोधिसत्वं
फक्क जिक्क प्राणीपिनि उपकार याइ , हित व सुखया निति
कुतः याइ । थथे याना नं मजीबले दुःखी जुइ मखु, न त
दिक्क हे जुइ । थुजागु अवस्थाय् 'कर्म हे थथे' धका उपेत्तित
जुया थःगु चित्तयागु शान्ति व स्थिरताया आरत्ता याइ ।

भिंछगू प्रकारया उपदेश

आचार्य बुद्धघोषं विशुद्धि मार्गय् उपेत्तायात भिंछगू कथं
वर्गीकरण याना व्याख्या याना तःगु दु । थन थ्व हे वर्णनया
संक्षिप्त चर्चा यायेगु उपयुक्त जू । उपपत्तिं स्वयेगुयात उपेत्ता
धाइ । सम-भावं स्वयेगु अर्थान् पन्नपात रहित जुया स्वयेगु थ्वया
अर्थ खः । थ्व उपेत्ताया विशद, विपुल, बलवान जुइवं तृतीय
ध्यान युक्त जुइमह व्यक्तियात उपेत्तक धाइ । थुगु कथं उपेत्ता
भिंछगू प्रकारया दु ।

१) षट्गोपेक्खा : 'त्तीणाश्रव भित्तु मिखां रूप स्वया
प्रसन्न मन जुइ, उदास जुइ मखु, हानं स्मृति व सम्प्रजन्यया
लिसैं उपेत्तक जुया विहार याइ ।' थुकथं वःगु त्तीणाश्रवया
खुगू द्वारय् प्रिय अप्रिय आलम्बन दयेवं परिशुद्ध जुइगु प्रकृति
भावयात तोतीगु आकारया उपेत्ता हे खुगू अंगयुक्तगु उपेत्ता
खः । सरल शब्दयू धाःसा अर्हत्पित्त खुगू द्वारं इष्टानिष्ट
आरम्भन न्होने थ्यनीबले छुं हे फक्क मज्जूसे परिशुद्ध स्वभावं
चवना चवनेगु अवस्थायात हे षट्गोपेक्खा धाइ ।

२) ब्रह्मविहारूपेकत्वा— उपेक्षायुक्त चित्तं ह्यगू दिशायात् पूर्णं याना विहार यायेगु कथं वःगु प्राणीपिनि प्रति मध्यस्थ भावं च्वनेगु उपेक्षा हे ब्रह्म-विहार-उपेक्षा खः ।

३) बोद्धगुपेकत्वा— विवेकं युक्त उपेक्षा-सम्बोध्यंग भावना कथं वःगु थः लिसें उत्पन्न धर्म प्रति मध्यस्थ भावं च्वनेगु उपेक्षायात् हे बोध्यंग-उपेक्षा धाइ ।

४) विरियुपेकत्वा— इलय् इलय् उपेक्षा-निमित्ताया नितिं मन तइगु, न अत्यधिक न त अति शिथिलगु वीर्यया उपेक्षा-यात् वीर्य-उपेक्षा धाइ ।

५) संक्खारूपेकत्वा— गुलि संस्कारया उपेक्षा समाधिया उत्पन्नं जुइ ? गुलि संस्कारया उपेक्षा विपश्यनाया उत्पन्नं जुइ ? च्यागू संस्कारया उपेक्षा समाधिया उत्पन्नं जुइ, भिगू संस्कारया उपेक्षा विपश्यना उत्पन्नं जुइ । थुगु कथं वःगु नीवरण आदिं बांलाक खंका-सीका निश्चय याना ग्रहण यायेगुली मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा हे संस्कार उपेक्षा खः । ख्युंथाय् वःमह सर्पयात् म्हसीका खंका वयात् मस्याक च्वनेगु व थःत नं न्याये मफयेक च्वनेगुया मध्यस्थताथें अनित्य, दुःख व अनात्म लक्षणयात् खंका संसारयात् व्छया च्वंगुथें खंका मध्यस्थ संस्कार ग्रहण यायेगुयात् न संस्कार उपेक्षा धाइ ।

६) वेदानुपेकत्वा — गुगु इलय् उपेक्षां युक्त कामावचरया कुशल चित्त उत्पन्नं जुइ थुजागु वःगु अ-दुःख अ-सुख धाइगु उपेक्षा हे वेदना उपेक्षा खः ।

७) विपस्मानुपेक्खा— गुगु दु, गुगु दये धुंकल, वयात तोनेगु याना उपेक्षा प्राप्त जुइगु कथं वइगु विचारय् मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा विपश्यना उपेक्षा खः । ख्युंथाय् छथली वःम्ह सर्पयात ध्व सर्प खः ला मखु ला धका शंका जुया चवनीबले सर्पया गःपतय् च्वंगु स्वभवः भवः खनेवं वयागु विचार द्वन्दय् मध्यस्थता वइ, वथे विपश्यनां अनित्य, दुःख व अनात्म स्वंगू लक्षण खनेवं संस्कार अनित्य जुइगु विचारय् उखे थुखेया द्वन्द मजूसे विचारय् तटस्थता मध्यस्थ वइ ।

८) तत्रमज्झतुपेक्खा— छन्द आदि 'येवापनक'य् वःगु थः लिसें उत्पन्न जुइगु धर्मय् हइगु उपेक्षा हे तत्रमज्झतुपेक्खा खः ।

९) म्हाणुपेक्खा— उपेक्षक जुया चवनी कथं वःगु उगु उपेक्षावस्थाया अप्रसुखय् नं पक्षपात मजुइगु उपेक्षा हे ध्यान उपेक्षा खः ।

१०) पारिसुद्धुपेक्खा— उपेक्षा व स्मृतिं शुद्ध प्यंगू ध्यान-यात कथं वःगु फुक्क विरुद्ध धर्मय् उपशमय् नं प्यमपुनीगु उपेक्षा पारिशुद्धि उपेक्षा खः ।

उपेक्षा मैत्री, करुणा व मुदिता गुण धर्मयां लिपा वया च्वंगुया कारण नं स्पष्ट जू । मैत्री व करुणा पुष्ठ मजूगु उपेक्षा अकर्मन्थ शैथिल्य वा आलस्य जुइ फु । बुद्धं देवदत्तया सुदूर भविष्य-जीवनया भिं यायेया नितिं भित्तुव बिया उपदेश बिया बिज्यात । लिपा गुलि उपदेश व शिक्ता बिल नं विद्वेषी

चित्ता जुया नर्क वंबले थःगु चित्तयू ह्या विज्याःगु उपेक्षायात हे “सत्व प्राणी प्रतिया कर्म प्रति उपेक्षा” धाइ । उकिं “सब्वे सत्ता कम्म सका” “फुक्क प्राणीपिं कर्म सत्व” खः धायेगु वा थथे उपेक्षा भावना यायेगु मैत्री व करुणां पुष्ठगु स्वभावयापित्त अःपुइ । थुजागु उपेक्षा हे विशुद्ध उपेक्षा जुइ । अष्टलोक धर्म विचलित चित्त मजूसे प्राणी प्रति सम-भाव तयेगु हे सुमेरु थें उच्च श्रेणीगु उपेक्षा खः ।

दश पारमिताय् : उपेक्षा पारमिता

उपेक्षा पारमिता दश पारमिताय् भिगूगु व अन्तिमगु पारमिता खः । तर अथे धका न श्वया महत्व दकसिवे म्ह जुइ, न अन्तिमगु धका सर्वाधिक महत्वपूर्ण हे । वास्तवय् भिगुलिं पारमिता छगू मेगुया पूरक खः । हानं प्रत्येक पारमिताय् विभिन्न पारमिताया अनुबल सम्बन्ध दया च्वनी । उपेक्षा पारमिताया सम्बन्धय् नं श्व हे खँ खः । उपेक्षा पारमिताया तिबः मदयेवं दानया दुने नं पार्थक्य संकीर्णता दये यः । येका दान बीगु मयेका दान मबीगु स्वभावयात उपेक्षा विना त्याकेगु दुष्कर जुइ । थः यःम्हसित यःगु कारणय् दान बी, वैरीयात घृणा याना बी मखु-निगुलिं पारमिता गुणधर्मयात उपकारक मखु । कारण येका प्यपुना च्वनेगु नं बीगुली पवित्रतायात छगू बाधा खः । उपेक्षा विना सुनानं लोकुत्तरयात माःगु काय् म्हाय्या त्याग गथे याये फइ ? थः यथा च्वंगु कारणं जक बीगु दान

पुण्य खःसां सम्बोधि ध्यनेत बीगु दान जुइ मखु । लोक
 प्रति मध्यस्थता मदयेकं शीलया आरत्ता उच्चस्तर कथं याये फइ
 मखु । येका च्वनेगु अनुरक्त स्वभाव अथवा वैरभावं जाःगु चरित्र
 निगुलिं शील क्लिष्ट यायेगुया कारण जुइ, अथवा थुकिं शील
 हे स्यंका बी । उकिं सत्व संस्कार प्रति मध्यस्थता दुपिसं जक
 शीलया आरत्ता उच्चस्तरं परिशुद्ध कथं याये फइ । उपेत्ता
 मदुम्हं थः काय् म्हाय् कलाः प्रति याना च्वनागु माया तोता
 व्छयेगु नैध्रम्य पूर्ण नं याये फइ मखु । भि-मभि निगू युक्ता-
 युक्ति कथं बांलाक खंकेत नं उपेत्ता हे दयेकेमाः । गुलिसितं
 येका गुलिसितं मयेका च्वनीम्ह मनूयात भि-मभि खंकेगुली
 न्हाबले छगू आवरण बाधा बिया च्वनी । थः स्नेहीं याःगु
 ज्या ठीक हे खः वं धाःगु खँ खः हे खः धका खनी ।
 वैरीं याःगु ज्या ठीक मजू वा वं धाःगु खँ पाय्छि मजू धका
 खनी । थ्व सम्मोह प्रज्ञा पारमिताय् बाधा खः । उकिं सत्य-
 दर्शन यायेत प्रज्ञा दयेकेत मध्यस्थ मनोवृत्ति व विचार माः ।
 परोपकारया नितिं दान आदि पारमिताय् याइगु वीर्यं नं मेपिनि
 द्वं खनेवं तं पिहाँ वया फ्यासुया वने यः । वर्थे हे यःपिनि
 प्रति प्यपुनीगु कारणं याना नं वीर्यं शिथिल जुइ यः । थ्व हे
 वीर्यं पारमिता लिसे स्वाना च्वंगु उपेत्ता पारमिताया पूरक
 गुण खः । ज्ञान्ति व उपेत्ता पारमिता पारस्परिक पूर्वक व
 पारस्परिक सहयोगिक गुण खः । मध्यस्थ जुइया लागी सह
 यायेगु स्वभाव दयेकेमाः । वर्थे हे सह यायेत विरोधतः मानसिक

व्याघात सह यायेत मध्यस्थ स्वभाव दयेके माः । गुलिसिया
 प्रति तं गुलिसिया प्रति स्नेहपि मनूतयेत सत्यं च्वने थाकु ।
 इमिगु अधिष्ठान ला भन हे याउंक स्यं वने यः ।

दश पारमिताय् उपेक्षा पारमितां तिवः बिया च्वनीथें
 उपेक्षा पारमितायात नं मेमेगु पारमित लिधंसा बिया च्वनी ।
 विशेषतः नैष्कर्म्य, मैत्री व ज्ञान्ति पारमिता उपेक्षा पारमितायात
 उपकारक पारमिता धर्म खः । नैष्कर्म्यया अभ्यास दुपित लाभ
 स्तकारं उपकार पुद्गल प्रति दइगु स्नेह तापाका व्छये अःपुइ ।
 ज्ञान्ति व मैत्री दइवले अपराध याःपिनि प्रति दइगु कोप
 तापाका व्छये अःपुइ ।

पारमिताया धर्म संक्लेश

पारमिता गुण धर्मया अन्तिम पारमिता उपेक्षा पारमिताया
 संक्लेशया वर्णन याये न्ह्यो मेमेगु पारमिताया संक्लेश छको
 नं न्ह्यथनेगु युक्ति संगत जू । अति वर्षां पहाड चलः वइथें
 तःसकं वःगु फसं बःमलाःगु सिमा क्वःथलीथें पारमिता धर्म-
 यात नं चलः वंका बी फु, क्वःथला बी फु । थ्व बी मखु
 वा थ्वयात बी मखु धायेगु दानपारमिता संक्लेश खः । थुम्ह
 स्याये थुम्ह स्याये मखु धका थुवले स्याये थुवले स्याये मखु धायेगु
 काल व वस्तु सम्बन्धी विचाः यायेगु शील संक्लेश खः । थुगु
 थुगु वस्तु परिभोग याये, थुगु थुगु वस्तु तया तये, थुगु थुगु
 वस्तु परिभोग याये मखु धका धायेगु वा काम व भवया बारे

विचाः यायेगु नैष्कर्म्य संक्लेश खः । जि व जिगु, व व वयागु
 धका विभेद कल्पना यायेगु प्रज्ञा संक्लेश खः । थुलि याये
 थुलि याये मखु धका परीधि तयेगु उत्साह व हतोत्साह यायेगु
 वीर्य-संक्लेश खः । थःथिति, स्वजाति, स्वग्रामीण धका द्वं
 सह यायेगु क्षान्ति संक्लेश खः । मखंयात खनार्थे, मन्यनागु
 न्यनार्थे, मधयागु धयार्थे तायेगु व तायेकेगु सत्य-संक्लेश
 खः । हित व अहित याइपिं कथं पार्थक्य विचाः यायेगु मैत्री
 संक्लेश खः । इष्ट व अनिष्ट धका विचाः यायेगु उपेक्षा
 संक्लेश खः ।

उपेक्षा पारमिता : कथात्मक व्याख्या

उपेक्षा पारमिताया अभ्यासीया निति यःमहसिगु वियोगं
 विरह जुइ मखु, न त गुणीमहसिगु वियोग वेदना जुइ । ब्राह्मण
 कुलय् जन्म जूमह बोधिसत्वं विवाह याये मयः धका मलि
 धाल, तर मां-बौ माने मजू । अले बोधिसत्वं स्वर्ण-प्रतिमा
 छगू दयेका श्वर्थे जाःमह बांलामह मिसा दुमा विवाह याये
 धका धाल । तर दइ धका मती मतः कथं हे काशी स्वर्ण
 प्रतिमा थें बांलामह मिसा सम्मिल-हासिनी छमह लुल । निम्ह-
 सिगुं विवाह जुल । लिपा मां-बौ मदया वनेव' बोधिसत्वं
 थः प्रव्रजित जुइगु खँ धाल, तर सम्मिल-हासिनीं जक सेपिसं
 फाःगु ई छाया फ्यया चवनी ? व नं बोधिसत्वं लिसें प्रव्रज्या
 जुल । निम्हसिनं नं ताःकाल तक जंगलय् चवना प्रव्रज्या मख

काल । हानं लिपा चि व पाउँ सवाःया निति इपि वाराणसी
 थ्यं क वल । शहरय् ल्वाकः बुकः भोजन प्राप्त जूगु नया
 सुकुमारी प्ररिब्राजिकायात रक्त विकार जुल । वासः मदया
 दुर्बल नं जुल । बोधिसत्वं भिन्नाटक या इलय् नगर द्वार तक
 व्वना हइगु । हानं अन छगू सतलय् गोतुका स्वयं थः
 भिन्नाटनया निति नगरय् दुहाँ वनीगु । छन्हु परिव्राजिका
 अथे नगरय् भिन्नाटन वना च्वंबले मंत । मनूत मुना वयागु
 सौन्दर्यं जाःगु रोगं गंसीगु शरीर निष्प्राण जुया च्वंगु स्वस्वं
 ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वल । बोधिसत्वं भिन्नाटनं लिहाँ वःबले परि-
 ब्राजिका मदया च्वंगु खन । बोधिसत्वं मती तल, गुगुया
 स्वभाव तःज्यायेगु खः व तःज्यात । फुक्क संस्कार अनित्य
 खः । थथे मती तया प्राप्त जूगु भोजन ग्रहण यात । मनू-
 तयेमं छ्चालं च्वना न्यना, 'भन्ने, थुम्ह परिव्राजिका छःपनि
 लु ?' बोधिसत्वया लिसः खः, 'न्हापा जि गूहस्थ बलेया
 जहान खः । आः धर्म सहयोगी ।' अले विरह मयानागु कारण
 न्यनेवं बोधिसत्वं लिसः बिल, 'थ्व म्ही सकसिया दथुइ दु,
 तर आः व मंत । मदया वंम्ह सम्मिल-हासिनी बारे जिं छाया
 शोक याये ? दना च्वनेबले, वना च्वनेबले, गोतुला च्वनेबल फेतुना
 च्वनेबले मिगु खँ ला छखे हे ति मिखा फुति याना च्वनेबले
 हे नं मनूया आयू फुनावं वना च्वंगु दु । गन थःगु वच्छि
 आयू नं पूर्ण जुइवं थः नं सीगु शंशय-रहित खः धासा
 फुक्क प्राणी प्रति हे दया तयेमाः, गुगु वने धुंकल उकी
 शोक याये मज्य, ' (अननु सोचिय जातक : ३२८) ।

वर्थे हे छको बोधिसत्वया याकः काय्यात तहालं न्याना
 सित । अबले संसारया अनित्य स्वभाव सीका बोधिसत्वं थःगु
 चित्तद् छुं विकार वयेके मब्बू । बोधिसत्वया विचाः खः, जन्म व
 मरण तहालं थःगु लं तोता वनेथे खः । वर्थं हे बोधिसत्वया
 छत्र छायाय् व्वलपिं मनूतये विचानं क्वातु । सीम्ह मचाया
 मांया लिसः खः, “मन्यंसे वःम्ह मन्यंसे वन, अन ख्वये माःगु
 हे छु दु ?” तताम्हेसिया धापू खः, ‘ख्वयां थः गंसी जुइगुं
 सिवे मेगु छुं लाभ जुइ मखु ।’ कलाःम्हं धाल, “सीम्ह
 म्हया ख्वयेगु तिमिला कया ब्यु धका मचा ख्वयेथे जक
 खः ।” अम्ह दासीं तकं धाल, “तःज्यागु चाथल हने मज्यूथे
 सीम्ह हानं लिहाँ वइ मखु ” (उरग जातक : ३५३) ।

थम्ह उपकार याना वया सत्ताय् थःत अपकार याइगु
 सह याये अःपु मजू । तर महाकपिराज जुया च्चंबले बोधिसत्वं
 गालय् कुतुं वंम्ह ब्राम्हणयात जीवन आरत्ता याना बिल ।
 व हे ब्राम्हणं थःत हे स्याये त्यन नं काव पिमकाःगु चितयात
 क्रोध व अनुरक्त स्वभावय् मध्यस्थ याये फया हे खः । वर्थे
 हे जुजुया मस्त दास दासी यायेत फवनेगु न्यनेवं राजवा
 स्वभावपित तं पिहाँ वइगुया कारण खः । तर बोधिसत्व राज-
 कुमार वेस्सन्तरं थः काय् म्हाय् दान काःवम्ह ब्राम्हण प्रति
 द्वेष पूर्णं मिवां मवसे दान बिल । वेस्सन्तरयाके तःधंगु उपेक्षाया
 अभ्यास मदुगु जूसा उगु अवस्थाय् मस्त वीगु मखु, वयात
 दाया व्छयेगु चित्ता वये फुगु खः (वेस्सन्तर जातक : ५४७) ।

भगवान् बुद्धया जीवन-चरित्रय् धाये धाःसा वसपोल-
 यात ति लाभ व कौर्ति थ्व संसारय् सुयातं प्राप्त मजू । तर
 वसपोलया चित्ता न्द्याबलें शान्त ! वसपोलयात थें निन्दा याःगु
 व दुःख ब्युगु नं संसारय् सुयातं मदु । तर थुगु अवस्थाय् नं
 वसपोलया चित्तया शान्ति भतिचा हे बाधा मवः । मार्गधीं
 सुनियोजित कथं संगठन याना भिक्खाटनया समय लाय्लाय्
 बुइकल, चिचमाणविकां परिषदया दथुइ तःधंगु अभद्र लांङ्गना
 यात, पुण्ण दासीं चि मदुगु नसा बिल, वंचरग ब्राम्हणं
 चिपगु जा बिल, वेरञ्जनाय् च्वना विज्याःबले सल्लयात
 नकीथें जाःगु नसा बिल तर बुद्धया चित्ताय् गबलें प्रतिकूल
 भावना भ्याः हे मवः । सिंसयावन जंगलय् तःसकं तुफान बल नं
 चच्छि सिमाहःया लासा लाया मध्यस्थ चित्तं हे च्वना विज्यात ।

उपेक्षा पारमिता, उपपारमिता व परमत्थ पारमिता

धन-सम्पत्ति व काय्-म्ह्याय्या कारणं वा हेतुं चित्तय्
 विचलित भाव मवयेकेगुयात उपेक्षा पारमिता धाइ । धन-सम्पत्ति
 व काय्-म्ह्याय्या विनाश वा मरण जुइबले शोक मयायेगु, थुमि
 हानि नुवसान जुइबले वा याइबले दुःखित व क्रोधित मजुइगु,
 हानं थुमि उन्नति व अविवृद्धि जुइबले हर्ष विभोग मजुइगुयात
 नं उपेक्षा पारमिता धाइ । वथें हे थःगु शरीरया अंग प्रत्यंग
 हीन जुइबले मनय् वरीभाव वयेकेगु अंग प्रत्यंगया उन्नति अवि-
 वृद्धि लय्तायेगु निगूयां दथुइ लाःगु उपेक्षित स्वभावया बोधिसत्व-

पिनि अभ्यास हे उपेक्षा पारमिता खः । थःगु जीवनया कारणय् तकं क्रोध व अनुरक्त स्वभाव मदयेकेगु हे उपेक्षा परमत्थ पारमिता खः । अन क्वय् थुपिं स्वंगू पारमिताया उदाहरण कथं मजूसां उपेक्षा पारमिता पूर्णं याना बिज्याःबले थःत जूगु कष्ट सह याःगु व थः अबु मदया वंबले अविचलित चित्त या गु निगू बोधिसत्त्व चरित्रया उल्लेख याये ।

बोधिसत्त्व कण्हदीपायन

छको बोधिसत्त्व महाभोगशाली ब्राम्हण कुलय् जन्म जुल । वया पासांमह नं अथे हे भोगशाली कुलयांमह जुया च्वन । तर निमह कामभोगय् प्यमनु पिं । बोधिसत्त्व थः पासा नापं व्वना ऋषि प्रव्रज्या जुल हानं न्येदँ तक वन जगलय् च्वं वन । न्येदँ लिपा चि व पाउँसवाःया नितिं काशी राष्ट्रय् लिहाँ वल । अन बोधिसत्त्व कण्हदीपायनया माण्डव्य धयांमह छमह गृहस्थमित्र दुगु खः । अन छुँ दँ च्वना लिपा वाराणसी श्मशान लिक्क च्वं च्वन ।

छन्हु छमह खुँया यक्व धन-सम्पत्ति खू वंगु । धन-सम्पत्ति ज्वना वया च्वं वते हे वयात तिना हल । खुँ बिभ्युं वनां वने मकुत, अत्ते खुया हयागु धन-सम्पत्ति फुककं कण्हदीपायनया परांशालाय् वांञ्ज्या खुँ बिभ्युं वन । भूतं खुँ तिना हःपिसं कण्हदीपायनयात हे खुँ धका ज्वना यंकल । जुजुया न्योने यंकेवं जुजुं नं ऋषि भेषं खुया काल धका नं पिकया छकोलं हे वयात सुली तिया स्यायेगु हुकुम जुल । राज पुरुषपिसं वयात यंका सुलिं तिया स्याये त्यन, तर

सुलि ती मफु । थ्व हे इलय् कएहदीपायनं थःगु पूर्वकृत
पाप लुमंकल । छगू जन्मय् अबु लिसें सिँकःमि ज्याय् वना-
बले भुजियात सिँकथं तियागु विपाक खंकल । अले स्वेच्छां
स्वीकार यायेवं कएहदीपायनयात सुलि क्वं निसें तिया व्छत ।
थ्व हे इलय् माण्डव्य थः पासा नाप लायेत वःगु । थः
मित्रयागु थुगु दुर्दशा खना वं न्यन, 'मित्र, छं छु अपराध
याना ?' कएहदीपायनं लिमः बिल, 'जि निर्दोष खः ।' हानं
थः मित्रं 'मन कुपित ला मजू ला ?' धका न्यंबले बोधिसत्वं
धया बिज्यात, 'मित्र, न जि जित ज्वना हःपिं खना तं पिहाँ
वः, न जि त दण्ड व्यूम्ह जुजु खना तं पिहाँ वः ।' थुगु
खँ न्यना माण्डव्य घाल, 'यदि थथे खःसा थुजाःगु चित्त
शक्तिपि मनूतये किचः हे नं सुखकर खः ।' थथे धया माण्डव्य
कएहदीपायनया क्वयू सुँक फेतुत । हानं थः मित्र कएहदीपा-
यनया म्हं तिकितिकि नना वःगु हि वयागु ख्वालय् लाना
च्वन । बांलागु ख्वालय् हि तिकि नं लिसे हाकुसे च्वना
वन । कन्हे खुनु थ्व हे समाचार पहेदेदारतयेमं जुजुयात
घाल । जुजु तुरन्त अन थ्यंक वल । हानं न्यन छाया
प्रब्रजितया सुलिया क्वयू च्वं च्वना ? माण्डव्यं लिमः बिल,
'थुम्ह तपस्वीया रत्ता यायेत फेतुना च्वना ।' माण्डव्यं हानं
न्यन, 'महाराज, छिं छु दोषादोष सीदयेका थुम्ह प्रब्रजित
व्यक्तियात दण्ड बियागु खः ला ?' जुजुं स्वीकार यात वं
विचाः मयासें हे दण्ड बियागु खः । हानं जुजुं कएहदीपा-

यनयात सुती तिया तयेगु दण्डं मुक्त याना बिल, यद्यपि थ गु
 पूर्व जन्मया कृत कर्मया कारणं याना कण्ठदीपायन उगु कथं
 पूर्ण कथं मुक्त मजू । थःगु शरीर्य् जूगु थुजागु पीडायात
 विकार रहित चित्तं सह याये फुगु हे उपेक्षा शक्तिया फल
 खः (कण्ठदीपायन जातक : ४४४) ।

बोधिसत्त्व राम परिडत

संसारया अनित्य स्वभाव खंका प्रिय वियोग जुइयले
 नं थःगु चित्त विचलित मयायेगु उपेक्षाया मेगु आनुभाव खः ।
 निगू जातकीय अभिव्यक्ति थ्व खँ च्वय् नं स्पष्ट जुइ थुं कल ।
 थन बोधिसत्त्व राम परिडतया थः बौ मद्या दंबलेया धैर्य व थः
 किजा केहैयात ब्युगु उपदेशं जाःगु जातकीय वृत्तान्त न्दथने त्यना ।

न्हापा वाराणसी महाराज दशरथं प्यंगू अगती मलासे
 धर्मानुसार राज्य याना च्वन । वया फिबुद्धः मिसात मध्यय्
 जेष्ठम्ह पटरानी पाखें निम्ह काय् व छम्ह म्हायू दु । तःधीम्ह
 काय्या नां राम-परिडत, निम्हम्ह काय्या नां लक्ष्मण, म्हाय्या
 नां सीतादेवी खः । तर छुं समय लिपा जेष्ठम्ह पटरानी
 मंत । जुजु दशरथयात थुकिं तःसकं शोक जुल । लिपा हानं
 अमात्यपिं तःसकं हासेलि मेम्ह छम्ह मिसायात पटरानी यान ।
 व बांलाःथें जुजुया य नं यः । उम्ह पटरानीया न लिपा
 गर्भ दत । हानं गर्भपूर्ण जुइवं काय् बुइकल वयान हे भरत
 कुमार धयागु नां छुत । भरतया वात्सल्यं अभिमत जुया
 छन्हू दशरथ महाराजं यःगु वरदान पवं धका थः पटरानी

यात हुकुम जुल । पटरानीं नं 'काये का' धका धया 'वरदान' थाति
तल । गबले भरत कुमार च्यादँ दत, पटरानीं थःत बिया तथागु
वरदान कर्यं थः काय् भरत कुपारयत राज्य बु चका परन ।

ध्व विन्ति न्यना जुनु दशरथं धाल, 'चण्डालिनी,
छंगु नाश जुइमा । जिन्ह मिथें च्याःपिं प्रतिमा-सम्पन्न काय्पिं
निन्ह दु । इमित स्याका छं थः काय्यूयात राज्य बीकेगु मती
तल ।' जुजुया सः न्यना पटरानी ग्याना कोठाय् दुहाँ वन ।
तर लिगा जुनुं मती तल, 'लाःसा मवुगु राजमुद्रा तथा वा
गुगु' छल याना जि निन्ह काय्पित नं ध्व मिसां स्याना बी
फु । थःगु स्वार्थं पुरे यायेत ध्वं अनेक मवुगु ज्या यापे फु ।'
थये विचाः याना थःगु आयूया बारे व्योतिषीतयेके न्यना
सीकल । किनिदँ तक थः म्वाइतिनि । जुनु दशरथं थः काय्-
पित सःता धाल, 'तात, थन राज्यय् च्वं च्वनेत छिमित यक्वं
भय विघ्न दु । उकिं छिपिं गुगु' सामन्त राज्य बना जंगलय्
किनिदँ च्वं । जि मध्येवं छिपिं थन लिहाँ वा, हानं थःगु
राज्याशन गहण या ।' थः अबुया खँ न्यना राम पखिडत
व लक्ष्मणं राजदरवार तोता वन । थः दाजुपिं निन्हं पिहाँ
वनेवं केहेँन्ह सीता देवी नं जि नं पिहाँ वने धका अबुयाके
विदा कया दाजुपिं लिसें पिहाँ वन । स्वन्हं हिमालय प्रदेशय्
वना फलमूल सुलभगु थासय् पर्णशाला दयेका च्वं च्वन ।
थुखे किनिदँ तक म्वाइ धका व्योतिषतयेसं धाःन्ह महाराजा
दशरथ पुत्र शोकं याना गुदँ दुबले हे मदया वन । जुनु

दशरथ मदयेवं भरत कुमारयात राज्ञ ऋत्र धारण याकेत रानी
 धाल । तर अमात्यपिसं बाधा विल । भरत कुमारं नं थुइकल,
 थः दाजुपिं दयेक दयेकं थः राज्याशनयू च्वनेगु पायूछि मज्जू । अले
 भरत कुमार स्वयं हे हिम-प्रदेशयू वना थः दाजुपि नाप लाः वन ।
 हिम-प्रदेशयू दाजु राम पण्डित नाप लायेवं तुति ज्वना ह्यैय ह्यैय
 इवल । थः किजाःया विरह स्वस्वं राम पण्डितं छुं खं जुल जुइ
 धका विचाः यात । थ्व हे इलय लक्ष्मण व सीतादेवी न फलमूल
 ज्वना थ्यंकः वल । भरत कुमार पाखें थः अबु मदुगु सः
 न्यनेव इपिं मूर्छा जुल । थथे दाजु लक्ष्मण व तता सीतादेवी
 अबु मदुगु खं न्यनेवं मूर्छा जूगु तर दाजु रामपण्डित भतिचा
 हे शोकित व पीडित मज्जूगु खना आश्चर्य चाल । थःगु
 मनया खं प्वला भरतकुमारं न्यन, 'हे राम, छ छु किया
 प्रभावं शोचनीयया नितिं नं चिन्तित मज्जुया ? अबु मदया
 वंगु खं न्यना नं गथे छंत दुःख मजुल ?' रामपण्डितं थः
 शोकित व चिन्तित मज्जुयागुया कारण कना धाल, 'गुम्हसित
 न्धाक्क ख्वःसां स्वाके फइ मखुत, वया नितिं पण्डितपिं ख्वइ
 मखु । ल्याय्मूह-बुढा, मूर्ख-पण्डित, धनी-गरीव सकलें मण-
 शील खः । पाके जूगु फलया कुतुं वइगु भय दुथें जन्म
 लिसें मृत्युया भय दु । सुथय् खने दुपिं मनूत मध्ये गुलिं
 मनूत वहनी जुइवं खने मदया वनी, वहनी खने दुपिं मनूत
 मध्ये गुलिं सुथय् जुइवं खने मदया वनी । थथे जल धका
 ख्वया हालां मूर्खतयेत छुं लाभ जूगु खःसा पण्डितपिं नं
 ख्वया जुइ । गथे छें मिं नयेवं तुरन्त स्याना व्इइ, वथे हे
 धीर व वीर मनुखं क्रोध व शोकयात तुरन्त उवशम य
 मनू याकःचा हे कुलय् जन्म जुइ, याकःचा हे वनं थ
 हना च्वंतलेया संयोग खः । उकि गुम्ह धीर खः, गुम्ह वइ-

श्रुत खः । वं थुगु लोक व परलोक खकी, लोक धर्मथात म्हमीकी हानं थःगु नुगलय् तःधंगु शोक व पीडा हया च्वनी मखु ।”

राम पण्डितं वयां लिपा थः किजा व केहेंपित धैर्य बिल । हानं भरत कुमार वाराणसी लिहाँ वना राज्य यायेत बिनित यात । तर राम पण्डितं घाल, ‘जि अबुयात किनिदं राज्यं पिने च्वने धका वचन वियागु दु । जि वये मखु ।’ पण्डितं थथे धया थः किजा व केहेंपित थःगु लाकां सिंहासनय् तथा राज्य चने यायेगु खँ धया किजा लक्ष्मण व केहे सीतादेवीयान किजा भरत कुमार लिसें लित व्छत । हानं थः स्वदँ अप्पः वन जगलय् च्वना किनिदं दयेवं थःगु राज्यय् लिहाँ वन । थःगु राज्यय् लिहाँ वया राम पण्डितं राज्याशन ग्रहण यासं निसें धर्म पूर्वक राज्य याना स्वर्ग लाभ यात । (दशरथ जातक : ४६१) ।

सम्यक् सम्बुद्धया आदर्श हे श्रेष्ठतम आदर्श खः । श्व श्रेष्ठतम आदर्श पारमिता गुण धर्मया अभ्यास द्वारा पूर्ण व परिपक्व जुनु वनीगु खः । उकि पारमिता गुण धर्मया अध्ययन व मनन यायां वनेबले उगु श्रेष्ठतम आदर्शया प्रभाव कीगु मानसपटयू लालां वनी । गुलि गुलि श्व आदर्शया प्रभाव की नुगलय् लाइ, उलि उलि कीगु संकीर्णता, स्वार्थ-स्वभाव व व्यर्थ अहं तथा मोह कीके मदया वनी अले उदारता, पवित्रता व शान्तिया स्वच्छता नुगलय् जाजां वनी । बोधिसत्व गुण-धर्मया पालन याना बोधिसत्व स्वभाव भतिचा दयेवं हे कीगु जीवनयात आपालं आपालं लाभ जुइ । हानं श्व लाभ इह लौकिक लाभ जक मखु, निर्वाण धर्म साक्षात्कार यायेगु कथंया लाभ तकं जुइ, श्वइ थुगु बोधि आदर्श, पारमिता आदर्शया विपुल विशुद्ध विशेषता शान्तियुक्त महानता खः । अस्तु !

थाकू :- “शाक्य प्रेस” ॐ बहा त्वा ये । फोन न० १३६०४
Downloaded from <http://dhamma.digital/>